

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bilim ve Ütopya

Sayı: 171

Yıl: 14

Eylül 2008

Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi

5 YTL (KDV Dahil)

SİYASET VE HUKUK

Prof. Dr. Cahit CAN
Dr. Doğu PERİNÇEK
Av. Mehmet GENÇİZ

**Orta Asya'nın
Budist Türkleri:
TARBAGATAYLAR**

İçindekiler

BİLİM VE ÜTOPYA
ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ

Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Engin AKDENİZ
akdeniz113@hotmail.com (0 543) 520 06 89
Aydın Kocatepe Üniversitesi
Kulbiddin GÜLTEKİN
kbygultekin@hotmail.com (0 555) 629 75 63
Akdeniz Üniversitesi
Dr. Hakan ERENGİN
erenginh@akdeniz.edu.tr (0 535) 852 74 15
Anadolu Üniversitesi
Ozan BOZKURT
ozanbozkurt17@yahoo.com (0 535) 558 04 99
Ankara Üniversitesi
Yaren Kır ALKAN
alkanyarn@hotmail.com (0 536) 448 98 53
Atatürk Üniversitesi
Emrah TAŞTAN
tavarihem88@hotmail.com (0 543) 257 53 32
Balıkesir Üniversitesi
Serdar YURTÇİÇEK
serdaryurtcicek@hotmail.com (0 536) 268 04 49
Baskent Üniversitesi
Koray AÇICI
koray.acici@gmail.com (0 505) 865 63 27
Beykent Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İbrahim OK
ibrahimok@beykent.edu.tr (0 532) 234 34 49
Boğaziçi Üniversitesi
Cenk ÖZDAĞ
oazda@yahoocouk (0 505) 659 65 51
Cumhuriyet Üniversitesi
Rıza TÜRKMENDAĞ
oncu58@mytel.com (0 546) 489 00 83
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Metin SALIK
metinsalik@hotmail.com (0 544) 335 79 32
Çankaya Üniversitesi
Fırat KAYAÖNÜ
firatkayaonu@hotmail.com (0 543) 944 57 32
Çukurova Üniversitesi
Kazım HALAÇLARI
k_halacilar@hotmail.com (0 505) 788 62 21
Dokuz Eylül Üniversitesi
Eymen AKBAYKAL
eymenakbaykal@hotmail.com (0 506) 268 59 75
Ege Üniversitesi
Hüsnü TUNÇKUN
hurnuztuncun@hotmail.com (0 555) 361 56 14
Erciyes Üniversitesi
Pinar ER
pinar_er@hotmail.com (0 542) 793 72 35
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Didem ÇİNEL
didemcinel@mytel.com (0 505) 590 26 68
Galatasaray Üniversitesi
Cem SAVAŞ
cem@bilimutopya.com.tr (0 533) 358 51 78
Gazi Üniversitesi
Mehmet KIVANÇ
lyrial@hotmail.com (0 544) 289 09 24
Gaziantep Üniversitesi
Garni ÖZ (0 536) 862 89 44
Hacettepe Üniversitesi
Harun ÇAKAN
haruncakan@msn.com (0 505) 311 59 42
Haliç Üniversitesi
Şahin KARABİYLİK
sahinkarabilyik@hotmail.com (0 535) 215 77 26
İstanbul Üniversitesi
Pinar AKKOÇ
pinarakhoc@hotmail.com (0 555) 441 86 50
İstanbul Teknik Üniversitesi
Uğur ATAŞER
ugurataser@yahoo.com (0 542) 453 47 33
İşık Üniversitesi
Gönüş ÖZTÜRK
gunesozturk@gmail.com (0 505) 948 87 70
İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü
Ercan ÖZKAN
erces1@hotmail.com (0 505) 298 64 30
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa AKDİŞ
makdis95@gmail.com (0 505) 880 67 77

Siyaset ve hukuk

- Çivi yazısı 1
- Kapak
Prof. Dr. Cahit CAN
Devrim ve Hukuk 4
- Kapak
Dr. Doğu PERİNÇEK
Siyaset, hukuk ve devrim 19
- Kapak
Av. Mehmet CENGİZ
Cumhuriyet Hukuku ve Mahmut Esat Bozkurt 31
- Rüstem ABDUMANAPOV
Kırgızların Kökeni 39
- M. A. ÇERTIKOV
Tarbagatay Kırgızları 44
- Ercan DOLAPÇI
İkinci Dünya Savaşı'nın meçhul Türkleri 50
- Bizim Üniversitelerimiz
Prof. Dr. Kürşat YILDIZ
Ekoloji sahteciliği! ve empatisiz "beyhude-cilik" 56
- Söyleşi
Prof. Dr. Ömer İrfan KÜFREYİOĞLU
Türk bilimadamlarının uluslararası başarısı 59

Tarbagatay Kızırları

■ Prof. Dr. Remzi DEMİR Rus bilim tarihine genel bir bakış (1689 - 1917)	62
■ Dr. Mehmet Devrim TOPSES Modernleşme - Batılılaşma ayrımında Kemalist Devrim'in yeri	70
■ Dilim'e Göre / Kemal KIRAR	72
■ Arkeo - Kitap / Erkan İLDİZ	73
■ Evrime ve İnsana Dair / Seçkin EROĞLU Otçul atalardan oğullara kalan sancı: Apandis	74
■ Kitap Eleştiri / Feyziye ÖZBERK Tungsten Dayı	76
■ Bilim ve Teknoloji Güncesi	79
■ Kitap Kurdu / Gani BAYER	85
■ Matematiğin B&Ü'sü / Karahan KESKİNLİ	88
■ Çetin Ceviz Problemleri / Dr. Necmi DAYDAY	93
■ Satranç / Kuvay SANLI	94
■ Bulmaca / Semra LARÇIN	96

Karagöller Üniversitesi
Celal SALMAN
celalsalman@gmail.com (0 543) 458 18 01
Kırıkkale Üniversitesi
Gürkan GENÇ
gurkangenc13@hotmail.com (0 544) 577 24 19
Kocaeli Üniversitesi
Cem ŞAHUTOĞLU
cemshahutoğlu@hotmail.com (0 542) 806 10 70
Koç Üniversitesi
Alp AKINCI
alpinco@ku.edu.tr (0 535) 952 30 60
Marmara Üniversitesi
Deniz KEL
denizkel_85@hotmail.com (0 537) 267 52 13
Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi
Çağrı ÖZSEMA
ocagrozsema@gmail.com (0 905) 749 41 36
Mersin Üniversitesi
Melike GÜNDOĞDU
melikesun@hotmail.com (0 537) 729 67 46
Muğla Üniversitesi
Mehtem ŞEN
meltemsen42@hotmail.com (0 542) 510 9 6 22
ODÜ
Doğan Güneş-SUSUZ
dogangunesusuz@hotmail.com (0536) 686 68 12
Pamukkale Üniversitesi
Onur EKMEK
ekmenonur@hotmail.com (0 546) 401 24 48
Sabancı Üniversitesi
Övünç UZUN
ovuncuzun@susabanci.univ.edu (0 505) 333 63 66
Sakarya Üniversitesi
Okan KONDUL
okankondul@hotmail.com (0 555) 560 72 20
Selçuk Üniversitesi
Uluk SEZGİN
uluk_sezginda@hotmail.com (0 537) 430 80 42
Süleyman Demirel Üniversitesi
Can KARA
e_tcan@hotmail.com (0 555) 828 80 12
Trakya Üniversitesi
İbrahim ÇERÇİ
cerci136@yahoo.com (0 543) 811 21 77
Uludağ Üniversitesi
Veli ÇOLAK
velico83@hotmail.com (0 505) 776 14 98
Yeditepe Üniversitesi
Efe SARP
efesarp88@hotmail.com (0 532) 467 30 22
Yıldız Teknik Üniversitesi
Tolga ERDEN
erden_tolga@yahoo.com (0 505) 678 93 37
Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Tayfun TUZCU
ttayfun@mynet.com (0 536) 724 01 50
YURTDIŞI ÜNİVERSİTE TEMSİLCİLERİ
ABD
Philadelphia Üniversitesi
Tolga KARAYAYLA
E-posta: tlgkyyi@yahoo.com
Almanya (Güney Bölgesi)
Ulm Teknik Yüksek Okulu
Hakan DAĞISTANLI (hakan.d@gmx.net)
Almanya (Kuzey Bölgesi)
Münster Üniversitesi
Mustafa TOSUN (mustafatosun@gmx.net)
Çin Halk Cumhuriyeti
Guangdong Gongshang Üniversitesi
Alihan GÖKDENİZ
alihan@bilimtopiya.com.tr
İngiltere
Queen Mary, University of London
Hatice BALLIKAYA
ballikaya18@hotmail.com
İsviçre
Université de Genève
Sinan BAYKENT (sinanbaykent@hotmail.com)
Polonya
Varşova Üniversitesi
Makgorzata PILCZUK bogorzata@wp.pl
Rusya Federasyonu
Saint Petersburg Devlet Üniversitesi
Doç. Dr. Alexander SOTNICHENKO
sotnik37@mail.ru
Suriye
Şam Üniversitesi
Canan Fatma CAN turkkan.turhan@gmail.com

Devrim ve hukuk

Devrim, bir ülkedeki hukuk sisteminin ve bu doğrultuda belirli bir ülke halkının yaşam biçiminin değiştirilmesi amacıyla yapılır. Tüm büyük devrimlerde görüldüğü gibi yüz binlerce insan, özellikle var olan hukuk sisteminin ve hukuksal düzenleme biçimlerinin değiştirilebilmesi amacıyla ölür ya da öldürülürler.

*Bu makale, yıllar önce yazılmış ve yakında basılacak olan **Türk Hukukunun Kökenleri, Türk Hukuk Devrimi ve Bugünü** adını taşıyan kitabımın çok kısa bir özeti konumunda olmakla birlikte, önce Roma hukukunun ve sonra da Roma-Germen sentezinin gelişerek nasıl bir devrimci sisteme dönüştüğüne ilişkin açıklamalar burada ele alınmamıştır.*

Hukuksal gelişim, belirli bir dönemdeki hukuk düşüncülerinin ileri sürdükleri gibi, hukuka ilişkin düşüncenin gelişiminin doğrudan bir sonucu değildir. Hukuk, hukuk dışındaki sosyoekonomik gelişmelerin ürünü olarak varlığını kazandığı için, özellikle devrim-hukuk bağlamında, bu tarihsel gelişmelerin göz önünde bulundurulması zorunludur.

Devrim ve Hukuk sözcükleri bir anlamda birbirlerini tamamlamakta, başka bir bakış açısından da biri diğerinin yerine konulabilmektedir. Devrim, bir ülkedeki hukuk sisteminin ve bu doğrultuda belirli bir ülke halkının yaşam biçiminin

değiştirilmesi amacıyla yapılır. Tüm büyük devrimlerde görüldüğü gibi yüz binlerce insan, özellikle var olan hukuk sisteminin ve hukuksal düzenleme biçimlerinin değiştirilebilmesi amacıyla ölür ya da öldürülürler. Kısaca, "Demokratik devrim" ile "Sosyalist devrim" arasındaki içerik farklılığı bir kenara bırakılırsa, hukuk düzeninin tümünden değiştirilmesi olgusuyla, devrimin bir ve aynı şeyler olduğu genellemesine gidebilir.(1)

M. Kemal ve devrimci arkadaşları böylesine bir devrimi belki de ilk kez -ülkelerini kana bulamadan- gerçekleştirme başarısını göstererek, tarihteki "benzersiz" yerlerini almış bulunmaktadır. Büyük devrimler yaşanırken, devrimci-

Hukuk, hukuk dışındaki sosyoekonomik gelişmelerin ürünü olarak varlığını kazandığı için, özellikle devrim-hukuk bağlamında, bu tarihsel gelişmelerin göz önünde bulundurulması zorunludur.

M. Kemal ve devrimci arkadaşları böylesine bir devrimi gerçekleştirme başarısını göstererek, tarihteki "benzersiz" yerlerini almış bulunmaktadır.

karşı devrimci mücadelesinde yakınlarını yitirenlerin o tarihlerde bir travma yaşamış oldukları söylenebilir. Oysa kan-sız bir devrimin ardından oluşturulan yeni yapının biçimi nedeniyle halkımızın travma yaşadığını ileri sürenler, tarih dersinden sıfır almakla kalmayıp, kökü kazınmaya çalışılan bir önceki döneme yani Ortaçağ'a duydukları özlemi dile getirmiş olurlar.

Emperyalizmle işbirliğine girerek milli kurtuluş savaşımız, bir başka deyişle varlığımızı sürdürme mücadelemiz sırasında, bu mücadeleyi engellemek amacıyla isyanlar çıkartanların, devrim önderi hakkında idam fermanı hazırlayanların, dahası düşman saflarında yer alarak vatanlarına ihanet edenlerin, suçüstü konumdayken tasfiye edilmeleri hukuksal belirlemeyle tam bir meşru müdafaa uygulaması olmuştur.

Şeriatçı cephe düşmanla işbirliğine girdiği ve ülkesinin savunana karşı savaşmış olduğu için, laiklik 1937 yılında anayasamızdaki yerinin almadan önce, bir savaş ilkesi olarak, milli bir ilke olarak fiilen toplumsal yaşamımızdaki yerini almış bulunmaktadır.(2)

Tarihimizde iki kez, kurallarına başvurmak zorunda kaldığımız ve uzun bir evrim sürecinin ardından, bir devrim hukuku konumuna yükselen Avrupa hukukunun tarihsel gelişmelerine, Türk Hukuk Devrimi'yle sınırlandırdığımız bu makalede değinilmeyecektir.

İçinde yaşadığımız günlerde devrim-

Tanzimat döneminde asıl amaç saltanatın gücünü yükseltmektir

ci bir Avrupa hukukundan söz edilmesi açık bir çelişki gibi görünmektedir. Ne var ki, günümüzün emperyalizm çırağı Avrupa'sının hukuku, devrimlerin bağrında filizlenmiş bir zamanların Avrupa'sının hukukuyla bir ve aynı şey sayılıp aynı kefeye konulamazlar. Ancak hukuk, devrim, devrimci hukuk türünden belirlemelerin açıklık kazanması ve özellikle de yabancı bir ülkeden ithal edilmiş bir hukukun (yalnızca kanun değil) genel anlamda bir devrimin temel taşı konumuna nasıl yükseldiğinin anlaşılabilmesi(3) öncelikle "hukukun ne olduğunun" bilinmesine bağlıdır. Bir hukuk fakültesini bitirmiş olan her eski öğrenci, hatta devletin en üst kademelerine kadar yükselmiş her yönetici, bu sorunun yanıtını bildiği yanılsamasına kapılmakta ve ülkemizde yıllardır yaşamakta olduğumuz olumsuzluklar da bu gözlemimizin doğruluğunu ortaya koymaktadır.(4) Sözü edilmiş olan bu olumsuzlukların temelinde yalnızca yanlış bilginin değil, yanlışla götüreceği bilgileri üreten ama yine de "büyük hukukçu" diye anılan kimi hukuk teorisyenlerinin önemli bir paylarının bulunduğu belirtilmelidir. Bu büyük kuramcılardan bir bölümü ya içinde yaşadıkları ülkenin genel çıkarını veya mutluluğunu bir kenara bırakarak, kişisel ve sınıfsal konumları doğrultusunda hukuku açıklamaya çalışmışlar ya da

doğrudan emrine girdikleri yönetimlere şirin görünmeye uğraşmışlardır.(5) Öte yandan, hukuku gerçekten anlamak insan denilen varlığı anlamamızı sağlayan hukuk antropolojisi ve sosyal antropoloji bilgileriyle donanmış olmayı zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle "hukukun ne olduğu" sorunsalı sanıldığından büyük önem taşımaktadır. Konuya henüz girmeden; M. Kemal ve arkadaşlarının kararlı birer devrimci olmalarının ötesinde, doğal hukukun aşamalarının olduğu kadar kimi büyük hukuk teorisyenlerinin, hukuk kavramının dışında kalan niyetlerinin de ayırdına varacak kadar donanımlı olduklarını vurgulamamız gerekir.(6) Tamamlanamamış olsa bile (değinilecek nedenlerle), Türk devrimi gerçekleştirilirken ortaya konulmuş bu bilinçli tutuma saygılarımızı bir kez daha sunmamız gerekiyor. Aşağıda art arda birbirlerini izleyecek olan alt başlıklar aracılığıyla; başta M. Kemal olmak üzere devrim önderlerinin izlemiş oldukları yöntemin özelliklerinin vurgulanması amaçlanmıştır.

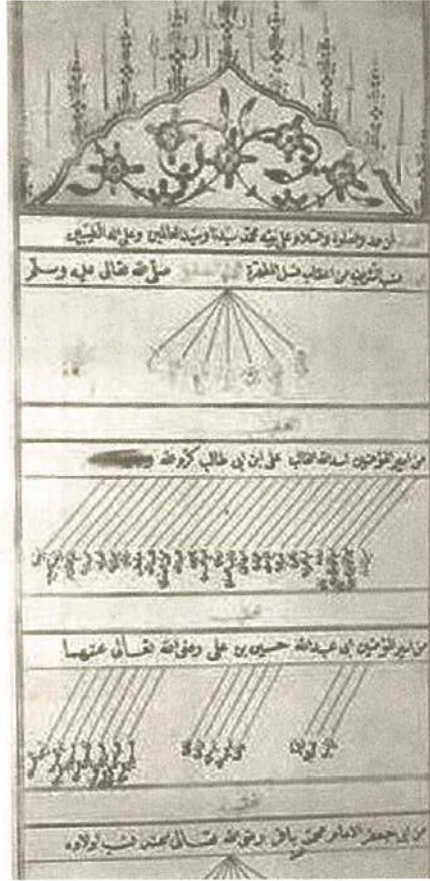
Devrimci bir hukukun oluşturulmasında kararlılığı sağlayan koşullar

Burada öncelikle önemli bir gerçeğin hemen belirtilmesi gerekmektedir. Hukukun gelişmesinin ardında aslında huku-

Tanzimat döneminin sosyoekonomik koşulları Cumhuriyet dönemininkinden öylesine farklıdır ki; adı geçen dönemde, gerçekten de hukuk aracılığıyla toplumun değiştirilmesine çalışıldığı bile söylenemez. Amaç, aslında saltanatın gücünü yükseltmektir.

kun dışındaki olayların gelişmesi yer almaktadır. Bu değiştirilemeyecek bir sosyolojik belirlemedir. Marks'ın tarihsel materyalizme ilişkin açıklamaları ve sosyoekonomik gelişmeler uzantısında art arda yaşanan tarihsel dönemlerin, o dönemlerin hukukunun genel yapısını belirleyeceğine ilişkin saptaması tümüyle doğrudur. Ancak devrim, bu genel gelişim çizgisinin dışında yer alan bir oluşumdur. Öte yandan devrim hukukuna, normlar aracılığıyla somut bir içerik kazandırılır ve bireylerin birbirleriyle ya da toplumla olan ilişkileri düzenlenirken, kaçınılmaz olarak içinde yaşanan koşullar tarafından belirlenmiş değerlere başvurulmaktadır. Önce Tanzimat dönemi reformu sonra Cumhuriyet devriminin gerekleri uzantısında Türk hukuk tarihinde iki kez yabancı hukuka başvurulmuştur. Tanzimat döneminde sözde bir çağdaşlaşma gerçekleştirilecektir. Ancak Tanzimat döneminin sosyoekonomik koşulları Cumhuriyet dönemininkinden öylesine farklıdır ki; adı geçen dönemde, gerçekten de hukuk aracılığıyla toplumun değiştirilmesine çalışıldığı bile söylenemez. Amaç, aslında saltanatın gücünü yükseltmektir.(7) 1838 yılında İngilizlerle Osmanlı İmparatorluğunu tümünden çöktecek bir anlaşma imzalanmıştır. Endüstrinin İngiltere'de ilerlemeye başlamasıyla gelişen üretici güçler, bu devleti yeni pazarlar aramak zorunda bırakmıştır. Ancak bu koşullar içerisinde bile diğer ülkelerde doğmaya başlamış ulusal ekonomik bilinç, Osmanlı yöneticilerinde ve özellikle de padişah'ta bulunmamaktadır. Böylece, serbest ticaret sistemi İngiltere'de bile uygulanmaya başlanmadan önce Osmanlı İmparatorluğu'nda yürürlüğe konulmuştur.(8) Ayrıca, kapitülasyonlar da ebediyete kadar yürürlük-

"Emperyalizme karşı cepheden bir savaş vermiş olan"
TBMM Hükümeti, kazandığı bağımsızlığıyla; ülkesinin ve halkının geleceğine ilişkin kararları da bağımsız olarak verebilme konumundadır.

Dişarıdan kanunlar alınırken devletin kanunlaştırmalar sırasındaki başlıca çabası, "şer-i şerif'e aykırı olan kanun hükümlerini budamak olmuştur.

te kalmak ve geçerli olmak üzere "tasdik ve tekit olunmuştur". 1838 ticaret antlaşmasının 13. maddesi, anlaşma hükümlerinin Asya, Mısır ve Afrika'daki Memaliki Şahane'yi kapsayacağını öngörmekte ve şu belirlemeyi de içermektedir: "Osmanlı Devleti'nin sevdiği ve Osmanlı Devleti'ni seven diğer devletlerin tebaası da bu hükümlerin kendi ticaretlerine uygulanmasını isteyecek olurlarsa, buna itiraz edilmeyecek ve karşı konulmayacaktır." Kısaca, Osmanlı İmparatorluğu bu süreç içerisinde Batılı kapitalist ülkelerin uydusu(9) haline gelmiş ve Dünyu Umumiye batağına saplanmıştı. Ayrıntılara girmeye gerek yoktur; bu doğrultuda gerçekleştirilecek bir hukuksal dönüşümün, ülkenin değil de emperyalizmin çıkarlarını öngöreceği açıktır. Zaten, Gülhane Hattı Hümayunu da ne bir anayasa ne de bir kanundur.(10) Dişarıdan kanunlar alınırken gerçekleştirilen tek işlem ve sözde çağdaşlaşma peşindeki bir

devletin kanunlaştırmalar sırasındaki başlıca çabası, "şer-i şerif'e aykırı olan kanun hükümlerini budamak olmuştur.

Çok kısa olarak Cumhuriyet dönemi-ne bakıldığında en başta tam bağımsızlığın sağlanmış olduğu belirtilmelidir. Kısaca yalnız dış özgürlük (bağımsızlık) değil, dinsel saplantılara bağlı olmamakta somutlaşan iç özgürlük de sağlanmış bulunmaktadır. Batı-Osmanlı Devleti ilişkilerinde, çağdaşlaşmanın dozunu da Batı ayarlamaktadır, daha doğrusu Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaşmasını Batı, kendi çıkarlarına göre yönlendirebilmektedir.(11) Oysa, "Emperyalizme karşı cepheden bir savaş vermiş olan"(12) TBMM Hükümeti, kazandığı bağımsızlığıyla; ülkesinin ve halkının geleceğine ilişkin kararları da bağımsız olarak verebilme konumundadır.

Ayrıca, devrim önderleri yalnızca bilinçli değil çok da bilgilidirler. M. Kemal "Kanun, 'kanun-ı hakiki' olmak lazımdır, 'kanun-ı tabii' olmak lazımdır." derken, doğal hukukçuların ve 1789 öncesi büyük düşünürlerinin görüşlerini eksiksiz bildiğini ortaya koymaktadır.(13) Öte yandan Türk Devriminin kararının, yalnızca bir medeni kanun almakla sınırlanmadığı, o kanunu yaratmış olan uygarlık ve kültür bütünü'nün hedef olarak seçildiği gerektiğçe yinelenmektedir.(14)

Devrimci de olsa ihlal edilebilirliği hukukun belirleyici bir özelliğidir

İnsanlar, toplum halinde yaşamayı gerçekleştirebildikleri günden başlayarak birbirlerinin davranışlarını; iyi-kötü, haklı-haksız, doğru-yanlış türünden karşıtlıklar bağlamında değerlendirmeye başlamışlardır. Tümüyle haksız bir biçimde günümüzde "ilkel" olarak adlandırdığımız Eski, insan aklının evrensel bir özelliğinin gereği olarak, karşıtlıklar aracılığıyla değerlendirme konusunda yetkili bir uzman konumundadır.(15) Bu yaklaşımda insan aklının olduğu kadar, insan duygularının da önemli bir payı bulunmaktadır. Kısaca hukukun, özellikle de aile hukukunun oluşturulmasında duygular önemli bir yönlendiriciliğe sahip bulunmaktadır. Sözü edilmiş değer-

lendirmelerin yapılması sırasında başvuru belirlenici ölçüt; herhangi bir bireyin değil, günümüzün "kamu yararı" kavramının içeriğine benzer bir anlayışla(16), toplumu oluşturan tüm bireylerin yararlarının göz önünde bulundurulmasıdır. Yapılması beklenen ya da "olması gereken" uygun davranışlara(17) izin verilmekte ve toplumsal açıdan zararlı görülenler yasaklanmaktadır.

Bu yaklaşım uzantısında Romalı hukukçular, nerede toplum varsa orada hukuk, nerede hukuk varsa orada toplum vardır (ubi societas ibi jus) belirlemesini oluşturmuşlardır. Burada kısaca, insanlar tarafından konulmuş olan yasalarla (hukuk, ahlak) doğa yasaları arasındaki farklılığa değinilmesi, karşılaştığımız kimi sorunların anlaşılabilmesi açısından önemlidir. Doğa yasaları "olani", hukuk yasaları ise "olması gerekeni" dile getirme konumundadır. Doğa yasası, söz gelimi, ısınan madenlerin genleştiğini yani olani, hukuk yasası ise, insan davranışlarının nasıl olması gerektiğini ifade eder.(18) (Hırsızlık yapan cezalandırılır.) Olması gereken bağlılık ölçütü, hem bir hukuk kuralı konulurken hem de kuralın uygulanması sırasında geçerlidir.(19)

İşte hukuk alanında temel sorun, bu (olması gerekeni) belirleyen iradenin niteliği ve bu konumdaki kişilerin kimlikleri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bununla bir-

M. Kemal ve arkadaşlarının, devrimci yaklaşımlarını bir devrimci pratiğe dönüştürdükleri hemen gözlenmektedir

likte olması gerekenin içeriğinin saptanabilmesi konusunda nesnel ölçütler de oluşturulmamış değildir. Hukuk felsefesi alanında olınası gerekenin; akıl, mantık, ahlak, adalet, çağdaşlık, çağdaş değerler, hukukun genel ilkeleri doğrultusunda belirleneceği özellikle vurgulanır. M. Kemal ve devrimci arkadaşları da bu yöntemi de uygulamışlardır. Burada hemen belirtilmelidir ki doğa yasalarına aykırı davranabilme olanağına sahip olmayan "insan" (sözgelimi ölümsüzlüğe ulaşma dileğini gerçekleştiremeyecek olan "insan"), sonuçlarını göze alarak hukuka aykırı davranabilme özgürlüğüne sahip bulunmaktadır. Toplumun bazı bireyleri açısından bu soruna bakıldığında, hukuktaki öldürme yasağına karşın hapis hanelerin adam öldürenlerle dolu olduğu görülür. Bu aynı olanak, bireysel alanın dışında kalan ve bir ülkeyi yöneten siyasi iktidarlar için de geçerlidir.

Milli Kurtuluş Savaşı'mızdan tam bağımsızlığımızı sağlayarak çıkmış olmakla kalmayıp; çağın dışındaki bir olgusal gerçekliği dönüştürerek, Ortaçağ'dan, "olması gereken" bir düzeye yükseltilmiş olan bir toplum, bir ülke, bir devlet hangi yıkımı yaşamış, hangi savaşı yitirmiş de bugünlere gelmiştir. Günümüze kadar ki anayasalarıyla, Altı Ok'un öngördüğü tüm ilkeleri olmasa bile; laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devletinin temelini kurmuş olan Cumhuriyet nasıl olup da bu inanılmaz kargaşa ortamına itilebilmiştir. Bu sorunların yanıtının bulunması çabası, sonuç bölümüne bırakılmıştır.

Devrimci bir hukuksal yaklaşım devrimci pratikle bütünleştirilmelidir

Büyük Türk Devrimi'nin önderi M. Kemal ve arkadaşları, toplumsal yaşamda gerçekleştirilebilecek dönüşümün altyapısını hazırlamak amacıyla devrimin önündeki en-

gelleri temizlemeye yönelmişler ve özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra, toplumsal yapıyı dönüştürme işlemine hız vermişlerdir. Bu doğrultuda, savaşın ardından fiilen yaşanmaya başlanmış olan Cumhuriyet dönemi(20), Cumhuriyetin ilanından sonra hukuksal kimliğini de kazanmış ve devrimciler somut sorunlara somut çözümler üretme kararlarını uygulamaya koyulmuşlardır.

Bu aşamada devrimcilerin önünde bulunan sorunlar şöyle özetlenebilir: Ülke tam bir yoksulluk ve eğitimsizlik batağı içerisindeydi. Kısaca sorunlar, sosyal olduğu kadar ekonomik, ekonomik olduğu kadar kültürel ve hukuksal boyutludur. İç içe konumdaki bu sorunlarla eş zamanlı bir mücadele kaçınılmaz görünmektedir. M. Kemal'in daha Kurtuluş Savaşı sırasında savaşı Mehmetçik'in konumundan esinlenerek zihninde biçimlendirdiği "köylü efendimizdir"(21) belir-

Savaşın ardından fiilen yaşanmaya başlanmış olan Cumhuriyet dönemi, Cumhuriyetin ilanından sonra hukuksal kimliğini de kazanmış ve devrimciler somut sorunlara somut çözümler üretme kararlarını uygulamaya koyulmuşlardır.

lemesinin yaşama geçirilmesi olanaksız gibi görünmektedir. Çünkü; bu yaklaşım doğrultusunda geliştirilmiş olan "toprak üzerindeki köylü mülkiyetinin yaygınlaştırılması ilkesi" de gelip feodalizmin duvarına çarpmaktadır. Bu yapı değiştirilmedikçe, ne yoksulluk ne de eğitimsizlik sorunlarının çözümlenebilmesi olası görünmektedir.

Kısaca devrimci yönetimin karşısında çözüm bekleyen belli başlı üç sorun bulunmaktadır;

A) Olabildiğince hızlı bir şekilde feodalizmin yok edilmesi,

B) Kaynağını bu sosyoekonomik yapıdan alan eğitimsizlik sorununa bir çözüm bulunması,

C) Bunlarla iç içe bulunan ve etkinliğini hâlâ sürdürmekte olan şeriatçı öğelerin(22), Kurtuluş Savaşı sırasında yaşanmış deneylerden ders alınarak kökünün kurutulması.

Görüldüğü gibi hepsi birbiriyle ilintili olan bu sorunların tümüne karşı eşzamanlı bir mücadele zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. M. Kemal ve arkadaşlarının, olağanüstü bir mantıksal tutarlılıkla devrimci yaklaşımlarını -yasaların yardımıyla- bir devrimci pratiğe dönüştürdükleri hemen gözlenmektedir. Burada çok kısa olarak izlenmiş olan yöntemi yakından görelim.

Bir tek gün içerisinde çıkarılan üç önemli yasayla adı geçen sorunların tümüne karşı aynı anda kesin bir mücadele başlatılmıştır. Kısaca değinelim:

1) Şer'îye ve Evkaf Vekaleti ve Erkâ-

"Feodalizmin tasfiyesi" kararı başta olmak üzere, toplumsal dönüşümün hukuksal bir çerçeve içine yerleştirilmesi zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıktı. Bu doğrultuda Tevhidi Tedrisat Kanunu aracılığıyla çok önemli bir atılım gerçekleştirildi.

Toplumsal dönüştürülmesi çabasında ilk önemli adımın saltanatın kaldırılmasıyla atıldığı görüldü.

nı Harbiye Vekaletleri 3 Mart 1924 günü ilga edilmişlerdir. Yasa önerisini hazırlayanlar, gerekçelerinde, "Din ve ordunun siyaset dışında bırakılması" zorunluluğuna da değinmişler ve(23) çıkarılan yasanın birinci maddesine "toplumu ilgilendiren, yasama ve yürütmeye ilişkin konularda TBMM'nin ve onun hükümetinin yetkili bulunduğu, dini kurumların idaresi için ise Ankara'da bir Diyanet İşleri Reisliği oluşturulduğu hükmü konulmuştur.(24)

2) Yine 3 Mart 1924 yılında çıkarılan Tevhidi Tedrisat kanununun gerekçesinde devrimci amaç şöyle dile getirilmektedir: "Bir devletin kültür ve genel eğitim siyasetinde, fikir ve duygu düzeyinde birliğin sağlanması için öğretim birliği, en doğru en bilimsel ve çağdaş ve her yerde yararlanılan ve üstünlüğü görülmüş bir ilkedir. "Oysa Osmanlı bu konuda bir ikilik yaratmıştır. Bir ulusun bireyleri ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir. Bu ise duygu ve fikir birliği ve dayanışma amaçlarına aykırıdır.(25)

3) Aynı gün çıkarılan üçüncü kanunla da hilafet ilga edilmiş ve Osmanlı hanedanının Türkiye dışına çıkarılması kararlaştırılmıştır.

Ayrıntılarına hiç girmeden, bu eşza-

manlı mücadelenin devrimci pratik bağlamında yaratmış olduğu olumlu sonuç, İlsever'in çok yerinde belirlemesiyle şöyle özetlenebilir: "Şer'îye ve Evkaf Vekâleti'nin kaldırılmasıyla şeriatın genelkurmayı dağıtılmış ve Tevhidi Tedrisat kanunuyla da Şer'îye Vekâletinin en temel işlevi olan eğitim, şeriatın pençesinden kurtarılmıştır.(26)

Burada son olarak Cumhuriyetin kurulmasını amaçlayan ve daha 25.04.1920 yılında önerilmiş ve sonra kanunlaştırılmış bulunan Hıyaneti Vatanîye kanununa değinilecektir. Bu kanun TBMM tarafından çıkartılan ikinci kanundur.(27) Ancak Hıyaneti Vatanîye kanunu 1991 yılına kadar sürecek olan son şeklini 1925 yılında almış olduğu için, kronolojik konumu nedeniyle yukarıda incelenmiş olanlardan sonra ele alınmıştır.

1920 yılının Nisan ayında Karahisarı Sahip Milletvekili Mehmet Şükrü Bey, Hıyaneti Vatanîye'ye ceza tayini hakkında bir kanun teklifinde bulunur.(28) Kanunun gerekçesi şöyle özetlenebilir: "Yüce Hilafet makamını ve Osmanlı ülkesini yabancıardan ve saldırlardan kurtarmak amacıyla kurulan TBMM'nin meşruluğuna karşı ayaklanma niteliğinde söz ya da eylemle muhalefet eden veya bozgunculuk yapanlar vatan haini sayılırlar.

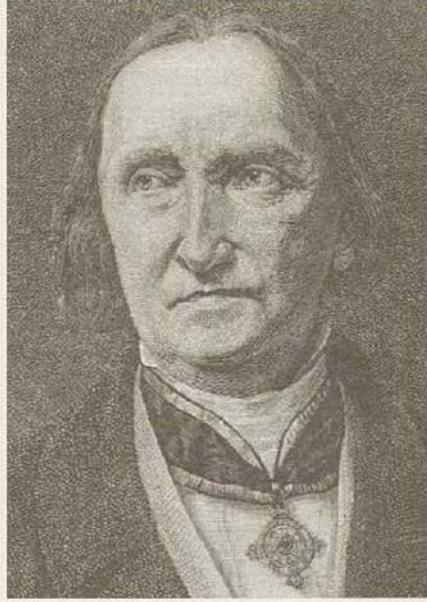
Kanun hükümlerine göre yargılanıp cezalandırılırlar. "Cumhuriyet tarihimizin ilk dönemlerinde birkaç kez değişikliğe uğrayan bu kanuna, 1925 yılındaki Şeyh Said ayaklanmasının ardından ek bir düzenlemeyle 12 Nisan 1991 tarihine kadar sürecek son şekli verilir: 1991 yılında Turgut Özal'ın talimatıyla ve Terörle Mücadele Kanunu bahane gösterilerek bu kanun ilga edilmiştir. Hıyaneti Vataniye kanunu şöyle kaleme alınmıştır.

Hıyaneti Vataniye Kanunu (29 Nisan 1920)

"Dini veya dinin kutsallığını siyasi gayelere esas veya alet etmek maksadıyla cemiyetler teşkil edenler veya bu cemiyetlere dahil olanlar vatan haini addolunurlar. Dini veya dinin kutsallığını alet ederek devlet şeklini değiştirmek ve bozmak veya devlet güvenliğinin ihlal veya dini alet ederek her ne suretle olursa olsun halk arasına fesat ve nifak sokulması için gerek fert olarak ve gerek toplu halde sözle veya yazıyla veyahut fiili bir şekilde veya nutuk iradı veyahut neşriyat icrası suretiyle harekette bulunanlar keza vatan haini addolunurlar. Bilfiil vatana ihanet edenler asılarak idam olunur..." (Hıyaneti Vataniye kanununun birinci maddesinden.)

Gerçek bir devrimci bilgili ve donanımlı olmak zorundadır

Üstte, bir devrimin başarısının, devrim önderlerinin bilgi ve donanım düzen-

Friedrich Karl Von Savigny (1779-1861)

leriyle orantılı olduğuna kısaca değinilmişti. Bu konuyu somut ve önemli bir örnekle açıklamadan önce Kurtuluş Savaşı'nın hemen ardından ülkenin içinde bulunduğu koşulları anımsayalım: Tanımlanmış o koşullar içinde iş başına geçen bir yönetimin önüne yalnızca üç olasılık çıkabilir:

A) Ya mevcut olan olgusal durum var olduğu biçimiyle korunur.

B) Ya bu durumu fazlaca değiştirmeyecek kimi reformlara başvurulur.

C) Ya da içinde yaşanan sosyal, ekonomik, kültürel koşullar, devrimci bir yaklaşımla kökten değiştirilir.

M. Kemal ve arkadaşları için ilk iki şıktan birinin seçilmesi elbette söz konusu olamazdı. Toplumun dönüştürülmesi çabasında ilk önemli adımın saltanatın kaldırılmasıyla atıldığı görüldü. Ardından, "Feodalizmin tasfiyesi" kararı başta olmak üzere, toplumsal dönüşümün hukuksal bir çerçeve içine yerleştirilmesi zorunluluğu kendiliğinden ortaya çıktı.(29) Bu doğrultuda özellikle eğitim sorunlarına ilişkin olarak Tevhidi Tedrisat Kanunu aracılığıyla çok önemli bir atılım gerçekleştirildiği yukarıda görüldü. Ancak bir toplumda geçerli "genel yapma biçimleri"nin temelden değiştirilmesi, yalnızca yeni bir medeni kanun aracılığıyla sağlanabilir (evlenme-boşanma,

miras vb. konuların düzenlenmesi amacıyla). Kısaca, bireyler arasındaki ilişkilerin öngörülmesi içeriğini ve niteliğini medeni kanunlar belirler.

M. Kemal, medeni kanunun İsviçre'den alınmasından daha iki yıl önce(30) hukuk alanında seçilecek yolun İslam Hukuku yolu olmayacağını belirtmişti: "Medeni Hukuk'ta, Aile Hukuku'nda izleyeceğimiz yol uygarlık yolu olacaktır.(31) Hukukta idare-i maslahat ve hırafelere bağlılık; ulusları uyanaktan alıkoyan en ağır bir kâbustur. Türk ulusu, üzerinde kâbus bulundurmaz." Ne var ki TBMM'nin içinde yer alan milletvekillerinden bazıları, Ortaçağ'dan kopmaya hazır değildiler ve çağdaş kanunların dışarıdan getirilmesine kesinlikle karşıdılar.

Tarihin ve hukuk tarihinin bilinmesi devrimci için kaçınılmaz bir zorunluluktur

Yukarıda, devrim yapmanın bir ülkedeki hukuk düzenini değiştirmekle eşanlam taşıdığına değinilmişti.(32) Bu nedenle devrimci; hukukun niteliği üzerine kimi kuramcıların savlarını, bunların doğruluğunu ya da yanlışlığını bilme konumundadır. Devrim yapmak, asıl olarak mevcut hukuk sistemini değiştirmek anlamına geldiğine göre devrimci, ister istemez kendini hukuk alanının içinde bulacaktır.(33)

Öte yandan fiilen gerçekleştirilmeye başlanmış bir devrimin sonrasında, yeni hukuku belirleme konumundaki devrim önderlerinin önünde iki seçenekten daha fazlası da bulunmamaktadır:

1) Ya ülke hukukçuları, oturup devrim hukukunu hazırlayacaklardır ki bu da ortalama otuz yıl sürecek bir çalışmayı zorunlu kılmaktadır.

2) Ya da ülke koşullarına en uygun, en halkçı, en kolay anlaşılır bir hukuk bütünü dışarıdan getirilecektir.

İşte bu ikinci olasılığın gündeme geleceğini sezenler, acele önlem alma telaşı içine girerler. Böylece daha "Hilafetin ilgası"na ilişkin kanun üzerinde görüşülürken, Adliye Vekili Seyid Bey tartışılan konu ile hiç ilgisi bulunmadığı halde,

Eski düzenin sağladığı ayrıcalıkları yitirme endişesi içindeki feodal kesim; çıkarlarını koruma kaygılarını bilimsel bir görünüme büründürerek, mücadele alanına atılmak zorunda kalmışlardır. Savigny de o günlerin Almanya'sının önemli toprak ağalarından biriydi.

Gerçekleştirilmelerinde hukukun araç olarak kullanıldığı değerler, amaçlar, aslında felsefenin içinde yeşerip gelişir ve sonra hukukun malı olurlar. Bu nedenle, hukuk bilimi hazinesinin felsefe tarihinin anahtarıyla açılacağı söylenebilir.

örf ve âdetin önemini uzun uzun anlatıp şunları söyler: "Ben size bir ayda büyük bir kanun, devletin kanunu medenisini bile getirebilirim, ne yaparım? Alman veya İsviçre kanunu medenisini tercüme ettirerek Heyet-i Aliyenize takdim edebilirim. Lakin ona Türkiye Kanunu denmez. Saraçoğlu Şükrü Beyin tabiri veçhile Türkün ruhundan doğan kanun olmaz. Alman veya İsviçre kanunu denir. Almanya veya İsviçre başka Türkiye başkadır. Türkiye de Türkiye Kanunu lazımdır." (34)

Yukarıdaki savların neden ve hangi gerekçelere dayanılarak öne sürüldüğünü anlamak için, Savigny tarafından oluşturulmuş "Tarihçi Hukuk Okulu"nın görüşlerini bilmek gerekmektedir. Friedrich Karl Von Savigny, Almanya'nın en soylu ailelerinden birinin oğlu ve Roma Hukuku ve tarihi konusunda bugüne kadar yetişmiş en önemli birkaç araştırmacıdan biridir. Görüşleri çok kısa olarak şöyle açıklanabilir: (35)

Hukuk, her ulusta var olan ulusal ruhun ürünüdür. Ulusal ruh, kimi ortak inanışların doğmasına neden olur, bu nedenle ulusun içinde yaşayan örf ve âdet hukuku asıl hukuktur. Kısaca, hukuk nasıl ise öyle olmalıdır. Hukuk kuralının değeri, devrimlerin değiştirmedeği yaşamıyla orantılıdır. Bu yaklaşım, aslında değişmeyen bir topluma duyulan özlemin ifadesidir. (36)

Özetle, örf ve âdet hukukunu değiştireceği için, kanunlaştırma yapılmamalıdır. Hele yabancı bir ülkeden asla kanun

alınmaz. Çünkü yabancı kanun ulusal ruhun yarattığı hukuka, yani örf ve âdetlere aykırı olacaktır. Tarihçi Hukuk Okulu'nun kurucusu Savigny'nin söylediklerinin ana fikri ve onun hukuka genel yaklaşımının kısa özeti yukarıda söylenenlerle ortaya konulmuş bulunmaktadır. Burada belirleyici olan aslında, Savigny'nin söyledikleri değil, Savigny'ye bunları söyleten nedenlerdir.

Kısaca, devletin yetkili organları aracılığıyla hukuk yaratılmasına ve bu organlar tarafından dışarıdan kanun getirilmesine karşı çıkılarak, (37) örf ve âdetlerin yeniden ön plana yükseltmek istenmesi, aslında tümüyle ideolojik nedenlerden kaynaklanmaktadır. (38) Çünkü 1789 Fransız demokratik devriminin ardından, özgürlükçü ve eşitlikçi ilkeler Fransız Medeni Kanunu aracılığıyla yürürlüğe girince, aynı devrimci özlüler içindeki Avrupa burjuvazisi de, doğal hukukun bu ilkelerine dört elle sarılmışlardır; ama eski düzenin sağladığı ayrıcalıkları yitirme endişesi içindeki feodal kesim; çıkarlarını koruma kaygılarını bilimsel bir görünüme büründürerek, mücadele alanına atılmak zorunda kalmışlardır. Savigny nin o günlerin Almanya'sının önemli toprak ağalarından biri olduğu da bu arada belirtilmelidir. (39)

Savigny aracılığıyla dile getirilen Tarihçi Okul'un yukarıdaki savları, aslında Montesquieu'nin görüşlerinin eksik ve kötü bir kopyası konumundadır. Montesquieu de bir genel ruhtan (esprit général) söz eder. Ancak bu genel ruh Montesquieu tarafından gerçek bir nesnellik ve tarafsızlıkla belirlenir. İnsanları birçok şey yönetir: iklim, din, yasalar, hükümetlerin ilkeleri, geçmiş emsaller, örf ve âdetler, görgü kuralları... İşte tüm bunlardan doğan genel ruh böylece ortaya çıkar. Her ulusta bu sayılan öğelerden biri diğerinden daha fazla etkili olduğu ölçüde diğer faktörlerin etkisi azalır. (40)

Kısaca Montesquieu, ulusun tarihini ve hukukunu oluşturan ampirik koşullar ile bunların bileşiminin özel bir biçim verdiği tinsel koşulların iç içe bir bütün olarak görür. Bunların içinden salt tinsel olanları seçip de, metafizik anlamdaki bir "ruh" düşüncesini, hukuk diye nitelendirme yolunu tutmaz.

Nasıl ki ulus lanımı, ulusun varlığını belirleyen nesnel ve öznel ölçütlerden yalnızca birine dayanılarak yapılamazsa, ulusal hukukun tanımı da sosyoekonomik koşulları tümüyle dışlayan metafizik ve öznel bir ölçüt üzerine temellendirilemez. Aslında bu aynı konu hukuk tarihiboyunca üç kez, en önemli hukuksal sorun olarak gündeme getirilmiştir. 1814 yılında Savigny, "Zamanımızın Kanun Koyma ve Hukuk Bilimi Alanındaki Görevi" (41) başlığını taşıyan bir çalışma yapar. Bu çalışmada, Almanya için Genel Bir Medeni Kanunun Kaçınılmazlığı adında bir kitap yazmış olan Thibaut'yu eleştirir. Çünkü Thibaut, öteden beri hep dışarıdan bir yabancı kanun alınması gerektiğini savunmaktadır. (42) Savigny'nin büyük otoritesi nedeniyle Thibaut'un görüşleri gözden düşer ve sonuçta ne yeni bir medeni kanun yapılır ne de dışarıdan bir kanun getirilir.

Tanzimat döneminde ise konu bu kez Ali Paşa ve Ahmet Cevdet Paşa arasında geçecek tartışmalara neden olur. Ahmet Cevdet Paşa, medeni hukukun bir ulusun varlığının ve birliğinin temeli

Ahmet Cevdet Paşa, medeni hukuk alanındaki kanunlaştırmaların İslam Hukuku'na aykırı olmaması gerektiğini savunur.

olduğunu ve Osmanlı Devleti bir İslam Devleti olduğuna göre, medeni hukuk alanındaki kanunlaştırmaların İslam Hukuku'na aykırı olmaması gerektiğini savunmaktadır. Kısaca, Mecelle (Mecelle'yi o yazdı) tüm kanunlardan üstündür.(43) Ali Paşa ise bu yaklaşımın tam karşısında yer almaktadır.

Cumhuriyet dönemine gelince, bu kez Seyit Bey sahnededir. Daha Hilafetin ilgası görüşmeleri sırasında söz alıp, çağdaş bir medeni kanuna karşıtlığını dile getirmiş olan ve o günlerde Adliye Vekili konumunda bulunan Seyit Beye göre de; hukukun, gelenekler üzerinde değiştirici bir etkisi olamaz.(44) Kısaca, geleneklerin dinsel hukukla bir tutulduğu bir ortamda hukukun yine dine bağlı olarak kalması gerekmektedir.

Başlıkta değinilmiş olduğu gibi devrimci kadro, hukuk tarihindeki bu gelişmelerden de habersiz değildir. Bu nedenle Medeni Kanun'un gerekçesine, Seyit Bey ve benzerlerine yanıt olmak üzere yeni Adliye Vekili Mahmut Esat Bey; Almanya, Fransa ve İsviçre hukukunun gelişim süreçlerinden örnekler verip bu ülkelerin medeni kanunlarını nasıl oluşturduklarını özetleyerek şu saptamayı yapmaktadır: "Bu üç büyük hareket bütün yaşamı ölü geleneklere bağlamak isteyen 'Tarihçi Okul'un son ve geri dönülmez bozgunu oldu." (Hukuk tarihindeki bu oluşumları günümüzde bilen acaba kaç milletvekili vardır?)

Hukukla ilgili olarak devrimciyi ilgilendiren diğer konular

A) Bilginin nesnelliğinin araştırılması

Genelde hukuk, ilkeleri aracılığıyla doğrudan felsefeye dayanır. Bir başka deyişle felsefe kuramları hukuk sanatının eşğini oluşturmaktadır.(45) Hukuk felsefesinin henüz oluşmadığı dönemlerde bu işlevi doğal hukukçular üstlenmişlerdir. Kısaca, gerçekleştirilmelerinde hukukun araç olarak kullanıldığı değerler, amaçlar, aslında felsefenin içinde yeşerip gelişir ve sonra hukukun malı olurlar. Bu nedenle, hukuk bilimi hazinesinin felsefe tarihinin anahtarıyla açılacağı söylenebilir.(46) Ancak hiçbir feise-

le sistemi, vahiy yoluyla ve bir anda insan aklı tarafından oluşturulmadığı için, felsefe tarihi içinde yer alan felsefe sistemlerinin anlaşılabilmesi de, bunların içinde yer aldıkları dönemin, sosyoekonomik, kültürel vb. koşulların bilinmesine ve bu koşullarda oluşmuş bir sistemin üreteceği bilginin düzeyinin göz önünde bulundurulmasına bağlıdır.

Örneğin koca Aristo, "Yunanlılar tüm barbarlardan üstündüler, ast-üst ilişkileri ve bu doğrultuda kölelik kurumu bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır." derken, bir yandan içinde yaşadığı koşullara ilişkin algısal bilgisini kuramsal bir hukuk ilkesi haline dönüştürmekte, diğer yandan da Büyük İskender'in özel hocası olmanın gereğini yerine getirmektedir.(47) Kısaca, belirli bir dönemde üretilmiş felsefi bilgi, bir yandan içinde olduğu dönemin gerçekliklerini yansıtmakta diğer yandan da öznel bir nedenin sonucu olarak varlık kazanabilmektedir. Böylece bazen ulusal, kimi zaman da sınıfsal ya da kişisel çıkarlarını savunma çabasına olduğu kadar filozofun öznel konumunu "genelliğin nesnelliğine" ulaştırma çabasına da, birçok düşünürde rastlanmaktadır. Savigny'nin hukuka yaklaşım biçiminin nedenlerine yukarıda değinildi. Bu konuda öne çıkan başka düşünürler de vardır: Grotius, Hegel, Kant, Kelsen vb.

B) Devrim ilkelerinin seçiminde tizlik

Yukarıdaki açıklamalarımızda belirttiklerimiz, Türk Hukuk Devrimi ve onun önderleriyle ilişkisi bağlamında özel bir

Altı Ok'u oluşturan ilkelerden Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik, Fransız burjuva demokratik devriminden; Halkçılık, Devletçilik ve Devrimcilik ilkelerinin ise 1917 Ekim Devrimiyle ilişkili bulunduğu genellemesine gidilebilir.

1789 devrimi; içinde yaşanan koşullar nedeniyle, insan haklarını ve birey haklarını önceleme konumundadır.

önem taşımaktadır. Devrimin genel politikası oluşturulurken ve özellikle Altı Ok'un içeriği saptanırken(48) M. Kemal; felsefi yaklaşımlar arasından seçimlerini, hayranlık uyandıracak bir titizlikle yapmıştır. Açıklayalım: Türkiye'de, tam bağımsızlıkla sonuçlanan antiemperyalist bir savaşın ardından, içinde yaşanan koşullar doğrultusunda, sosyalist bir devrimin değil, demokratik bir devrimin gerçekleştirilebileceği saptanmıştır. Milli burjuvazinin büyük katkısının bulunduğu bu savaş ve devrim sürecinde belirleyici ana ilke, hep antiemperyalizm olmuştur. Aralov'un belirttiği gibi, "M. Kemal Paşa tabii ki sosyalist değildir... iyi bir örgütçü yetenekli bir liderdir. Milli burjuva ihtilalini o yönetmektedir."(49) Ancak ulusal demokratik devrimin anavatanı Fransa'nın 1789 devrimi öncesi koşulları Türkiye'ninkinden çok farklıdır. Ülke koşullarının zorunlu kıldığı, felsefi ve hukuksal düşünceleri; Fransız düşünürler zaten belirleyip dile getirmişlerdir. Demok-rasi, bağımsızlık, milli irade, özgürlük, eşitlik kavramlarında somutlaştırılan talepler, giderek özgürlük ve eşitlik kavramları üzerinde yoğunlaşmaktadır.(50) Bu istek doğrudan birey haklarına ve bunun uzantısında da insan haklarına ilişkin bulunmaktadır. Nedenlerine gelince: Fransa'nın devrim öncesi koşulları şöyle özetlenebilir: Feodal dönemde serf olarak adlandırılan ve üzerine iliştiikleri toprakla birlikte alınıp satılan, evlenmeleri bile izne bağlı bulunan köylü kesimin hakları, olağanüstü sınırlamalarla kısıtlanmıştır.(51) Özgür insan sayılmadıkları için bunların sözleşme yapma hakları da bulunmamaktadır; oysa gelişmekte

olan kapitalizmin ve sermayenin işçiye, işçinin de işe gereksinimleri bulunmaktır.(52) Bu koşullarda, klasik Yunan felsefesinin, üzerine titizlikle eğilmiş olduğu ancak tarihsel gelişimin sonraki gelişiminde bir kenara bırakılmış olan eşitlik, özgürlük kavramları filozoflar tarafından yeniden ön plana çıkarılmaya başlanmıştır.

Kısaca 1789 Devrimi; içinde yaşanan koşullar nedeniyle, insan haklarını ve birey haklarını önceleme konumundadır. İşte tüm bu koşullar ve zorunluluklar, Fransız Burjuva Devrimi'ni önce birey haklarını savunmanın ve sonraki gelişmeler uzantısında da bireyciliğin çıkış noktası haline getirmiştir.

Felsefi anlamdaki bireycilik, kapitalizmin ekonomik yaklaşımıyla bütünleşip kaynaşmıştır. Endüstri devrimi ve buharlı makinenin keşfi de bu olgularla birleşince; ortaya yeni çıkmış olan işçi sınıfı büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır.

Kapitalizmin arz ve talep yasası doğrultusunda işleyen sistem, kol gücünden başka hiçbir sermayesi olmayan çalışan sınıfın vahşice sömürülmesine yol açınca(53) romantik anlamda bir özgürlük ve eşitliğin de(54) artık fazla bir öneminin kalmadığı anlaşılmıştır. Daha sonraki aşamada düşünürler, "sosyal adalet ve sosyal devlet" kavramları uzantısında sorunlara çözüm bulmaya yönelen kimi reform çabalarına yöneleceklerdir.

M. Kemal, tüm bu gelişmeleri bilen kimliğiyle ve milli demokratik devrimin lideri olmasına karşın; Fransız burjuva demokratik devriminin en belirleyici ilkelerinden birini oluşturan "bireyciliği" devrim planının dışına atmıştır. M. Kemal'i benzersiz kılan nedenlerden biri de budur. Ancak M. Kemal, Fransız Devrimi'nin milli egemenlik, bağımsızlık, özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkelerini benimsemiştir. Altı Ok'un(55) somut içeriği belirlenirken, Türk Devrimi'nin Osmanlı dönemine dayanan kökleri, kuşkusuz göz önünde bulundurulmuştur. Ancak burada çok kısa olarak, Altı Ok'u oluşturan ilkelerden üçünün (Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik ve Laiklik), Fransız burjuva demokratik devrimiyle; Halkçılık, Devletçilik ve Devrimcilik ilkelerinin ise 1917

Hukukun asli görevi, değerlerin (doğaldır ki anayasal değerlerin de) gerçekleştirilmesini sağlamaktır.

Ekim Devrimiyle ilişkili bulunduğu genellemesine gidilebilir. 1940'lı yılların başlarında üstelik devrimin kireçlenmeye başladığı dönemde(56), daha ilkökul sıralarında iken öğretmenimizin bizlere hep bir ağızdan söylediği, "İmtiyazsız, sınıfsız, kaynaşmış bir kitleyiz." sözcüklerinin hepimizde ne büyük bir heyecan ve mutluluk yarattığını bugün gibi anımsıyorum.

Öncelikle belirtilmelidir ki; bir devrimin sonucuna ulaşabilmesi, devrimci iradenin sürekliliğine bağlıdır. Ayrıca, henüz tamamlanmamış bir devrim (tamamlanmış olsa bile) kökleşebilmek için zamana gereksinim duymaktadır.

Hukuk-norm çelişkisi ve önemi

Bu makalenin başlarında değinildiği gibi, hukuk oluşturulurken insana özgü eğilimler, özelemler önce duyumsanıp değerlendirilmekte ve bunların dışsallaştırılması için kural (norm) adı verilen bir araca başvurulmaktadır.(57)

Sosyolojik tanımıyla hukuk; toplumsal özelemleri, yani olması gerekene yönelen ve tüm toplum bireyleri tarafından benimsenmiş, dolayısıyla bugünkü deyişle "kamu yararı" kavramını da içeren eğilimlerin ve beklentilerin adıdır.(58)

Bu insani yaklaşım kısaca "olması gereken" yönelimi olarak adlandırılabilir. Şu halde hukuk kuralı, başta adalet olmak üzere ortaklaşa özelemlerin ifadesi olma konumundadır. Bu olması gereken yönelimini bir süre önce "antropolojik olması gereken" şeklinde adlandırmıştım.(59) Çünkü başta Kelsen olmak üzere, normativist pozitivizm; yetkili organ tarafından ve usulüne uygun olarak konulmuş, her normun doğrudan olması gerekeni dile getirdiğini ileri sürmektedir. Yani bunlara göre norm doğrudan doğruya olması gerektirir. Oysa, hem tarihte hem de güncel hukuk sistemlerinin konumlarına bakıldığında, gerçekliğin hiç de böyle olmadığı, yani normun, hukuka aykırı bir kimlikle karşımıza çıkabildiği görülmektedir. Bu yaklaşımın belirleyici yanılsılığı, hukukun üç boyutlu olduğu gerçeğini yadsımasıdır. Hukuk; "sosyal olgu", "etik değer" ve "norm" adı verilen üç öğeden oluşmaktadır.

a) Hukuk, toplumsal ilişkiler doğrultusunda varlık kazandığı için sosyal bir olgudur.

b) Hukuk ahlaka aykırı biçimde oluşturulmayacağı için etik bir değer içermektedir.

c) Ve son olarak da hukukun bu özellikleri doğrultusunda, insan davranışlarının niteliğini belirleyecek norm oluşturulmaktadır. Ancak, genel olarak, tüm pozitivistler hukukun diğer öğelerini yok sayarak hukukun yalnızca normdan ibaret olduğunu ileri sürmektedirler. Tarihsel geçmişte, özellikle imparatorluklar, kralıklar döneminde hukuksal yaklaşım bu doğrultudadır. Ne yazık ki günümüzdeki genel hukuksal yaklaşım da bundan pek

farklı değildir. Bu bakış açısı, normun tek yaratıcı kaynağının, onu koyanın iradesi olduğunu ya da normun mantıksal bütünlüğü içinde zaten olması gerekeni dile getirdiği görüşünü savunmaktadır. Öyle ki norm; akla, mantığa, ahlaka aykırı olsa bile, bu mantıksal bütünlüğü uzantısında doğrudan doğruya "olması gereken"i dile getirir. Böyle anlaşılan bir hukukun toplumsal sorunlarla ilgilenmesi de istenilemez. Kelsen, bu talebini şöyle dile getirmektedir: "Geometriden, açıklandığı şekillerin maddi unsuruyla ilgilenmesini istemek (yani bir üçgenin plastikten mi yoksa tahtadan mı olduğunu araştırmak) ne ölçüde anlamsızsa, hukukun da hayatın gerçek koşullarıyla uğraşması o ölçüde gereksizdir. Oysa hukukun asli görevi, değerlerin(60) (doğaldır ki anayasal değerlerin de) gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Bu nedenle hiçbir norm etik alan ve etik ilke yok sayılarak oluşturulamaz; zaten bu nedenle hukukun diğer bir adı da "emredici etik"tir. Oysa normativist yaklaşımın özetlenmiş bulunan bakış açısı, hukuku etik değerinden kopartmakla kalmamakta, ayrıca, hukukun toplumsal gerçeklikle olan ilişkilerini de yok saymaktadır.(61)

Hukuka bu bakış açısı, toplumbilimsel verilere aykırılığı bir kenara bırakıldığında bile çok önemli bir yanlış içermektedir. Norm, özellikle sosyoekonomik koşullarından soyutlanmış biçimiyle hukukun temeli sayılınca; salt normların değiştirilmesi aracılığıyla toplumun da hızla değiştirilebileceği yanılgısına düşülmesi kaçınılmaz olmaktadır. M. Kemal, bilinçli yaklaşımıyla bu bakış açısının yanlışlığının da ayırdına varmıştır.

13 Eylül 1920 tarihinde

Atatürk'ün Meclise sunduğu halkçılık programı yalnızca "kimsesizlerin" programı olmakla kalmamakta, feodalizmin tasfiyesi kararının ilk göstergesi olarak da karşımıza çıkmaktadır.

M. Kemal, Türkiye'nin bir devrimle dönüştürülmesinin; çiftçinin, çobanın (köylünün) değiştirilmesine bağlı olduğunun bilincindedir.

Sonuç

A) Devrimci iradenin sürekliliği zorunluluğu ve "zaman"ın belirleyiciliği

Doğrudan konumuza ilişkin bulunmamakla birlikte, bunca emek ve özenle gerçekleştirilmiş bir devrimin (dolayısıyla bir hukuk devriminin) ardından; içinde yaşadığımız günlerdeki konuma nasıl geldiğimizin bir makale sınırları içinde bile olsa kısaca araştırılması zorunlu görünmektedir. Yukarıda, "Bir yıkım mı yaşanmış, bir savaş mı yitirilmiş de bu gün-cel durum ortaya çıkmıştır?" sorusu da zaten sorulmuş bulunmaktadır.

Ben burada, bu geriye gidişin nedenlerini salt hukuk ve hukuk sosyolojisi ve hukuk felsefesi bağlamında araştırmaya çalışacağım. Öncelikle belirtilmelidir ki; bir devrimin sonucuna ulaşabilmesi, devrimci iradenin sürekliliğine bağlıdır. Ayrıca, henüz tamamlanmamış bir devrim (tamamlanmış olsa bile) kökleşebilmek için zamana gereksinim duymaktadır. Öte yandan bir devrimin kireçlenmesi sorunu, kuşkusuz zaman kavramıyla ilintili değildir.(62) Yaşanmış bazı tarihsel olgularının değerlendirilmesinin ardından şöyle bir belirleme yapılabilir. Bir devrimin (feodalizmin tasfiyesi sorunu

dışında) gerçekleştirilmiş olması ve bir hukuksal dönüşümün de normların değiştirilmesi bağlamında sağlanmış bulunması; ancak ve ancak bu dönüşümün yaşama geçirilmesi çabasının başlangıcını oluşturabilir. Daha açık bir deyişle, devrimin öngördüğü yasal ve anayasal düzenlemelerin ardından bunların benimsenmesi bekleyişi içine girilir, ancak bu bekleyişin ardından olumlu bir sonuca ulaşılması, önemli bir koşulla doğrudan ilişkilidir. Kısaca bir devrimin tümüyle benimsenmesi ve kökleşmesi, devrimin yapılmış olduğu tarihten sonra en az 30-50 yıllık bir sürenin geçmesinin ardından beklenebilir.(63) Üstelik bu süreç içerisinde devrimci iradenin de bu niteliğini yitirmemiş olması gerekmektedir. (Ülkemizde bunun tam tersi yaşanmıştır.) Bu savın doğruluğuna ilişkin somut örnekler, Sovyet ve Çin devrimlerinden verilebilir.

B) Devrim-eğitim ilişkisi

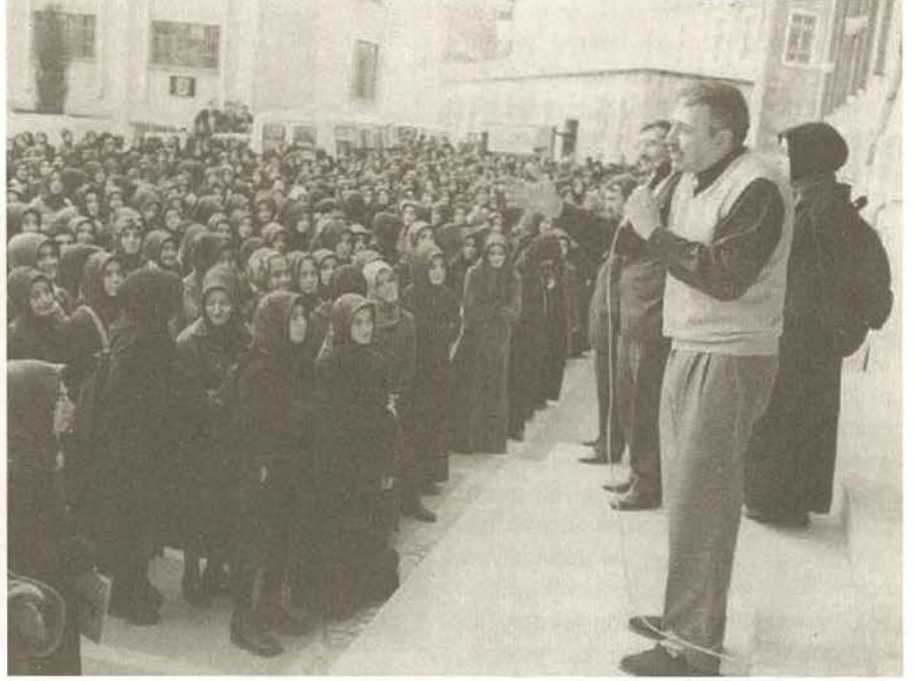
Rusya'da Sovyet Devrimini yerleştirmek ve Orta Asya geleneksel toplum yapısını değiştirmek amacıyla girilen Kültür Devrimi; tarımla uğraşan, patriyarkal geniş ailelerden oluşan, okuma yazma oranı yüzde sıfıra yakın Müslüman toplumu modernleştirme amacını da taşı-

maktadır. Gurvitch'in tipolojisiyle teokratik-karizmatik bir hukuksal sistem içinde yaşamakta olan Müslüman toplum; şer'i ve örfi hukukuna sıkı sıkıya bağlı bulunmaktadır.(64) Nitelikleri açısından bu Orta Asya toplumuna benzeyen ve Sovyet Rusya sınırları dışında bulunan diğer geleneksel toplumlara örnek oluşturmak amacıyla girilen bu eylemde hukuk; yalnızca devrimin amaçlarına ulaşması için bir araç olarak kullanılmış, ancak geleneksel sosyal düzenin salt bu araca dayanılarak değiştirilmesi sonucuna kısa dönemde ulaşılamamıştır.(65)

Çokeşliliğin, dini nikâhın, küçük yaşta evliliğin yasaklanması, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmak istenmesi vb. uygulamalar karşısında yöresel yöneticiler boykot edilmeye ve hatta öldürülmeye başlanmış, kadın haklarını kullanmaya kalkışan kadınlar linç edilmiştir.(66) Bu karşı koyuşlar zaman zaman rejime karşı bir isyan haline dönüşmüştür.(67)

Ellerindeki üstün iktidar gücüne karşın Sovyetler, karşılaştıkları bu sorunları çözümleyebilme konusunda çok sert cezalara başvurmaktan öte bir çıkış yolu bulamamışlardır. Kadınlara sağlanan hukuksal eşitlik, gerçek bir eşitliğin yaratılabilmesi için gereken sosyal-egitimsel çabalarla birlikte yürütülmediği, hukuksal önlemler hukukun dışında başka çabalarla desteklenmediği ve yeni hukuk modelinin yerli halk tarafından içselleştirilmesi sağlanamadığı için, bu girişim yerli halkın yalnız reformlara değil tümüyle rejime karşı çıkması sonucunu doğurmuştur.(68)

Bir devrim, demokrasiye geçişin başlangıcıdır; ama toplum, sürekli olarak devrimin gerçekleştirildiği günde duramaz. Demokrasiye geçildikten sonra da toplumun gelişimini sürdürmesi ve uygarlık düzeyini geliştirmesi gerekmektedir.

Bir ulusun bireyleri ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir.

Böylece kültür devrimi ani bir emirle tümünden durdurulmuş, yeni hukuk kurallarının uygulanması ertelenmiş, kurallar yumuşatılarak değiştirilmiş, cezalar azaltılmıştır. Sonuç olarak, Sovyetler genel stratejilerini temelden değiştirerek; hukuk kuralları aracılığıyla ani sosyal değişme yaratmak yerine, uzun vadeli bir toplumsal değişmeyi amaçlayan eğitim ağırlıklı yeni stratejiler benimsemişlerdir.(69)

Çin Demokratik Halk Cumhuriyeti'nde de devrim sonrasında yaşanmış bazı olaylar, hukuk-toplumsal konum ilişkileri bağlamında açıklayıcı bir örnek oluşturmaktadır. Hukuk, tutucu niteliğiyle ekonomik dinamizmi frenleyebildiği gibi, ekonomik yapıların gelişme düzeyinin çok ilerisindeki hukuksal düzenlemelerde aynı olumsuz sonuca ulaştırabilmektedir. Örneğin Çin'de (ilk denemede) ekonomik gelişme düzeyinin çok ilerisinde bir hukuksal düzenlemeye başvurularak toprakların zorla kolektifleştirilmesi sonucunda, karşı koyuşlar nedeniyle ekonomik dinamizmin tümünden durmasına neden olunmuştur.(70) Oysa M. Kemal, devrimlerin niteliğine ilişkin bu önemli gerçeklikleri bilmekte ve 1923 yılındaki Eskişehir-İzmit konuşmalarında

şunları söylemektedir: "Fransa İhtilali Kebiri hemen yüz sene devam etmiştir. Üç senede esaslı bir inkılabın son bulacağını kabul etmek hata olur."(71)

Burada son kez hukukun, salt kendi başına ani bir toplumsal dönüşüm aracı oluşturamayacağını bir kez daha yinelenmek gerekiyor.

C) Toplumsal gerçekliğin niteliğinin doğru saptanması, doğru yöntemi belirlenmenin ön koşuludur

Üstte görülmüş bu tarihsel örnekler, devrim tarihinde eğitimle kurulmuş sürekli ve yoğun ilişkiyi ortaya koymaktadır. Bir kez daha yinelenmelidir ki, hukukun gelişmesini olduğu kadar, hukukun içinde bulunduğu konumu da hukukun dışında kalan oluşumlar belirlemektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin bir tarım ülkesi olduğu gerçeğini çıkış noktası olarak ele almış bulunan M. Kemal, Türkiye'nin bir devrimle dönüştürülmesinin; çiftçinin, çobanın (köylünün) değiştirilmesine bağlı olduğunun bilincindedir.(72) Bu devrimin tarım ve köylü planı salt bir ekonomik kalkınma planı değil, bir iktidar programıdır. Bu nedenle 13 Eylül 1920 tarihinde Atatürk'ün medrese sunduğu halkçılık programı yalnızca "kimse-

sizlerin" programı olmakla kalmamakta, feodalizmin tasfiyesi kararının ilk göstergesi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Böylece, bütçenin üçte biri oranında bir gelir kaynağı konumundaki Aşar(73) Vergisi bile kaldırılmıştır. Aynı doğrultuda 1932 tarihli iskân kanunu, 1935 yılının Vakıflar Kanunu, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1937 yılında çiftçinin toprak sahibi yapılmasına ilişkin anayasa değişikliği, "Memlekette topraksız çiftçi bırakılmamalıdır." ilkesinin somut göstergerleridir.

Ancak bilindiği gibi, emperyalizmin doğal işbirlikçileri; toprak ağaları, beyler, şeyhler, aşiret, tarikat reisleri vd. karşısında başarı sağlanamamıştır. Sonradan başbakan olacak Menderes bile "son bir gayretle ameleye toprak vermek ve verdirmemek için elinden gelen gayreti sarf etmiştir."(74)

Öte yandan, bir devrimin kökleşebilmesinin belirleyici aracı olan eğitim asli işlevini yerine getirdiği zaman nasıl ki bu devrimin temeli konumuna yükseliyorsa, işlevinden uzaklaştırılarak bir geriye dönüş aracı gibi kullanıldığında da en yıkıcı etkenlerden biri şeklinde karşımıza çıkabilmektedir. (Atatürk'ün ölümünden sonraki aşamada olduğu gibi.)

Atatürk'ün, öncelikli sorunlara karşı eşzamanlı bir mücadele yöntemi kullandığını vurgularken "olağanüstü" ya da "benzersiz" sıfatlarını kullanmış olmam bu nedenledir. Atatürk, eğitim programının ilk hedefi olarak "bütün köylüye okumak yazmak ve vatanını, milletini, dinini, dünyasını tanıttak kadar coğrafi, tarihi,

dini ve ahlaki malumat vermek, dört işlemini öğretmek; ayrıca çiftçiyi çağdaş tarım üretimi bilgi ve teknikleriyle donatmak..."(75) görevlerini göstermektedir.

Ayrıca Tevhidi Tedrisat kanunu mecliste tartışılırken görülmüş olduğu gibi ve kanun gerekçesinde olduğu kadar, görüşmeler sırasında da şu kesin belirleme yapılmış bulunmaktadır: "Bir ulusun bireyleri ancak bir terbiye görebilir. İki türlü terbiye bir memlekette iki türlü insan yetiştirir."

Atatürk'ü eleştiri hedefi yapanlar, aşağıda kısaca değineceğim ve Atatürk'ün ölümünden sonra varlık kazanmaya başlayan bir karşı devrim hareketinin yarattığı sonuçları Atatürk'e mal etme çabası içindedirler.

Oysa Atatürk ve devrimci arkadaşları buraya kadar yapılmış açıklamaların ortaya koymuş olduğu gibi tüm çabalarını, ülkeleri adına bir "olması gereken" in gerçekleştirilmesine yöneltmiş bulunmaktadır(76).

Fransız demokratik devrimini inceleyenler bu devrimin gerçekleştirmeye yöneldiği; ulusal egemenlik, bağımsızlık, ulusal irade, özgürlük, eşitlik türünden kavramlarla dile getirilmiş somut halk taleplerine ve bunların niteliklerine değinilmisti. Özetle devrimin bu talepler uzantısında gerçekleştirildiğinin, başka bir deyişle bu taleplerin birer amaç konumuna yükseldiğinin altı çizilmişti. Böylece, "talepler ve içerdikleri amaçlar bileşkesi" devrimin ardından yaşama geçirilmiş bulunan demokrasinin temel harcını oluşturmuştu.

Pratikten yola çıkarak ulaştığımız bu çıkarsama, aynı oluşumu teorik yoldan tanımlayan ve demokrasi konusunda, "Demokrasiler, körü körüne yapılan deneyler değildir, bir hedefi olan ve buna ulaşmaya çalışan deneylerdir." diyen Sartori'nin görüşleriyle örtüşmektedir. Yukarıda adı geçen bilim adamının da belirttiği gibi, amaçlara ulaşmak "demokrasi teorisinin kurucu ögesi"ni(77) oluşturmaktadır.

Ayrıca, Fransız demokratik devriminde adalet idealine ve genel yarara verilen önem, eşitlik talebiyle iç içe girmiş

Prensiplere dokunmaktan ise varsın memleket batsın denemez. Eski düzenin gene getirilmesini isteme hakkı, diye bir hak olmaz.

bulunmaktadır.(78) Halkın taleplerinin kanunlara dönüştürülerek yaşamı yönlendirilmesi de, her devrimin aynı anda bir hukuk devrimi olmak zorunda bulunduğu ortaya koymaktadır. Kısaca hukuk, devrime eklenmezse devrim boşuna yapılmış olur. Bir devrim, demokrasiye geçişin başlangıcıdır; ama toplum, sürekli olarak devrimin gerçekleştirildiği günde duramaz. Daha açık bir deyişle "Demokrasiye geçildikten sonra da toplumun gelişimini sürdürmesi ve uygarlık düzeyini geliştirmesi gerekmektedir."(79)

Bu makale boyunca, Atatürk ve devrimci arkadaşlarının ülke sorunlarının çözümü konusunda pratikte yapmış oldukları sıralanmıştır. Şimdi en genel anlamda halkın mutluluğunun sağlanmasına yönelik "demokrasiye" ulaşılması için hangi çabalar içerisine girildiğini anımsayalım.

Ülke halkı yoksuldur, eğitimsizdir, üstelik şeriat ve feodalizm kısılacı içerisindedir. Bu sorunların çözümü amacıyla ve ülke halkına "dünyayı yaşanır kılmak için" girilen çabaları yinelemeye gerek

Özellikle 1950 seçimlerinden başlayarak gelen tüm iktidarların, emperyalizm ile işbirliğine girmekle kalmayıp Cumhuriyet döneminin onca özenle üzerinde durduğu eğitim sorununu da, bilinçli bir çabayla olumsuzluğa ittikleri bilinmektedir.

yoktur. Bu makaleye ayrılmış alanın sınırlarının aşılmaması kaygısıyla devletçilikten halkçılıktan ve Altı Ok'un öneminden yeterince söz edilememiştir. Ancak Atatürk'ün ölümüne kadar geçen sürede başarılmış olanlar, bu çabaların ve ulaşılan sonuçların "benzersiz" olarak nitelendirilmesine yetmektedir.

1946: Mutsuzluğa uzanan yolun başlangıcı

Karşı devrimin ne zaman filizlenmeye başladığı konusunda değişik görüşler ileri sürülebilir. Ancak kişisel kanımıza göre bugünlere gelmemizin en belirleyici nedeni, 1946 yılında uygulanmaya başlanan çok partili düzene geçilmesi olmuştur.(80) Bu görüşü yıllardır savunan Prof. Şina Akşin, önceleri marjinal (çizgi dışı) bir yaklaşımın savunucusu olarak algılanmıştır. Aynı yaklaşımı, bu kez hukuk bağlamında yıllardır ileri sürmüş ve biçimci (normativist) hukuk anlayışının biçimsel demokrasiye yol açtığını birçok makalemizde dile getirmiş olduğumuz için, konuyu biraz değişik açıdan yeniden ele almamız gerekmektedir. Hemen belirtmelidir ki herhangi bir soruna (ülke sorunları da içinde olmak üzere) genelde iki değişik açıdan yaklaşılabılır. Bunlardan birincisi içeriği, diğeri de biçimi önceler. Yukarıda norm-hukuk çelişkisinden söz edilirken, normun hukuka aykırı biçimde oluşturulabileceğine ama hukukun dışsallaştırılmasının bir başka araçta bulunmadığı için, hukukun yinede norma başvurma zorunda kaldığına değinilmiştir.(81)

İşte bu aynı sorun, değişik bir görüşümle yine karşımızdadır. Eğer demok-

12 Eylül yönetimine göre, toplumun varlığını sürdürebilmesi için gereken koşulların en başında "istikrar" gelmektedir ve istikrar da toplumdaki siyaset dozajının olabildiğince düşürülmesiyle sağlanacaktır.

2000'li yıllarda yönetimi ele geçirecek olan siyasi partiyi iktidara ulaştıracak yolun taşlarını 12 Eylül darbeleri döşemişlerdir.

rasi, en fazla oyu almış siyasi partinin, ülkesinin geleceği konusundaki tasarımları, amaçları ne olursa olsun ülkeyi yönetme olanağına kavuşturulması olarak anlaşılıyorsa, burada biçime öncelik tanıyan bir yaklaşım yeğlenmiş olur. H. Cahit Yalçın, bu bakış açısını şöyle eleştirmektedir. "Prensiplere dokunmaktan ise varsın memleket batsın denemez. Eski düzenin gene getirilmesini isteme hakkı, diye bir hak olamaz."(82)

Eğer demokrasi, Fransız demokratik devrimcileri tarafından savunulmasına başlanmış; bağımsızlık, ulusal egemenlik, ulusal devlet, özgürlük, eşitlik, ulusal refah vb. amaçların gerçekleştirilmesinin adı olarak anlaşılıyorsa, bu kez içeriği önceleyen bir yaklaşım yeğlenmiş olmaktadır. Özel Hukuk alanında sorun kesin bir çözüme bağlanmıştır. Usulüne uygun bir sözleşmeyle de olsa (yani biçime uygun bile olsa) hiç kimse bir diğeriyle kendisini köleleştirecek (içerik) bir sözleşme yapamaz. Bugün milli irade kavramının ardına sığınarak konumlarının meşruiyetini kanıtlamaya çalışan ama aslında Ortaçağ'a dönmek isteyenler; milli irade yaklaşımının, Ortaçağ'dan kurtulmanın aracı olarak kullanılmış olduğunu, bu nedenle milli irade kavramının, Ortaçağ'a dönebilmek amacıyla kullanılamayacağını ya bilmiyorlar ya da

bilmezden geliyorlar. Hangi gerekçeye sığınılırsa sığınılsın, bu yöntem tam bir "ahlak dışılığı" ortaya koymaktadır. Medeni Kanun'un gerekçesinde Mahmut Esat Bozkurt, içeriğe ilişkin yaklaşımın önceliğini en parlak biçimde dile getirmektedir. Kısaca, "olması gereken"e aykırılığı, çağdışılığı, şeriatı, saltanatı geri getirmeyi isteme hakkı, diye bir hak olmaz.(83)

Olaya, 1946 yılının koşullarında bakıldığında durum nedir? 1923 yılından, yani Cumhuriyetin başlangıcından özellikle M. Kemal'in ölümüne kadar, Cumhuriyet olağanüstü başarılarla imza atmış ve önüne koyduğu tüm amaçlarına (feodalizmin tasfiyesi dışında) ulaşmıştır. Ancak İnönü, tümüyle bilmediğimiz nedenlerle, Cumhuriyetin içeriği önceleyen yaklaşımın yerine, biçim önceliğini yürürlüğe koymuştur.

Bu yaklaşımın sonuçlarına ayıracak fazlaca yerimiz yoktur. Yalnız kısaca, özellikle 1950 seçimlerinden başlayarak gelen tüm iktidarların, emperyalizm işbirliğine girmekle kalmayıp Cumhuriyet döneminin onca özenle üzerinde durduğu eğitim sorununu da, bilinçli bir çabayla olumsuzluğa ittikleri bilinmektedir. Burada kısaca "ilotisme" kavramından söz edilmelidir. Bu sözcük, halkın bilerek ve isteyerek bilgisizliğe yönlendirilmesini

anlatmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yöntem ilk kez Eski Yunanistan'da yaşayan Sparta yöneticileri tarafından uygulanmıştır. Aynı yöntemin Türkiye'deki en kararlı ve bilinçli uygulayıcısı da bu kez bir İsparta'lı olmuştur. Sayın Demirel, tarihe herhalde Cumhuriyetin çelmeçisi olarak geçecektir.

Ne var ki, geriye dönüş çabaları eşliğinde ve ağır aksak işleyen bu sisteme bile, "sosyal gelişme düzeyinin, ekonomik gelişme düzeyinin üzerine çıktığı" belirlemesi uzantısında, emperyalizmin işbirlikçilerinin de yardımıyla 1971 yılında son verilmiştir. Gelecekteki 12 Eylül anayasasının gereksinim duyacağı hukuksal düzenlemelerden bir bölümü işte bu tarihte anayasamıza yerleştirilmiştir.

Hırpalanmasına karşın 1980 yılına ulaşılabilmiş olan laik ve sosyal hukuk devletinin beline kazmayı vuranlar ise, mahşerin beş atlısı olmuştur. Bunlar Türkiye'nin ekonomisini küresel güçlere bağımlı kılmakla yetinmeyip, Türk ahlak sistemini de kökten bozacak olan Özal(84) ile el ele verip eşine ender rastlanacak bir anayasa hazırlattırmışlardır. Kanımızca Özal'ın belirleyici bir özelliği olarak, ileride Hıyaneti Vatanîye kanunu ilga etmesi de gösterilecektir. 1982 anayasası bugüne kadar yapılmış çağdaş tüm anayasalardan farklı olarak, siyasal iktidarın sınırlandırılmasını değil, tam tersine bunun bireyere karşı güçlendirilmesini amaçlamakta(85); toplumun sınıfsal, siyasal, düşünsel yapısını var olandan farklı biçimde algıladığını ortaya koymaktadır. Daha da önemlisi ve yanlış olanı ise, toplumsal gerçekliğin, salt emredici normlar aracılığıyla değiştirilebileceğinin öngörümüş bulunmasıdır.

12 Eylül yönetimine göre, toplumun varlığını sürdürebilmesi için gereken koşulların en başında "istikrar" gelmektedir ve istikrar da toplumdaki siyaset dozajının olabildiğince düşürülmesiyle sağlanacaktır.(86) Uzatmaya gerek yoktur; 2000'li yıllarda yönetimi ele geçirecek olan siyasal partiyi iktidara ulaştıracak yolun taşlarını 12 Eylül darbecileri döşemişlerdir.

İçinde yaşadığımız günlerden geriye

dönüp 1920'li yıllara bakıldığında, Atatürk'ün ve devrimci arkadaşlarının, kurmuş oldukları Ulusal Devleti ve Cumhuriyeti korumak ve yaşatmak için yapılması gerekenleri eksiksiz yerine getirmiş oldukları görülüyor. Ancak bugün, yukarıda özetlenmiş olumsuzlukları, kurulmuş olan Cumhuriyetle ilişkilendirmeye yeltenenler var.

Atatürk daha sonraki bir aşamada, devrimci iradenin tümüyle ortadan kalkacağını, feodalizmin ve emperyalizmin yeniden başköşeye yerleşeceğini, ülke yönetimine kendi dönemindekilerden çok farklı kişiliklerin geçeceğini, Cumhuriyetin korunması amacıyla çıkarılmış Hıyaneti Vatanîye Kanunu'nun bir kez bile uygulanmaya konulmayacağını bilebilir miydi?

Bunun da ötesinde, ölümünün hemen ardından, bir Başbakanın halka, "Siz isterseniz Hilafeti bile getirirsiniz!"(87) diyeceğini, halkına ve devletine karşı suç işlemiş üst yöneticilerin Meclis çatısı altında birbirlerini aklayacaklarını, kurulmuş olan Cumhuriyetin numaralandırılıp kendisinin dışlanacağını düşünebilir miydi?

Daha da önemlisi, oluşturmaya çalıştığı birliğin, bütünüğün simgesi konumundaki milli iradenin; yeniden, ağaların, cemaatların, tarikatların ve emperyalizmin, daha açık bir deyişle yönetenleri yönetenlerin iradesi konumuna indirgeneceğin aklına getirebilir miydi?

Değerli arkadaşım Uğur'un (Mumcu) üslubuyla bu soruyu yüksek sesle yinelemem gerekiyor. Bre Efendiler, beyler, beyoğlubeyler şu son 60 yılda yaşanmış olanları hangi fani öngörebilirdi?

Bugün artık, Cumhuriyetimizin mezarı da kazılmış bulunmaktadır; ancak bu mezara, ulusal devletimizin ve Cumhuriyetimizin gömülüp gömülmeyeceğine halkımız karar verecektir.

DİPNOTLAR:

- 1) LEYV BRUHL: *Bir Hukuki Kavram Olarak "DEV-RİM"* Çev. İ.Ü.H.F. Dergisi, cilt xxx, 1963, İstanbul, s.1123. "Devrim, bir hukuki olaydır; ve bir hukuk olayı olarak da, mesela bir yasama sisteminin kabulü veya alınması olayı kadar hukuk nazariyesinin ve tarihsinin düşünce alanı içine girmeye layıktır."
- 2) TUNAYA, Tarık Zafer. *Siyasi müesseseler ve Ana-*

yasa Hukuku, İ.Ü.H.F.Y. No:454,(3.baskı) İstanbul 1975,s.261-262

3) BOZKURT, Mahmut Esat. *Türk Medeni Kanunu'nun 1926 yılında Adliye Vekili M. Esat Bozkurt'un 1926 yılında yazdığı Medeni Kanun gerekçesi Türkçeleştirilmiş özel baskısı,s.3.* "Bütün bu yenileşme tarihimiz sürecinde kamunun yararı düşüncesiyle vücuda getiren yeniliklerle yalnız çıkarları bozulmuş olan gruplarla mücadele etmek durumunda kalmışlar ve halkı din adına yanlış ve geçersiz inançları adına kandırıp düzensizliğe sürüklemişlerdir... Türk ulusunun kararı çağdaş uygarlığı kayıtsız ve koşulsuz bütün ilkeleri ile kabul etmektedir. Bunun en açık ve canlı kanıtı, devrimimizin kendisidir."

4) Hukuk antropolojisi ve sosyal antropoloji bilgilerinden yoksun bir hukukçu, insan hakkında yeterli bilgi sahibi oluşt sayılamaz. Oysa hukuku bilmek için önce insanı bilmek gerekmektedir. Bkz. CAN, Cahit. *Hukuka Antropolojik Yaklaşım ya da İnsan nedir Sorusuna Kısa Bir Bakış, Hukuk Kurultayı 2006,cilt 2,s.4-23.*

5) Ayrıntılı bilgi için bkz. VILLEY, Michel. *Lecons D'histoire De la Philosophie du Droit* Paris 1962,s.29 vd.

6) Atatürk'ün okumuş olduğu kitapların listesine bakıldığında bu gerçek hemen göze çarpmaktadır.

7) VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet. *Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat* İstanbul 1940,s.167-168; ayrıca bkz. TİMÜR, Taner. *Türk Devrimi ve Sonrası*, (1919-1946), Doğan Yayıncılık Ankara 1971,s.20-21.

8) TİMÜR, Taner. *Türk Devrimi ve Sonrası*, s.14-15.

9) BAŞAR, Erdoğan. *Feodal Bir İmparatorluktan Yarı-Sömürge Haline Geçiş Süreci, Sosyal Adalet Dergisi, Yıl 1, sayı 9, Aralık 1964, s.4-12.*

10) BERKES, Niyazi. *Türkiyede Çağdaşlaşma, Birinci Basım, ANKARA, 1973, s.187*

11) BERKES, Niyazi. *İkiyüz Yıldır Neden Bocallıyoz. Yön Yayınları no:1, s.18.*

12) TUNAYA, Tarık Zafer. s.261.

13) ATATÜRK'ÜN SÖYLEV ve DEMEÇLERİ, cilt I, s.203.

14) BOZKURT, Mahmut Esat. *Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı*, İstanbul 1944, s.11

15) bkz: CAN, Cahit. *Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri ve Genel Gelişim Çizgisi*, Seçkin Yay. Ankara 2002, syf.94

16) CAN, Hukuk Sosyolojisinin... syf.93-103

17) CAN, Cahit. *Yapısalcılık-Hukuk ilişkileri Üzerine Deneme, Hukuk Sosyolojisinin Antropolojik Temelleri...syf.260*

18) Oysa Kelsen'e göre hukuk, insan davranışlarının salt normatif düzenidir; kısaca hukuk yalnızca insan davranışlarını düzenleyen bir normlar düzenidir. Bu nedenle Kelsen, normları içerik özelliklerinden bağımsız olarak ele almakta, dolayısıyla "olması gereken" ilişkin yaklaşımını yukarıda açıklamış olduklarımızdan çok farklı bir biçimde karışımıza çıkarmaktadır. Bkz: KELSEN, Hans. *Theorie pure de droit*, Dalloz collection "philosophie du droit" Paris 1962, syf. 104

19) Hukukun normalif niteliği ve doğa yasası- hukuk yasası ayrımı konusunda bkz: ARAL, Vecdi. *Hukuk ve Hukuk Bilimi Üzerine*, İstanbul 1975, syf.53-56

20) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 24, 1.11.1338 (1992) syf.305

21) PERİNÇEK, Doğu. *Teori Dergisi*, sayı 218, MART 2008, syf. 11 vd.

22) NUTUK,Kemal ATATÜRK,Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, cilt:2,1920-1927,İstanbul 1963,syf.690-691

23) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 7,3.3.1340 (1924), syf.21

24) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 7, 3.3.1340 (1924), syf.22

25) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 7,3.3.1340(1924) syf.25

26)İLSEVER,Ferit. Cumhuriyet Devrimi Kanunları, Kaynak Yayınları, 4. Basım, İstanbul 200, syf.29

27) İlsever'in yukarıda adı geçen ve Cumhuriyet Devrimi Kanunlarını konu edinen çalışması, her Cumhuriyetçinin elinin altında bulunması gereken bir kitaptır. Şu anda incelemekte olduğumuz Hıyanet Vatanıye Kanunu konusunda da söz konusu kitabın 115-122. sayfalarına bakılmalıdır.

28) T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 1,26.4.1336(1920) syf.79

29) Bkz. Türk Medeni Kanunu'nun 1926 yılında Adliye Vekili Mahmut Esat Bozkurt tarafından kaleme alınan Esbabı Mucibe Lahiyesi(özel baskı)

30) ATATÜRK'ün bu söylevinin tarihi 1 Mart 1924'tür.

31) ATATÜRK'ün Söylev ve Demeçleri,cilt 1,syf.317

32) Michelet,"Ben devrimi:kanunun tahta çıkışı,hukukun dirilişi,adaletin tepkisi olarak anlıyorum" diyor. Bkz: Le Petit Robert Dictionnaire,1976,syf.1559

33) Mahmut Esat Bozkurt, Medeni Kanun'un Gerekçesinde bu zorunluğu çok özlü bir biçimde dile getirmektedir.

34) Bkz:T.B.M.M. Zabıt Ceridesi, cilt 7,3.3.1340(1924),syf.61

35) Savigny hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: İŞİKTAÇ,Yasemin. Hukuk Felsefesi, Filiz Kitabevi, İstanbul 2004,syf.212-215

36)KRYSTUFEK,Zdenek. La querelle entre Savigny et Thibaut et son influence sur la pensee juridique europeenne,Revue Historique De Droit Français Et Etranger, Paris 1966,syf.68

37) Savigny'in bu savlarının ideolojik nedenle ilişkisi konusunda bkz:DROZ,J. Le Romantisme Allemand et L'Etat, Paris1966,ayrıca bkz:KRYSTUFEK,syf.69

38) Savigny,Doğa Hukukçuların etkisiyle hazırlanmış yasalara karşı çıkarken, kitabın girişinde şu beklentiyi yapmaktadır:"c günlerde tümünden kör bir entellektüel açlık gün ışığına çıktı." Bkz DUFOUR,Alfred. Rationnel et irrationnel dans L'Ecole du Droit Historique,A.P.D. 1978,SYF.149

39) İngiltere'de ise BURKE," Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler"adlı kitabıyla Savigny'nin Avrupa'da yaptığını yapmaktadır. Bkz:DEL VECHIO,Giorgio. Hukuk Felsefesi Dersleri,çev:Şahir Erman,İ.Ü.H.F.Y. No:10, İstanbul 1952, syf.146.

40) Bkz: TOPÇUOĞLU, Hamide Hukuk Sosyolojisi Dersleri,Ankara 1963, syf.25

41) İŞİKTAÇ, Hukuk Felsefesi, syf.212

42) KRYSTUFEK,La querelle syf.67-69.

43) BERKES,Niyazi.Türkiye'de Çağdaşlaşma, 1. B. ,Ankara 1973,syf.198

44) TBMM Zabıt Ceridesi,cilt 7, 3.3.1340 (1924),syf.60-62

45) VILLEY,Michel. Legons D'histoire syf.23

46) ARAL Vecdî. Hukukta Felsefenin Önemi,

İ.Ü.H.F.M. 50.Yıl özel sayısı,İstanbul 1973,syf.623-646

47) BOUTROUX,Emile. La Grande Encyclopedie (Aristo maddesi), c.3,syf.934

48) Bkz: PERİNÇEK,Doğu. Kemalist Devrim-3,Altı Ok,3. Basım Kaynak Yayınları İstanbul 2000.Özellikle bkz. Syf.26-49

49) PERİNÇEK,Doğu. Kemalist Devrim-1,6. Basım Kaynak Yayınları,İstanbul 2000,syf.48.

50) ISSA,Hossam. Capitalisme et Socie'te's Anonymes en Egypte, L.G.D.J. Paris 1970,syf.4-5

51) Feodal dönemde,köylülerin özgürlükleri konusunda bkz: GÜRİZ,Adnan. Avrupa'da Reform Hareketi ve Mülkiyet Sorunu,A.Ü.H.F.D. Cilt XXV,sayı 1-2 ,Ankara 1968 syf.239 vd.

52) RİPERT,Georges. Aspects Juridiques Du Capitalisme Moderne,

53) Bugün, geriye dönüp baktığımızda. Ortaokul öğrencisiyken gözyaşları içinde okumuş olduğum, Emile Zola'nın. Germinal adlı kitabında, İşçi sınıfının (özellikle çocukların) nasıl acımasızca sömürüldüğünün anlatıldığını anımsıyor ve dünyaya bakış açımı belki de o kitabın belirlemiş olduğunu düşünüyorum.

54) Adaletin en belirleyici ögesinin eşitlik olduğu konusunda bkz:ÇEÇEN, Anıl. Adalet Kavramı, May Yayınları

55) Altı Ok konusunda yeterli bilgi edinebilmek için yukarıda söz edilmemiş kitabın tamamını okumak gerekir. PERİNÇEK, Doğu. Kemalist Devrim-3, Altı Ok, Kaynak Yayınları.

56) Bkz:PERİNÇEK. Doğu,Kemalist Devrim-3 Altı Ok,Kaynak Yayınları(3.basım)2000,s.7

57) VİRALLY,Michel. La pen sée juridique.L.G.D.S. Paris 1960, s.33

58) Durkheim,yalnızca hukuka ilişkin özlem ve eğilimlerin değil, "insanın ideal oluşturma yeteğinin" de, doğadan gelen ama doğaya egemen olan bir güç olduğunu (haklı olarak) ileri sürmektedir.Bkz=DURKHEIM, Emile. Repré Sentations Individuelles et représen tatons collectives,in Sociologie et philosophie, P.U.F., Paris 1951, s.140-141

59) CAN, Cahit. Hukuk Sosyolojisinin... s. 94

60) CAN, Cahit. Hukuk Sosyolojisinin... s.74

61) TİMACHEFF, N. S. Introduction a la sociologie juridique,Version Française d'aqrés le manuscrit Anglais. Editions A. Pedone, Paris 1939,s.143

62)Bkz: PERİNÇEK, Doğu,Kemalist Devrim-3 Altı Ok,Kaynak Yayınları(3.basım)2000,s.7

63) HIRSCH, Ernst E. Rezeption als sozialer Prozess, Erlautert am Beispiel der Türkei, Duncker Humblot, Berlin 1981.s.23

64) GENDARME, René. Pzoblemes Juridiques et Développement Economique, Librairie Dalloz,Paris 1966,s.57

65) AKŞİN,Sina. Sırtımızdaki yarım yüzyıllık kam-bur, Teori, Aylık Dergi,Kasım 2004,sayı 178,s.42

66) Bkz:MASSEL,Gregory,J. Law As An Instrument Of Revolutionary Change In A Traditional Milieu.The Case of Soviet Central Asia,Law and Society Review,Vol.II,No.2,1968,S.179-181.

67) MASSEL,s.195-196.

68) Uyumsuzluğun, bu ölçüde önemli boyutlara ulaşmasında: Müslüman ların,dinsel nedenler dışında etnik açıdan da farklı bir konumda bulunmaları gerçeği rol oynamıştır.

69) MASSEL,s.210-211.

70) MASSEL,s.224-225.

71) Yaşama aracılığıyla bir toplumun sosyal yapısının hızla değiştirilip değiştirilemeyeceği konusunda Massel'in ulaştığı sonuçlar, artık birer veri olarak benimsenmiş görünmektedir.Bkz:Persson Bleguad,Britt-May,legislation et Changement Social,Conditions et Limitations,sociologie du Droit et de la justice(Actes du colloque International, Bruxelles 9/12 Avril 1969) s.164.

72) PERİNÇEK,Doğu. Toprak ağalığı ve Kürt meselesi,Teori,Aylık Dergi,Mart2008,sayı 218,s.11

73) Aşar vergisinin kaldırılmasına ilişkin görüşmeler sırasında, üçte bir oranındaki gelir kaybı üzeinde çok tartışılmış ancak sonunda, Besim Atalay Bey'in dile getirdiği gibi: "Köylü sınıfının devrimin anlamını ancak bu şekilde duyacağı ve bu şekilde anlayacağı" görüşü ağırlık kazanmış bu vergi kaldırılmıştır. Bkz:TBMM Zabıt Ceridesi,ciet 121,15.2.1341(1925).s.6-15

74) EROĞUL,Cem.Demokrat Parti Tarihi ve ideolojisi,Sevinç Matbaası,Ankara 1970,s.10-11.

75) PERİNÇEK, Doğu. Teori,Aylık Dergi,Mart2008,s.12.

76) "Olması gereken" in belirlenmesine ilişkin ölçütler şöyle saptanır: akla,mantığa,ahlaka,adaletle,çağdaşığa,hukukun genel ilkelerine bağlılık.

77) SARTORI, Giovanni.Demokrasî Teorisine Geri Dönüş,çevirenler:Tuncer Karamustafaoğlu-Mehmet Turan,Yetkin yayınları,Ankara 1996,s.18.

78) RİPERT, Georges. Le Régime Démocratique et le Droit Civil Moderne, Paris 1936.s.234-235.

79) RİPERT, Georges. Le Régime Démocratique,introduction.s.5.

80) Prof.Sina Akşin, belirtildiği gibi yıllardır 1946 yılını, ülkeyi mutsuzluğa götüren yolun başlangıcı olarak görmektedir, çok da haklıdır.Konuyla ilişkin yazılarından bir örnek Teori dergisinde yayınlanmıştır.Bkz:AKŞİN,Sina.Sırtımızdaki Yarım Yüzyıllık Kam-bur.s.38-44.

81) Bkz:Üstte. Hukuk-Norm Çelişkisi

82) Bkz:Teori Aylık Dergi,Kasım 2004,sayı 178,s.40

83) Bkz:Medeni Kanunun Gerekçesi.

84) Özal'ın "benim memurum işini bilir, anayasayı bir kere ihlal etmekle o anayasa ihlal etmiş olmaz " türünden belirlemeleri uzantısında; yutısından getirdiği piensleri, ülkeyi soyup soğana çevirmişlerdir.

85) TANÖR,Bülent. 1980 Sonrasının anayasal Bilançosu,Yapıt,Toplumsal Araştırmalar Dergisi,14 Ocak-Şubat,Ankara 1987,s.61

86) İNAN, Nurkut. Ozansoy Cüneyt. Yaşama Faaliyetleri Açısından 12 Eylül,Yapıt Dergisi,1987.s.20

87) Bkz. ÇİZMELİ, Şevket. "Menderes Demokrasi Yıldızı?," Arkadaş Yayınları, 2007.

Siyaset, hukuk ve devrim

Anayasa Hukuku hukuk dallarının en siyasal olanıdır ve siyasetin de en hukuki olanıdır. Devrimler, iktidar mücadelesinin olağandışı yöntemlerle çözülmesidir; yani siyasetin doruğudur. Ancak bu olağanüstü çözüm, toplumların yaşamını sürdürmesi için başka çare kalmadığı için olağandır. Yani devrim, olağanüstü siyasetin olağan hale gelmesidir. Her devrim, yeni toplumu devletin emredici hukuki düzenlemeleriyle kurar.

Hukuk nedir?

Hukuk, devletin yaptırım gücüyle uygulanan kurallar bütünüdür. Hukuku, görenekler, ahlâk, edep-erkân, dernek tüzükleri gibi kurallardan ayıran özellik, devlet tarafından konması ve devletin zor gücüyle uygulanmasıdır. O nedenle hukuku tanımlamakta ve ayırt etmekte belirleyici kavram, devlettir.

Devlet varsa, hukuk vardır.

Devlet yoksa, hukuk da yoktur.

Hukuk varsa, devlet oluşmuş demektir.

Henüz sınıflara bölünmemiş, dolayısıyla devlet halinde örgütlenmemiş kabile toplumlarında da kuşkusuz kurallar vardı. O kurallara bugünkü Türkçede kazandığı anlamla "Töre" diyoruz. Örneğin gazetelerde sık sık "töre cinayeti" diye haberler çıkıyor ya işte o töre.

Töre, aşiretin üyelerini bağlar, ancak hukuk değildir; arkasında devletin zor gücü yoktur. Hatta devletin koyduğu hukuk, bazen töreye karşıdır. Örneğin namus cinayetini işleyen kolundan tutar, hapse atar.

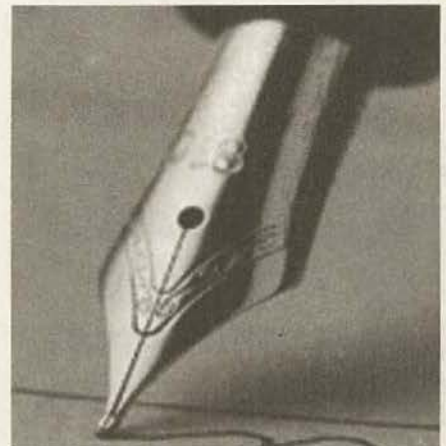
Siyaset nedir?

Devlet iktidarı ekseninde yürütülen faaliyetlere siyaset diyoruz. Devlet iktidarını kullanmak ve devlet iktidarını ele geçirmek siyaset düzleminin işleridir.

Devlet iktidarı, son kertede devlete hâkim olan sınıf için kullanılır; kuşkusuz hâkim sınıfın öncüleri, yani siyasal örgütleri ve siyasetçileri eliyle.

Devlet iktidarı için mücadele, bir yönüyle hâkim sınıf içindeki kamplar arasındaki mücadeledir; daha stratejik boyuttaki yönüyle sınıflar arasındaki müca-

Hukuk, devletin yaptırım gücüyle uygulanan kurallar bütünüdür. Hukuku, görenekler, ahlâk, edep-erkân, dernek tüzükleri gibi kurallardan ayıran özellik, devlet tarafından konması ve devletin zor gücüyle uygulanmasıdır.

Hukuk, devletin yaptırım gücüyle uygulanan kurallar bütünüdür.

deledir. Emperyalizme karşı mücadele, sınıf mücadelesinin uluslararası alandaki boyutudur.

Sınıflar, siyasete örgütleriyle girerler. Bizans'taki Yeşilliler ve Mavililer arasındaki kavga, bir iktidar mücadelesiydi; siyasal mücadeleydi.

Osmanlı devletinde merkezi güçler içinde ve merkez ile taşra güçleri arasındaki mücadele de, iktidar mücadelesiydi.

Öte yandan İstanbul'da "tacı devlet ile salınmayı" amaçlayan halk güçleri(1) ile sultanlık arasındaki mücadele de bir siyasal mücadeleydi. Osmanlı zaten örgütlüydü; halk sınıfları da örgütler kurarak bu siyasal mücadeleyi yürüttüler.

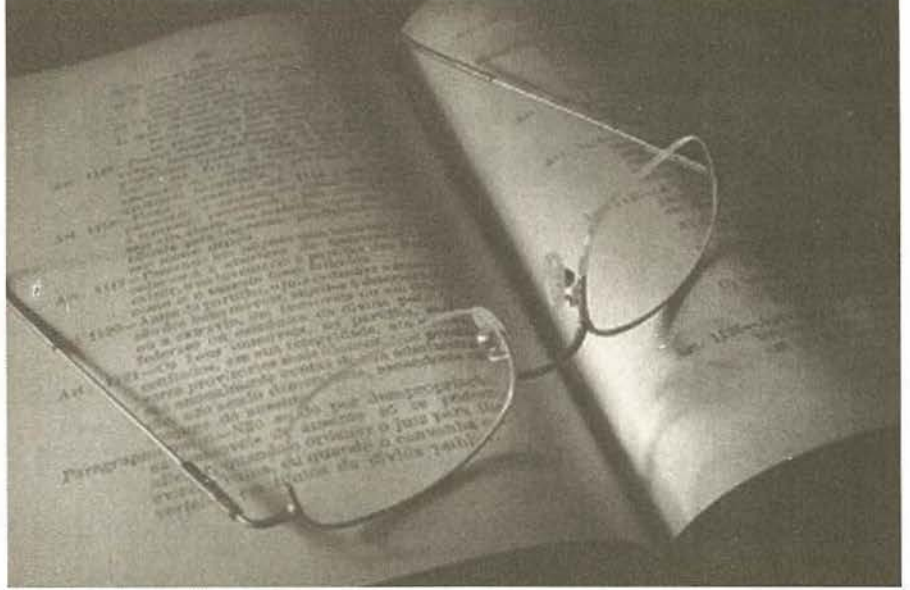
Siyasal mücadele, programlarla yürütülür. İktidar mücadelesine giren sınıfların ve toplumsal grupların programları vardır. Bu programlar kurulmuş olan veya kurulmak istenen toplumla ilgili tasarımlardır. Bu nedenle programlar, devlet iktidarı eliyle uygulanacak siyaset demetleridir.

Programların alt düzleminde tek tek siyasetler bulunur. Yani programlar tek tek siyasetlerle hayata geçirilir.

Anayasalar, birer devlet ve toplum programıdır.

Orman kanunu, bankalar kanunu, kooperatifler kanunu gibi hukuki düzenlemeler de, Anayasa düzeyinde kapsayıcı olmamakla birlikte birer programdır. Bunlar hukukla ortaya konmuş düzenlenmiştir.

Siyaset ve hukuk devletle varolmuştur; devlet odaklı kavramlardır. Hukuku devlet koyar. Siyaseti de devlet uygular. Dolayısıyla hukukun da siyasetin de anası devlettir. İkisi de devletten doğarlar; başka deyişle karındaşırlar.

Siyaset ve hukuk devletle varolmuştur; devlet odaklı kavramlardır.

Ancak bir de bankalar siyaseti, tarım siyaseti, spor siyaseti veya dış siyaset vardır. Bu siyasetlere hukukla belirlenmiş programlar yön verir. Ancak bu anlamda siyaset değişkendir; koşullara göre değişir. Kuşkusuz programlar da değişir; ancak programlar genellikle bir stratejik dönem boyunca ana çizgileriyle geçerlidir. O stratejik dönem değişince program da değişir.

Askeri düzlemin kavramlarıyla dile getirecek olursak, program strateji düzlemine denk düşer; siyaset ise taktik düzleminde. Program ve strateji üst düzlemlerdir, belirleyicidir. Siyaset ve taktik ise alt düzlemdir; program ve strateji tarafından belirlenir.

Siyaset ve taktik özdeştir. Ancak her iki kavrama da Türkçemizde hileyi ve ayak oyunlarını çağrıştıran anlamlar da yüklenmiştir.

Siyaset, varolan seçenekler arasında önceliklerin ve tercihlerin belirlenmesidir. Siyaset bu açıdan vurgulama ve sıralama sanatıdır. Hedefe ulaşmak için, koşullara göre saldırı, savunma veya geri çekilme gibi seçeneklerin uygulanması ve gereğinde değiştirilmesidir.

Gözardı edilememesi gereken olgudur: Program da siyaset de, devlet iktidarına aittir veya devlet iktidarı içindir.

Siyaset ve hukuku buluşturan kurum: Devlet

Siyaset ve hukuk devletle varolurlar; devlet odaklı kavramlardır. Hukuku devlet koyar. Siyaseti de devlet uygular. Dolayısıyla hukukun da siyasetin de anası devlettir. İkisi de devletten doğarlar; başka deyişle karındaşırlar. Bu nedenle bir çok hukuki düzenleme devlet yöneticilerinin adlarıyla anılır:

- Hammurabi Kanunları,
- Perikles Yasaları,
- Maotun (Mete) Yasaları,
- Cengiz Han Yasaları,
- Fatih Kanunnamesi,
- Napolyon Kanunu (Codé Napoleon) gibi.

Hatta kanun koyuculuk Osmanlı padişahlarından birine ad vermiştir: Kanuni Sultan Süleyman

Kurucu hukuk

Siyaset ile hukuk ve devlet ile hukuk arasındaki ilişkinin en belirgin olduğu hukuk dalı, Anayasa Hukukudur.

Anayasa Hukuku, devletin temel kuruluşunu düzenler. Bu nedenle Batı dille-

Dolayısıyla yumurtanın kabuğuna her zaman geçerli bir olumlu veya olumsuz rol yüklemek yanlıştır. Yirmibir gün olumlu işlev gören kabuk yirmibirinci gün kırılacak olan kabuk haline gelir.

rinde, İngilizcede "Constitutional Law", Fransızcada "Droit Constitutionnel", Almandaca "Verfassungsrecht" veya "Grundrecht" gibi Türkçeye "kurucu hukuk", "kuruluş hukuku" veya "temel hukuk" diye çevirebileceğimiz kavramlarla ifade edilir.

Türkçede daha önce Esas Teşkilat Hukuku kavramı kullanılıyordu. Bu kavram, devletin kuruluşunu ve temel örgütlenmesini düzenleyen hukuku daha iyi dile getiriyordu. Sayın Demirtaş Ceyhan'un Anayasa Hukuku kavramının bu ihtiyacı karşılamadığı yönündeki eleştirileri yerindedir.(2) Ancak artık Anayasa Hukuku kavramı yerleşmiştir ve değiştirilmesi de pek olanaklı görünmüyor.

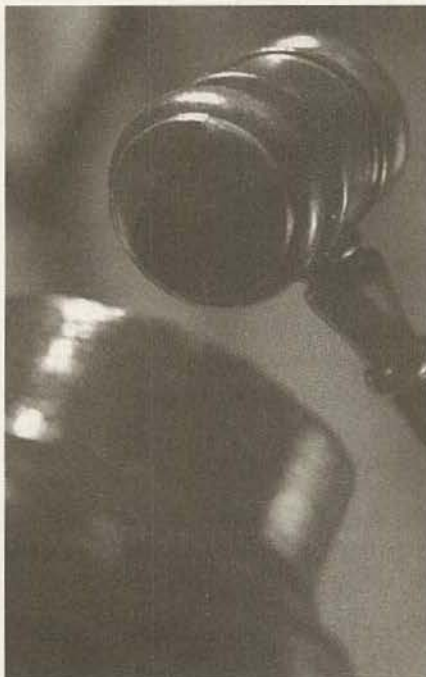
Anayasalar ya da daha doğru deyişle Kurucu Hukuk, devletlerin toplum tasarımlarını ortaya koyar. Her devlet, nasıl bir toplum kuracağını anayasasıyla belirlemiş olur. Anayasa, devlet organlarını, bu organlar arasındaki işleyişi ve devlet ile toplum arasındaki kamusal ilişkileri (özel ilişkiler değil) düzenler. Ancak bu düzenleme devletin (devleti yöneten sınıfların) kurmak istediği toplum tasarımına göredir. Bu açıdan anayasa, devletin temel stratejik programının hukuk düzlemindeki ifadesidir.

Devlet, önce bir temel program yapar ve programa ulaşmak için stratejisini belirler; ondan sonra amaçladığı toplumu kurmak için kendisini, temel organlarını düzenler ve devlet ile toplum arasındaki kamusal ilişkilerin kurallarını belirler. Anayasalar bu açıdan devletin kuru-

luşu yanında devlet ile yurttaşlar arasındaki özgürlük ve sorumlulukları düzene sokar.

Her anayasanın arkasında bir toplumsal-ekonomik program vardır. Bu nedenle anayasalar, devlet ve toplumların tarihindeki stratejik dönüm noktalarında ortaya çıkar. Örneğin Türkiye'de 1876 ve 1908, 1921, 1924, 1960. Daha doğru bir ifadeyle kurucu hukuk, devrimlerle gelir. Karşıdevrimler de kendi devlet kuruluşlarını düzene sokarlar; 1971 ve 1980 Amerikancı darbelerinde olduğu gibi. Bugün de Tayip Erdoğan'lar aynı girişimin içindeler. Bu nedenle siyaset, hukuk ve devrim arasındaki ilişkiler odağında kurucu hukuk (anayasa) bulunur.

Anayasa Hukuku hukuk dallarının en siyasal olanıdır ve siyasetin de en hukuki olanıdır. Devrimler ise, iktidar mücadelesinin olağandışı yöntemlerle çözülmesidir; yani siyasetin doruğudur. Ancak bu olağanüstü çözüm, toplumların yaşamını sürdürmesi için başka çare kalmadığı için olağandır. Yani devrim, olağanüstü olanın olağan hale gelmesidir.

Anayasa Hukuku hukuk dallarının en siyasal olanıdır ve siyasetin de en hukuki olanıdır..

Devrimin aracı olarak hukuk

Devrim eskiyen ve dağılan toplumsal-ekonomik kuruluşun yerini, toplumun bağrından filizlenen yeni sistemin almasıdır.

Kuşkusuz devrim, siyasal iktidarın fethediilmesiyle başlar. Böylece çöken hâkim sınıfın yerini, yeni sistemi kuracak olan yükselen sınıf veya sınıflar alır. Dolayısıyla devrimin kilit sorunu, iktidar meselesidir. Her toplum, iktidar mevzilerinden, yani devletin elindeki araçlarla yeniden kurulur; yeniden örgütlenir.

Yeni devlet ve yeni toplum, devletin yeni hâkim sınıfının programıdır. Her devrim, yeni devlet ve toplum düzenini kurmak için kendi kurucu hukukunu, yani anayasasını getirir. Devletin yeniden örgütlenmesi, devrimin yapacağı işlerin anahtarıdır. Bu yeni örgütlenme, devlet kimin içindir; halk için mi, yoksa bir azınlık için mi, sorularının cevabını verir.

Kamu idaresini ve idare ile toplum arasındaki kamusal ilişkileri (özel ilişkileri değil) düzenleyen İdare Hukuku da aynı soruya cevap verir.

Devrimi yapan ve iktidara gelen sınıflar, sonuç olarak devlet ve toplum programlarını hukuk aracılığıyla hayata geçirirler.

Hukuk, devlet tarafından konan bir düzen olduğu için cahiller ve özellikle kaba "solcular" tarafından tutuculuk olarak algılanır. Oysa hukuk, soyut olarak ne tutucudur; ne devrimcidir. Hukuku, tutucu veya devrimci yapan içeriğidir. O içeriği belirleyen ise, devleti elinde tutan güçlerdir.

Devrimin aşağıdan yukarı yönü ile yukarıdan aşağı yönü kuruluşta ve kurucu hukukta kesişir. Devrim, bir yönüyle aşağıdan yukarıdır; yani toplumdan devlete doğrudur; alta kalan sınıftan siyasal iktidara doğrudur. Ancak devrim, aynı zamanda yukarıdan aşağıdır. Her sınıf veya sınıflar grubu, tasarladığı toplumu ancak devlet iktidarını ele geçirerek ve iktidardan aşağı doğru gerçekleştirir. İş-

te kurucu hukuk veya anayasa hukuku burada devreye girer.

Devlet iktidarını ele geçiren sınıflar, yeni düzeni önce anayasa hukukuyla, sonra diğer hukuk düzenlemeleriyle kurarlar. Hukuk, burada yeni siyasal-toplumsal ve ekonomik ilişkileri getiren ve kuran araçtır, hatta denebilir ki en önemli araçtır. Bu önem, kuvvet düzleminde değil, fakat program düzleminde.

Kuşkusuz her devletin, her iktidarın yeni toplumu kurmada en önemli kuvveti, silahlı gücüdür. Mao, o nedenle "Devrim namlunun ucundadır" demişti. Fransız Devrimi, Amerikan Devrimi, Almanya ve İtalya'nın birleşmesi, Sovyet Devrimi, Türk Devrimi, Çin Devrimi, Cezayir Kurtuluş Savaşı, Kore ve Vietnam Devrimleri, bütün devrimler kendi hukukunu kendi silahlı güçleriyle kazandıkları iktidarla ve o iktidarın silahlı yaptırım gücüyle hayata geçirmişlerdir. Ancak o silahlı güç de kuşkusuz toplumsal bir güçle bağlantılıdır.

Hukukun tarihselliği

Eğer o hukuk, varolan tarihsel – toplumsal süreçte devrimci sınıfların yeni bir devlet ve yeni bir toplum kurma siyasetlerinin aracı ise, devrimci niteliktedir. Eğer hukuk, üretim güçlerinin gelişmesini, toplumun ilerlemesini boğan bir rol oynuyorsa tutucu bir işlev görüyor demektir. Hukuk, tarihseldir. Hukukun, ilerici veya tutucu rolü de tarihseldir; zamana göre değişir. Zamana göre derken, aslında

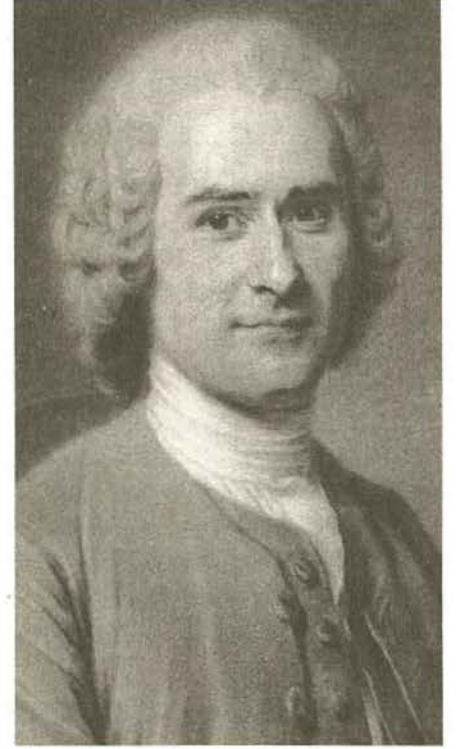
da toplumsal kurum ve ilişkilerin geçirdiği süreci kastediyoruz. Hukukun zamana uygunluğu, bu açıdan toplumsal sürece uygunluğu anlamına gelir. Çünkü toplumsal sürecin dışında, maddenin dışında soyut bir zaman yoktur.

Bu açıdan toplumsal süreçten bağımsız, her zaman ilerici veya her zaman gerici bir hukuk sistemi yoktur.

Örneğin Hammurabi Kanunları, Roma Hukuku, Hun Kağanı Maotun'un Yasaları veya Hz. Muhammed'in Şeriatı veya Cengiz Han Yasaları, kendi zamanlarına göre ilerici yasalardı. Bu hukuk sistemleri, kabileler arası savaşları ve anarşiyi yasaklıyor, bir devlet düzeni kuruyor ve özel mülkiyet ile ticaretin güvenliğini sağlayarak toplumsal gelişmenin önünü açıyorlardı. Ancak bir zamanlar Sumer, Asur, Roma, Hun, Arap ve Orta Asya toplumları için ilerici olan ve yüzyıllar boyunca büyük uygarlıkların serpilip gelişmesine hizmet eden bu hukuk sistemlerini, örneğin kapitalizmin filizlendiği koşullarda korumaya çabalamak gerici oluyor. Bir zaman yeniyi ve ileriye temsil eden yel değirmeninin bugün bir tarihsel hatıra haline gelmesi gibi.

Hukuk ile hayat veya toplum arasındaki diyalektik ilişkiyi en güzel yumurtanın kabuğu örneğiyle açıklayabiliriz. Yumurtanın kabuğu, ilk başta döllenmiş olan cücüğün korunması için yararlı bir görev yapar. Ancak o cüçük yirmibir gün içinde tavuğun sıcaklığı altında büyüyüp geliştikten sonra, artık kabuk zararlıdır; kırılması civcivin hayatı için şarttır. Dolayısıyla yumurtanın kabuğuna her zaman geçerli bir olumlu veya olumsuz rol yüklemek yanlıştır. Yirmibir gün olumlu işlev gören kabuk Yirmibirinci gün kırılacak olan kabuk haline gelir.

Hukuk sistemleri de en sonunda canlı olan toplumun gelişme çerçevesini oluşturur. Bu nedenle kabuğa benzetilebilir. Canlı bir organizma olan toplumsal üretici güçler, belli üretim ilişkileri, yani mülkiyet sistemleri (hukuk) içinde gelişirken, belli bir tarihsel aşamada o mülkiyet

Rousseau, Doğal Hukuk Teorisiyle "insanlar hür doğar, hür yaşar" dedi

sistemi köhneyecek ve kaçınılmaz olarak hayatla karşı karşıya gelecek ve kırılacaktır.

Hukuk mu, sözleşme mi?

Buraya kadar açıklanan nedenlerle devletin kurucu hukuku, bir sözleşme değil, devlet tarafından konan hukuktur. Çok değerli aydınımız ve yazarımız, değerli dostum Demirtaş Ceyhun'un kurucu hukuku (constitution) bir "sözleşme" olarak tasavvur etmesi bu açıdan tartışmaya değer ve kanımızca hayata uymaz. Bu yanlıştın kökü Jean Jacques Rousseau'dadır. Rousseau, Doğal Hukuk Teorisiyle "insanlar hür doğar, hür yaşar" dedi ve özgürlükleri de bu "hür doğan" insanların Toplum Sözleşmesi'ne (Contrat Sociale) dayandırdı.

Oysa bu Toplum Sözleşmesi, yalnızca bir varsayımdı, eski dille bir faraziye idi; özgürlükleri temellendirmek için ileri sürülmüştü. Ancak toplumsal gerçeklikte geçerli değildi; dolayısıyla bilimsel değildi.

Rousseau, Doğal Hukuk Teorisiyle "insanlar hür doğar, hür yaşar" dedi ve özgürlükleri de bu "hür doğan" insanların Toplum Sözleşmesi'ne (Contrat Sociale) dayandırdı. Oysa bu Toplum Sözleşmesi, yalnızca bir varsayımdı.

İnsanlar, sınıflaşmadan sonra sınıflı bir toplumun içine doğuyorlardı; kral ve bey olarak veya maraba ve yanaşma olarak dünyaya geliyorlardı. Bu nedenle "insanlar hür doğar" kuramı, Rousseau'nun temsil ettiği demokratik devrimin kurmak istediği toplumu ifade ediyordu; bir özlem, bir dilekti. Ancak toprağa bağlı olan köylünün, ağaya ve kiliseye bağımlılıktan kurtulması anlamında insanlığın gündemine gelen programın unsuruydu. Bu açıdan insanların "hür doğduğu ve yaşadığı" teorisinin demokratik devrimle kurulmakta olan toplumun gerçekliğiyle yine de bir bağlantısı vardı. Oysa Rousseau'nun Toplum Sözleşmesi kuramının gerçekle bağlantısını kurmanın bir yolu bulunmuyor. Bu öyle bir faraziye ki, devletin rolünü bir kenara atıyor ve bu nedenle gerçekliğin uzağına bile değil, bir hâyâl âlemine düşüyor ve devrimi de imkânsız kılıyor.

Yeni toplumlar tarihin hiçbir döneminde bir "sözleşme" ile kurulmamıştır. Bu açıdan Sayın Demirtaş Ceyhun'un İngiltere'deki 1215 Magna Carta misali de geçerli gözüküyor. Magna Carta bir devlet fermanıdır. İngiliz kurucu hukuk tarihindeki "Bili of Rights" gibi hukuki metinler de, "sözleşme" değil birer fermanıdır; yani devlet düzenlemeleridir; kanunlardır; hukuki metinlerdir. Zaten arkasında devlet olmasa, bu metinlerin hayata yön vermesi de mümkün olmazdı.

Kuşkusuz bu düzenlemeler, mücadelelerin toplumsal verileriydi. İngiliz, Fransız, Amerikan demokratik devrimleri ve öncesindeki kurucu hukuk metinle-

Bizim Birinci ve İkinci Meşrutiyetlerimiz ve Kemalist Devrim, esas olarak Batı'da yaşanan süreçlerin gecikmiş örnekleridir.

ri, ya krallar ile beyler arasındaki iktidar mücadelelerinin ürünleriydi; veya burjuvazinin köylü kitlelerini ayağa kaldıran devrimlerinin getirdiği kurucu hukuk (Anayasa Hukuku) düzenlemeleriydi. Bunların hiçbirisi sözleşme değildir ve hepsi hukuktur ve kanundur.

Hukuk, kanundan daha geniş bir anlam taşıyor. Ancak yeni toplumlar mutlaka kanunlar aracılığıyla, yani devlet eliyle kuruluyor. Devlet, örgütlenmiş bir sınıfın yönetim aygıtıdır; zor gücüne sahiptir. O nedenle toplumu sözleşmelerle değil, emredici kurallarla düzene sokar.

Devlet yeni toplumu kurarken, toplumla bir "sözleşme" yapmıyor. Sözleşme, iradeleri özgür olan taraflar arasında yapılır. Oysa kurucu hukuk yukarıdan aşağıyadır; onda emir vardır; dayatma vardır. Devrimin kendisi bir dayatmadır; ancak toplumsal süreçlerin yol verdiği, desteklediği bir dayatmadır.

Güneşin doğması nasıl bir dayatma ise, devrim de öyledir. Güneş, sözleşmeyle doğmuyor. Başka deyişle devrimler bir toplumsal güç istediği için oluyor, toplum önündeki düğümü ancak o dayatmayla çözeceği için gerçekleşiyor. Dayatma o tarihsel durumlarda normalleşiyor.

Bu nedenlerle Sayın Demirtaş Ceyhun'un sorusunun cevabı şöyledir:

Evet, anayasa da tıpkı ceza yasası, ticaret yasası gibi bir yasadır. Ancak aradaki fark, anayasanın devletin temel programını yansıtmasıdır ve bu temel programa göre, devletin hem kendisini hem de toplumla kamusal düzlemdeki ilişkilerini düzenlemesidir.

Kamusal düzlem dedik, örneğin devletin yurttaşlar ile özel hukuk alanındaki ilişkileri anayasalarda düzenlenmez. Örneğin alacak verecek ilişkileri, Borçlar Hukukunun konusudur. Ama devletin toplumla kamusal ilişkileri, örneğin özgürlükler veya seçimler vb. anayasalarda düzenlenir. Özel hukukta sözleşmeler geçerlidir ve devlet o ilişkiye bir yurttaş gibi, diğer yurttaşlarla eşit olarak girer; alır, satar, kiralar, ödünç verir, sözleşme yapar, vb.

Kamusal ilişkide, yani Anayasa Hukukunda ve genel olarak Kamu Hukuku alanında ise, devlet yurttaşla eşit değildir. Orada devlet kamunun temsilcisidir; emreder, düzenler, uymayanı kulağından tutar cezalandırır. Örneğin seçim düzenlemesini alalım. Seçim; bir sözleşme değildir; yurttaşlar kamu hukukuna uymak zorundadırlar.

Devlet zor gücüyle uygulanmasını istediği siyasetlerini hukuk haline getirir. Siyaset, devlet zoruna kavuştuğu zaman, hukuk olur. bu nedenle siyasetin aşkı hukuktur

Bu nedenle Sayın Demirtaş Ceyhun'un Türkiye'nin anayasal süreçleri ile Batı'daki süreçler arasında "sözleşme" kavramından hareketle farklar bulması da yerinde değil.

Bizim Birinci ve İkinci Meşrutiyetlerimiz ve Kemalist Devrim, esas olarak Batı'da yaşanan süreçlerin gecikmiş örnekleridir. Ancak bu gecikme çok temel bir nitelik farkı yaratmıştır. Batıdaki milli demokratik devrimler kralları ve feodal beyleri devirirken, bizim gecikmiş devrimimiz, emperyalist karakter kazanan Batı kapitalizmiyle de boğuşmak zorunda kalmıştır. O nedenle Batıda bireyci ve özel girişimci, liberal bir felsefe ve programla gelişen demokratik devrim, bizde ve diğer Ezilen Dünya ülkelerinde öncelikle dış kapitalizme karşıdır; elbette aynı zamanda feodalizme karşıdır ve zorunlu olarak halkçı-toplumcu ve devletçi bir yönelişe oturmuştur. Bizi emperyalizmle mücadeleye zorlayan geri kalmışlığımız bir bakıma şansımız olmuştur. Bu nedenle bugün daha umutluyuz ve ufukumuz daha aydınlıktır.

Laiklik iktidar mücadelesinin ürünü

Laikliği de yerli yerine oturtmamız gerekiyor. Laiklik doğrudan doğruya iktidar mücadelesinin, devrim mücadelesinin bir verisidir.

Kralların ve padişahların, saltanatlarını ilahi iradeye dayandırmaları karşısında onları yıkmayı amaçlayan burjuvazi

Hukukun siyasallaştırılmasının mimarlarından Turgut Özal.

önderliğindeki halk hareketi "iktidarın kaynağında Allah yoktur" dedi ve milli egemenlik teorisini üretti. Dolayısıyla laikliğin özü saltanata karşı olmaktır.

Aslında kralların ve sultanların iktidarını da din için değildi; dünyevi idi; zenginliklere el koymak içindi. Şeriat bu dünyevi amaçları meşrulaştırıyordu. Laik hukuk ise, saltanatın yıkılmasıyla gelen yeni düzenin hukukuydu ve o düzenin sahiplerinin çıkarlarını meşrulaştırdı.

Saltanattan ve Ortaçağ bağımlılıklarından kurtulmak, halk için de muazzam bir kazançtı.

Demokratik devrimler; kendi dünyalarını ancak dinin bir meşrulaştırma aracı olmaktan çıkartılması sayesinde kurabilirlerdi. Din adına devlet ve toplum işlerine karışılmamalıydı. Bu sayede kralların, beylerin ve kilisenin saltanatı yıkılmalı ve onların kalıntıları iktidar mevzilerinden uzaklaştırılmalı ve temizlenmeliydi.

Türk Devrimi de laikliği tamamen sultanlığa ve emperyalizme karşı iktidar mücadelesinin bir gereği olarak gündeme getirdi. Laiklik fikri, bizde hem de en gelişmiş tanımıyla daha 19. yy sonlarında ortaya çıktı. Mustafa Celalettin Paşa,

padişaha verdiği arzda, dinin yalnız devlet işlerine değil, toplum işlerine de karışmaması gerektiğini savunuyordu. Atatürk, bu tanımı aynen benimsedi ve CHP programlarına koydu.(3)

Cumhuriyetin laikliği böyle devrimci bir anlayışa oturtuldu. Toplum düzenlenirken din kurallarına bakılmayacaktı; başka deyişle saltanatı ve Ortaçağ ilişkilerini meşrulaştıran kurallar geçerli olmayacaktı.

Laiklik, dünyanın hiçbir yerinde sözleşmeyle gelmedi. Sayın Demirtaş Ceyhun'un da belirttiği gibi devrimlerle geldi. Yani devlet düzenlemesiyle ve yukarıdan aşağı. Bunun tek bir istisnası yoktur ve olamaz.

Siyasetin hukuka dönüştürülmesi

Yukarıda siyaset ile hukukun karındaş olduğunu, yani her ikisinin de devletten doğduğunu saptamıştık. Peki bu iki karındaş arasındaki ilişki nedir?

Hukuk, devlet siyasetinin yaptırımını kurala dönüştürülmesidir. O nedenle siyaset, hukuka dönüştürülerek eylemli kılınır. Söz yerindeyse siyaset, hukuk haline gelerek eylemli ilişkiler zeminine çıkar; ayağını toprağa basar ve dünyayı etkilemeye başlar.

Orman siyasetini veya bankalar siyasetini orman kanunu veya bankalar kanununa dönüştürdüğünüz zaman, siyaset, hukuka dönüştürülmüş olur ve uygulanır.

Siyasetin dili ile hukukun dili farklıdır. Siyaset yön göstericidir. Bu nedenlerle siyaset, şöyle yapalım böyle yapalım diye dile getirilir. Hukukun dili ise -cek ve -cak'tır. Yani: Şöyle yapılacak, böyle yapılacaktır!

Ve hukukun yaptırımı, siyasetten farklıdır. Hukukun uygulanması, devletin zor gücüyle sağlanır. Hukuk kuralını çiğnemenin veya uygulamaktan sakınmanın yaptırımı vardır.

Devlet kaynaklı her şey, siyasaldır. Buradaki siyaset, hukukun arkasındaki devlet siyasetidir; hukukun arkasındaki devlet zorudur. Dolayısıyla siyasal olmayan bir hukuktan söz etmek, hukuku bilmemektir.

Kaynakların verimliliğe göre dağılması, kapitalizmin aklını oluşturur denirdi. İşte bugün bu rekabetçi kapitalizmin kırıntılarını bile bulma şansınız yoktur. Kaynaklar devlet iktidarını ele geçiren mafyalar tarafından yağmalanmaktadır.

Devletin silahlı güçleri, asker ve polisi hukuku zorla uygular. Siyasetin ödül veya bedeli ise siyasal hayatın içindedir. Ancak siyasetle hukuk arasında duvar bulunmuyor; tam tersine kapılar, kanallar ve geçişler vardır.

Devlet, zor gücüyle uygulanmasını istediği siyasetlerini hukuk haline getirir. Siyaset, devlet zoruna kavuştuğu zaman, hukuk olur. Bu nedenle siyasetin aşkı hukuktur.

Devlet, program ve siyasetlerini hukuk haline getirerek hayata geçirir. Yani devlet, kanunlar yapar, tüzükler ve yönetmelikler çıkarır.

Kanunlar, yasama organı eliyle konan hukuktur.

Tüzükler, hükümet eliyle yapılır; yani yürütme organının koyduğu kurallardır.

Yönetmelikleri ise, hükümetin altındaki kamu idaresi birimleri koyar.

Bu alt alta üç hukuk düzlemi de, siyasetten kaynaklanır.

Devlet iktidarı, siyaset demetlerini, başka deyişle programlarını ve tek tek siyasetlerini uygulatmak için hukuk yapar. Ancak her siyaset hukuka dönüşmez. Siyaseti hukuka dönüştüren kurum, devlet iktidarıdır.

Bir siyasetin kanun haline getirilmesi için, öncelikle zaman boyutu belirleyicidir. Siyaseti kanuna dönüştürmek için, bir stratejik dönem veya belli bir dönem geçerli olması gerekir. Yani oynak, hızla

değişen, dalgalanmalara göre içerik kazanan siyasetler hukuk haline getirilmez. Çünkü kanunlar ikide bir değiştirilemez.

İkincisi, herhangi bir siyasetin hukuka dönüştürülmesi için genel olması gerekir. Buradaki genellik, ya bütün kamu-yu kapsar, örneğin ceza kanunu herkese uygulanır; ya da tanımlanmış bir toplumsal kesimi veya alanı kapsar; örneğin Memurlar Kanunu veya Sendikalar Kanunu gibi.

Memurlar Kanunu geneldir; bütün kamu çalışanlarına uygulanır. Yine Sendikalar Kanunu da geneldir; bütün sendikalara uygulanır.

Siyaset hukuka karışır mı

Hukukun devlet tarafından konduğunu saptadık. Bu açıdan hukukun şöyle tanımlanması da mümkündür:

Siyasal olan kurallara hukuk denir.

Devlet kaynaklı her şey, siyasettir. Buradaki siyaset, hukukun arkasındaki devlet siyasetidir; hukukun arkasındaki devlet zorudur. Dolayısıyla siyasal olmayan bir hukuktan söz etmek, hukuku bilmemektir.

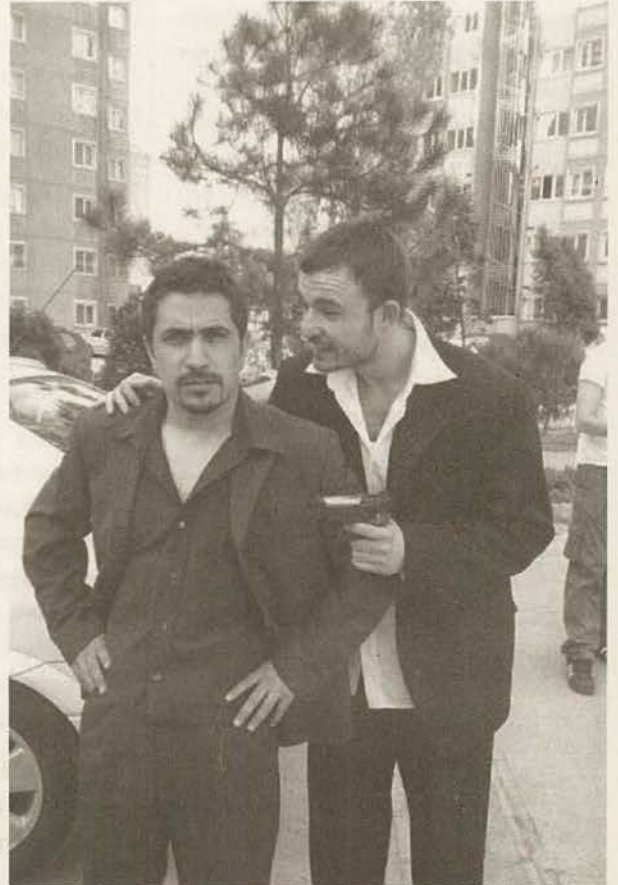
Bu durumda "hukukun siyasallaştırılması" yakınmaları nereden geliyor? Eğer stratejik ve genel siyasetin ürünü olan hukuk kuralları, dalgalanmaların (konjonktür) ve bireysel ve zümresel özel çıkarların aleti haline getirilirse, o zaman "hukukun siyasallaştırıldığı" ya-kınması haklı olur.

Açacak olursak, iktidar, faiz hadlerini bir grup

tefecinin çıkarları için belirler ve bunu hukuk haline getirirse, hukukun genel olması ilkesini zedelemiş olur. Hukuk, hâkim sınıfların genel çıkarları gözetilerek konur. Eğer yasalar, hâkim sınıf içinde bir kesimi gözetirse, hukuk zümreleştirilmiş olur, bu nedenle itirazlara yol açar.

İkincisi, her hâkim sınıf, toplum üzerindeki hakimiyetini, yalnız devletin zor gücüne değil, aynı zamanda yönettiği sınıfların rızasına (consensus) dayandırır. Bu rıza, çıplak zora yaslanan feodal hâkim sınıflar için dahi gerekliydi.

Feodal dönemde ortaya çıkan "Adalet mülkün temelidir" ilkesi, feodal iktidarın hükmünü sürdürmesi için, toplumun rızasını almak durumunda olduğunu gösterir. Feodal devlet de, kendi hukukunu uygulayacak, herkese haklarını verecek, yani adalet dağıtacaktır. Herkese verilen hak eşit değildir. Ağalar, ağalık hakkını alacaktır; çiftçi de çiftçi hakkını

Kaynaklar devlet iktidarı ele geçiren mafyalar tarafından yağmalanmaktadır.

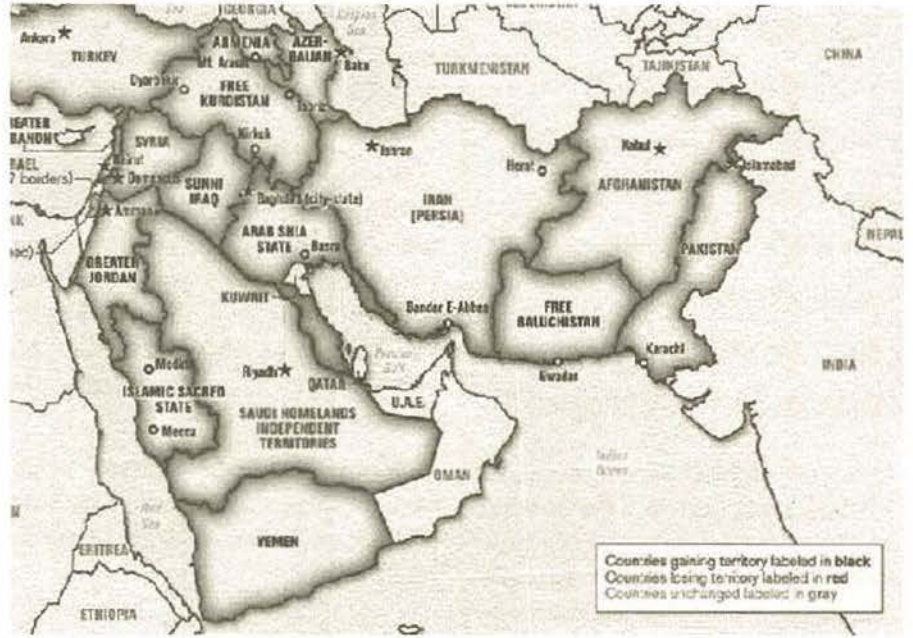
alacaktır; ama herkes kendine düşen hakkı almış olacaktır. Feodal adalet, bunu güvence altına almak zorundadır.

Hele iktidarını görelî ekonomik zorla yürüten kapitalist hâkim sınıf için toplumun rızası daha da gereklidir. Eğer herhangi bir hukukî düzenleme, yönetilen sınıfların rızasını dinamitleyen özellikler taşıyorsa, bu da "hukukun siyasallaştırılması" olarak yorumlanmaktadır. Bu durumda itirazlar yalnız yönetilen sınıflardan değil, bizzat yöneten sınıfların içinden de yükselecektir. Çünkü toplumun hâkim sisteme rızasını bozabilecek ölçülerdeki özel çıkar, hâkim sınıfların bütününün özel çıkarını tehlikeye atar. Bu nedenle hukukun siyasallaştırılması denen olay, hukukun zümreleştirilmesi anlamında özelleştirilmesidir.

Kölecî, feodal ve kapitalist hukuk sistemleri, kuşkusuz özel mülkiyete ve bireysel çıkarlara dayanır. Ancak buradaki özel mülkiyet ve bireysel girişimcilik, hâkim sınıfların bütününün ortak özel çıkarıdır ve bireysel girişim hakkıdır. Örneğin bir hükümet, kendi çocuklarının ve çevrelerinin özel çıkar ve sözümona girişim özgürlüğü için, düzenlemeler yaptığı zaman, "hukukun siyasallaştırdığı" yönündeki itirazlar, sistemin bütünü içinden destek bulur.

En yüksek siyaset, sistemin korunması ve işlemesidir. Bunun tehlikeye atılması sistemin sahipleri arasında kabul görmez. Sistem kendi güvenliğini, özel zümresel çıkarlara feda etmez.

Başbakan koltuğunda oturan kimse, ABD'nin BOP Eşbaşkanı olduğunu söylüyor. Türkiye Anayasasında böyle bir organ ve kurum yok. Artık Anayasa, Turgut Özal zamanındaki gibi delikli de değildir; parçalanmış ve dağılmıştır.

BOP Eşbaşkanlığı Türk Anayasasında olmayan bir kurumdur.

Hukukun özelleştirilmesi: mafyanın ve cemaatlerin "hukuku"

"Hukukun siyasallaştığı" yönündeki yakınma ve itirazlar, Özal'lardan beri niçin arttı ve yoğunlaştı?

Hatırlanacaktır, Turgut Özal, "bir ke-re delmekle anayasaya bir şey olmaz" fetvasını vermişti. Yine Turgut Özal, "benim memurum işini bilir" diyerek, rüşvet ve yolsuzluğu hukuk haline getirmişti.

Hukuk kamusalıdır.

12 Eylül ve Özal'la başlayan hukukun özelleştirilmesi süreci, aslında Türkiye'nin toplumsal-ekonomik sisteminde bir "değişime" işaret ediyordu. Türkiye'nin emperyalizme bağımlı ve Ortaçağ ilişkilerinden arınmamış toplumsal-siyasal kuruluşu, emperyalizmin merkezlerindeki çürümeye bağlı olarak mafyalaşıyor ve tarikatlaşıyordu.

Emperyalizmin son döneminde ABD, Avrupa ve Japonya gibi ülkelerde Mafya-Gladyo-Tarikat sistemi oluştu. Artık sistemin hâkim sınıfı, sanayiciler ve tüccarlar değildi. Kapitalizm içinde ayak bağı ve çürümeye etkeni olan büyük faizciler

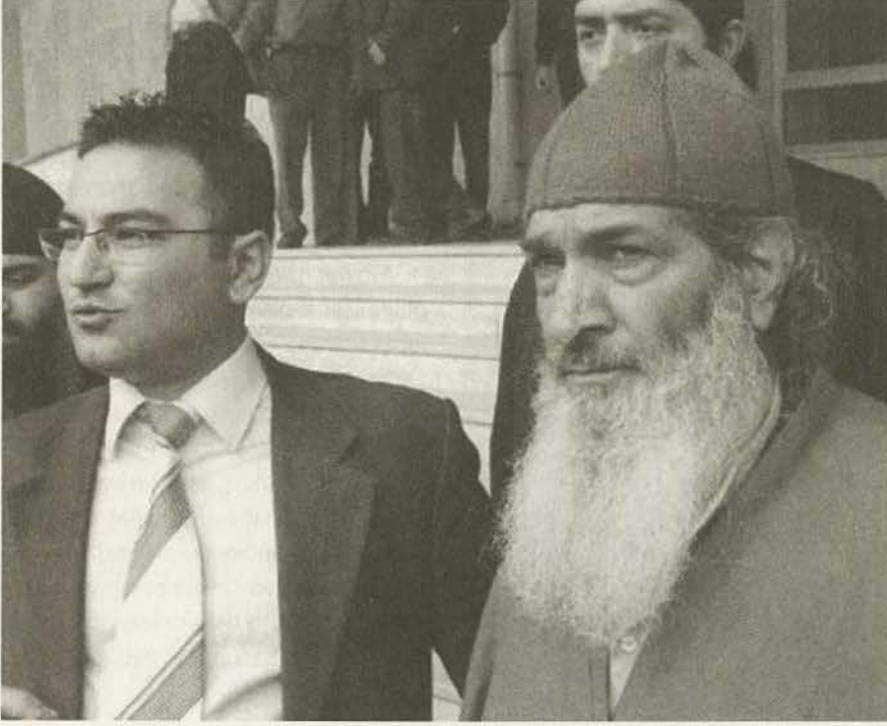
ve yeraltı sermayesinin baronları, sistemin merkezine oturmuş; sanayici ve tüccarları sistemin kenarlarına sürmüştü. Bu yeni hâkim zümre (sınıf değil), Ortaçağın her tür gericiğini hortlatmış ve yanına almıştı. Cemaatler, tarikatlar, emperyalist sistemin her yanını sarıyordu. Mafya ve tarikatlar, kendi çıkarlarını bütün topluma, bu arada kapitalist sınıfın geniş kesimlerine ancak bir şiddet aygıtıyla dayatabilirdi. ABD'ye ve NATO'ya bağlı gizli hükümetler, yani Gladyo rejimi, sistemdeki mafyalaşmanın zorunlu sonucu idi.(4)

Mafya-Gladyo-Tarikat rejimi, Anayasa'ya bağlılıkla yürüyemezdi; artık anayasalar mafyanın çıkarına göre delinebilirdi.

Yeni rejimde devlet protokolü, mafya protokolüyle iç içe geçti. Turgut Özal'lardan beri mafya düğünleri ve mafya cenazeleri birer devlet törenine dönüştü. Mafyanın iktidara getirdiği aileler hızla mafyalaştı. Ekonomi mafyalaşınca, siyaset de mafyalaştı.

Tam bu satırları yazarken, günlük gazeteler geldi. Başlıklarında şu var:

"Aygün'ün gizli servetine tedbir."

Devrimin hukuku emperyalizme bağlı tarikat ağına, şeyhliğe ve ağalığa da son verecektir.

2.5 milyon avro hakkında mahkemece tedbir kararı alınmış. Sinan Aygün, yurtsever bir işadamımızdır. O servet gizli mi, değil mi bilmiyorum. Umarım "gizli" değildir; yasalıdır.

Ancak bugün servet, yaygın olarak yasadışıdır; yeraltındadır; karapara; kirli para denen türdendir. Yasal servet, neredeyse sıra dışı hale gelmiştir.

Gazeteler bir haftadır Pamukbank olayını yazıyor. Sıradan bir olay. Özal'dan bu yana Türkiye'de servet, yolsuzlukla, rüşvetle, "iş takibi" denen havadan komisyonlarla, tefecilikle, borsa oyunları, uyuşturucu ve silah ticaretiyle yığılmaktadır. Yeraltı servetleri, başkalarının yeraltı servetlerine eikonarak büyütülmektedir.

Mafyalar arası savaşlar, birbirinin servetine el koyma savaşlarıdır. Hukuk ve yargı uygulamaları dahi mafyalar arası savaşların aleti haline gelmiştir. Milli devlet dağılırken yargı kurumları da mafyanın denetimine geçmektedir.

Kaynakların verimliliğe göre dağılması, kapitalizmin aklını oluşturur denir-

di. İşte bugün bu rekabetçi kapitalizmin kırıntılarını bile bulma şansınız yoktur. Kaynaklar devlet iktidarını ele geçiren mafyalar tarafından yağmalanmaktadır. Sanayi ve ticaretle elde edilen kâr sistemi çökmüş, mafyanın vurgun sistemi gelmiştir.

Özal'larla başlayan bu yozlaşma, Tayyip Erdoğan ve Abdullah Gül'lerin iktidarı döneminde inanılmaz bir talana dönüşmüştür. O kadar ki, Tayyip-Gül devrindeki çürümenin kokuları Atlantik'in öte kıyısından bile duyulmaktadır. ABD hakim güçlerinin önemli strateji kuruluşu Enterprise Enstitüsü'nün ünlü uzmanı, Michael Rubin, AKP yöneticilerinin isimlerini vererek, bunların ABD başkentinde "sahtekâr, rüşvetçi ve yalancı olarak görüldüğünü" belirtmektedir.(5)

Bu öyle bir zenginleşme ve saltanatı ki, Tayyip Erdoğan'ın yirmi yaşlarındaki oğlunun 3 milyon dolarlık gemiciği, Abdullah Gül'ün onaltısındaki oğlunun şirketleri bulunmaktadır. Rahmi Koç, 2001 yılında Tayyip Erdoğan'ın servetinin 1.5 milyar doları bulduğunu belirtmişti. İktidar olanaklarından sonra yasa-

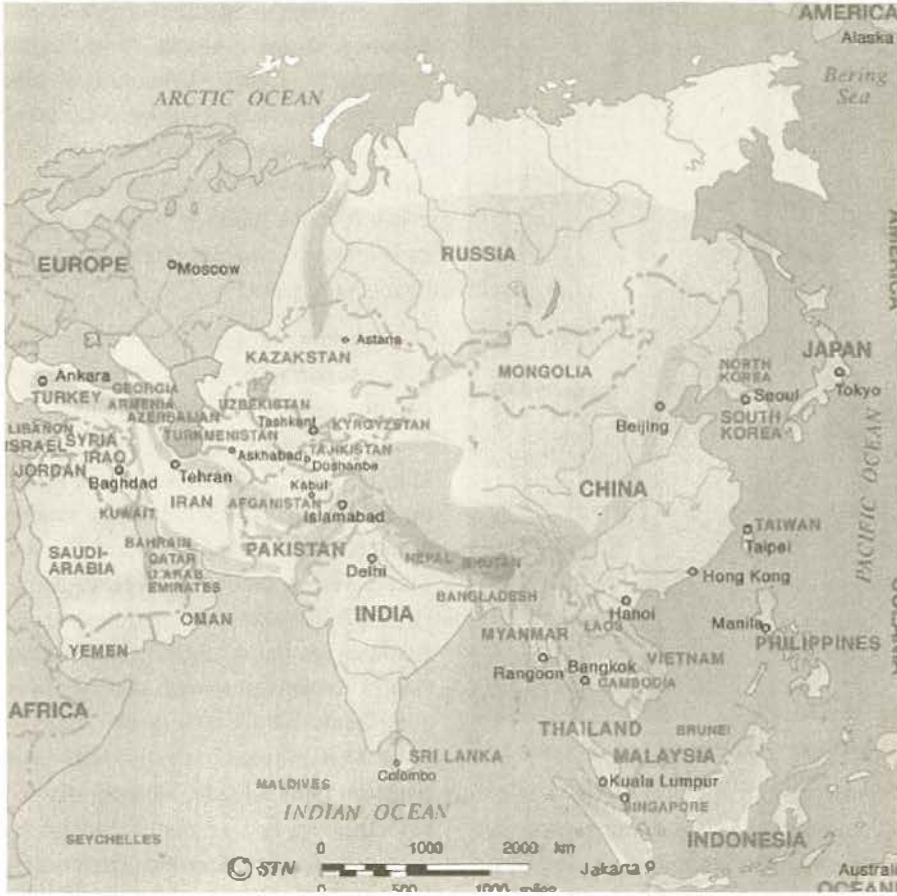
dışı servetlerinin boyutları dünya sıralamasında krallar arasında ön sıralarda yer almıştır. Kemal Unakıtan, Aralık 2002'de Citibank'ın 3 milyar dolar vergi borcunu bir kalemde silmiştir. Bir ABD bankasına devlet kasasından yapılan 3 milyar dolarlık bağışın içinden, iktidar sahiplerine ne verildiği elbette birgün ortaya çıkarılacaktır.

Hukukun özelleştirilmesi dediğimiz olayın sonuçları ortadadır. Mafya, Özal'dan bu yana kendi kurallarını hâkim kılmıştır. Buna kural da denemez aslında. Mafyanın kuralı, devlet kurallarının deline deline ortadan kaldırılmasıdır; kuratsızlıktır; anarşidir. Mafya-Gladyo-Tarikat sisteminde hukuktan söz edilemez. Çünkü hukukun temel şartı olan devlet, çözülmekte ve dağılmaktadır. 12 Eylül'de Özal'la başlayan dünya ekonomisiyle bütünleşme süreci milli devleti ortadan kaldırırken, küresel mafyanın hâkimiyet sistemini getirmektedir. Küresel mafyanın dizginsiz faiz sömürsü ve borsa vurgunları karşısında milli hukuk sistemi çökmüş durumdadır.

Devlet tektir. Mafyalar ise birden fazladır; çoktur. O nedenle mafya sisteminde bütün ulusal alanı kapsayan bir mafya "hukuku" yoktur; çok sayıda mafyanın kendi hükmetme alanlarındaki "hukukları" vardır. AKP hukuktaki bu çoğulculuşmanın teorisini yapmaktadır. Tarikatların uzun yıllar savunduğu bu teoriyi en son AKP'yi Kapatma Davası'nda Tayyip Erdoğan yeniden dillendirdi. Yargıtay Baş-

Devrimin hukuku

emperyalizme bağlı büyük tefecilik sistemine, dolar ve borsa vurgununa, kirli para ve yeraltı servetlerine, tarikat ağına, şeyhliğe ve ağalığa son vererek, özelleştirilen işletmeleri yeniden kamuya kazandıracaktır.

Artık uygarlığın merkezi Asya'dır ve Türkiye de oradaki yerini alacaktır. *

savcılığı'nın laikliğin bir "yaşam biçimi" olduğunu saptaması üzerine, Tayyip Erdoğan laikliğin "farklı yaşam biçimlerini bir arada yaşatan prensip" olduğunu savundu.(6)

Burada eskiden beri cemaatlerin gündeme getirdiği "farklı yaşam biçimleri" farklı hukuk sistemleridir. İsteyenler şeriatı yaşayacak, isteyenler de çağdaş hukuku yaşayacaklardır.

Bu tezler, milli devletin laik hukuk sistemini dağıtmak için piyasaya sürülmüştür. Milli hukukun yerine cemaatlerin ve mafyaların "hukuku" getirilmektedir. Bu "değişime" de özgürleşme adı verilmektedir.

AKP'nin 4 Haziran 2003 günü Meclis'ten geçirdiği "İkiz Sözleşmeler" ve gündeme getirdiği Kamu Yönetimi Temel Kanunu tasarıları, özet olarak etnik gruplara, bölgelere, cemaatlere, ayrı

"hukuk sistemleri" getirmenin kapısını açmakta ve milli hukuk sistemini parçalamaktadır.(7)

Devlet yerine "sözleşmeli personel" yönetimi

Milli hukukun yıkımı, devletin esas teşkilatlanmasından, yani Anayasa Hukukundan başlıyor. Başbakan koltuğunda oturan kimse, ABD'nin BOP Eşbaşkanı olduğunu söylüyor. Türkiye Anayasasında böyle bir organ ve kurum yok. Artık Anayasa, Turgut Özal zamanındaki gibi delikli de değildir; parçalanmış ve dağılmıştır.

Yine Çankaya'yı işgal eden kimse, daha Dışişleri Bakanı iken, 2 Nisan 2002 günü ABD Dışişleri Bakanı ile "2 sayfa 9 maddelik gizli bir anlaşma" yaptığını söylemiştir.(8) Türkiye Cumhuriyeti devleti yıkılırken, ABD emperyalizmiyle ya-

pılan "gizli hizmet sözleşmeleri", Anayasa Hukukunun yerini almıştır. Devlet yöneticileri, emperyalizmin "sözleşmeli personeli" ve "BOP görevlileri" haline gelirken, hukukun yerine de küresel mafya ile yapılan hizmet sözleşmeleri geçmiştir.

Devletsizleşme, hukuksuzlaşmayı getirmiştir. Sözleşme, Anayasaya, Borçlar Hukukuna ve İş Hukukuna dayandığı zaman, hukuktur. Ama sözleşme kişiler arasında gizli olarak ve illegal yapılıyorsa, ortada küresel mafya ilişkisi vardır. Uluslararası Hukuk, arkasında bir devlet gücü olmadığı için, ne kadar hukuktur, tartışmalıdır. Ancak bu olayda Uluslararası Hukuk veya Devletler Genel Hukuku da yoktur. Küresel mafya ilişkileri kendi "orman kanunu"nu getirmiştir.

Yargı sisteminin çöküşü ve kaosun "hukuku"

Milli devletin dağıldığı bu ortamda Türkiye'nin cumhuriyetle kurulmuş olan hukuk sistemi bütünüyle çözülmektedir ve yargı sistemi de çökmektedir.

Yargı yoluyla hak aramak ve adalete kavuşmak artık pek rastlanır bir olay değildir. Bu nedenle kişiler ve kurumlar, mahkemelere başvurmak yerine, alacaklarını çek-senet mafyasıyla tahsil yoluna gitmektedirler.

İcra iflas sistemi bir kamu faaliyeti olmaktan çıkmış; özelleştirilmiştir. Özelleştirme, mafyalaşmadır.

Devleti kaldırdığınız zaman, hukuk boşluğa düşmekte ve uçurumlarda kaybolmaktadır. Devletin yerini alan küresel mafya ve gladyo ise, bir hukuk sistemi getirmemekte; dizginsiz keyfîlik ve anarşinin hüküm sürdüğü bir kargaşalık ortamı doğurmaktadır. Bu ortamda mafyaların ve bölücü örgütün iktidar alanları ya-

Türkiye'de hukuk, önümüzdeki dönemde Kemalist Devrim'in 21. yüzyıl hukuku olacaktır.

nında, tarikat ve cemaat şeyhleri de kendi otorite alanlarını kurmaktadır.

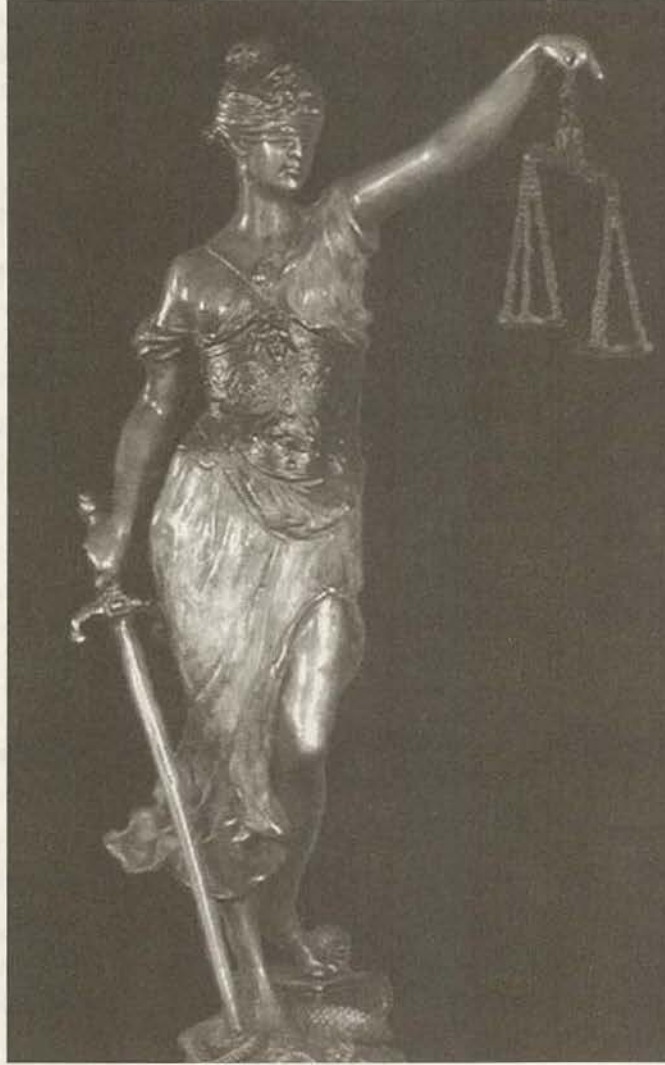
Devletin, hukukun ve yargının iflas ettiğini gösteren en önemli olay, son Ergenekon soruşturmasıdır. Milli devletin dağıldığı koşullarda, kendisine bir otorite alanı yaratan polis içine yuvalanmış Fethullahçı Gladyo, ABD ve BOP Eşbaşkanlığı'nın iradesiyle kanunları ve Türkiye'nin hukuk geleneğini ayaklar altına almıştır. 2455 sayfalık İddianame ve 442 klasörlük eklerinin önümüze koyduğu gerçek tek cümledir: Türkiye'de milli devlet dağılmaktadır.

Bütün kurumlar, bütün kurallar yerle bir edilmektedir. Bu olay, devletin yenilenmesi değil, kaostur.

Anayasa Mahkemesi, iktidardaki partinin Cumhuriyetin temellerini yıkan bir faaliyetin odağı haline geldiğini saptamakta, fakat hükümeti Cumhuriyeti yıkmaya devam etmesi için yine o partiye teslim etmektedir. Bu, bir kaos manzarasıdır.

Yine Anayasa Mahkemesi, kamu kurumlarında türbanı yasaklamakta, fakat üniversitelerin başına türban kalkışmasını savunan rektörler atanmaktadır. Bu da bir kaos manzarasıdır.

Kılıç da, terazi de ABD emperyalizminin eline geçmiştir. ABD'nin kılıcıyla Türk adaleti olmaz. Bunu, AKP'yi Kapatma Davası'nda gördük. ABD herkesin gözleri önünde bastırınca o karar çıktı.

Her gün tabutlarla şehit cenazeleri kaldırılmakta, ancak askerlerimizi vuran PKK'nin mensupları TBMM çatısı altına alınmakta ve Çankaya'ya davet edilerek bölücü terör örgütüyle çözüm aranmaktadır. Bu da bir kaos manzarasıdır.

ABD ve AB, Türkiye'yi Kuzey Irak ve Kıbrıs'tan parçalama planını uygulamaktadır. Yine o ABD ve AB, "büyük müttefikler"dir ve Cumhuriyeti yıkmaları için bütün dizginler onların eline verilmektedir. Bu da bir kaos manzarasıdır.

Bu kaos manzaraları her gün yaşanmaktadır ve sayfalarca anlatılabilir.

Özeti: devletin çivisi çıkmıştır.

Devlet dağılınca, hukuk da dağılmaktadır.

Hukukun yerini, ABD'nin dizginsiz diktası ve Mafya-Gladyo-Tarikat güçlerinin ve bölücülüğün iktidar odakları almaktadır. Türkiye bir fetret devrine yuvarlanmaktadır.

Türkiye, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) mayınına basmıştır.

Adaletin kılıcı ve Gladyo'nun kılıcı

Adaletin simgesi biliniyor: Gözü bağlı bir kadın, bir elinde terazi tutarken, diğer elinde kılıcı vardır.

Terazi, herkese hakkını vermeyi simgeliyor.

Kılıç ise devletin zor gücüdür; yargı kararlarının yaptırım gücüdür; özetle devlettir.

Aslında adaletin bu simgesi, buraya kadar anlattıklarımızı özetliyor.

Şu anda Türkiye'de adaletin elinde kılıç yoktur; çünkü milli egemenlik ve bağımsızlık gitmiş, devlet otoritesi yıkım

halinde; ordu görülmemiş bir saldırıyla yıpratılıyor.

Kılıç olmayınca terazinin bir kıymeti yoktur. Kılıç olmadan hangi yargı kararı uygulanabilir?

Kılıç da, terazi de ABD emperyalizminin eline geçmiştir. ABD'nin kılıcıyla Türk adaleti olmaz. Bunu, AKP'yi Kapatma Davası'nda gördük. ABD herkesin gözleri önünde bastırınca o karar çıktı. ABD Gladyosu'nun kılıcı, Cumhuriyet'in kılıcına boyun eğdirdi. Kılıcsız adalet olmuyor. Milli devletin kılıcı yoksa, yargıyı ABD'nin kılıcı belirliyor.

Ergenekon davası, yüzyılın davası olarak yine bu gerçeği ortaya koydu. Bu operasyonla Türk devletinin temelindeki Kemalist Devrim yıkılıyor; ordu tahrif

ediliyor ve İşçi Partisi gibi, Kemalist Devrim'in öncü örgütlenmeleri bastırılıyor.

ABD ve AB merkezlerinin Anayasa Mahkemesi'ne, Yargıtay'a ve Danıştay'a karşı yürütülen emperyalist saldırı kampanyası sonuç vermiş ve Cumhuriyet'in iradesi kırılmıştır. Bu gerçek Demirtaş Ceyhun'un "Anayasa Mahkemesi ne kadar mahkemedir" sorusunu da yanıtlıyor. Milli egemenlik yoksa, yargı, milletin yargısı olmaktan çıkar. Çünkü egemenlik, devletin en üstün otorite olmasıdır.

Cumhuriyet'in yasallığı hançerlenmiş, Cumhuriyeti yıkmak yasal hale getirilmiştir. Bugün çarpışma bu iki sistem arasındadır: Cumhuriyet hukuku, Mafya-Gladyo-Tarikat hukuksuzluğuyla karşı karşıyadır.

Devrimin eşiğinde hukuk görevleri

İşte Türkiye, böyle bir tarihsel çarpışmanın içindedir. Varolan Mafya-Gladyo-Tarikat rejimi, bir talan sistemi ve kaos getirmiştir. Bırakalım toplumsal gelişmeyi, Türkiye'de her gün yaşanan manzara şöyle özetlenebilir: Mehmetçikler kara tabutlara konuyor; gencecik kızlar yıkılmış Kur'an kursları altında kalıyor; ormanlar cayır cayır yanıyor; işsiz ordu su büyüyor; suçlar ve suçlular artıyor; devlet çözülüyor ve dağılıyor. Fetret koşullarında bölücü terör örgütünün ve tarikatların hükmettiği otorite alanları oluşuyor; dolar ve borsa vurgunculuğu, dizginsiz faizcilik, ülke kaynaklarını yiyip bitiriyor; kirli para saltanatı güçleniyor; üniversiteler ve bilim işkencede mahzun vb.

Bu yıkım tablosundan bir tek sonuç çıkar: Devrim!

Yıkım, devrimi çağırılmaktadır. Çünkü Türkiye'nin bu yıkımdan kurtulmak için gerekli birikimi vardır.

Devrim, zamana göre olacaktır; yani Marx'ın belirttiği gibi, toplumun önündeki sorunları çözecektir.

Benzetmede hata olmaz, yumurta-

dan civciv çıkacaktır; piliç değil.

Türkiye bağlamında konuşacak olursak, önümüzdeki devrim, öncelikle kapitalist üretim ilişkilerini değil, ilk aşamada Mafya-Gladyo-Tarikat (Ortaçağ) ilişkilerini temizleyecektir.

Devrim, emperyalist güdümlü Mafya-Gladyo-Tarikat güçlerinin iktidarını yıkacak, halkın iktidarını kuracak ve devleti halkın emrine verecektir.

Devrimin hukuku emperyalizme bağlı büyük tefecilik sistemine, dolar ve borsa vurgununa, kirli para ve yeraltı servetlerine, tarikat ağına, şeyhliğe ve ağalığa son vererek, özelleştiren işletmeleri yeniden kamuya kazandıracaktır. Uzatmıyoruz. İşçi Partisi'nin Milli Hükümet Programı Türkiye'nin önündeki sorunları çözecek mükemmele yakın programdır.

Bugün bu programın gerektirdiği bütün düzenlemeleri birer hukuki metin haline getirmek görevi önümüzdedir.

Yalnız Türkiye'deki zorunluluklar değil, bölgemizde ve dünyamızda yaşanan gelişmeler de Türkiye Devrimi'nin haberi veriyor.

1990, bir dönüm noktası olduysa, 2008'de dönüm noktasıdır. 1990'lar dünyanın ufkunu kapatmıştı, 2008'de dünyanın ufkunu açılıyor. ABD'nin 18 yıllık inişiyatif dönemi bitmiştir. Çin'in ve Hindistan'ın yükselişi, Rusya'nın toparlanması Kafkaslar'daki girişimi, İran ve Venezuela'nın ve diğer Latin Amerikalı ülkelerinin direnişi, AB'nin ABD güdümünden uzaklaşmak için fırsat arayışı, toplam olarak

baktığımız zaman, Türkiye'nin Atlantik sisteminde boğulmaktan kurtuluşu için gerekli bölge ve dünya dengelerinin oluşmak üzere olduğunu gösteriyor.

Artık uygarlığın merkezi Asya'dır ve Türkiye de oradaki yerini alacaktır.

Kemalist Devrim, yıkıldı yıkılıyor denirken, yeniden Türkiye'nin gündemine oturacak ve Türk milleti bu tarihi gündemini artık tamamlayacaktır.

Hukuk, önümüzdeki dönemde Kemalist Devrim'in 21. yüzyıl hukuku olacaktır.

Bu sürecin görevleriyle birden karşılaşıp elimizin ayağımızın birbirine dolaşması tehlikesi vardır.

O nedenle Milli Hükümet'in yapacağı işleri şimdiden program, siyaset ve hukuk düzlemlerinde hızla planlamak ve hazırlamak için kollar sıvanmalıdır.

Unutmayalım; Ancak yapıcı olanlar iktidara gelebilir.

Toplum için geçerli çözümleri olmayanlar, Mafya-Gladyo-Tarikat rejimini yıkamazlar.

O nedenle bu yazıyı şöyle bitiriyoruz:

Yıka yıka değil yapa yapa iktidara ilerliyoruz.

DİPNOTLAR

1. Pir Sultan Abdal'ın dizesi:

"İstanbul şehrinde ol sahip sultan

Tacı devlet ile salınmalıdır"

2. Bkz. Demirtaş Ceyhun, Anayasa bir yasa, "Anayasa Mahkemesi" de bir mahkeme midir?, Aydınlık, sayı 1098, 3 Ağustos 2008, s.64. Aynı yazı Cumhuriyet Gazetesinde de yayımlandı, 13 Ağustos 2008.

3. Doğu Perinçek, Kemalist Devrim - 6, Atatürk'ün CHP Program ve Tüzükleri, Kaynak Yayınları, İstanbul, Mayıs 2008. s.33, 80, 129, 175.

4. Bkz. Doğu Perinçek, Mafyakrosi, Kaynak Yayınları, İstanbul, Temmuz 2004.

5. Sabah, 12 Ağustos 2008.

6. Vatan, 17 Haziran 2008.

7. Bkz. Doğu Perinçek, Tayyip Erdoğan'ın Yüce Davası Dosyası, Kaynak Yayınları, 3. Basım, İstanbul, Nisan 2008. s.75 vd s.255 vd.

8. Vatan, 24 Mayıs 2003

Unutmayalım;
Ancak yapıcı olanlar
iktidara gelebilir.

Toplum için geçerli çözümleri
olmayanlar,
Mafya-Gladyo-Tarikat
rejimini yıkamazlar.

Cumhuriyet Hukuku ve Mahmut Esat Bozkurt

Mahmut Esat Bozkurt'u, özetleyerek şöyle tanımlayabiliriz: Kurtuluş Savaşı'nın haklılığına ve zafere olan kesin inanç; saltanat ve halifeliğe karşı kesin tavır; emperyalizme karşı olma ve sosyalizme yatkın bir eğilim; uluslararası planda mazlum milletlere, ulusal planda ise emekten yana bir tutum.

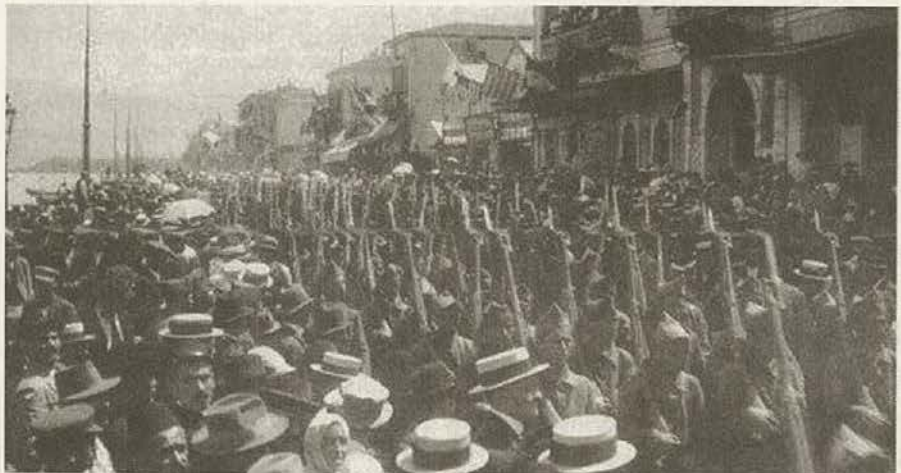
Hukuk, bir üstyapı kurumudur, altyapıya göre şekillenir. Ancak, oluştuktan sonra altyapıyı etkileyecek bir öneme sahiptir.

Türk Devrimi'nin hukuk anlayışını ve Mahmut Esat Bozkurt'u değerlendirirken de konuya bu gerçeklik temelinde yaklaşmak gerektiği kantsındayım. Belki bunun kadar önemli bir diğer gerçeklik ise Mahmut Esat Bozkurt'u o dönemin koşulları içinde değerlendirmek gerektiğidir.

Emperyalizme karşı eylemli mücadele

Osmanlı İmparatorluğu kaçınılmaz olarak sürüklendiği 1. Dünya Savaşı koşullarında kapitülasyonları kaldırmak ister. Buna ilk tepki savaşta "müttefiki" Almanya'dan gelir. Alman Büyükelçisi Baron Von Wangenheim, aslında kendilerinin de savaş halinde bulunduğu diğer Batı devletlerinin büyükelçilerini İstanbul'da toplar. Toplantıda alınan kararları Osmanlı sadrazamına tebliğ eder: "Ulus-

Birinci İnönü Zaferi'nden sonra Londra'ya çağrılan Bekir Sami heyetinde murahhas üye olarak bulunan Mahmut Esat Bozkurt, işgalci Yunanistan'ın ardındaki asıl gücün emperyalizm olduğunu bu konferans vesilesiyle bir kez daha görmüştür.

"Efendiler, önünde bulunduğumuz dava, kanaati acizaneme göre bir Yunan meselesi değildir. Bir Şark davasıdır."

lararası sözleşmeler -kendilerinin onayı olmadıkça- tek taraflı irade beyanıyla ortadan kaldırılamaz!"

İşte bu koşullarda İsviçre'nin Friburg Üniversitesi'nde hukuk öğrenimi gören Mahmut Esat Bozkurt'un seçtiği doktora tezi, "Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine"dir.

Üniversitece de kabul edilen doktora tezinin sonuç bölümünde Mahmut Esat'ın yargısı şudur: "Kapitülasyonlar, ister tek taraflı ister karşılıklı anlaşma sayılsın, taraflardan birinin hayati çıkarlarına aykırı düşerse veya tabi oldukları şartlar değişirse, tek taraflı olarak ilga edilebilirler!"

Yunan işgali üzerine yurda dönen Mahmut Esat Bozkurt'u, bu kez Ege dağlarında milli müfrezelerin başında elde silah dövüşürken; yani, doktora tezindeki görüşleri eylemli olarak savunurken görürüz.

Birinci İnönü Zaferi'nden sonra Londra'ya çağrılan Bekir Sami heyetinde muharras üye olarak bulunan Mahmut Esat Bozkurt, işgalci Yunanistan'ın ardındaki asıl gücün emperyalizm olduğunu bu konferans vesilesiyle bir kez daha görmüştür. Başarısızlıkla sonuçlanan Londra Konferansı'na ilişkin görüşlerini TBMM'nin 5 Mart 1921 tarihli gizli oturumunda şöyle açıklar: "Efendiler, önünde bulunduğumuz dava, kanaati acizaneme göre bir Yunan meselesi değildir. Bir Şark davasıdır. Bu Şark davası önünde İngilizlerin bizimle kolay kolay uyuşabilmek imkânı yoktur."

İttihat Terakki'nin "sol cenahı"

15 Aralık 1920'de Mustafa Kemal'e yazdığı mektupta, "İttihat ve Terakki Fir-

Efendiler, memleket demek;
siyaset, edebiyat ve
münevverler demek değildir.
Bir memleket iktisadiyatından
teşekkül eder. Çiftçiliği,
mimarisi, demirciliği,
saraçlığı ilah... Bir takım
meslekler erbabı o memleketi
kurarlar, yaparlar.

....o adam kendi mesleğini, okuyup yazmak bilmeseydi bile okuyup yazandan daha iyi müdafaa edebilir.

kası'nın -tabiri caiz ise- sol cenahına kanaat-ı tamme ile merbut" olduğunu belirtir.

Bozkurt, Birinci Meclis'te "ılımlı sosyalist" diye nitelendirilen ve "mesleki temsil" düşüncesini savunan milletvekilleri arasında yer alır. "Mesleki temsil'i savunanlar genel olarak toplumu 9 meslek grubuna (çiftçiler ve çobanlar, tüccarlar, denizciler, madenciler, ırgatlar, serbest meslek sahipleri, sanatkarlar, memurlar, askerler) ayırmaktaydılar.

Meclis'te mesleki temsil düşüncesi ret edilse de (1921) Bozkurt, İktisat Bakanı olduğu dönemde toplanmasını sağladığı İzmir İktisat Kongresi (Şubat-Mart 1923) temsilcilerinin seçiminde ve Mesai (İş) Kanunu hazırlığı sırasında bu düşüncüyü -başarısız olsa da- uygulamaya koymaya çalışır.

Bozkurt, Ocak 1921 tarihinde BMM'de yaptığı konuşmada "mesleki temsil" düşüncesini şu gerekçelerle savunmuştu:

"Efendiler, memleket demek; siyaset, edebiyat ve münevverler demek değildir. Bir memleket iktisadiyatından teşekkül eder. Çiftçiliği, mimarisi, demirciliği, saraçlığı ilah... Bir takım meslekler erbabı o memleketi kurarlar, yaparlar. Bu meslekler yapılmadığı gün memlekette eser kalmaz. Malumu aliniz İbni Haldun Mukaddime'sinde cemiyetleri tavsif ederken, memleketlerin iktisadiyatından ibaret olduğunu ve bir takım meslek erbabının memleketleri husule getirdiğini bundan

asılca evvel beyan etmiş, bizim kulaklarımıza bağirmiştir.

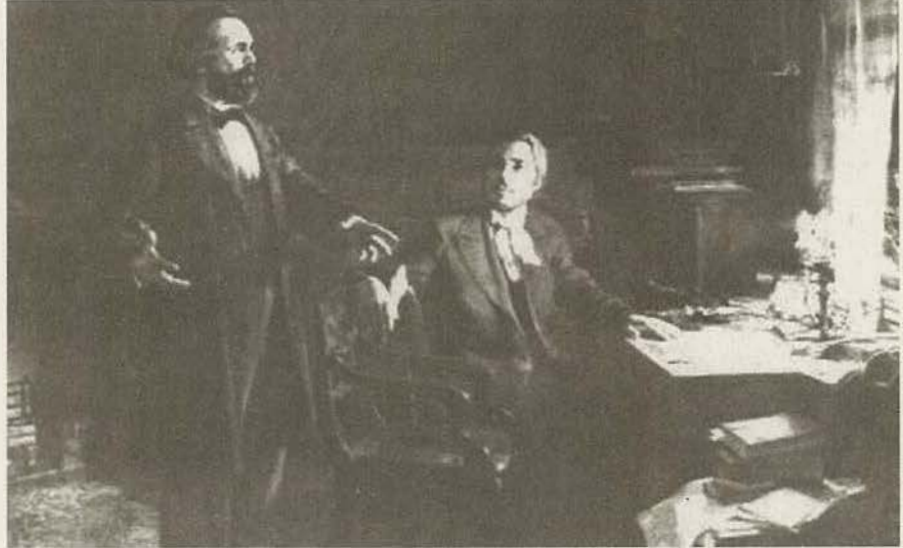
"Mesleki temsilde Meclise kimler girecek efendiler? Bir takım arkadaşlarımız diyorlar ki: Mesleki temsilde, cahiller girecek, memleketi anlamayan adamlar girecektir. Hayır efendiler; ilim demek; yalnız okumak, yazmak demek değildir. Meclisi Aliye asırlardan beri bu memleketi kılıçları ile sabanları ile müdafaa eden çiftçiler girecektir. Efendiler; bu memleketi asırlarca müdafaa eden, yalnız kılıçla değil, sanatkarlarla dünyaya karşı müdafaa eden sanatkarlar gelecektir, onların menafii müdafaa edilecektir. Binaenaleyh bunlara cahil demek, bütün bir mukaddesatı, kanaatime göre, tahkir demektir. Efendiler! Görüyorum ki, kolay kolay, bir çiftçiye bırak şu cahili diyorlar. Fakat ben diyorum ki, böyle değildir. O adam bana çiftçilikten bahsederse ve anlar mısın derse, ben ona cevap veremem. Kanaati acizaneme göre meslek erbabı olup ta dünyada cahil denilebilecek bir kimse yoktur. O adam kendi mesleğini, okuyup yazmak bilmeseydi bile okuyup yazandan daha iyi müdafaa edebilir. (...)

Efendiler, devri fütuhatımız tetkik edilirse görülür ki, bizim memleketimiz daima sanayi himaye etmiştir. Viyana önlerine kadar Osmanlı bayrağını estiren orduları yalnız kılıç yürütmemiştir. Lonca teşkilatını tetkik ediniz, devri fütuhatımızda görürsünüz ki, saraçların kendilerine göre bir tertibatı vardır. O suretle saraçlık ilerlemiştir. Çiftçileri tetkik edi-

niz, onlar himaye edilmiştir. Demircileri tetkik ediniz, onlar da himaye edile edile albayrak dünyanın her tarafında ün salmıştır. Binaenaleyh yalnız kılıçla yürümemiştir. Bu itibarla sanayi erbabının, meslekler erbabının, Meclis'e girmesi ve Meclis'te mesleklerini Hükümet'e himaye ettirmesi, memleketimizin hayatı iktisadisi itibarıyla bir zarurettir. O meslekler erbabının sanatları muhafaza edilmediği, himaye edilemediği günden itibaren ki, bu memleket parça parça kopmağa başladı.

Efendiler Avrupa sanayii, Avrupa iktisadiyatı memlekete tahakküm etti ve bu memleket yıkıldı. Bu memleketi yeniden korumak istiyorsak herhalde memleketin sanayiini temsil etmek, onu himaye etmek mecburiyetindeyiz. Bunun için bir yol vardır, o da; sanayi erbabının memleketin mukadderatına iştirak etmeleridir. Onlar memleketin mukadderatına iştirak etmedikçe, onların menafii umumiyelerinin bihakkin himaye görmesine de imkân yoktur. Hiç şüphesizdir ki, bir çiftçi çiftçi kadar benim düşünmemin imkânı yoktur ve bir demirciyi demirci kadar benim düşünmekliğimin imkânı yoktur. Demirci olmayanın onun kadar iş görmesi ihtimali yoktur ve olmayınca bu memleketin sanayiinin ileri gitmesinin imkânı yoktur.

İntihabatımızın halihazırına gelince; bu hal meslekleri, sanayii himaye etmekten uzaktır. Çünkü; burada sanatlar temsil edilmiyor ve bu sanayi burada temsil edilmedikçe onları düşünmek imkânı da yoktur, var ise de pek azdır. İkinci bir itibarla zamanımızda bu kabul ettiğimiz sistem, şu şekli intihap, şayanı tenkidtir. Çünkü intihapta gaye, memleketi temsil etmektir. Bu tarzı intihap ile kim iddia edebilir ki, memleketimiz temsil edilir? Doğrudan doğruya halk bu sistemle (burada Meclisi Âli'yi değil, sistemi tenkit ediyorum) halk hangi suretle me-

Marks'ın felsefesi bir "mihenk taşı"na benzemektedir. Tarih ona vuruldukça, insanlığın bahtlı görülür.

nafiini şimdiye kadar bu Meclis'te, bu sistemde müdafaa edebilmiş ve Hükümet'e sözünü dinletebilmiştir? Çok rica ederim, halkın idaresinde, halkın menafii umumiyesinde ne gibi tahavvüller görebildik? Yine eskisi gibidir. Yalnız bizim memlekette değil efendiler, bu, dünyanın her tarafında böyledir ve dünyanın her tarafında böyle olduğu için zaman zaman ihtilaller, büyük büyük inkılaplar önünde katıyoruz. Bu inkılapların, bu ihtilallerin manası hep burada saklıdır. Yani halkın doğrudan doğruya memleketin mukadderatını doğrudan doğruya ellerine alamamasında ve binaenaleyh menafii umumiyenin bihakkin düşünülmemiş olmasındandır. Memleketimizde temsili meslekiyi kabul etmekle millete en büyük bir eser bırakacağız. Esasen Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun birinci ve dördüncü maddeleri tayıyedirse, diğer tarafının ehemmiyeti yoktur ve Meclisi Âli bu memlekete en büyük hizmeti, tarihlerin, ilimlerin söylediği hizmeti, istediği büyük vazifeyi, birincisini kabul etmekle tarih önünde yükselmiştir. İkincisini kabul etmekle bir kat daha yükselmiş olacaktır.

(...)

Memleketimizin selameti buradadır. Memleketin sahipleri ancak bu suretle memleketin mukadderatına hâkim olacaklar ve memleketi yapan iktisadiyat da ancak bu suretle himaye edilecek ve asırlardan beri ağlayan çiftçi, köylü ancak bu suretle gülecektir. Bunu Büyük Millet Meclisi'nde 10 milyonluk Anadolu

halkı bekliyor. Halk hakkını istiyor efendiler..."⁽¹⁾

Marks'a bakış

Bozkurt, Halk Dostu gazetesinde yazdığı "Memleketin İstirapları" adlı yazıda da şunları söylemektedir: "Komünist değiliz ama medeniyet tarihini bir iktisat meselesi olarak tespit ve izah eden Karl Marks'ın anlayışları öyle bir kalem darbesiyle yıkılacak şeylerden değildir."

Bir başka yazısında ise, "Ben komünist değilim. Bununla beraber Karl Marks'ın ve büyük Komünist şeflerden Lenin'in düşüncelerinde milliyetçilik ve demokrasinin noksanlarını tamamlamak için istifadeli birçok noktalar vardır." diyor.

Marks'ın, 1935'i 1854'te gördüğünü belirten Bozkurt; uzun yıllardır Marks'ı okuduğunu, onu "tam" olarak anlayamadığını, anlamaya çalıştığını belirterek, şunları söylemektedir: "Marks'ı bu kadar derin, çetin buluyorum." Marks'ın filozofisi hakkında çok şey yazıldığını; ancak, bu yazılanların hepsinde birbirinden farklı görüşlerin olduğunu ve herkesin Marks'ı farklı anladığını söylemektedir: "Şunu hemen söylemeliyim ki: Marks'ın anlayabildiğim yerlerini çok yüksek buldum. Baş dönmeden erişilmesi zor deneyecek kadar yüksek!"

Bozkurt'a göre, Marks bize değer ve iş, artı değer, tarihsel maddecilik, merkezleşme ve özellikle de sınıflaşma kav-

"Marks'ın felsefesi, yüzyıllardır karanlıkta kalmış gerçeklerin, insanlığın kara bahtının üzerine tutulmuş bir "projektor"dür. "Bunsuz tarihi anlamak ve görmek yolunu ben bulamadım."

Bozkurt, Fethi Okyar'ın Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı liberal anlayışı nedeniyle eleştirir, devletçiliği savunur.

ramını, tüm insanlık tarihini aydınlatacak bir şekilde açıklamaktadır.

Marks'ın felsefesi bir "mihenk taşı"na benzemektedir. Tarih ona vuruldukça, insanlığın bahtı görülür. Marks'ın felsefesi, yüzyıllardır karanlıkta kalmış gerçeklerin, insanlığın kara bahtının üzerine tutulmuş bir "projektor"dür. "Bunsuz tarihi anlamak ve görmek yolunu ben bulamadım." der.

Sermayenin terakkümü

Bozkurt, "Bir Hasbıhal: Dünya Nereye Gidiyor? Bu Gidişin Arasında Biz Ne Olacağız?" adıyla Yeni Asır gazetesinde 6-27 Ağustos 1933 tarihlerinde yayımlanan yazı dizisinde, özelde 1929 dünya ekonomik buhranı sonrasında, genelde de 20. yüzyılda sermaye sınıfının gelişimi hakkında şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

"K. Marks diyor ki, sermaye git gide muayyen ellerde toplanıyor. Mesela evvelce kumaşı dokuyan başka, satan başka, diken başka iken git gide yapan da, satan da diken terzi de aynı müesseseler oluyor. Hatta daha ileri gidebiliriz. Kumaş için lazım olan mevadî iptidaiyeyi evvelce başkaları tedarik ederken, git gide pamuk bile doğrudan doğruya fabrika hesabına dikiliyor. Yün bile fabrika hesabına açılan büyük çiftliklerde yetiştirilen koyunlardan istihcal olunuyor. Evvelce kumaşa lazım olan çeşitli boyaları hususî müesseseler, fabrikalar hesabına ya-

piyordu. Şimdi buna lüzum yok. Fabrikanın hususi dairelerinde boya yapıyor. Bu misal çok tevsî olunabilir.

Fakat bu kadarı maksadı anlatmaya yeter sanırım. Şimdi bu misalden anlaşılan nedir?

"Seni bilmem. Fakat ben şunu anlıyorum: Evvelce kumaşçılık yüzünden geçinenler -efendi olarak geçinenler- pamukçular koyuncular, boyacılar, terziler, ilah esnaflar vardı. Sermaye, büyük sanayi erbabının elinde toplanmış ve bunları ortadan kaldırmıştır."

Milliyetçilik ve demokrasi anlayışı

Bozkurt, Yeni Asır gazetesinin sahibi İsmail Hakkı (Ocakoğlu) Bey'e hitaben yazdığı yazılarda sermayenin tek elde toplanması konusunda şu görüşleri ileri sürmektedir:

"Sermayenin (Karl Marks'ın keşfi gibi) muayyen bir kaç elde toplanması, dünkü mes'ut ocakları bugün söndürmüş bulunuyor. Düñün tüten bacaları bugün birer baykuş yatağıdır. Şimdi bunların sakinleri cihan sermayesini ellerinde toplayanların emrinde, keyfindedir. Fakat koskocaman bir beşeriyet, fakat her gün bilgisi, idraki artan hissiyatı inceleyen bir beşeriyet birkaç sermayedarın arzu ve iradesine ne güne kadar baş eğebilir? İnsanlık eski ve orta zamanların tahakküm ve istibdadını, yirminci as-

rın zulmünü yaşamak için mi devirdi? İsmail Hakkı Bey, 'Sakin bana sosyalist mi oldun?' deme!

Ben bugün her zamandan fazla bir Türk milliyetçisiyim. O kadar ki gönlüm yirminci asır tarihinde şu cümleleri okumak istiyor: 'İki memleket var. Birisi Rusya'dır. Bu memleket kıpkızıl komünisttir. İkinci Türkiye'dir. Bu memleket kıpkızıl milliyetçidir. Anlatabildim mi Aziz İsmail Hakkı Bey!' ne kadar ve nasıl milliyetçiyim? Bundan başka, ben demokrat doğdum demokrat öleceğim.

Ancak kupkuru bir milliyetçilikten, sipsivri, dar kafalı bir demokratlıktan hiç bir vakit hoşlanmadım ve hoşlanmam.

Niçin Demokratız? Niçin milliyetçiyiz? Herhalde bize demokrat densin, yine hükümetimize demokrat densin ve mutlaka uluorta bu nam altında bütün devlet cihazları faaliyette bulunsun, diye demokrat değiliz sanırım. Bunda şüpheye mahal yok değil mi? Öyle ise demokrasiyi zamanımızın icaplarına uydurmak, bu icaplara göre teçhiz etmek lazımdır. Onun noksanlarını dolduralım ki Komünizm, Sosyalizm, Faşizm cereyanları karşısında mukavemet kabiliyetini yükseltelim.

Başiboş sermaye, yalnız şahıslara mı tahakküm ediyor? Hayır! Bundan başka kül halinde bütün bir beşeriyetin mukadderatı bugün başiboş sermayenin emrindedir. Bu da gayet mahdud ellerde temerküz etmektedir. Demek oluyor ki bugün beşeriyetin siyasi, içtimai, iktisadi mukadderatı birkaç yüz kalın zenginin elindedir. Bir milyar yedi yüz milyonu bu-

Bozkurt, 18. yüzyılda ortaya çıkan liberalizmin, 20. yüzyılda insanlığın gereksinimlerini karşılayamayacağını söylemektedir. Ülkemizin Tanzimat'tan bu yana uygulanan liberal politikalar nedeniyle geri kaldığına ve yarı sömürge haline geldiğine işaret etmektedir.

Mahmut Esat Bozkurt, "çağdaş Cumhuriyet" in çağdaş, laik hukuk çerçevesinin çizilmesine önderlik etmiştir.

lan bir insan kütlesi birkaç yüz zenginin emrinde, keyfinde ne güne kadar kalabilir? İş bu kadar da değildir. Şahıslar, insanlık, hükümet, devlet hep bu başıboş sermayenin hesabına harekettedir.

En büyük Sosyalist şeflerden Engels diyor ki: "Bugünkü hükümetler, devletler zengin sınıf hesabına çalışanları istismar ettiren, onları esir kütleleri halinde çalıştıran eli silahlı birer kavastır. Fakat bir gün gelecek, insanlık hakikati görece, bugünkü devletin yerine sayın hakkını veren insanlığın istismarına müsaade etmeyen, medeni devleti kuracaktır. O gün kapitalistler, emperyalistler devleti ortadan kalkacak. Gelecek nesiller bugün müzelerde kurunu vustaya ait işkençe aletlerini nasıl seyrediyorlarsa, bunu da öyle temaşa edeceklerdir."

Devletçilik anlayışı

Mahmut Esat Bozkurt'a göre: "Tatbikat, hakikatleri en iyi gösteren bir mihenktir. K. Marks'ın dediklerinde birçok hakikatler mevcut olmakla beraber, sakat ve tatbiki kabil olmayan cihetlerin de bulunduğu anlaşıldı. Bundan bizim hesabımıza istifade edilmesi icap eden cihet demokrasinin iktisadi sahadaki açıklarını kapamak için zaruretiler miktarınca devletin müdahalesidir. Mesele burada, demokrasinin yarası burada, yirminci asrın derdi de, dermanı da buradadır.

"Demokratlar farkında değillerdir ki, bindikleri dalı kesiyorlar." diyen Bozkurt, en büyük eksiğin ekonomik sahada olduğuna dikkat çekmektedir:

"Ben en büyük eksiği iktisadi cephe- de görüyorum. Bu eksik yine bence devletin müdahalesiyle doldurulacaktır. Fakat dikkat nazarını tekrar celbederim: Bununla her şeye müdahale anlamıyorum. Ferdi inkâra kadar varan bir devletçilik kastetmiyorum: İşin, işçinin, bütün çalışanların ve zekânın hakkını yerine koyan bir devlet müdahalesi istiyorum. Demokrasinin selameti için bunu bütün dünyadan bekliyorum. İş, işçi, çalışanlar ve zekâlar yırtık bir paçavra gibi yerlerde kalmamalıdır."

Bozkurt, 18. yüzyılda ortaya çıkan liberalizmin, 20. yüzyılda insanlığın gereksinimlerini karşılayamayacağını söylemektedir. Ülkemizin Tanzimat'tan bu yana uygulanan liberal politikalar nedeniyle geri kaldığına ve yarı sömürge haline geldiğine işaret etmektedir. "Liberallik Masalı", "Liberalliğin Ölümü", "Serbestçiliğin Kanlı Tarihi", "Serbestçilik Ha-

ilesi" makalelerinde liberalizmi inceler, Fethi Okyar'ın Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı liberal anlayışı nedeniyle eleştirir, devletçiliği savunur.

Kemalist Devrim'in kuramcısı

Mahmut Esat Bozkurt, Türk Devrimi'nin önde gelen eylem adamlarından biri olmasının yanı sıra, aynı zamanda devrimin ideolojisi olan Kemalizm'in belli başlı kuramcılarında da biridir.

1923 İzmir İktisat Kongresi'nde yaptığı konuşmada, "Egemenlik, gerek çağdaş hukukta ve gerek millî ve dini huku-kiyatımızda doğrudan doğruya millete ait bulunduğundan, Sultanlar, Halifeler milletin iradesinden, arzusundan bir karış ileri geçmek hak ve yetkisine sahip değildiler. Bunun aksine hareket edenler Türk milleti nezdinde ya başarılarını kaybederler veya kaçışın utancıyla memleketi terk ederler ve giderler." diyerek millî egemenlik anlayışını vurgular.

Konuşmasının devamında milletlerin medeni, yarı medeni ve barbar olarak sınıflandırılıp buna göre haklar tanınması anlayışına karşı olduklarını, bütün milletleri istisnasız bir şekilde özgür ve bağımsız görmek istediklerini, özgürlük ve bağımsızlığın bütün milletlerin hakkı olduğunu belirtir.

Mahmut Esat Bozkurt'u, özetleyerek şöyle tanımlayabiliriz: Kurtuluş Savaşı'nın haklılığına ve zafere olan kesin inanç; saltanat ve halifeliğe karşı kesin tavır; emperyalizme karşı olma ve sosyalizme yatkın bir eğilim; uluslararası

Bozkurt, 1924 -1930 yılları arasındaki Adalet Bakanlığı döneminde gerçekleşen hukuk devriminin mimarı olmuştur. Şer'i hukuka ve onun yerine Tanzimat'ın dayattığı hukuka karşı, Cumhuriyet'in hukukunu inşa etmiştir.

planda mazlum milletlere, ulusal planda ise emekten yana bir tutum.

Çağdaş Cumhuriyet Hukukunun İnşası

İşte bu birikim ve anlayışla, 1924 - 1930 yılları arasındaki Adalet Bakanlığı döneminde gerçekleşen hukuk devriminin mimarı olmuştur. Şer'i hukuka ve onun yerine Tanzimat'ın dayattığı hukuka karşı, Cumhuriyet'in hukukunu inşa etmiştir.

Şüphesiz, hukukta çağdaşlaşma isteği Cumhuriyet döneminde ortaya atılmış değildir. Bunu Atatürk şöylece açıklar: "Türk Milletinin çağdaş uygarlığın araçlarından yararlanmak için, aralıksız üç yüz seneden beri sarf ettiği gayretlerin ne kadar elemli ve ızdıraplı engeller karşısında heba olduğunu üzüntü ile göz önüne alarak söylüyorum."

İşte, hukukun çağdaşlaşmasına karşı yüzyıllardır sürdürülen bu direnç, Mahmut Esat Bozkurt'un başarılı çabası ile alt edilmiştir. Ortaya atılan ilk fikir, "Fıkıh esasları"na değil, "çağdaş hukuk" anlayışına uygun, fakat belli bir kanunu almak şeklinde olmayan, çağdaş hukukunun esaslarına bağlı yeni metinler hazırlamak idi. Fakat kurulan komisyon bir türlü sonuca varamıyordu. Hatta bu komisyonda geriye dönüş eğilimleri seziliyordu. Bu durumda kesin bir karar verilmesi gerekiyordu. Bozkurt, konuyu Atatürk'e arz etti ve ana kanunlarımızın, Batı'nın ün kazanmış kanunlarının iktibas şeklinde olması lüzumunu belirtti. Atatürk şunu sordu: "Bu kanunları uygulayacak hukukçularımız var mı?" Bozkurt, hiç düşünmeden şu cevabı verdi: "Yetiştireceğim!"

Bu konuşmadan sonra Atatürk, 28 Şubat 1924 tarihinde Büyük Millet Meclisi

Kanunları dine dayalı olan devletler, kısa bir zaman sonra ülkenin, ulusun ihtiyaç ve isteklerini karşılayamazlar. Çünkü dinler değişmez hükümler belirtirler. Yaşam yürür, ihtiyaçlar hızla değişir.

Din, devlet gözünde vicdanlarda kaldıkça saygındır, temizdir.

si'nde verdiği demeçte "yeni hukuk esasları"ndan söz etti ve şunları söyledi: "Önemli olan nokta adli anlayışımızı, adli kanunlarımızı, adli teşkilatımızı, bizi şimdiye kadar bilinçli veya bilinçsiz etki altında bırakan çağın gereklerine uygun olmayan bağlardan kurtarmaktır."

Böylece fikri hazırlık başlamıştı. Mahmut Esat Bozkurt, Fıkıh'ın son dönem uygulamalarının tutuculuğunu, saskıncalarını belirten konuşmalar yapıyordu. Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışında, Atatürk'ün konuşmasına Bozkurt'un verdiği cevapta şunları söylediği görülmektedir: "Fıkıh ve fıkıhla ilgilenenler, tarihin en büyük aşamalarında zorbalık ve bozgunların gerekçesi ve nedeni oldular." Şöyle devam etti: "Cumhuriyet'in Türk adliyecileri bu çerçevede devrimin kendilerine yüklediği geniş ve engin görevin ağırlığını kavramışlardır. Bunun gereklerini yapmaya hazırdırlar. Devrim için hazır olmak ve onu savunmak rolü Türk adliyecisinin yegâne övünme nedendir. Devrimler, insanlığı mutluluğa götüren araçlardır. Karşı koyanların sonu mutlak bir hüsrandır."

Atatürk ile Mahmut Esat Bozkurt arasında tam bir inanç birliği vardı. Atatürk, "zihniyeti, içtimai hayatın temeli olan yeni hukuk esaslarını tespit ve teyit etmek çaresine tevessül eylemek" talimatını verdi ve bunun için Bozkurt'u görevlendirdi.

Atatürk, "Büsbütün yeni kanunlar yaparak eski hukuk esaslarını temelinden

söküp atmak teşebbüsündeyiz." diyor ve geleceği görerek şunları ekliyor: "Yeni hukuk esasları ile abecesinden öğrenime başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek lazımdır." Ankara Hukuk Mektebi'nin açılması uygulamada ilk adım oldu. Bu mektep, Cumhuriyet döneminin ilk yüksek öğrenim kuruluşudur.

Atatürk'e göre: "Medeni Hukuk'ta, Aile Hukuku'nda takip edeceğimiz yol ancak uygarlık yolu olacaktır. Hukukta idare-i maslahat ve hurafelere bağlılık, milletleri uyanmaktan men eden ağır kâbustur. Türk milleti üzerinde kâbus bulunduramaz."

Ulusal Kurtuluş'un, ulusal ekonomi ve evrensel değerleri özümsemiş ulusal hukukla taçlanacağını bilincinde olan Mahmut Esat Bozkurt, Türk Medeni Kanunu başta olmak üzere, Türk Ceza Kanunu ve diğer temel kanunlarla gerçekleştiren hukuk devrimimizle "çağdaş Cumhuriyet'in çağdaş, laik hukuk çerçevesinin çizilmesine önderlik etmiştir.

Gerçek anlamda bir başyapıt, bir "çağdaşlaşma manifestosu" olan medeni yasamızın gerekçesi onun imzasını taşımaktadır:

"Kanunları dine dayalı olan devletler, kısa bir zaman sonra ülkenin, ulusun ihtiyaç ve isteklerini karşılayamazlar. Çünkü dinler değişmez hükümler belirtirler. Yaşam yürür, ihtiyaçlar hızla değişir. Din kanunları kesinlikle ilerleyen yaşamın

önünde, biçimden ve ölü sözcüklerden fazla bir değer, bir anlam ifade edemezler. Değişmemek, dinler için bir zorunluluktur. Bu bakımdan dinlerin sadece bir vicdan işi olarak kalması günümüz uygarlığının esaslarından ve eski uygarlıkla yeni uygarlığın en önemli ayırt edici özelliklerinden birisidir. Esaslarını dinlerden alan kanunlar, uygulanmakta oldukları toplumları indikleri ilkel dönemlere bağlarlar ve ilerlemeye engel belli başlı etken ve nedenler arasında bulunurlar. Türk ulusunun kaderini, yüzyılımız içinde bile ortaçağ hükümleri ve kanunlarına bağlamakta, dinin değişmez hükümlerinden esinlenen ve tanrısallıkla sürekli ilişki içinde bulunan kanunların en güçlü etken olduklarından şüphe edilmemektedir.

Kuşku yoktur ki, kanunların amacı herhangi bir gelenek ve görenek veya yalnız vicdanla ilgili olması gereken dinsel hükümler değil; siyasal, toplumsal, ulusal birliğin her neye mal olursa olsun güvencesi ve tatminidir. Yüzyılımız uygarlığına mensup devletlerin iki ayırıcı nitelikleri, din ile dünyayı ayrı görmektir. Bunun tersi, devletin kabul ettiği din esaslarını kabul etmeyen kimselerin vicdanlarını baskı altına almak olur. Bunu, yüzyılımız devlet anlayışı kabul edemez. Din, devlet gözünde vicdanlarda kaldıkça saygındır, temizdir. Dinin hüküm halinde kanunlara girmesi, tarihin akışında çoğu kez hükümdarların, zorbaların, güçlülerin keyif ve isteklerini tatmine aracı olması sonucunu getirmiştir. Dini dünyadan ayırmakla yüzyılımızın devleti, insanlığı tarihin bu kanlı sıkıntısından kurtarmış ve dine gerçek ve sonsuz bir taht olan vicdanı ayırmıştır. Kanunlar dine dayanırsa, vicdan özgürlüğünü kabul zorunluluğunda bulunan devlette, çeşitli dinlere girmiş vatandaşlar için ayrı ayrı kanun yapmak gerekir. Bu durum temel koşul olan siyasal, toplumsal, ulusal birliğe tamamen aykırıdır. Hatta ülkeden yaşayan vatandaş olmayan yabancılar için de kapitülasyonlar adı altında ayrı hükümler kabul etmek zorunluluğu doğar. Lozan Antlaşması ile yürürlükten kaldırılan kapitülasyonların ülkemizde sürmesi için yabancılar tarafından dile getirilen gerekçenin en önemli yönü bu nokta olmuştur."

Gerekçede, "Bütün bir çağdaşlaşma tarihimize seyirinde, halkın çıkarı düşüncesiyle meydana getirilen yeniliklere yal-

nız, menfaatleri zarar gören zümreler karşı çıkmışlar ve halkı din namına, sakkat ve batıl itikat namına yönlendirmiş ve kandırmışlardır. Unutmamak lazımdır ki, Türk milletinin kararı, çağdaş uygarlığı kayıtsız şartsız tek mil prensipleriyle kabul etmektir. Bunun en belirgin canlı delili devrimlerimizin kendisidir." deniliyor. Bu sözleriyle yasaların çağdaş anlayışla ve çağdaş toplumların ihtiyaçlarının dikkate alınmasıyla hazırlanacağını, bilim ve çağdaş uygarlık dışında bir dayanak noktasından hareket edilemeyeceğini vurgulayarak, aydınlanma devriminin, çağdaş, laik, demokratik cumhuriyetin yükselmesinin, güçlenmesinin, önderliğini yapmıştır.

Cumhuriyet Savcısı

Mahmut Esat Bozkurt, savcılar için "Cumhuriyet Savcısı" unvanının isim babasıdır. "Hukuk reformu" tartışılırken, Bozkurt çok tepki alır ve sıkıştırılır: "Neden sadece savcılara 'Cumhuriyet Savcısı' denilir? Cumhuriyet Başbakanı, Cumhuriyet Müsteşarı, Cumhuriyet Valisi, Cumhuriyet Büyükelçisi olmuyor da, Neden Cumhuriyet Savcısı? Savcılara neden bu imtiyaz?" Atatürk, Bozkurt'a, "Ne diyorsun?" diye sorar. Bozkurt'un cevabı çok net olur: "Çünkü öyle zaman olur ki, cumhuriyeti korumak için başbakan, bakan, müsteşardan, validen, büyükelçiden bile hesap sormak gerekebilir. İşte o hesabı soracak olan Cumhuriyet Savcısı'dır." Atatürk, gülümseyerek hoşnut kaldığını belli eder. "Devam et Bozkurt" der. İşte, savcıların bugün de unvanlarında taşıdıkları, esas görevlerini tanımlayan "Cumhuriyet" sözcüğü bu tartışmanın ürünüdür.

Mahmut Esat Bozkurt, savcı ve hâkimlerin yetki ve sorumluluklarını da tarihe geçen şu özdeyiş ile değerlendirmiştir:

"Türk Savcıları, Türk Hâkimleri, 'Meriç kıyısında çalışan Türk köylüsünün kaybolan sapanından tutunuz da, bu vatanı yaşayanların uğrayacağı en ufak bir haksızlıktan, hatta Bingöl dağlarının ıssız kuytularında bekleyen öksüzlerin gözyaşlarından siz sorumlusunuz."

Yargının görevi

Yusuf Ziya Ortaç, Mahmut Esat Bozkurt'un vefatı üzerine yazdığı makalesin-

de yazısını şöyle bitiriyordu: "İsviçre dağlarından Anadolu dağlarına silah omuzda koşan hukuk doktoru, serdengeçti Mahmut Esat Bozkurt, vatan hudutlarından fikir hudutlarına kadar her cephede dövüşe dövüşe en son, kalem elinde Allah'ına kavuştu... Bir yanardağı toprağa veriyoruz!.."

Türk Devrimi'nin önde gelen eylem adamlarından ve Kemalizm'in belli başlı teorisyenlerinden biri olan Mahmut Esat Bozkurt, çok farklı özellikleri ve renkli kişiliği ile günümüzde de güncelliğini korumaktadır. Bunun için belli kesimlerin saldırısına uğramaktadır. Yakın geçmişte geçici olarak ele geçirdikleri yargının tepesinden "Mahmut Esat Bozkurt döneminin kapandığını" söyleyerek aslında Cumhuriyet'le hesaplaşmak istemişlerdir. Bu arzularını bugün de sürdürüyorlar.

Ama Yusuf Ziya Ortaç'ın deyişiyle o "yanardağ", kendilerine şöyle seslenmektedir:

"Hürriyet, camianın bir malıdır ki hudutları kanunların (...ve) akliselimin 'dur' dediği yerde biter. Bu hudutları geçenler, hürriyet çapulcularıdır ki, bunların yok oluncaya kadar takiplerini, soluk vermeksizin kovuşturulmalarını Cumhuriyet hukuku emrediyor... İnkılabın prensiplerini, Cumhuriyet rejimini bilerek zaafa düşüren her hareket, Türk milletinin haklarına, hürriyetine tecavüzdür. İnkılabı kıskanacak, koruyacak, muhafaza edecek olan Cumhuriyet adliyesidir... İnkılabı yan bakan göz kimin olursa olsun söndürülmesi, inkılabı dil uzatacak ağız kimin olursa olsun susturulması, inkılabı yolundan çevirecek dimağ kimin olursa olsun köreltilmesi lazımdır. Cumhuriyet'in inkılap adliyesi, yalnız masumların hamisidir.

Türk hâkimleri, sizler Türk inkılabının demir eliyle kurulan yeni medeniyetin kısıkan bekçileri olmak mecburiyetinde-siniz. Vazife ve mecburiyetiniz mazinin dirilmesine, yeniliğin ıstırap çekmesine imkân vermeyecektir."

DİPNOTLAR

1) (TBMM Zabıt Cidesi, Devre: 1, İktisadi Senesi: 1, c. 7, Ankara, 1944).

Mahmut Esat BOZKURT (1892-1943)**(Yaşamı)**

Atatürk'ün yakın çalışma arkadaşlarından ve döneminin genç Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuki temellerinin atılmasında büyük katkılarda bulunmuş bir devlet adamı olan Mahmut Esat Bozkurt, 1892'de, İzmir-Kuşadası'nda doğdu.

İki yıl İzmir İdadisi'nde okuduktan sonra, II. Abdülhamit yönetimine karşı mücadeleye katılan dayısı Ubeydullah Efendi ile birlikte İstanbul'a gitti. Hukuk öğrenimine başladı.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğrenim gördüğü sıralarda İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İzmir'deki yayın organı olan İttihad gazetesinde makaleleri yayınlandı.

1912'de, İstanbul Hukuk Mektebi'nden mezun olan Mahmut Esat Bey, İsviçre'de Fribourg Üniversitesi'nde yeniden hukuk öğrenimi gördü ve "Osmanlı Kapitülasyonları Rejimi Üzerine" (Du Regimes des Capitulations Ottomanes) adlı doktora tezi ile Hukuk Doktoru oldu.

1919'da İsviçre'nin Lozan kentinde kurulan Türk Talebe Cemiyeti'nin başkanlığına seçilen Mahmut Esat Bey, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra Kurtuluş Savaşı'na katılmak üzere yurda döndü ve Ege Bölgesi'nde Kuvayı Milliye teşkilatının içinde yer alarak, önemli yararlıklar gösterdi.

TBBM 1. Döneminde İzmir'den milletvekili olarak Meclis'e girdi. Meclis'te Anayasa Komisyonu ve Dışişleri Komisyonu'nda çalıştı. 12 Temmuz 1922'de Rauf Bey'in (Rauf Orbay) başkanı olduğu IV. İcra Vekilleri Heyeti'nde (12 Temmuz 1922 - 4 Ağustos 1923) İktisat Vekilliği'ne seçildi.

Türkiye Köy Bankaları Projesi, Ziraat Bankalarının geliştirilmesi, köylü ve esnafın durumunun iyileştirilmesi yolunda büyük çabalar harcadı. 17 Şubat 1923'te İzmir'de gerçekleştirilen İktisat Kongresi, O'nun İktisat Vekilliği döneminde toplanmıştır.

Kongre'de, liberal ekonomik görüşleri eleştiren Mahmut Esat, Türkiye için "Yeni İktisat Mektebi" önermiştir.

11 Ağustos 1923'de başlayan TBMM 2. Dönem'de İzmir'den tekrar milletvekili seçildi. Ali Fethi Bey'in (Ali Fethi Okyar) başkanlığında kurulan V. İcra Vekilleri Heyeti'nde (14 Ağustos 1923 - 27 Kasım 1923), ikinci kez İktisat Vekilliği'ne seçildi.

20 Nisan 1924'te kabul edilen Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun (Anayasa) hazırlayıcıları arasında yer alan Mahmut Esat Bozkurt, 22 Kasım 1924'de Ali Fethi Bey'in 3. hükümetinde Adliye Vekilliği'ne atandı. 5 Kasım 1925'te Ankara hukuk mektebi'nin açılmasında büyük payı oldu.

Bozkurt, 3. ve 4. İsmet İnönü Hükümetlerinde (4. Hükümet ve 5. Hükümet; 3 Mart 1925 - 1 Kasım 1927) de Adliye Vekili olarak görev yaptı. Türk Medeni Kanunu (17 Şubat 1926), Türk Ceza Kanunu (1 Mart 1926), Kabotaj Kanunu (19 Nisan 1926), Borçlar Kanunu (22 Nisan 1926), Ticaret

Kanunu (29 Mayıs 1926), Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu (18 Haziran 1926) gibi Türkiye Cumhuriyeti hukuk sisteminin temel yasaları, Mahmut Esat Bozkurt'un Adliye Vekilliği döneminde hazırlandı ve yürürlüğe girdi.

Mahmut Esat Bey, Cumhuriyet tarihinde "Bozkurt-Lotus" olayı olarak adlandırılan, Bozkurt adlı Türk gemisiyle Lotus adlı Fransız gemisinin 2.8.1926'da Ege'de çarpışması nedeniyle iki ülke arasında çıkan anlaşmazlıkta Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ni Lahey Uluslararası Adalet Divanı'nda temsil etti. (1927).

Kazada 8 Türk denizcisinin ölmesi üzerine Fransız kapitan Türk Adliyesi tarafından tutuklanmış, bu tutuklama Fransa ile sorunlara neden olmuştu. Türkiye olayı Lahey Adalet Divanı'na götürmüştü ve dava 7 Eylül 1927'de Türkiye lehine sonuçlanmıştı. Bu dava, tarihçiler tarafından, Türk hukukunun ve adalet örgütünün kapitülasyonlar dönemini geride bırakarak insan ve egemenlik haklarına dayalı çağdaş hukuk düzeyine yükseldiğinin bir kanıtı olarak değerlendirilmektedir.

1934'de Soyadı Yasası kabul edildiğinde, Atatürk, bu davadaki başarısına dayanarak Mahmut Esat Bey'e "Bozkurt" soyadını verdi.

Mahmut Esat Bey, 1930 yılı sonlarında Adliye Vekilliği'nden istifa ettikten sonra, Ankara Hukuk Fakültesi'nde "Devletler Hukuku", Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde "Anayasa Hukuku" profesörlüğü yaptı.

21 Aralık 1943'de beyin kanaması sonucu İstanbul'da ölen Mahmut Esat Bozkurt, TBMM'de 1. Dönemden ölümüne kadar İzmir Milletvekili olarak görev yaptı.

Başlıca yapıtları: "Lotus Davasında Türkiye-Fransa Müdafaaları" (1927), "Türk İhtilalinde Vatan Müdafaası" (1934), "Türk Köylü ve İşçilerinin Hakları" (1939), "Devletlerarası Hak" (1940), "Atatürk İhtilali" (1940), "Aksak Timur'un Devlet Politikası" (1943).

Kırgızların kökeni

Kırgızların kökeni ve teşekkül safhaları hakkındaki pek çok görüşe göre, bu halk, değişik etnik unsurların etkileşiminin bir ürünüdür.

Bu unsurların birbiriyle ne zaman temasa geçtikleri meselesi ise Kırgız etnogenezinin belirlenmesinin ana konusudur.

Güney Sibirya, Kazakistan, Moğolistan ve Çin'in eski gerçekleriyle ilgili olduğu için, Orta Asya etnik tarihinin en tartışmalı ve çetrefil meselelerinden birisi Kırgızların kökeni konusudur. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle kullanılacak terminolojinin belirlenmesi gerekir. Biz burada eski Orta Asya Kırgızlarının resmi adı "Kırgız"ı kullanacağız. "Eski Kırgızlar" terimiyle ise 840 yılında Kırgız Hakanlığı adıyla bilinen devleti kuran ve Minusin çanağı ile Sayanlarda yaşayan halkı kastetmiş olacağız.

Kırgızların kökeni meselesi birkaç yüzyıldır bilim adamlarının kafasını ağrıtmıştır, ama bugüne kadar bu Kırgızların kim oldukları, vahit bir etnik topluluk olarak ne zaman şekillendikleri, şimdiki vatanları Kırgızistan topraklarına ne zaman yerleştikleri konusunda bir görüş birliği sağlanabilmiş değil.

Eski çağlarda Sibirya'da Yenisey sahillerinde yaşayan "Kırgız" halkının tanımlanması ve bugünkü Kırgızların zati isimleri olan "Kırgız"la kıyaslanması daha yolun başındayken araştırmanın vektörünü belirlemektedir.

Bugünkü Kırgızların "Yenisey Kırgızları"yla yakın bağları olduğunu ileri süren ilk araştırmacılardan birisi Rus asıllı Sibirya tarihi uzmanı Prof. F. Miller'dir.(1)dan bir süre sonra ise İ. E. Fişer bugünkü Kırgızların Cungarlar tara-

fından Yenisey civarından şimdiki Kırgızistan'a XVII. yüzyılda getirildiğini ileri sürmüştür.(2) Fişer'in bu görüşü Yu. Klaprot(3) ve A. İ. Levşin(4) tarafından da paylaşılmıştır. Günümüzde Kırgız tarihiyle uğraşanların tamamı haklı olarak bu görüşün doğru olmadığını belirtmektedir. Çünkü Kırgızların Tanrı Dağları'na geçişlerinin XVII. yüzyılın başlarından çok daha önce gerçekleştiği, XVII. yüzyılda yalnızca Yenisey Kırgızlarının Cungarlar tarafından getirildikleri konusunda pek çok delil vardır.

Konunun önde gelen uzmanlarının yanı sıra, Güney Sibirya ve Orta Asya halklarının çoğunun yerli halk olduğu görüşüyle dikkat çeken Rus Sinolog N. Ya. Bıçurin,(5) Kırgızların çok eskiden beri Tanrı Dağları'nda ve Doğu Türkistan'da yaşadıklarını kaydetmektedir. Kırgızların Usun adıyla bilindiklerini ileri süren N. A. Aristov da onların kökeni konu-

Bugünkü Kırgızların "Yenisey Kırgızları"yla yakın bağları olduğunu ileri süren ilk araştırmacılardan birisi Rus asıllı Sibirya tarihi uzmanı Prof. F. Miller'dir.

Kırgızlar pek çok etnik unsurun etkileşimiyle oluşmuştur.

sunda bu görüşü paylaşmaktadır. Aristov şöyle diyor: "Kanaatimce Kırgızların Usunlar olması pek muhtemeldir ve onların halk adı Kırgız, Usun adı ise siyasi bir terimdi ve ya bir oymağın veya Kırgızlar MÖ III. yüzyıldan daha evvel Tanrı Dağları'nın batı kesimlerine yönelmeden önce kurdukları kabile ittifakının adıydı.(6) Kırgız tarihçisi Belek Soltonoyev de XX. yüzyıl başlarında aynı sonuca ulaşmıştır. Ona göre Yenisey Kırgızları Usunlardı ve MÖ III. yüzyıldan başlayarak Çingis-han zamanına kadar kademeli olarak Tanrı Dağları'na muhaceret ettiler.(7)

Rus tarihçi ve etnologu V. V. Radloff, etnogenezi açısından Kırgızların Moğol yayılması döneminde ilk yaşadıkları topraklardan III. yüzyılda güneyde Sayan dağlarından, Tanrı Dağları ve Yukarı Yenisey tarafına ve yine Sayanların kuzeyine itildiklerini kaydetmektedir.(8) XX. yüzyılın meşhur Kazak bilim adamlarından Ç. Velihanov da Sibirya Kırgızlarının Moğollardan önce veya onlar zamanında Orta Asya'ya muhaceret ettiklerini kaydederek Radloff'un görüşüne destek vermektedir.(9) Rus bilim adamlarından G. Y. Grumm-Grijmaylo(10), Kırgızların Sibirya'dan Tanrı Dağları'na muhaceretini XIII. yüzyılda Büyük Moğol ulusunun oluşum sürecine sokmaktadır. Ona göre Kırgızların ilk yerleştikleri yer Baykal açıklarındaki Bargucin-Tokum bölgesiydi: "...Bürütlerin (Kırgızların - R. A.) Bargacin, Bargucin-tokum denilen yerde Buryat [Büret]lerle hiçbir şekilde komşu olmadıkları artık kesin. Kırgızlar gibi Oy-

Rus tarihçi ve etnologu V. V. Radloff, etnogenezi açısından Kırgızların Moğol yayılması döneminde ilk yaşadıkları topraklardan III. yüzyılda güneyde Sayan dağlarından, Tanrı Dağları ve Yukarı Yenisey tarafına ve yine Sayanların kuzeyine itildiklerini kaydetmektedir.

Rus tarihçi Kırgızların Moğol yayılması döneminde ilk yaşadıkları topraklardan, III yüzyılda Sayanların kuzeyine itildiklerini belirtir.

ratlar da Bargaların komşularıydılar. Oy-ratlar yeterli etnolojik mesnet olmadan Tanrı Dağları'nda yaşayan Kırgızlara Bürüt adını vermezlerdi. Çünkü Barga, Kırgızlarda kalabalık bir boyun adıydı." Ç. Velihanov'un görüşü O. Karayev ve M. Kojabekov isimli Kırgız bilim adamlarınca da desteklenmişti. Bu iki bilim adamına göre Kırgızlar IX-XIII. yüzyıllarda Tanrı Dağları'nda etno-kültürel ve siyasi süreçlere katılmışlardır. Kırgızların sözü edilen yüzyıllarda Tanrı Dağları'na muhaceret ettikleri görüşü, Ç. D. Turdaliyeva tarafından da desteklenmiştir. Tarihçi T. K. Koroyev ise Kırgızları Han hanedanı döneminde Boro-Hoto sıradağlarının bulunduğu bölgeye yerleştiren L. A. Borovkov'un görüşünden hareketle, bu halkın eskiden beri Tanrı Dağları'nın doğusunda yaşadığını, bilahare Yenisey'e göç ettiğini, daha sonra da ana grupların tekrar Tanrı Dağları'na döndüklerini ileri sürmektedir. Koroyev, "Kırgız" etnik adını taşıyan ana kütlenin XIII. yüzyıldaki Türk-Moğol göçü sırasındaki büyük üçüncü dalga sonucunda Tengir-Too (Tanrı Dağları'nda) göründüklerini kaydetmektedir.(11)

Meşhur Rus tarihçisi V. V. Barthold, 1927 yılında Çin ve İslam kaynaklarındaki tüm bilgileri taradıktan sonra "Kırgızların adı yalnızca XVI. yüzyılda şimdiki yaşadıkları yerde zikredilmektedir ve ayrıca onların buraya ne zaman ve nasıl geldikleri konusunda herhangi bir malumat yoktur" demiş; bundan başka kay-

nakların göçebe Kırgızların Tanrı Dağları'ndaki mevcudiyeti hakkında verdikleri en erken bilginin 1503-1504 kışına ait olduğunu kaydetmiştir.(12)

Kırgızların kökeni meselesine arkeolojik verilere dayanarak açıklık getirmeye çalışan A. N. Bernştam, onların Tanrı Dağları'na muhaceretinin kademe kademe gerçekleştiği görüşündedir. Bernştam'a göre Yenisey Kırgızları ile Tanrı Dağları Kırgızları MÖ IV. yüzyıla kadar ortak etno-kültürel bütünlüğe sahipken, bu bütünlük Hunların istilası sırasında bozulmuş; Yenisey Kırgızları daha sonraları Tanrı Dağları'na muhaceret etmişlerdir: "Tarihî kaynaklar, biri MÖ I yüzyılda, diğeri MS VIII-X. yüzyıllarda olmak üzere iki temel aşamadan bahsetmemize açık şekilde izin vermektedir. Karakıtay ve Moğollar zamanında Kırgızların ana etnik kütesinin Tanrı Dağları'na nihai şekilde yerleşmesiyle sonuçlanan üçüncü bir aşama da teklif edilebilir."(13)

Kırgız tarihi uzmanlarından K. İ. Petrov'un 1960 yılında yayımladığı eseri, Kırgızların kökeni meselesine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Petrov, Kırgız etnogeneziinde önceki araştırmacıların gözünden kaçan veya önemsenmeyen birkaç temel momentin bulunduğunu, bu momentlerin Türk dillerinin tüm tasniflerinde Kırgız dilini Kıpçak dil grubuna dahil etmesiyle bağlantılı olduğunu kaydetmiştir. Günümüzde tarih bilim ekolü, her halkın etnik temelinin oluşumunda dilin

istisnai bir rol oynadığını kabul etmekte ve bir dilin tarihinin o dili konuşan halkın tarihiyle doğrudan bağlantılı bulunduğu nu çok iyi anlamaktadır. Burada Kırgız tarihçisi B. M. Yunusaliev'in şu sözünü hatırlatmakta yarar vardır: "Dil faktörlerinin halkların tarihleriyle birlikte değerlendirilmesi konusunda, bir halkın ortak dilinin oluşum sürecinin o halkın oluşum süreciyle ayrılmaz bir bütün olduğu muhakkak." Dolayısıyla Kırgız dilinin Kıpçak dil grubuna dahil oluşu, Kimak-Kıpçak kabile grubunun Kırgız dilinin oluşum sürecindeki istisnai önemine işaret etmektedir. Zaten Tanrı Dağları'ndaki Kırgız halkının Moğol dönemi sonrasında oluşumu konusundaki teorisini üç etnik unsura dayandıran K. İ. Petrov'un demek istediği de budur. Petrov'a göre Kırgız halkının Tanrı Dağları'ndaki oluşumu a) buradaki Uygur-Karluk kabileleri; b) XIII. yüzyılda Tanrı Dağları'na gelen Moğol kabileleri ve c) Ana çekirdeğini yaklaşık XIII-XIV. yüzyıl başlarında Yenisey Kırgız kabilelerini asimile eden Kuzey Altay ve Ob Nehrinin yukarı akımlarındaki Kimak-Kıpçakların oluşturdukları Yenisey-İrtiş arasında yaşayan kabileleri ile gerçekleşmiştir. Konstantin İvanoviç'in görüşüne göre de Kırgızların benzeri bir oluşum süreci bugünkü Kırgızistan'da ve Doğu Türkistan'a kısmen giren bölgelerinde gerçekleşmiştir.(14) Ancak meşhur etnograf S. M. Abramzon, Petrov'un teorisinin ana noktalarına itiraz etmektedir. Abramzon, Kırgızların etnogenezi sürecinin yeterinden fazla çetrefil hale getirilmesini tenkit ettikten sonra şu hükme varmaktadır: "Bugünkü Kırgızistan'a ilk gelenler Yenisey Kırgızları değil, ana kütlesini Türk dili halkların oluşturduğu Doğu Tanrı Dağları etekleri ve kısmen İrtiş ve Altay civarında yaşayan kabilelerdir." Abramzon'un

Kırgızistan'da bir minare

fikrine göre Kırgızların oluşum süreci XIV-XV. yüzyıllara götürülebilir, ama aynı yazar bu sürecin yoğun olarak XVI-XVII. yüzyıllarda Tanrı Dağları eteklerinde, Altaylarda, Doğu Türkistan'da, Pamir-Alay eteklerinde ve Kırgızistan'a komşu bölgelerde gerçekleştiğini ileri sürmektedir.(15)

Petrov'un görüşü Kırgız tarihçisi O. K. Karayev'in de itirazını mucip oldu. Kırgız halkının oluşum sürecinin XI-XV. yüzyıla irca edilmemesi gerektiğini belirten Karayev şöyle demektedir: "X. yüzyılda Aksu şehrini ele geçiren ve o sırada doğuda Kastek'den Tarım'a kadar uzanan geniş bir sahada yaşayan Kırgızlar, XII-XV. yüzyıllarda Tanrı Dağları'na 'Kıpçak-Kırgız kabileleri' denilen yeni gruplar gelinceye kadar, iki yüzyıl zarfında 'hiçbir iz bırakmadan' tarihten silinmiş olamazlar."(16) Karayev'e göre bugünkü Kırgızlar, 'Büyük Kırgız Devleti' denilen şimdiki Kırgızistan topraklarına IX-X. yüzyıllarda muhaceret eden Yenisey Kırgızlarının altyapısı üzerinde oluşmuşlardır. Karayev'in görüşü göçebe siyahları konusunda uzman olan arkeolog Y. S. Hudyakov tarafından da paylaşılmaktadır. Ona göre Kırgız halkının bir kısmının IX-X. yüzyıllarda Yenisey'den Doğu Türkistan ve Moğolistan Altaylarına iki aşamada muhacereti ile Kırgızlar

Yenisey ve Doğu Türkistan Kırgızları olarak ikiye bölünmüş ve Doğu Türkistanlı olanlar XV. yüzyılda Tanrı Dağları'na gelmişlerdir.(17)

Yine de K. İ. Petrov'un teorisi sonraki yıllarda bir dizi tarihinin çalışmasında etkili olmuştur. Örneğin A. M. Mokeyev Kırgız halkının Tanrı Dağları'nda oluşumunun XV-XVII. yüzyılda gerçekleştiğini, burada, Tanrı Dağları civarındaki eski ve ortaçağ kabile gruplarının XV. yüzyılda İrtiş ve Altay taraflarından bölgeye gelen Kırgız kabilelerinden oluşan iki ana unsurun etkileşimi ve kaynaşması sürecinin tamamlandığını ileri sürmüştür. Mokeyev şöyle demektedir: "XVIII. yüzyılın ortalarına doğru Kırgız halkının etno-politik teşkilatlanması nihai olarak tamamlanmış, etnik zati adı tebellür etmiş, sosyo-kültür yapısı kesin şeklini almış ve Kırgız kabile birliğinin tarihi-kültürünün folklorik yansıması (Manas destanı) netletmiştir."(18)

Bununla birlikte 1988'de düzenlenen V. Türkoloji Konferansı'nda bazı yazarlar - örneğin S. G. Klyashorny, A. M. Mokeyev ve V. P. Mokrinin, - Kırgızların İrtiş civarında, Dağlık Altay'da Kimak-Kıpçak ve Kırgız kabilelerinin etkileşimi sonucunda oluştuğu konusunda başka bir versiyon ortaya atmışlardır. Buna göre Kırgızlar buraya Yenisey'den muhaceret etmiş ve XII. yüzyıldan sonra Kimak-Kıpçaklar arasında tamamıyla yeniden şekillenmişlerdir.(19) Araştırmacı V. P. Mokrinin ve V. M. Ploskih, bu görüşü destekleyerek, IX-X. yüzyıllarda Altaylar ve Cuncarya'da altı Kırgız alt-etnosundan birinin şekillendiğini ileri sürdüler. İşte bu Kırgızlar, yukarıda adları geçen ve Kimak-Kıpçak federasyonu içinde yer alan yerli halklarla uzun süreli bir etkileşim sonucunda yeni bir etnik yüz ve dile karşımıza çıkmış, ama "Kırgız" etnik adını muhafaza etmişlerdir.(20)

Tarihçi D. Baktıgılov'un görüşüne göre, "Bugünkü Kırgız halkının etnogenezi, müstahsil gücün gelişim seviyesine, farklı politik şartlara, etnik yapılarına, coğrafi ortama ve diğer bir çok şart ve faktörlere bağlı olarak birbirinden kopan üç büyük Kırgız göçebe kabile grubu doğrudan rol almıştır. Bu Kırgız boy-kabile grupları Tanrı Dağları, Pamir-

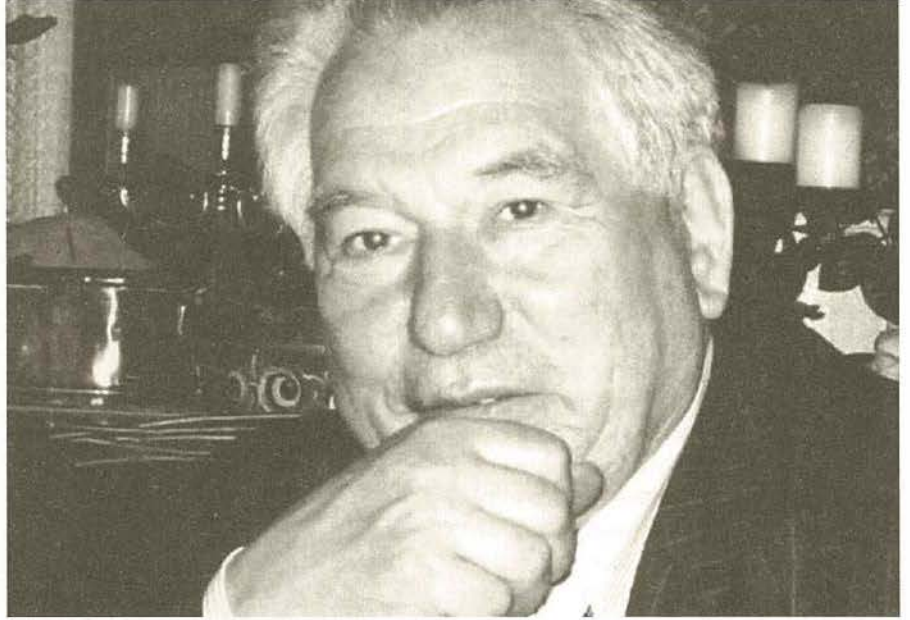
Karayev'e göre bugünkü Kırgızlar, 'Büyük Kırgız Devleti' denilen şimdiki Kırgızistan topraklarına IX-X. yüzyıllarda muhaceret eden Yenisey Kırgızlarının altyapısı üzerinde oluşmuşlardır.

Alay ve Doğu Türkistan'daki eski ve ortaçağ Kırgızları ile Yenisey Kırgızları ve Altay Kırgızlarıdır.”(21)

Eski Yenisey Kırgızlarını bugünkü Kırgızların ataları arasından bütünüyle çıkaran Hakas tarihi uzmanı L. R. Kızlasov'un görüşü ise bu konuda ayrı bir önemi haizdir. Kızlasov'a göre “Merkezi Asya Kırgızları Yenisey Kırgızlarıyla akraba değillerdi. Örneğin onlar [şimdiki Kırgızlar] 1293'de İmparator Kubilay'ın emriyle harekete geçen Tutuk'un tenkil ordusunun safları arasında yer alarak Sayan-Altay kabilelerinin isyanını bastırmaya yardım etmişlerdir. (Bu olay sırasında Yenisey Kırgız beyleri yakalanarak öldürülmüşlerdir – L. K.) Merkezi Asya Kırgızları bu bölgede hükümlan olan Türkler [Göktürkler] (VI-VIII. yüzyıl), daha sonra da Uygur (VIII-IX. yüzyıl) hakanlıkları dönemindeki bir çok Türk kabilelerinden neşet etmişlerdir. 840-847 yıllarında bu topraklar, başlarında Kırgız kağan ve beylerinin bulunduğu eski Hakaslar tarafından ele geçirilmiş, daha sonra doğulu Moğol dilli kabileler Kırgız hakanının tebaası olan eski Hakasları Merkezi Asya'dan tekrar Yenisey'e sürmüş, Merkezi Asya'daki Türk dilli kabileler de XII-XIII. yüzyıllarda Kırgız adını almışlardır.”(22) Yenisey Kırgızlarının şimdiki Kırgızların ataları olmadığı görüşüne M. B. Camgerçinov da katılmaktadır.(23)

Tarihçilerin Kırgızların kökeni meselesindeki görüşü, Kırgız etnogenezi konusunda da [farklı] versiyonlar ileri sür-

Barthold ve onu müteakiben Kızlasov'un görüşleri, uzun süre Türklerin ata yurdunun neresi olduğu konusunda esas kabul edildi. Bu iki bilim adamı proto-Kırgız kabilelerinin bugünkü Moğolistan'ın Kırgız-nor gölünün bulunduğu bölgede yaşadıklarını ileri sürdüler

Kırgızların dünyaya kazandırdığı ettiği büyük sanatçılardan Cengiz Aytmatov.

mektedir. Kırgız tarihinin tetkiki, Yenisey Kırgızlarının irtiş ve Altay civarındaki Kimak-Kıpçak kabileleriyle karıştığını belirten bu teorilerin doğruluğu konusunda bende kati bir kanaat hasıl eyledi. Öncelikle Kırgızcanın Güney Altay dillerinin yanı sıra bahusus Türkçenin Kırgız-Kıpçak grubuna girdiğini gösteren veriler buna delalet etmektedir. Eğer dilbilimci Y. Polivanov'un araştırması nazarı itibare alınır, XIX-XX. yüzyıllarda Fergana Kıpçaklarının dili de bu dillere dahildir.(24) Bu tespit, irtiş civarı ve Büyük Altayları bu halkların ortak oluşumunun pilot bölgesi olduğunu belirtmeye ve Kırgızların, Güney Altaylıların ve Fergana Kıpçaklarının etnik dalgalarının doğu Kimak-Kıpçak kabileleri arasında aranması gerektiğini kaydetmeye izin vermektedir.

Bendeniz, Barabin Tatarlarının etnogenezi ve etnik tarihini inceleyen A. G. Selnezniev'in şu görüşüne aynen katılıyorum: “Her halkın kökeni, onun daha önceki etnik unsurlardan oluşum süreciyle ortaya çıkar. Belli kültürel ve antropolojik özellikleri haiz bazı komponentlerin sentezi, birbirini etkileyen komponentlerden hiçbirine özgü olmayan ve yeni halkın etnik özelliğini yansıtan tamamıyla yeni ve spesifik bir sonuç verir.”(25) Biraz sonra, yazarın bilhassa bir

halkın iki aşamalı etnik oluşumu konusundaki teorisine dayanarak Kırgızların etnogenezi yollarını tayin etmeyi deneyeceğim. “Birinci aşama – etnik unsurun gelişim aşamasıdır. Sübrat (yerli) unsur, gelecek etnosun ana oluşum bölgesinde gelişir.” Ben, yerli unsur olarak, irtiş civarı ve Altay eteklerinde IX. yüzyıla doğru oluşan göçebe Kimak-Kıpçak kabilelerinin doğu kısmını görüyorum. Bu kabileler, Sayan'dan Balkanlara kadar ortak köklere sahip olan Kimak-Kıpçak-Kanglı kabilelerinin ana ortak bünyesine dahildirler. Bu ortaklık, kültürel ilişkilerdeki tek renklilikte kendini göstermektedir ve maddi kültür de tek tiplilik çizgileri taşımaktadır. Arkeolog D. G. Savinov'un görüşüne göre bu kabilelerin arkeolojik yadigarlarının tasnif perspektifi, IX-X. yüzyılların gelişen kültürleri çerçevesinde daha gerçektir ve bu yadigarların etnik mensubiyeti (kelimenin etnopolitik anlamıyla) çok büyük ölçüde temelde Kimaklara aittir.”(26) “Dışarıdan gelen unsurlar, etnosun oluşum bölgesinden kopuk bölgelerde oluşurlar; bu yüzden onların gelişimi zaman içinde tamamlanır ve muhaceret özelliği taşır.” Takriben I. bin yılın ortalarından itibaren Minusin çanağında, Yenisey havzasında yerli Dinlin [Ting-ling] kabileleriyle dışarıdan gelen proto-Kırgız kabileleri Kırgız halkını oluşturmuştur. Burada proto-Kırgız kabi-

lelerinin Minusin çanağına muhaceret-ten önce yaşadıkları toprakların belirtilmesinde fayda vardır. Barthold ve onu müteakiben Kızlasov'un görüşleri, uzun süre Türklerin ata yurdunun neresi olduğu konusunda esas kabul edildi. Bu iki bilim adamı proto-Kırgız kabilelerinin bugünkü Moğolistan'ın Kırgız-nor gölünün bulunduğu bölgede yaşadıklarını ileri sürdüler. Ancak son yıllarda, meşhur Sinolog L. A. Borovkova, değişik bir görüş ileri sürerek bu kabilelerin Tanrı Dağları'nın doğusunda Boro-Horo sıradağlarının kuzeyindeki Dzasotın-Elisun sahra-sının batısında yaşadıklarını belirtti.(27) Yu. S. Hudyakov'un teklifine göre, bu proto-Kırgız kabileleri, V. yüzyılda ve VI. yüzyılın birinci yarısında münavebeli za-ferlerle geçen Ju-jan-T'ie-le savaşları zamanında Yenisey'e göç etmişlerdir.(28) "Fakat her iki durumda da her unsur, birkaç unsurun etkileşiminin bir ürünüdür ve aslında o birkaç unsur da bu süreçler bilim tarafından tespit edilinceye kadar yine birkaç unsurun ürünüdür." Gerçekten de eğer Kimak-Kıpçak halkının oluşumuna Ugor kabileleri iştirak etmişlerse, Yenisey Kırgızlarının oluşumuna da Tele [T'ie-le] adıyla bilinen göçebe ve "orman" kabile konfederasyonunu oluşturan proto-Kırgız ve Dinlin kabileleri iştirak etmişlerdir.

"Sözü edilen sürecin ikinci aşaması – unsurların birbirini etkileme aşamasıdır. Bu süreç, yerlilerle dışarıdan gelen unsurların temasından itibaren başlar ve mensuplarının kendilerine özgü etnik bir ad aldığı yeni bir etnosun oluşumuyla son bulur." 840 yılında, Uygurlarla yapılan çok kanlı ve uzun savaşlardan sonra, Kırgız devletinin "inal" unvanı taşıyan hanı, Uygur hakanına şu meşhur mektubu gönderir: "Senin günün doldu. Çok yakında aştın ordanı alacağım ve atımı onun önüne bağlayıp, tuğumu dikeceğim."(29) Ve aynı yıl Uygur başkomutanı Külüg Baga Kırgızların sıfına geçer. Bu olay ikinci Uygur Kağanlığı'nın kaderini de belirler. Ordu-Balık'daki kader belirleyici savaşta Kırgızlar ve Külüg Baga Uygur ordusunu kılıçtan geçirirler. Kırgız inalı otağını Moğolistan topraklarına taşır ve kendini hakan ilan eder. Artık Barthold'un deyimiyle "Büyük Kırgız Hakanlığı devri" başlamıştır. O tarihten

itibaren çevrelerinde bildikleri topraklara ve irtiş civarına doğru askeri yayılmalarını başlatırlar.

Artık Kırgızlar Kimak-Kıpçak kabilelerinin topraklarına sokuluyor ve kısmen de irtiş civarında ve Altaylarda oturuyorlardı. Kimak-Kıpçak kabilelerinin saçıldıkları değişik bölgelerde ortaya çıkarılan mezarlardan Kırgızların ölümlerini yakarak defnettikleri anlaşıyor.(30) Entegrasyon süreçleri ve kültürel etkileşim yazılı kaynaklarda kaydedilmektedir. Örneğin Anonim "Hudud el-Alem'de şöyle deniliyor: "[Kesim] ... Hırız halklarından biridir. Dilleri Hallukların diline daha yakındır, ama giyimleri Kimakların giyim tarzını hatırlatmaktadır." Anlaşılan Kimak ve Kırgız kağanları sınırlarında Kimak-Kıpçak ve Kırgız ahalinin karşılıklı asimilasyon süreci gerçekleşmiştir. X. yüzyıla doğru, yani Hudud el-Alem'in yazıldığı dönemde, Kimak Hakanlığı'nda, halkı artık Kırgız görenekleriyle Kimak-Kıpçak kabilelerinden bariz şekilde ayrılan büyük kültür ve tarih bölgesi Kurkar(a)han vardı.(31)

Kırgızların kökeni ve teşekkül safhaları hakkındaki pek çok görüşe göre, bu halk, değişik etnik unsurların etkileşiminin bir ürünüdür. Bu unsurların birbiriyle ne zaman temasa geçtikleri meselesi ise Kırgız etnogenezinin belirlenmesinin ana konusudur. Yeni kaynakların ve özellikle Kırgızistan, Moğolistan, Büyük Altaylar, Doğu Türkistan ve Cuncarya'da yapılacak arkeolojik çalışmalar, Türk ve Moğol halklarının etnografyası konusunda derpiş edilecek yeni mukayeseli tarih araştırmaları, Merkezi Asya halklarıyla ilgili etnografik çalışmaların sistematizasyonu, Göktürk, Uygur, Oğuz, Kırgız, Karluk, Kıpçak ve Kırgızların bünyesindeki diğer unsurların mukayeseli analizi, bu halkın etnogenezinin yeniden ve daha yüksek düzeyde rekonstrüksiyonuna imkân sağlayacaktır.

DİPNOTLAR

- 1) Miller G. F. *Opisaniye Sibirskogo tsarstva v vsex prozishodstviy v nem del ot naçala, a osoblyvo ot pokorenıya yego Rossiyskoy dejava, pa sii veremena*, SPb. 1750, Kn. 1.
- 2) Fişer İ. E. *Sibirskaya istoriya*. SPb., 1774.
- 3) Butanayev V. Ya., Hudyakov Yu. S. *Istoriya yeniseyskix kirgizov*. Abakan, 2000.
- 4) Levşin A. İ. *Opisaniye kirgiz-kaysakskix ili kirgiz-kazaçix ord i stepy*. SPb. F832, ç. 2.

- 5) Biçurin N. Y. *Sobraniye svedeniy o narodax, obitavşix v Sredinnoy Azii v drevniye veremena*. M. 1950, T. 1.
- 5) Aristov N. A. *Usuni i kirgizı ili kara-kirgizı: Oçerki istorii i bita naseleniya zapadnogo Tyan-Şanya i issledovaniya po yego istoričeskoy geografii*. Bişkek, 1001.
- 6) Belek Solotonoyev. *Kızıl kirgiz tarihı*. Bişkek, 1993, I T.
- 7) Radlov V. V. *Etnograficeskiy obzor turetskix plemen Sibiri i Mongolii*. Irkutsk, 1929.
- 8) Ç. Ç. Valihanov. *Sobraniye soçineniy v pyali tomax*. Alma-Ata, 1985, T. 2.
- 9) Grumm-Grijimaylo G. Y. *Zapadnaya Mongoliya i Uranhayskiy kray*. Leningrad. 1926, T. 2; aynı yazar, *Kirgizı (Referat) //İsvestiya gosudarstvennogo geografičeskogo obşçestva*. Leningrad, 1934, T. 66, vip. 1.
- 10) Çorayev T. K. *Tengir-Too (Piityanşanye) kak region etnogeneza kirgizskogo naroda//Etnogeneticeskiye e etnokulturniya protsessı v drevnosti i srednevekovye v Tsentralnoy Azii*. Bişkek 1996.
- 11) Bartold V. V. *Soçineniya*, M. 1963, T. 2, Ç. 2.
- 12) Bernştam A. N. *K voprosu o proisxożdenii kirgizskogo naroda//Sovetskaya etnografiya*. 1955, no. 2.
- 13) 14) Petrov K. İ. *Kirgizo-kıpçakskıye otnoşeniya i etnogeneza kirgizov//İzv.AN. Kirgizskoy SSR*. 1961, T. 3, vip 2; aynı yazar: *Oçerki proisxożdeniya kirgizskogo naroda*. Frnize, 1963; aynı yazar: *Oçerki feodalnıx otnoşeniy u kirgizov v XV-XVIII vekax*, Frniza, 1961.
- 14) Abramzon S. M. *Kirgizı i ix etnogeneticeskiye i istoriko-kulturniya svyazi*. Frnize, 1990.
- 15) Karayev O. K. *K voprosu o peredvıjenii kirgizov na Tyan-Şan i assimiliatsii mestnix plemen v XIII-XV vekax//Sovetskaya etnografiya*, 1966, no. 4.
- 16) Butanayev V. Ya., Hudyakov Yu. S. *Istoriya yeniseyskix kirgizov*. Abakan, 2000.
- 17) Mokeyev A. M. *Etapi etničeskoy istorii kirgizskogo naroda na Tyan-Şane; aynı yazar: O lokalizatsii altayskix kirgizov v IX-XVI vekax//Kirgizı. Etnogeneticeskiye e etnokulturniya protsessı v drevnosti i srednevekovye v Tsentralnoy Azii*. Bişkek. 1996.
- 18) Klyashtorny S. G., Mokoyev A. M., Mokrinin V. P. *Osnovniya etapi etnogeneza kirgizskogo naroda//Tyukologiya*. 88. Frnize 1988, no. 2.
- 19) Koyçuyev T., Mokrinin V., Ploskix V. *Kirgizı i ix predki*. Bişkek, 1994.
- 20) D. Bakhtigulov. *O lokalizatsii altayskix kirgizov v IX-XVI vekax//Kirgizı. Etnogeneticeskiye e etnokulturniya protsessı v drevnosti i srednevekovye v Tsentralnoy Azii*. Bişkek. Kirgizistan, 1996.
- 21) Kızlasov L. R. *Istoriya Yujnoy Sibiri v sredniye veka*. M. 1984.
- 22) Camgerçinov M. B. *Bili li sibirskıye kirgizı etničeskim komponentom kirgizskoy narodnosti?//Trudu Kirgizskogo gosudarstvenno universiteta*. Frunze, 1971, vip. XI; aynı yazar: *Is istorii kirgizskoy narodnosti XVI- perviy polovini XVIII v. Avtoferat kandidatskoy dissertatsii*. Frunze, 1972.
- 23) Ploskix V. M. *Kirgizı i Kokandskoye xanstvo*. Frnize, 1977.
- 24) Selezniev A. G. *Barabinskiye tatari: istoki etnosa i kulturnı*. Novosibirsk, 1994.
- 25) Savinov D. G. *Ob osnovnix etapax razvitiya etnokulturnoy obşçnosti kıpçakov na yuge Zapadnoy Sibiri//Istoriya, exekologiya i etnografiya Sibiri*. Tomsk. 1979.
- 26) Borovkova L. A. *Zapad Tsentralnoy Azii v II v. do n.e. VII v.n.e*. M. 1989.
- 27) Butanayev V. Ya., Hudyakov Yu. S., age.
- 28) Malyavkin A. G. *Uygurskiye gosudarstva v IX-XII vv. Novosibirsk*, 1983.
- 29) Savinov D. G. *Pamyatniki yeniseyskix kirgizov v Gornom Altaye//Voprosı istorii Gornogo Altaya. Gornoaltaysk*, 1980.
- 30) Abdumanapov R. A. *K voprosu o svyazax kirgizov s altayskim regionom//Etnografiya Altaya i sopredelnyx territorı*. Barnaul, 2003, Vip. 5.

Tarbagatay Kırgızları

Tarbagatay Kırgızları (zati adları: Kırgız, Tarbagatay Kırgızları veya Buddist Kırgızlar) Sincan eyaletinde Taçen bölgesinde Taçen ve Emin kazalarında yaşayan bir halk. Emin kazasında yaşayan Kazaklar onlara Moğol-Kırgız veya Kalmak-Kırgız diyorlar.

Tarbagatay Kırgızları (zati adları: Kırgız, Tarbagatay Kırgızları veya Buddist Kırgızlar) Sincan eyaletinde Taçen bölgesinde Taçen ve Emin kazalarında yaşayan bir halk. Emin kazasında yaşayan Kazaklar onlara Moğol-Kırgız veya Kalmak-Kırgız diyorlar. Moğol-larsa "Hamin Kırgız" (Kazak şehrinin Çince adı Hamin'den) ve bazen de "Kazak-Kırgız" diye söz ediyorlar. Rus bilim literatüründe ise adları Emel-Göl Kalmak Kırgızları, Emin Kırgızları şeklinde geçmektedir. Fakat Tarbagatay Kırgızları, Kalmak-Kırgızlar Müslüman oldukları için kendilerini onlardan ayırmak maksadıyla "Kalmak-Kırgız" etnonimini kullanmıyorlar.(1)

Taçen kazası Rus literatüründe Çukugaç olarak geçmektedir ve Kazakistan'la Tarbagatay etekleri arasında yer almaktadır. Daha önce Dörböljün adıyla bilinen Emin kazası, Taçen kazasının doğusundaki Emin merkez kazası Dalın-Döbön'ün bulunduğu mevkidedir. Taçen'de Çinli ahalinin dışında 60 bin Kazak, 7241 Uygur, 6300 Dungan, 5200 Moğol, 950 Dongxiang ve ayrıca daha küçük rakamlarda Mançur, Daur, Xibo, Miyao, Tibetli, Tacik ve Özbek yaşamaktadır. Emin'de ise Çinlilerin dışında 23 binden fazla Kazak, 5 bin civarında Uygur, 12 bin Dungan, 1400 civarında Moğol, 1500 Dongxiang, 2000 Rus ve daha küçük rakamlarda diğer halklar yaşamaktadır.

maktadır. Resmi rakamlara göre Kırgızların oranı toplam nüfusun % 2'sidir.

Buradaki Kırgızlar hakkında çok az araştırma yapılmıştır. Tarbagatay Kırgızları hakkında bugüne kadar en detaylı araştırmayı 1950 yılında Çinli bilim adamı Prof. Ch'u-ch'en Hua yapmıştır. Bunun dışında 1991'de Du Jung Kun'un yayımladığı bir eserde de onlardan söz edilmektedir.

Rus araştırmacılar ise Tarbagatay Kırgızları hakkında bugüne kadar ancak bölük-pörçük bilgilere sahiptirler. Örneğin S. M. Abramzon'un 1971'de yayımlanan "Kırgızlar ve Etnogenetik, Tarihi-Kültürel Bağları" adlı çalışmasında Emin Kırgızları hakkında yalnızca şu bilgi bulun-

Tarbagatay Kırgızları hakkında bugüne kadar en detaylı araştırmayı 1950 yılında Çinli bilim adamı Prof. Ch'u-ch'en Hua yapmıştır.

Tarbagatay Kırgızlarının boy yapısı büyük ölçüde Tanrı Dağları (Tenirtou) Kırgızlarıinkiyle aynı. Tiyeşan Kırgızlarının Sarıbagıs ve Munduz boyları Tarbagatay'daki Sarbagıs ve Monduz oymaklarının paralelidir.

maktadır: "Moğolların Emel otonom bölgesindeki Dörböljün kazasında sayıları 1000 civarında bulunan kendine özgü bir Kalmak-Kırgız grubu yaşamaktadır. Bunlar kendilerini Kırgızların Sarı Bağış, Munduz, Baarın kabileleri'ne mensup kabul ediyorlar. Çok az bir kısmı ise soylarını Çinlilere, Tuvalılara (Kökmonçok grubuna) ve Kazaklara bağlıyorlar. Hayat tarzları Moğollarinkine daha yakındır. Din olarak Lamaizmi kabul etmişler. Kırgızca unsurlar da içeren Kazak lehçesiyle konuşuyorlar. Lamalar ve yaşlılar Moğolca biliyorlar. Buraya 300 yıl kadar önce Ala-Too'dan geldiklerini belirtiyorlar. Kalmak Kırgızlar, her ne kadar bazıları atalarının Kırgız olmadığını biliyorlarsa da, kendilerini Kırgız olarak tanıtırıyorlar. Bu etnik grubun aslının XVIII. yüzyıl başlarında Cungarlar tarafından Sibirya'dan tehcir edilen Kırgızların torunları oldukları bilinmektedir."⁽²⁾ Yazar, bu Kırgızlar hakkında daha fazla bilgi edinemedi.

Tarbagatay Kırgızlarını ziyaret ettiğimizde buradaki Kırgız yazar Kudaybergen Kike ulı tarafından yazılmış bir broşür verdiler. Broşürde Tarbagatay Kırgızları hakkında tarihi bilgiler ve halkın boy yapısıyla ilgili malûmat vardı. Arap harfleriyle Kazakça olarak yazılan broşür, Tarbagatay Kırgızlarının XIX-XX. yüzyıl tarihiyle ilgili malumat içeriyordu. Profesyonel bir tarihçi olmayan Kudaybergen, Müslüman olması hasebiyle buradaki Kırgızların soyunu İslami geleneğe uygun olarak Nuh peygambere ve Oğuzhan'a bağlıyordu. Yazara göre Kırgızlar 4800 yıl önce Yenisey, Hangay ve Tanrı Dağları'nda yaşamışlar, XIV yüzyıldan XVIII. yüzyıla kadar Yenisey'de oturmuş, daha sonra Sincan ve Heilongjiang'e muhaceret etmişlerdi ki, bu durumda yazar Tarbagatay Kırgızlarını Tanrı Dağları Kırgızlarının bir kolu olarak görüyordu.

2005 yılında bu Kırgız grubunun boy-kabile yapısını aydınlığa kavuşturmak amacıyla düzenlediğim ziyaret sırasında, Emin kazasında bir süre kaldım

Tarbagatay Kırgızları Kazakça konuşuyorlar ve Kırgızca artık pek kullanılmıyor. Ayrıca Moğolca ve Çince biliyorlarsa da, Kırgızların Çinceleri son derece kötü.

Аа	Бб	Вв	Гг	Дд	Ее	Жж	Зз	Зз/Зз	Нн	ӢӢ/ӢӢ
azú	buky	védé	glagoli	dobro	esti	živete	dzéto	zém/je	ize	i/i
[a]	[b]	[v]	[g]	[d]	[e]	[3]	[dz/z]	[z]	[i]	[i]

Һһ	Кк	Лл	Мм	Нн	Оо	Пп	Рр	Сс	Тт	Уу/Уу
g'a/djerv	kalko	ijidje	myslite	naši	onú	pokoji	riçi	slovo	tvrido	ukú
[g]	[k]	[i]	[m]	[n]	[o]	[p]	[r]	[s]	[t]	[u]

Фф	Ф-ф	Хх	Уу	Уу	Шш	Шш	Чч	Чч	Шш
fritú	fita	xenú	otú	tvrido otú	šta	št	ci	červ	ša
[f]	[t/θ/T/F]	[x]	[o:]	[tθ/tw]	[ʃt/ʃst/ʃch/shch]	[ʃt/ʃst/ʃch/shch]	[tʃ]	[tʃ]	[ʃ]

ӢӢ	Ыы/Ыы	Ьь	Т-т	Іі	Аа	Жж	Іі	Іі
jerú	jery	jeri	jad	ja	esú	qsú	jesú	qsú
[ʌ]	[y]	[i]	[e]	[ja]	[ɛ]	[ɜ]	[jɛ]	[jɛ]

Ққ	Үү	Үү	Юю	Кк	Зз	Өө
ksi	psi	izica	ju	je	er	(unknown)
[ks]	[ps]	[i, y]	[ju]	[je]	(čileni)	(unknown)

* - Rare or archaic forms or letters

* - Used in interjections, esp. before vocatives

Tarbagatay Kırgızları Kazakça konuşuyorlar.

ve sonunda yerli Kırgızlara mensup Serik Urkumbey adında birine rastladım. Kendisi Sart boyundandı. Yerli Kazaklar bana onu bulmamda yardımcı olmak amacıyla Serik'in "Moğol-Kırgız"lardan olduğunu söylediler. İşte Tarbagatay Kırgızların yaşadıkları yerler ve boy yapıları hakkında ilk bilgileri bu Serik'den aldım. Daha sonra Taçen kazasıyla Lama-co köyüne gittim.

Tarbagatay Kırgızlarının tarihi hakkında bana verilen rivayet kabilinden bilgiler, hem tezatlarla doluydu hem de birbirini tutmuyordu. Söylediklerine göre Emin kazasına 400 yıl önce gelmişler ve daha önce Altay dağının öte tarafında yaşıyorlarmış. Onlar, onuncu Cungar kabilesiydi. Yani sekiz Cungar kabilesi Kara-Kalmak veya Cungar, dokuzuncu kabile Çahar-Moğol kabilesi idi ve Hobei'den gelmişti. Bu arada Kırgızlar kendilerinin onuncu Cungar kabilesi olarak kabul edilmeleri ricasıyla Çin imparatoruna üç kişilik bir heyet göndermişler. Bu cesur Kırgızlardan yalnızca biri geri dönebilmiş. Biri bir çatışmada öldürülmüş, ikincisi Çin Seddi'nin içine kapatılıp üzeri taşla örülmüş. Üçüncüsünün kurtuluşu ise yanındaki altın imparatorluk mührü sayesinde olmuş. Neyse ki imparator

onların onuncu Cungar kabilesi olmalarını kabul etmiş. Bundan başka Kırgızlar iki yıl Altaylarda yaşamış ve geri dönmüşler.⁽³⁾

Bana bilgi veren bir başka kişiye göre ise Kırgızlar XIV. yüzyılda Yenisey'den ayrılmışlar. Mai-lo ve Çayar dağlarında yaşıyorlarmış. Yirmi yıl sonra da Orhoçyar'a gelmişler. Cungarlarla yapılan savaştan sonra Kırgızlar Heilongjiang, Neng-ch'ien, Kızilsug, İli ve Orhoçyar'a göç etmişler. Kırgızlar, daha önce bozkırlarda yaşıyorlarmış ve hiç köy görmemişler.⁽⁴⁾

Bir diğer şahide göre 400 Kırgız ailesi 1753 yılında Alatao [Aladağ] Dağı'nın öte tarafından gelmiş.

Tarbagatay Kırgızlarının XIX. yüzyıl ortalarında Altaylara gelişleri hikâyesiyle ilgili anlatılanlar da birbirinden farklı. Bir şahide göre, Kırgızlar Altayların Sincan taraflarında 1863-64 veya 1866 yıllarında yaşıyorlarmış. (Bunu anlatan kişi verdiği tarihten emin değildi.) Bir diğerine göre ise Kırgızlar 1860'ta Kobdo bölgesine göç etmiş, orada on yıl yaşadıkları sonra geri dönmüşler, ama Orhoçyar'a 1880'de gelmişler.

Tarbagatay sıradağları.

1962 yılında Tarbagatay Kırgızları genel olarak Emin kazasının Dalın-Döbön, Orhoçyar ve Lamaco (Kurgız-Küre) köylerinde yaşıyorlarmış. Hatta Kırgız-Küre'de, Kırgızların ibadet ettikleri bir Buddist tapınağı mevcut ve bu yüzden oraya Kırgız-Küre, yani "Kırgız Buddist Tapınağı" deniliyormuş. Orhoçyar ve Kurgız-Küre köyleri başlangıçtan beri Tarbagatay Kırgızlarının yaşadıkları yerlmiş, fakat 1962'de muntazam kitleler halinde Sovyetler Birliği'nde Rus göçmenlerin bulunduğu Taçen'e göç etmişler. Gerçekten de Taçen'de 1962'den beri Tarbagatay Kırgızlarıyla bir arada yaşamayı tercih eden Ruslarla karşılaşım.

Tarbagatay Kırgızları Kazakça konuşuyorlar ve Kırgızca artık pek kullanılmıyor. Ayrıca Moğolca ve Çince biliyorlarsa da, Kırgızların Çinceleri son derece kötü.

Tarbagatay Kırgızları'nda endogam evlilikler yasak olduğu için tabii olarak kendi aralarında evleniyorlar. Hatta bir kabilenin alt bölümlerinden evlenilmesine bile pek izin verilmiyor. Şimdiki giysileri çağdaş giysilerle aynıdır.

Tarbagatay Kırgızlarının çoğu Buddist-Lamaist. Aralarında Taçen şehrinde yaşayan 40 kadar Müslüman aile de var. Anlattıklarına göre vaktiyle Tarbagatay Kırgızları Müslüman'mış, ama XIX. yüzyıl ortalarında Buddizm'i kabul etmişler. 1860 yılında Orhoçyar köyüne beş Lama rahibi gelmiş ve 3 yurt kurmuşlar. Yurdun birini tapınak, birini bânınak, birini de mutfak olarak kullanmışlar. Sonra da Kırgızları Buddist yapmışlar. Daha sonra Tarbagatay Kırgızlarında iki Buddist okulu açılmış. Günümüzde ise Buddist Kırgızların yavaş yavaş İslama geçtikleri, Kızılsug'lu (yani Tiyaşanlı veya Tenirtou'lu) Kırgızlar Müslüman olduğu için Tarbagatay Kırgızlarının yanında yer aldıkları söylenebilir. Misafir olduğum Kırgız ailede koca Buddist, evin hanımı Müslüman'dı. Evin reisi, Tarbagatay Kırgızları arasında kendisi gibi Buddistlerin olmasını yadırgayan kansının tenkidine itirazda bulunuyor: karısı ise bu yeni durumu (yani Kırgızların Buddizm'e geçişini) utanç verici bulduğunu söylüyordu. Tarbagatay Kırgızları arasındaki Müslümanlar yine her zaman kendi Buddist kabiledaşlarıyla birlikte yaşıyor ve onlarla kız alıp veriyorlar.

Tarbagatay Kırgızları Orhoçyar ve Lamaco arasında yer alan Kızıltag'a yani Kayrahan'a tapıyorlar. Bu dağda yaz kış kar eksik olmuyor. Vaktiyle yaşlı kişiler "yer ruhları"nı sütle doyurur ve "tooba, tooba" [tövbe, tövbe?] yani "tanrım, tanrım.." derlirmiş. Bir şey istemek için göğe bakıp dua ederken "Kuday çaarlı-

ka kasın" [Tanrı esirgesin/Hüda yarlıkasın] diyorlar.(5) Ateşin alkol ve yiyeceklerle beslenmesine gelince, birinci kadehi içmeden önce parmaklarını alkole daldırıp sağa sola saçı yapıyorlar.(6) Bu görenek, Merkezi Asya, Güney Sibirya ve bu arada Tanrı Dağları (Tenirtou) Kırgızlarında, Hakaslarda, Altaylarda ve diğerlerinde yaygındır. Ayrıca Tarbagatay Kırgızlarında kutsal ata tapma kütü de vardır. Önce iyi bir at seçiyor, sonra boynuna bir bez bağlıyor veya kulağına bir nişan koyuyorlar, böylece at kutsal oluyor. Artık o atın satılması, hediye edilmesi ve öldürülmesi yasaktır. Herhangi bir işte de kullanılmaz. Eğer at ölürse ona bir dini tören düzenliyor, töreni Lama rahipleri idare ediyor. Atın cesedi bir dağa götürülüp kuşlara bırakılıyor.

Buddist Kırgızlar ölülerini ahşap mezar içinde defnediyor, ama Müslümanlar bunun doğru olmadığını söylüyorlar. Buddist Kırgızlar da Müslümanlarla birlikte İslami bayramları kutluyorlar. Kışları ise Çinlilerin ilkbahar festivalini – Çagan Bayramı'nı kutluyorlar. 16 Nisanda onların Kün-Ay [Nevruz] bayramı kutlanıyor.

Eskiden çocuklar alınlarında perçem bırakırlarmış. Küçük çocukların biri önde, ikisi yanda üç perçemi olmuştur.

Tarbagatay Kırgızları'nda endogam evlilikler yasak olduğu için tabii olarak kendi aralarında evleniyorlar. Hatta bir kabilenin alt bölümlerinden evlenilmesine bile pek izin verilmiyor. Şimdiki giysileri çağdaş giysilerle aynı, ama daha önceleri Moğollar gibi giyiniyorlarmış.

Aralarında uzun süre kalamadığım için Tarbagatay Kırgızlarının mutfakları hakkında derinlemesine bilgi sahibi değilim. Yemekleri ilk bakışta Kazak yemeklerinden farklı değil. Ayran yapıyorlar. Yılın sıcak günlerinde misafir geldiğinde avluda otlar üzerinde ağırlıyorlar. Masaya büyük bir tabak içinde bolca et koyuyorlar. Bir defasında Taçen kazasına köyden gelen bir Kırgız kadının, diğer kadınlarla birlikte aynı masaya oturmadığını, diğerlerinin neden masaya oturma gereğini duyduklarını anlayamamış gibi, yemeğini bir kenarda yediğini müşahade ettim. Çatal olarak Çin çubukları, bardak yerine ise kâse kullanıyorlar. Alkollü içeceği tercih ediyorlar. Yemek sırasında hem Kazakça, hem de Kırgızca (sınırlı ölçüde) şarkı söylüyorlar.

Tarbagatay Kırgızlarının meşgalesi çarvacılık. Koyun, at ve sığır besliyorlar.

Kendilerinin ifadesiyle diğer halklara nispeten müreffeh bir hayat yaşıyorlar. İçlerinde sürüleri için çobanı tutacak kadar zengin olanları da var.

Tarbagatay Kırgızları şu oymaklardan oluşuyor: Sarbagıs [Sarıbagış], Monduz [Munduz], Barın, Sart, Nayman [Nayman], Kıtay, Kerey, Kalmak, Çotay. Söylediklerine göre Monduz oymağının bir diğer adı Eersin. Kудaybergen Kike ulı'nın broşüründe Çotay oymağı yer almıyor, ama onun yerine Karakalpak boyu var.

Kerey oymağı Kazaklardan, Çotay ise Karakalpaklardan inme olduğu için biraz hakir görülüyor. Bana bilgi veren kişinin anlattığına göre Kalmak oymağı diye bir şey yok ve diğer insanlar Tarbagatay Kırgızlarına "Kalmak" dedikleri için bu kelimeyi anmak bile istemiyor. Bu oymağa mensup insanlar Baarın oymağına mensup erkek ve kadınların evliliğinden doğdukları ve melez oldukları için çocuklarına Kalmak denilmiş. Fakat ben, bunu bana anlatan kişinin Tarbagatay Kırgızları arasında İslami propaganda yapmakla görevli Kırgızlardan olabileceği ve etnografik bilgileri çarpıtabileceği hasebiyle, verdiği bilgiyi biraz şüpheli buldum. Çünkü burada her üç aileden biri Kalmak oymağına mensuptu ve Monduz ve Sarbagıs oymaklarıysa sayıca hayli azdı.

Tarbagatay Kırgızlarının boy yapısı büyük ölçüde Tanrı Dağları (Tenirto) Kırgızlarıinkiyle aynı. Tiyeşan Kırgızlarının Sarıbagıs ve Monduz boyları Tarbagatay'daki Sarıbagıs ve Monduz oymaklarının paralelidir. Nayman boyu ise Pamir ve Alay Kırgızları arasında mevcuttur. Tiyeşan Kırgızları arasında Kıtay ve Kerey boyları da var. Yeri gelmişken Nayman boyunun Kazaklar arasında da oldukça önemli bir yerinin bulun-

duğunu belirtmiş olalım. Sanırım Tarbagatay Kırgızlarının daha da araştırılması gerekiyor. Ama şimdiden söyleyebilirim ki, Tarbagatay Kırgızlarının oluşumuna Tanrı Dağları (Tiyeşan) Kırgızları rol oynamıştır.

Tanrı Dağları Kırgızları arasındaki Kalmak veya Sart-Kalmak boyu, Cungarların Ch'in hanedanı tarafından kılıçtan geçirilmelerinden sonra burada kalan torunlarıdır. Tanrı Dağları Kırgızlarındaki Baarın boyu, Tarbagatay Kırgızlarındaki Barın oymağına tekabül etmektedir, ama Tanrı Dağları'ndaki Baarınlar Moğol asıllıdır ve dolayısıyla Tarbagatay'dakilerin de Moğol kökenli olması gerekir. Yukarıda Kalmak oymağıyla ilgili bilgi veren kişinin aktardığı malumatı göz önünde bulundurmakla birlikte, Kalmak ve Barın oymağı adıyla bilinen oymakların varlığı sebebiyle Batı Moğolistanlı etnik unsurların Tarbagatay Kırgızları arasında bulunmasını bir istisna olarak görmüyorum. Kудaybergen Kike ulı'nın broşüründe yer alan ve Çotay da denilen "Karakalpak" adına gelince, Batı Moğolistanlı Cungarlara Oyrat da denildiği için, bunun "Kara-Kalmak" kelimesinin bozulmuş bir şekli olması muhtemeldir.

Sart oymağı Tanrı Dağları Kırgızlarının Sartlar ve keza Altaylıların Sart boyuna tekabül etmektedir. Ayrıca Sart oymağının varlığı Tarbagatay Kırgızlarının bünyesine karışmış Uygur veya Özbek unsurlarının varlığını da delalet edebilir.

Bana bilgi veren kişilerin anlattıklarına göre, Tarbagatay Kırgızlarının oluşumuna Kazaklar (Kerey boyu) ve Karakalpaklar (Çotay boyu) da iştirak etmişlerdir.

Kırgızlar 1756'da eski yurtlarına geri döner.

Diğer yandan Tarbagatay Kırgızlarının boy yapısının oluşmasında XVII. yüzyıl başlarında İli-İrtiş nehirleri arasında Cungarlar tarafından iskân edilen Yenisey Kırgızları da destek vermiş olabilir. Kısmen Kerey ve Çotay oymakları geç ortaçağ Yenisey Kırgızlarının doğrudan torunları olan Hakasların Kereit ve Çod boylarının uzantıları olabilir.(7) Tarbagatay Kırgızlarının verdiği bilgilere göre Monduz oymağının diğer bir adı Eersin'dir ki, Yenisey Kırgızlarındaki İzir (Ezer) adını hatırlatmaktadır. Hakaslar arasında, muhtemelen Oyrat veya Kırgız kökenli, Tarbagatay Kırgızlarındaki Barın oymağına tekabül eden Paratan boyu vardır. Hakasların alt şubelerinden Kızılar arasında Teleütlerden inme Oyrat kökenli Halmah boyu vardır ki, onu Tarbagatay Kırgızlarındaki Kalmak oymağı ile özdeşleştirmek mümkündür. Tarihi rivayetlerde Tarbagatay Kırgızlarının kendilerini onuncu Cungar kabilesi olarak adlandırdıkları belirtildiğine göre, Yenisey Kırgızlarının onların oluşmasında

1756 yılında Kırgızlar dört zaysanın yönetiminde ve yine dört zaysanın idaresindeki Teleütlerle birlikte "bin on çadır" halinde, yanlarında Mingatlarla beraber Sayan-Altaylardaki eski yurtlarına geri dönmüşler.

çekirdek rolü oynadıkları söylenebilir. Eğer "onuncu Cugar kabilesi" ifadesini Cugar yönetimine doğrudan bağlı bir "otok", yani "iktisadi yönetim birimi" olarak düşünürsek, o takdirde Tarbagatay Kırgızlarının tarihen Yenisey kökenli oldukları rivayeti destek kazanmış olur. Cungarya'daki 24 "otok"tan yalnızca ikisinin etnik yapı itibariyle Oyrat kökenli olmadığı bilinmektedir: Kırgız ve Telengit otokları. Kırgız otoku dört zaysan tarafından yönetiliyor ve XVIII. yüzyıl ortalarında dört bin çadırdan oluşuyordu.(8) Ayrıca Kırgız otokunun bünyesinde Yenisey Kırgızlarından olmayan başkalarının bulunup bulunmadığı da bilinmiyor. Diğer yandan bu iki halkın (Yenisey ve Tanrı Dağları Kırgızları) Rus kaynaklarının verdikleri bilgilere göre birbirine düşman iki ayrı cepheye yer aldıkları malumdur. Örneğin 1703'teki muhaceretten hemen sonra "İrtiş Nehri'nin öte tarafında Kokore Gölü sahilinde Kırgız prensi Külegen kendi ulusu ile yaşıyordu ve Kırgız Brutlar onlara sağdırarak Külegen ulusunu kılıçtan geçirdiler."(9) Cugarlar kendilerine "Brut" dedikleri için, Tanrı Dağları Kırgızları Rus kaynaklarında çoğu kez Brut veya Bürüt adıyla geçmektedir.

Yenisey Kırgızları göç ettikten sonra İli Nehri sahilindeki Cugar otağına bağlanmış ve kendilerine Kırgız-Kalmaklar denilmeye başlanmıştı. S. V. Bahruşin'in şu sözleri de bunu teyit etmektedir: "Çulım Nehri yakınında kendilerini Kırgız-Kalmak diye tanıtan iki kişi tutuklanmıştı. Bunlar, atalarının Sagay bozkırlarından Kuznetsk ile Krasnoyarsk'a göç ettiklerini, halen de orada Rus tebaası olarak göçebe hayatı yaşadıklarını ve İli Nehri boyundaki Cugar bölgesinde, ya-

ni Zengorsk nahiyesinde oturduklarını bildirdiler."(10) Peki Yenisey Kırgızlarına neden Kırgız-Kalmak denilmişti? Kanatime göre aynı etnik adı taşıyan iki halk komşu olarak yaşamaya başlamıştı ve bu yüzden Cugarlar tarafında yaşayan "Yenisey Kırgızları"na "Kırgız-Kalmak" denilme gereği hasıl olmuştur. (Bunlar, Rusların Cugar-Kalmak dedikleri Türk dilli bir halktır.)

Tarbagatay Kırgızları, şimdiki yaşadıkları yere Alatao [Alatau]ın arka tarafından, yani İli Nehri havzasından göç edip geldiklerini belirtiyorlar. İli Nehri ve onun yakınlarındaki Kulca (İnin) şehrinin Cungarya'daki Kırgız otokuyla ilgili son not olarak Mançur generali Çelen'in Ch'in imparatoru Ch'ien-lung'a verdiği raporda geçtiğini görüyoruz: "24 Mart 1756'da askerlerimle Bolobuegesu ve Çirgalay sıradağlarının yanından geçerken Kulca'ya geldim. Buradaki halk, Ch'ier-ch'i's otokunun zaysanı (beyi) Kurban-hoca komutasında bana karşı şiddetli bir direniş gösterdi (yaklaşık 8 bin kişi). İsyan bastırılmıştı. Ch'ien-lung'un emriyle Kurban-hoca, kardeşleri ve tüm aile bireyleri halkın gözü önünde infaz edildiler, bütün malları da müsade-re edildi..."(11) Çince kaynak Kırgız otokunun beyini "hoca" kelimesiyle karşılamakta ise de, Hakas dilindeki "kaşka"nın "hoço" şeklinde verildiği bilinmektedir. Muhtemelen bu acımasız kırımdan sonra Kırgız otokunun yetişkin erkeklerinin büyük kısmı esir edilmiş veya öldürülmüş, bu da Yenisey Kırgızlarının Tarbagatay Kırgızlarının atalarını oluşturanların boy yapısının küçülmesine sebep olmuştur.

1756 yılında Kırgızlar dört zaysanın yönetiminde ve yine dört zaysanın idaresindeki Teleütlerle birlikte "bin on çadır" halinde, yanlarında Mingatlarla beraber Sayan-Altaylardaki eski yurtlarına geri dönmüşler. Fakat henüz yoldayken Ust-Kamenogorsk'da Ch'in ordusu arkalarından yetişmiş ve erkeklerin neredeyse tamamı kılıçtan geçirilmiş. Örneğin bin çadırdan Kırgız zaysanı Gurban-Kaşka [Kurban-Kaşka]ya sığınanların sayısı yalnızca 168 kişiydi.(12)

Kırgız otokunun daha sonra başına gelenler muhtemelen şu şekilde olmuştur: Kulca yakınlarındaki savaşı ve nüfusun büyük bir kısmını kaybeden Kırgızlar kuzeye yönelerek Alatao dağlarına geldiler. Daha önce yerli halkla evlilikler yapan bazı Kırgızlar muhtemelen Emel Nehri boyunda (kaynaklarda Cugar-

ya'daki belli başlı yerleşim yerleri) kaldılar. Cugar yönetimine hizmet etme yükümlülüğü bulunmayan diğer kısım ise, Kongoray taraflarında, bu olaylar vuku bulmadan bir buçuk asır önce terk etmek zorunda kaldıkları, ama tüm bağlarını koparmadıkları kutsal vatanlarına doğru yöneldi. İşte bu yola çıkanların çok büyük kısmı ya öldürüldü ya da esir edildi. Şimdi kendilerine Tarbagatay Kırgızları denilenlerse, kendilerinin onuncu Cugar kabilesi olduklarını, Yenisey'den ne zaman geldiklerini hatırlayan ve büyük savaşlardan sonra güneyde yaşayan ve Müslüman olan Kırgızların bulunduğunu işiten, bu yüzden bir kısmı kendilerini Tanrı Dağları Kırgızlarının torunları olarak görürken, diğer kısmı otoklarının bazı bireylerinin Mançurya'da Heilongjiang'a iskân edildiğini işiten Kırgızlardır. Zaman içinde pek çok olayla ilgili hatıralar silinip gitmiştir. Kırgız-Kalmakların diğer kısmının Ruslar tarafından kuzey bölgelerinde tutulanları dış olaylardan uzak kaldılar. Yenisey Kırgızlarıyla Tanrı Dağları Kırgızlarına mensup yaşlıların anlattıkları rivayetler birbirine karışmaktadır, ama eski ortak ata yurtlarında akan nehrin adı ve mazi'deki hayatlarıyla ilgili bazı tasvirler hatıralarından silinmemiş. Eğer olaylar bu şekilde gelişmişse, o takdirde haritamızın eksik kalan kısımları Çin'in kuzeybatı eyaletinde Heilongjiang'da yaşayan ve buraya 1750'deki büyük savaştan sonra Cungarya'dan göçüp elen Yenisey Kırgızlarının torunlarının anlattıklarıyla tamamlanabiliriz. Bu rivayette anlatıldığına göre, Heilongjiang Kırgızları daha önceleri Ch'in ordusu gelinceye kadar "Sincan'da İli Nehri sahillerinde" yaşıyorlarmış. Güney eteklerinde sığınacakları "yüz kutsal mağara" buldukları Altay Dağları'na doğru kaçmak zorunda kalmışlar. Burada Cungarya hükümdarı Davachi'nin yakalandığını, pek çok savaşçısının onunla birlikte esir edildiğini, bunların da büyük kısmının Kırgız, yani kendi akrabaları olduğunu öğrenmişler. Kırk dokuz gün sonra Ch'in yönetiminden bir mektup almışlar. Mektupta erkekleri Ch'in ordusuna esir düşen ailelerin kocalarına kavuşmak için Ch'in ordusunun ardından gidebilecekleri belirtilmiş. Kırgızlar da böyle yapmışlar. Böylece tamamı Heilongjiang eyaletine gelmişler ve adları Heilongjiang Kırgızları olmuş.(13)

XVIII. yüzyıl başlarında Cungarya'ya göç eden Yenisey Kırgızları, bölgeye gelmelerinden hemen sonra Rus vakânüvisleri ve bilim adamlarıyla tanıştılar.

Cungarya'daki Yenisey Kırgızlarının kaderi, Altaylı-Telengütlerin kaderiyle sıkı sıkıya bağlıydı. Çünkü Cugar Hanlığı'nın yıkılmasından sonra dahi Hakasların ve Altaylıların ataları bulundukları topraklara birlikte dönmüş, aynı trajediyi birlikte yaşamışlardır.

Esasen Ruslar, Kırgız (Yenisey Kırgızları) denilen bu halkla ilk defa XVI. yüzyıl sonlarında tanışmışlar ve hemen aralarında çatışmalar başlamıştı. Yenisey Kırgızları, daha doğrusu Hakas-Minusin çanağında bel kemiğini Kırgızların teşkil ettiği Hongoray halkının "süb-etnik" gruplarıyla başlayan askeri çatışmalar 100 yıl devam etti (Rus Kazaklarının 1706'da Kırgız beyi Momçi'ye hakaret etmelerinden 1706'ya, yani Hongoray halkının Cuncarya'ya son göçünün gerçekleştiği yıla kadar).

"Kırgız" veya "Kırgızlar" kelimesiyle tanışmalarıyla birlikte Ruslar nazarında bu sözcük hür bozkır hayatını seven ve dizginlenmez zevkleri olan Türk dilli halkların cins ismi haline geldi. Görünüşe göre sırf bu yüzden Ruslar Kazaklara da Kırgız (Kırgız-Kaysak, Kırgız-Kazak) demeye başladılar. Halbuki ana hatları itibarıyla Kazaklarla aynı hayat tarzına sahip Tanrı Dağları Kırgızlarının varlığının dan haberdardılar. Vakanüvislerin ardın-

dan Yenisey Kırgızlarının Tanrı Dağları Kırgızlarıyla aynı halk olduğu rivayetleriyle Yenisey Kırgızlarının XVIII. yüzyılda göç ettikleri rivayeti, bilim adamlarını harekete geçirdi. Örneğin XVIII. yüzyıl sonlarında İ. Y. Fişer ve XIX. yüzyılın birinci yarımında A. İ. Levin, Yenisey Kırgızlarının göçten sonra Bűrüt*, yani Tanrı Dağları Kırgızları adıyla tanındıklarını var saydılar. (14) S. V. Bahruşin, Yenisey Kırgızlarının Kırgızistan'da eridiklerini savunurken, S. M. Abramzon, Dörböljün nahiyesindeki Kalmak-Kırgızların XVIII. yüzyıl başlarında Cuncarlar tarafından Sibirya'dan tehcir edilen bazı Kırgızların torunları olduklarını ileri sürdü... (15)

Cuncarya'daki Yenisey Kırgızlarının kaderi, Altaylı-Telengütlerin kaderiyle sıkı sıkıya bağlıydı. Çünkü Cuncar Hanlığı'nın yıkılmasından sonra dahi Hakasların ve Altaylıların ataları bulundukları topraklara birlikte dönmüş, aynı trajediyi birlikte yaşamışlardır. Mançurya'da esir alınan Telengütlerin ve keza Kırgızların

Heilongjiang'a gönderildikleri şeklinde bir bilgi de mevcut. Bu iki halkın dışında Orjak, Mingat ve Uranhay-çılan'ların da Heilongjiang'a gönderildikleri bilinmektedir. Telengütlerin Tanrı Dağları Kırgızlarıyla olan komşuluklarının arkada bir iz bırakmaması imkânsızdı. Bu izler hâlâ bulunabilir. Örneğin, Tanrı Dağları Kırgızları'ndaki boy-kabile yapısının Tarbagatay Kırgızları ve Altaylılardaki benzeşmesi ve birbirine yakın isimler taşımaları dikkat çekicidir. Tanrı Dağları Kırgızlarında Munduz, Nayman, Kitay, Sartar; Tarbagatay Kırgızlarında Monduz, Noyman, Kitay, Sart; Altaylılarda ise Mundus, Mayman, Kitat, Sart. (16)

Tanrı Dağları Kırgızlarının, Tarbagatay Kırgızlarının etnogenezine iştirak ettikleri açık. Tanrı Dağları Kırgızlarındaki Sarıbağış ve Baarin boylarının isimleriyle diğerlerindeki Sarıbağış ve Barın isimlerinin benzerliği de bu konuda bir delildir.

KAYNAKÇA

- 1) Roza Ukumbey, 1959 doğumlu, Sart boyu, Bud-dist.
- 2) Abramzon S. M. Kırgızı i ix etnogenezeskiye i istoriko-kulturniye svyazi, iz-vo "Nauka", L., 1971, s. 28.
- 3) Serik Urkumbey, 1967 doğumlu, rod sart. Enin savcılığında görevli. Buddist.
- 4) Kitay, 1934 doğumlu, Sarıbağış boyu, Müslüman.
- 5) Tuluhan, 1961 doğumlu, Çolay boyu, Buddist.
- 6) Şamanî geleneklerde saç yapmağ âdeti eskiden beri vardır; ancak Özbekistan'da kaldığım yıllarda, bir roccleste birkaç Müslüman Özbek'in birinci kadehi omuzlarından arka tarafa seiperek "Umay anamıza!" deyip, arkasından da "arık Türklerden de bir peygamber çıkma zamanı gelmiştir" dediklerine şaşkınlık içinde şahit oldum. (D. A. Batur)
- 7) Hakas destanlarında Kereyhan tiplemesi vardır. Kereyter ise Hissar ulusundaki Yenisey Kırgızlarında bir boy adıdır.
- 8) Kiçanov Y. İ. Koçeviyе gosudarstva ot gunnov do mançurov/RAN. In-t vost. S.-Peterburskiy filial, s. 240-241.
- 9) Butanayev V. Ya, Abdikalikov A. Materialy po istorii Hakasii XVII- načala XVIII vv.- Abakan, 1995, s. 210.
- 10) Bahruşin S. V. Nauchnyi trudu, M. 1955, T. 3, s. 244; G. N. Potanin, Materialy po istorii Sibiri, 1866, kn. 4, ll. s. 62.
- 11) Hocaev A. H. Tsinskaya imperiya i Vostochniy Turkestan XVII v. Taşkent, 1991, s. 59.
- 12) Butanayev V. Ya. Etničeskaya kul'tura hakasov, Abakan, 1998, s. 49; Samayev G. P. Gomiy Altay v XVII - seredine XIX v., Problemy političeskoj istorii i prisoyedineniya k Rossii - Gorno Altaysk, 1991, s. 112.
- 13) Ma Vey Sin, Ju Ban. Narodnaya kul'tura i iskusstvo heyluntszyanskix kirgizov, 1997, s. 1-6.
- 14) Abdikalikov A. Yeniseyskiye kirgizi v XVII veke (istoričeskiy očerk) - izd-vo İlim, Frunze, 1968, s. 127.
- 15) Abramzon S. M. Kırgızı i ix etnogenezeskiye i istoriko-kulturniye svyazi, L., 1971, s. 28.
- 16) Yekeyev N. V. Narodı Altaye-Sayan i kirgizi, Bişkek, 2003, s. 42.

* **BÜRÜT** (veya Bűrüt)- Bu kelime, 200 yıldır bilim adamlarını meşgul etmiştir. 1856 yılında Kırgızları inceleyen araştırmacılar tarafından bu halkın "Bűrüt" kelimesini bilmediğini, Çinilerin bir haika bu adı verdiklerini orta koymuşlardır. Kırgızlar bu kelimeyi kesinlikle işitmedikleri gibi, Kırgız boylan arasında "Bűrüt" adını taşıyan bir boy geçmemektedir. Miladi yüzyılın başlarında Kırgızların bir kısmının Doğu Türkistan'da ve civarında yaşadıkları ve "Bűrüt" adıyla (Çince "Bulu", "Bulute") adıyla bilindikleri kaydedilmektedir. İlk Sinologlar "Bulute" (Bulut) kelimesinin kökenini Tibet'in güneybatısındaki Hotan'da yaşayan ve iv. yüzyılda Tanrı Dağları'na muhaceret eden Kırgızlarla ilişkilendirmektedirler. Bu Sinologlar, sözü edilen kelimeyi T'ang hanedanı yıllıklarında geçen "Bo-lu", "Bu-tu" sözcüğüyle birlikte değerlendirmekte ve "Kırgız" kelimesiyle "Bűrüt" kelimesinin tarih bilminde genetik bir ortaklığı olduğunu düşünmektedirler. Bazı araştırmacılar kelimeye "Buryat" [Büret] etnoniminin değişik bir şekli olarak gördüklerinden, İslami kaynaklarda "Bargu-Bűrüt" olarak geçen sözcüğün "Bűrüt"le tarihi bir ortak yönünün olduğunu ileri sürmektedirler. Ahalarında G. Y. Grumm-Grimaylo'nun da bulunduğu bazı araştırmacılar ise, "Bűrüt"leri Tanrı Dağları Kırgızlarının etnik görünümünün oluşumunda temel rol oynayan etnik unsurlardan birisi olarak görmektedirler. Onlar, Hakasya-Minusin çanağında yaşayan Sagaylar, Kaçınlar ve Altay-Telengütlerin bünyesinde "Kırgız" ve "Bűrüt" etnonimlerinin rastlanmasını delil olarak gösteriyorlar. Gerçekten de günümüzde Hakas-Saga yarı, Hakas-Kaçınlar ve Hakas-Kızılars arasında "Purüt"; Altay-Telengütler arasında "Bűrüt" boyu mevcuttur. Ayrıca Kuzeybatı Moğolistan'da Dörbetler, Bayatlar, Urankaylar ve Mingallar arasında "Kırgız" ve "Bűrüt" boyları vardır. XVII. yüzyılda Altaylarda bağımsız bir "Bűrüt" boyu vardı. Diğer yandan bugünkü Asvahan Nogayları arasında bir "Kırgız-Bűrüt" boyunun varlığı bilinmektedir.

Biz, "Bűrüt" kelimesinin anlamı konusunda N. A. Aristov'un görüşünü savunuyoruz. Aristov'a göre Bűrüt kelimesi "Börü" (kurt) vardı ve Kırgızların Adigine kabile grubu arasında da Börü adını taşıyan kabileler vardır. Kelimedeki fonetik değişiklik konusunda (Börü-Bűrüt(t)) Bargu(t), Noygu(t), Merki(t), Muiku(t), Tayçu(t) vb. paralellikler örnek gösterilebilir. Eski Türklerin (Hunlar, Göktürkler ve hatta Moğollar) totemik inançlarında kurdun ne kadar önemli bir yer işgal ettiğini burada ayrıca belirtmeye gerek yok. Araştırmacı V. Ya. Butanayev'e göre, "Bűrüt" kelimesi Moğolcadan alınmıştır. Kırgızlar bu ekzo-etnonimi evcil sürülerinin koruyucu tanrısı "İzih" - ak yeleli alaca at'la ilişkilendirerek almışlardır. Bu izih Kırgızların Sayan-Altaylardaki siyasi hegemonyasını sembolize ediyordu. Moğollar döneminde "Bűrüt" kelimesi sadece Tanrı Dağları'nda değil, Sayan-Altaylarda da oldukça yaygındı. Altaylılarda muhafaza edilen sözlü rivayetlerde, Güney Altaylarda yaşayan eski Bűrütlerle ilgili efsaneler mevcuttur. Buna göre Bűrütler dağlarda ve bozkırlarda yaşıyorlardı; oldukça gelişmiş insanlardı. Tarımla uğraşıyorlardı; kanallar açmış, arklar yapmış, şehirler ve kaleler kurmuşlardı. Altay dağları ormanla kaplanınca, onlar bunu tabiatın kötü bir işareti olarak değerlendirdiler ve güneye göç ettiler. Hatta Altaylılar, onların anısına "Bűrüt suvaga", "Bűrütjur-u" toponimlerini kullanmaktadırlar. Bu rivayetin bir benzeri, bugünkü Hakaslarda da vardır. Hakaslardaki bu mitolojik Bűrüt halkının Kırgızların gösterdiği bilinmektedir. Sayan-Altay halkları günümüzde efsanedeki Bűrütleri ve Kırgızları bölgenin en eski halkı olarak görmektedirler. Araştırmacıların görüşlerine göre, "Bűrüt" kelimesi şu eski etnonimlerden gelmektedir: N. Y. Biçurin ve E. J. Maanayev'e göre "Po-tü", "Bulu"; Grumm-Grimaylo'ya göre "Buryat"; Aristov'a göre "Börü". G. V. Ksenofontov, K. M. Petrov, A. Abdikalikov ve O. K. Karatayev'e göre "başka topraklardan", "başka dinlerden", "seri, acımasız", "suçlu" anlamındadır; L. P. Polapova'ya göre "Berkut"dan gelmiştir. Y. Kiçanov, T. Beyşenaliyev'e göre "Kayalı dağ, dağı" anlamındadır; V. Y. Butanayev'e göre "evcil hayvanların koruyucusu Kök Tengri'nin alaca atı" anlamındadır ve en son olarak S. Atokurov'a göre Bugu boyunun ilk adıdır." (O. K. Karatayev)

Sovyetler Birliği saflarında her cephede savaştılar

İkinci Dünya Savaşı'nın meçhul Türkleri!

"...İkinci Dünya Savaşı sırasında hür dünyayı faşizme karşı savunmak için bir insanlık savaşına katılmak istedik. Birçok genç faşizme karşı muazzam bir alerji duyuyordu. 'Bu kavgada bizim de tuzumuz bulunsun' diyorduk..." (A. Faik Bercavi)

İkinci Dünya Savaşı aynı zamanda Türk savaşıydı. Bu büyük savaşa Türkiye katılmadı ama Sovyetler Birliği salında savaşa katılan milyonlarca Türk, ya hayatını kaybetti ya da kayboldu. Çok sayıda Türkiyeli Türk de savaşa gönüllü katıldı. Kahramanlar gibi savaştı sırlarını kendileriyle birlikte götürdü.

İkinci Dünya Savaşı 1941 yılında Sovyetler Birliği kapısına gelip dayanınca, Stalin önderliğinde bütün Birlikler seferber oldu. Ruslarla birlikte Türkmen, Kazak, Tatar, Azeri, Kırgız, Özbek, Tacik birlikleri 'Büyük Anavatan Savunması' adını verdikleri savaşta cepheye koştular ve canla başla birlikte vatanlarını savundular.

Büyük Anavatan Savunması'nda omuz omuza

Savaşın ilk günlerinde Batı Cephe- sinde tam anlamıyla bozgun yaşandı. Hitler'in 'Yıldırım Savaşı' adını verdiği savaşta Hitler Orduları kısa süre içinde Sovyet Birliklerini yarıp Moskova-Stalingrad kapılarına gelip dayandı. Yüz binlerce asker, kurşun atamadan teslim

oldu. Alman orduları 'General Kış' gelmeden Moskova'yı düşürüp dünyanın ilk sosyalist devletini yenmek istiyordu. Alman Orduları ilerledikçe hızları da düşmeye başladı. Bu zaman zarfında Sovyetler toparlanıp yeni ordular kurdular ve Moskova ve çevresindeki sanayi tesislerini söküp trenlerle Urallar'ın gerisine Kazakistan'a sevk ettiler. Kazakistan gibi Türk Cumhuriyetleri, Sovyetlerin geri

İkinci Dünya Savaşı aynı zamanda Türk savaşıydı. Bu büyük savaşa Türkiye katılmadı ama Sovyetler Birliği safında savaşa katılan milyonlarca Türk, ya hayatını kaybetti ya da kayboldu.

FAİK BERCAVİ, Nazım Hikmet'in Yapmış Portresi/
Fotoğraf: Kerem Topaz

Aydınli Bercavi.

savunma dayanağı oldu. Burada insanüstü gayretle yeniden fabrikalar inşa edildi ve üretime başlandı. Artık tanklar, toplar ve 'Katyuşa' ismi verilen füzeler üretilerek cephelere sevk edilmeye başlandı. Kış da gelip çatınca Alman ordusu 'yıldırım' çarpmış gibi Moskova önlerinde saplanıp kaldı. İşte Almanları burada durduranlar arasında yüz binlerce Türk çocuğu da vardı. Bunların kahramanlıkları dilden dile dolaştı, edebiyata ve şiire konu oldu. Haklarında yüzlerce roman yazıldı. Hepsî ülkelerinde anıtlashtı. Her Kazak, Tacik, Azeri, Tatar, Özbek, Türkmen onları unutmadı gönlünde yaşattı. Bugün de halklarının kalbinde yaşıyorlar.(1)

3-4 milyon Türk hayatını kaybetti

İkinci Dünya Savaşı'nın en ağır kaybını Sovyetler Birliği verdi. Kesin olmayan istatistiklere göre 22 milyon Sovyet vatandaş (10- 15 milyonu asker) bu savaşta hayatını kaybetti. Bunların yaklaşık 3 - 4 milyonunun Türk asıllı olduğu tahmin ediliyor. Kazakistan'dan 1 milyon 800 bin kişi savaşa katıldı, bunlardan 1 milyonu evine dönebildi. Azerbaycan yetkililerine göre ise savaşa 600 bin Azeri katıldı ve bunların 300 bini geri döndü. Diğerlerinden ise haber yok. Ya şehit oldular ya da kayıp! Bugün Azerbaycan tarihçileri bunun üzerinde araştırma yapıyorlar. Savaşta tespit ettiğimize göre diğer Türk Cumhuriyetlerinden şu kadar şehit verildi: Tacikistan: 200 bin şehit, Kırgızistan: 180 bin şehit, Kazakistan: 800 bin şehit, Özbekistan: 200 bin şehit.

Azeri gazeteci Hacı Gurban Cebraill'in anlattığına göre Azerbaycan'dan da yüz binler cepheye gitmiş ve bunların çoğu bir daha evlerine dönememiş. Yıllarca bunların yası tutulmuş ve kahramanlar anıtlaştırılmış.

Göğüslerini mermilere siper eden kahramanlar

Her savaşta olduğu gibi İkinci Dünya Savaşı'nda da binlerce kahraman ortaya çıktı. Bunlar hikâyelerde ve romanlarda yaşatılıyor. Birçok isim de ülkesinin meydanlarında anıtlaşmış durumda. İşte bunlara tespit ettiğimiz örnekler:

Tacikistan'dan savaşa giden yüz binler içinde Tuçi Eryigitof, Nemat Karaboyuf, İsmet Şen'fov, Hadi Genceyov, Sait Kul Turdiyov ve İsmail Hamza Aliyov kahramanlaşmış ve halkının gönlünde yaşatılır olmuş. İran'da tanıştığımız Tacik gazeteci Zimmetullah İsmailof'un anlattığına göre Tuçi Bey arkadaşlarını korumak için makineli tüfek ateşine kendisini siper etmiş ve burada şehit olmuş. Ülkesinde de adına anıt yapmışlar. Tacikler kahramanlarını unutmamış ve adları caddelere ve önemli merkezlere verilerek ölümsüzleştirilmiş.

Azeri gazeteci Hacı Gurban Cebraill'in anlattığına göre Azerbaycan'dan da yüz binler cepheye gitmiş ve bunların çoğu bir daha evlerine dönememiş. Yıllarca bunların yası tutulmuş ve kahramanlar anıtlaştırılmış. Azeri halkı da tankların kışın yakıtlarının donmasını önleyen maddeyi bulan Yusuf Mehmet Aliof'u, Keşifçi ressam Mehdi Hüseyinzade'yi, deniz savaşında kahramanlaşan İsrail Mehmedov'u, makineli tüfek ateşine kendisini feda eden Geray Esatov'u, iki defa Sovyet İttifak nişanıyla onurlandırılan Hezi Aslanov'u, Volga'da şehit olan tankçı General Mayor'u ve daha nicelerini unutmadı. 42 ünlü kahramanı anıtlaştırdı.

Tatar şair Musa Celil de savaşa katılanlardandı. Almanlara esir düştü ve alçakça işkenceler sonucu şehit edildi. Kırgızlar da Şopokof, Duşenkol, Çolfo-bey, Tuleberdiyev ve Dayırhasanof gibi 70'e yakın kahramanını gönlünde yaşıyor. Türkmenistan'ın eski Devlet Başkanı Türkmenbaşı'nın babası Ata Murat Niyazov da savaşa gidip bir daha geri gelmeyenlerden... O da ülkesinde anıtlaşmış...(2)

Azeri kahramanlardan, Gemi Ahmedov.

'General Korku'yu yenen Türk kahramanı!

Büyük Anavatan Savunması'nda savaşan birliklerin birçoğuna Türk subaylar komutanlık yaptı. Bunların birlikleri üstün vazife aşkıyla görev yaptı. Öldü ama düşmana teslim olmadı. Çoğu zaman bu birliklerden ümit kesildi; ama onlar mucize yaratır gibi birden çıkıp geldiler. Adeta yeniden doğdular. İşte bunlardan birisi de Aleksandır Aleksandroviç Bek'in meşhur "Moskova Önlerinde- 'Volokolamsk Şosesi' isimli romanında bahsedilen Kazak Taburu'nun komutanı Momış Uli'nin öyküsü!

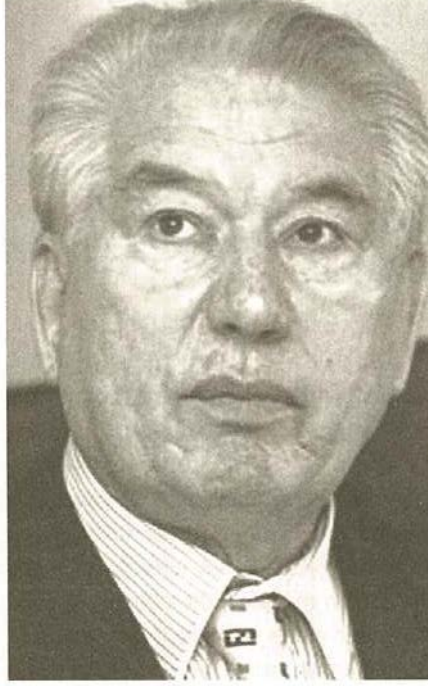
Momış Uli, Alman birliklerini Moskova önlerinde bir ormanda günlerce direnerek durdurmuş ve ilk yenilgiyi tattırmış bir komutan! Bu ünlü roman, Momış Uli ve birliğinin günlerce süren direnişinin öyküsünü anlatır. Momış Uli bu direniş sırasında birliğini çok iyi yönetir ve cephanesiz kaldıkları halde göğüs göğse savaşır ve çembere alındıkları bir sırada da usta bir manevrayla vuruşa vuruşa geri çekilirler. Sovyet komutanları onun birliğinden ümit kesmiştir. O ise birliğiyle birden ortaya çıkar ve herkesi şaşırtır. Üstün hizmet ve kahramanlık maddesi alır.

Momış Ulu bu savaşı birliğine verdiği cesaret ve geri çekilen ve korkup kaçan askerlerin mutlaka vurulacağını söylemesiyle kazanmıştır. Tıpkı Mustafa Kemal gibi... Çünkü Türk'ün askerliğinde ölmek var kaçmak yoktur! İşte Avrupa'yı yakıp yıkan Alman faşizmi Moskova önlerinde bu dirençle durdurulur. Bu direnç, Sovyet Birliklerine çok önemli zaman kazandırır ve Alman ordularının durdurulabileceğini gösterir. Bundan da öte, bütün birlikler üzerindeki 'General Korku'nun yenilmesini sağlar.(3)

Aytmatov'un eserlerindeki savaş

Ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov da eserlerinde İkinci Dünya Savaşı'nı konu etmiş ve Kırgızistan'dan savaşa katılanların hikâyelerini yazmıştır. 'Toprak Ana' romanı ile 'Öğretmen Duşen' hikâyesi bunlardan ünlü olanlarıdır. 'Toprak Ana' romanında 3 oğlu (Kasım, Muslubeg ve Çaynak) ve kocası Savankul'u savaşa gönderen anne Tolunay'ın yaşamı konu edilir. Toprağını ekip biçen köylülerin mutlu yaşamı 'savaş çıktı' haberiyle değişir. Artık onları acı ve sıkıntılı günler bekler. O günleri Aytmatov eserinde şu satırlarla dile getirir:

"Savaşa gidenlere baktım, bir alev kapladı boğazımı. Hepsı birbirine benziyordu; güçlü, sağlam. Yaşayacak, çalışacak uzun yıllar vardı önlerinde. (...) Karın altında yer yer patatesler vardı hâlâ. Her gün erkekler gidiyordu köyden -cepheye gidiyorlardı. Bütün günümüzü çiftlikte geçiriyorduk, sadece savaş ko-

2. Dünya Savaşı'nın canlı tanıklarından Cengiz Aytmatov.

nuşuyorduk, savaşta olup bitenleri. Evlerde yolu gözlenen en önemli kişi postacıydı."

'Toprak Ana' Tolunay'ın büyük oğlu Kasım, Moskova yakınlarındaki Oreho-va köyünde bir baskın sırasında şehit olur. Baba Savankul da Yelets şehrinin yakınlarındaki bir çarpışmada şehit olur. 18 yaşındaki Çaynak da savaşa katılmış ve bir süre sonra o da şehitler arasına ismini yazdırmıştır. Anne ve gelinine ise acılı günler kalır. O günleri de Aytmatov eserinde şu satırlarla anlatır:

"Toprak Ana, Savankul ve Kasım gibi adamlar ölünce nasıl oluyor da dağlar devrilmiyor, göller taşmıyor? Baba da oğul da büyük emekçilerdi. Zamanın başlangıcından beri, dünya onlar gibi insanların çabalarıyla var oldu. Barışta dünyayı besleyenler onlardır, savaşta dünyayı koruyanlar yine onlardır, onlar yani cepheye ilk gidenler."

"Kış ortasında açlık başladı. Bazı aileler yabancı kökleri, otları suyla kanatıyor, renk versin diye de içine birkaç damla süt katıp onu içerek karnını doyurmaya çalışıyordu."(4)

Muslubeg'in mektubundaki savaş!

Cengiz Aytmatov'un 'Toprak Ana'sındaki kahramanı Teğmen Muslubeg 9 Mart 1943 günü annesine gece yarısı gideceği görev öncesi şu mektubu yazar:

"Sevgili Anacığım; zaman geçecek, bir gün beni anlayacaksın. Doğru olanı yapıyorum, sen de hak vereceksin bana. Evet, biliyorum, oğlumun onurlu davranacağını söyleyeceksin. Ama yine de beni anlasan bile, bana söyleyemediğin şu sözler geçecek içinden: 'Oğlum, bu aydınlık dünyayı nasıl bırakabildin?' Evet, sen anasın, bu sorulara cevap istemeye hakkın var, ama senin sorularına bir gün tarih cevap verecek. Şimdilik benim söyleyebileceğim tek şey: bu savaşı bizim istemediğimiz, bizim başlatmadığımızdır. Hepimiz için, bütün insanlar için büyük yıkımdır bu. Bu canavarı parçalamak, yok etmek için kanımızı dökmemiz, canımızı vermemiz gerekiyor. Bunu yapmazsak insan sıfatına lâyık olamayız. Askerî bir kahraman olmayı aklımdan bile geçirmedim. Göze çarpmayan bir mesleğe, öğretmenliğe atılmak için çalıştım. Öğretmen olmayı nasıl da istedim! Tebeşir yerine bir tüfek verdiler elim, asker oldum. Benim suçum değil bu. Çağımızın suçu. Öğrencilerime tek ders bile veremedim.

Bir saat sonra ülkem için bir göreve gideceğim. Canlı döneceğimi sanmıyorum. Arkadaşlarımin hayatını kurtaracağım. Halkım için gidiyorum bu göreve, zafer için, insanda güzel olan her şey için.

Bu son mektubum, bunlar son sözlerim... Sevgili Anneciğim! Evet, senin adını binlerce kere tekrarlasam, anacığım, hakkını ödeyemem. Sana çektireceğim acı için başışla beni, anacığım. Ama boşuboşuna yapılan bir fedakârlık değil bu. Hiç değil. Hayat yaşamayı böyle öğretti. Öğrencim olarak çocuklara benim vereceğim ilk ve son ders de bu. Kendi isteğimle, gönüllü olarak gidiyorum. Arkadaşlarıma yararlı olacağıma seviniyorum.

Cengiz Aytmatov'un 'Öğretmen Duşen' isimli eserinde de savaşın bütün acısı anlatılır. Bu hikâyede Kırgızistan'ın Kurkuru Köyü'nden savaşa katılan öğretmen Duşen'in hikâyesi vardır. Duşen birçok yoldaşı gibi bir daha savaştan geriye dönmeyenlerdendir.

Ağlama, anacığım. Kimse ağlamasın. Böyle durumlarda kimse ağlamamalı. Bağışla beni, Anacığım, hoşça kal. Hoşça kalın, Ala - Toho dağları! Sizleri ne kadar severim!

Oğlun Təğmen Muslubeg Savankulov (Öğretmen)"

Muslubeg, düşman cephaneliğini havaya uçurur ve bu sırada şehit olur. İsmi köyündeki kolhoza verilir. Geriye ise anesine sadece bir kasketi kalır...(4)

Öğretmen Duşen

Cengiz Aytmatov'un 'Öğretmen Duşen' isimli eserinde de savaşın bütün acısı anlatılır. Bu hikâyede Kırgızistan'ın Kurkuru Köyü'nden savaşa katılan öğretmen Duşen'in hikâyesi vardır. Duşen birçok yoldaşı gibi bir daha savaştan geriye dönmeyenlerdendir. Duşen'in öğrencisi Altınay Süleymanova daha sonra eğitimine devam eder ve Rusya'nın ünlü bir felsefe hocası olur. Öğretmenin ölüm acısı nedeniyle bir daha köyüne dönmek istemez. İşte bu eserde bitmeyen savaş acısını anlatır ünlü yazar Aytmatov. Aytmatov hikâyesinde savaşın acılarını şöyle tasvir eder:

"Savaş bitti, zafer kazanıldı. Çocuklar, kitaplarını babalarının harita çantalarıyla götürmeye başladılar okula. Kocalar cepheden dönüp erkek işlerini yapmaktan kurtardılar kadınları. Dulların gözlerinde yaş kalmamıştı artık, yalnızlıklarına alıştılar. Sevdiklerinin yollarını hâlâ gözleyenler de vardı. Ben de Duyşen'den hiç haber alamamıştım. Kurku-

2. Dünya Savaşı'nın en acı faturalarından birisini milyonlarca yurttaşını faşizme karşı savaşta yitiren SSCB ödedi.

ru'dan gelenler kayıp listesinde olduğunu söylüyorlardı onun; köyü Sovyetine öyle haber gelmişti. Belki de ölmüştür, diyorlardı. Aradan uzun zaman geçti, ondan hâlâ bir haber yok. Demek öğretmenin dönmeyecekti. Birbirimizden ayrıldığımız gün demek son olarak görmüştüm onu... Şaşıyorum: yüreğimde ne kadar acı ne kadar hüznün birikmiş. Hayatımın eski sayfalarına baktıkça anıyorum bunu. "(5)

Cengiz Aytmatov savaşı anlatıyor

Yazar Cengiz Aytmatov savaştan çok etkilenir ve adeta savaş onu yazar yapar. Türk yazar Mehmet Nuri Yardını'a yıllar önce savaş yıllarını şöyle anlatır:

"Soruyorlar, niçin yazar oldunuz diye. Ben söylüyorum yazar olmak kişinin kendisinin isteğine bağlı değildir. Ben bu işleri yaparım demedim, bu insanların takdirine bağlı işlerdir. Benim takdirim böyle olmuş. "Niçin yazar oldunuz?" diye sordunuz. Ben 1937 yılında 9 yaşında iken Stalin benim babamı öldürdü. 4 çocuktuk, annem hasta, babasız kal-

dık... Bundan sonra 2. Dünya Savaşı başladı. Halk en kötü duruma düştü. Ben orta 1'de okuyordum. Okuldan çıkıp gelirken bir kişiyle karşılaştım. Köyümün kıymetli bir ferdiydi. O dedi ki, "Sen okulda iyi okuyorsun. Rusça biliyorsun, Kırgızca biliyorsun, bize belediye sekreteri olarak çalış." dedi. Ben o zamanlar 14 yaşında bir çocuktum. Şimdiki çocuklar çalışmak için gider mi? Ben çalışmak için gittim. Herkes beni gördü her yere gittim. Çok hesap kitap gördüm. Savaşta ölenlerin dosyası geliyordu. Dosyada yazıyordu: "Sizin çocuğunuz Beyaz Rusya'da öldü, Moskova'da öldü veya Ukrayna'da savaşta öldü."

"Ben 14 yaşındaydım bu dosyaları benim götürmem lâzım. Çocuklarına, annelerine, babalarına anlatmam lâzım. Ben ne diyeyim. Onlar bana "Sen bu kâğıdı nereden aldın. Git bu kâğıdı götür. Bu kötü haberleri nerden aldın?" diye soruyordu. Ben de ağlaya ağlaya anlatıyordum. Ben hiç yol bulamadım anlatmak için, inandırmak için. Savaş bittikten sonra okula gittim. Savaşı yazmak istedim. İlk eseri'm savaşa ilgili. Askerden kaçanları yazmak istedim. Öz dilim-

"Soruyorlar, niçin yazar oldunuz diye. Ben söylüyorum yazar olmak kişinin kendisinin isteğine bağlı değildir. Ben bu işleri yaparım demedim, bu insanların takdirine bağlı olan işlerdir. Benim takdirim böyle olmuş.

le yazdım. Her türlü Türk diliyle yazdım. Okuyan bilir. Şu ana kadar hiçbir yazar bunları yazamadı. 2. Dünya Savaşı'nda yenilen güçlü oldu. Bu savaşta kahraman biziz. Biz daha güçlüyüz. 5 milyon insan ölse bile. Yendik ezdik, Almanya yenildi, Japonya yenildi, ama ben askerden kaçanları yazdım. Ben kendi gözümle gördüklerimi yazdım.”(6)

Faşizmle savaşmak için cepheye giden Türkiye'li Bercavi

Momiş Uli gibi kahramanların öyküsüne benzer bir öykü de sırf Alman Faşizmiyle savaşmak için Sovyetler Birliği'ne gizlice gidip yıllarca bu saflarda birçok cephede savaşan Aydın'lı 25 yaşındaki Faik Bercavi'nin öyküsü. Savaşın sağ salım gelen 1916 yılında Beyrut'ta Aydın'lı bir annenin oğlu olarak dünyaya gelen Bercavi, ressam ve yazardır aynı zamanda. Birçok dil bilir. Bunu savaşta istihbaratçılık işinde kullanır ve savaş anılarını da yazmaz. 'Onlar benimle mezara gidecek' der ve yıllar sonra Kerem Topuz'a çok kısa bir bölümünü anlatır. İşte gerçek bir gönüllü Bercavi'in anlatıkları:

“İkinci Dünya Savaşı sırasında hür dünyayı faşizme karşı savunmak için bir insanlık savaşına katılmak istedik. Birçok genç faşizme karşı muazzam bir alerji duyuyordu. 'Bu kavgada bizim de tuzumuz bulunsun' diyorduk. Hedefimiz ne komünizmi savunmaktı, ne de Rusya'yı. Sırf insanlığın müdafaası için mü-

2. Dünya Savaşı'nın en acı faturalarından birisini milyonlarca yurttaşını faşizme karşı savaşta yitiren SSCB ödedi.

cadele etmek istiyorduk. Bizim gibi düşünen gençlerin arasında büyük bir mimar vardı, aynı zamanda şairdi. Nâzım'ın çok sevdiği bir kişiydi. İngiliz edebiyatını çok iyi bilen bir başka arkadaşımız John Steinbeck'i filan çevirmişti. Bir Ermeni, aydın bir hukukçu, genç bir doktor vardı aramızda. Bu doktor şimdi büyük bir operatördür. Matematikçi bir Yahudi arkadaşımız da vardı. Biz o zamanlar Ermeni, Yahudi ayrımı yapmıyorduk. 15-20 genç bir araya geldik. Bu gençler bizim takımdaydı, onların başı bendim.

Vicdanımız rahattı; iyi hizmet ettiğimize inanıyorduk. Cesurduk, 20-25 yaşlarındaki bütün gençlerde bu cesaret vardır. Bunun bilinçli bir cesaret olduğu söylenemez. Bu cesaret heyecandan kaynaklanıyordu. Büyük bir iş yapmaya hazırlanmanın cesaretiydi bu. Ama ölüm tehlikesi her an başımızdaydı. Bu mücadele süresi içinde savaşta insanların başına gelebilen bütün ıstıraplar bizim de başımıza geldi. Fakat dava o kadar önemliydi ki, bütün güçlüklerle karşı koyabiliyorduk. Bu mücadelenin içinde ben yaralandım. Çok iyi tedavi ettiler, ama nispeten sakat kaldım. Bakın hâlâ izleri duruyor.”

“En büyük darbeyi Türkler yedi”

Bercavi Bey, Doğu Avrupa bölgesinde Bulgaristan, Romanya ve Ukrayna'da çalışır. Rusçasını ilerletir ve denizaltılarda dinleme yapar. 20 kişilik ekibiyle yaptıklarını anlatmaya devam ediyor:

“Operasyon dâhil her iş yapıyorduk. İşimiz hem komandoluk hem de istihbarat haber alma idi. Merkezimiz Bulgaristan idi. Orada çok arkadaşımız vardı. Bu işe gönüllü olarak katılmış olanların bazıları, Türk, Ermeni yahut diğer insanlar benden daha cesur, benden daha müesirdiler. Benim avantajım birçok dil bilmemdi. Benim bazı teknik tecrübelerim de vardı. Benim muhaberatçı olsaydım, denizaltı tekniğinde olsaydım, bir hayli bilgim vardı. Ben yetiştirildim, kurslardan geçtim. Birbirimizi tamamlıyorduk. Benim başarılı olduğum birçok hareket oldu ama onların sayesinde. Bu hareketleri onların verdiği malumatla, onların iştiraki ile yapabildim. Ben de onların yaptığı bazı kahramanca hareketlerin gerçekleştirmesine yardımcı oldum. Bu mukavemet işlerinde kişi yoktur, herkes birbirine bağlıdır. Siz üç kiloluk bir iş yaparsınız, başkası beş kiloluk, bir başkası yedi kiloluk. Bunlar birleşir, muazzam bir hare-

İkinci Dünya Savaşı sırasında acı bir olay da Kafkaslara sarkan Almanların buralardaki Türk topluluklarını SSCB'ye karşı örgütlemesi ve bunlardan bir ordu kurarak Sovyetler'e karşı savaşmasıdır. Bu savaşlarda Türklere ağır fatura çıktı.

ket ortaya çıkar. İşin en güzel tarafı büyük bir birliğin, büyük bir kardeşliğin var olmasıdır. Biz 20 kişi birbirimizle kenetlenmiş gibiydik. Aramızdan iki kişi öldü, bu bizim için büyük bir darbeydi, büyük bir acıydı. Bu gibi olayları göze alıyorduk. Biliyorum, zor iş korkmadım diyemem. Herkes korkar, dünyada korkmayan insan yoktur. Kabadayılığın onda dokuzu kaçmaktır. Bu olaylar bize büyük bir olgunluk verdi. Fakat savaştan sonra büyük bir düş kırıklığına uğradık. Unutmayın ki 64 milyon insan öldü bu savaşta, 32 milyon Sovyet vatandaşı öldü, Özbekistanlılar, Türkmenistanlılar en önde savaşmışlar, en büyük darbeyi onlar yedi."(7)

Sürgün ve acılar

İkinci Dünya Savaşı sırasında acı bir olay da Kafkaslara sarkan Almanların buralardaki Türk topluluklarını SSCB'ye karşı örgütlemesi ve bunlardan bir ordu kurarak Sovyetler'e karşı savaşmasıdır. Bu savaşlarda Türklere ağır fatura çıktı. Yüz binlerce (Karaçay- Balkarlar gibi) Türk asıllı topluluk bu bölge dışına sürgün edildi. Bu sürgünler sırasında çok sayıda Türk hayatını kaybetti. Bu sayının yüz binleri bulunduğu kaydediliyor. Almanya bu bölgenin petrolü ve buğdayına göz koymuştu. Rusya ele geçirdiği anda bu bölgede 'Kafkas Kraliyet Komiserliği' kurulacaktı, buna kanalar Almanlara canla başla yardım etti. Ancak bu olmadı ve Almanya ile işbirliği yaparak Sovyetler'den ayrılmak isteyen gruplar ezildi. Bölgede büyük bir trajedi oluştu. Bu yaralar bugün de sarılamadı.

Bayçorov iki kardeşiyle savaşa katıldı

Kuşkusuz bölgede sadece işbirlikçiler yoktu. Rus-Türk birliğe savaştı. Bunlardan birisi de daha sonra sürgüne tabi olan Karaçaylı İsmail Bayçorov'du. Bayçorov o günleri şöyle anlatır: "Yetmiş yaşımdayım. Ekim devrimiyle yaşıttım. Rusya'nın kazandığı zaferlerden mutluluk duydum. Faşist Almanya karşısında ali-

nan zaferde benim de payım oldu. Büyük Anayurt Savaşı'nda sakat kaldım. Kızılıordu saflarında hizmet ettim. Keşif kolu kumandanı ve kıdemli teğmen rütbesiyle avcı bölüğü kumandanı oldum. İki kere ağır yaralandım. Çatışmalardaki üstün başarımla nedeniyle savaş madalyalarımın dışında Anayurt Savaşı birinci ve ikinci dereceden nişanlarla ödüllendirildim."

Bayçorov'un iki kardeşi Osman ve Ömer de cepheye gitmişler ve Ömer cepheye şehit olmuştur.(8)

Türkiye esir Türkleri kurtarmaya çalıştı

Savaşın acı bir yüzü de Almanya'ya esir düşen Türk asıllı Sovyet vatandaşlarıdır. Bunların sayısı yüz binleri bulur. Bunların kurtarılması için Türkiye'nin dış temsilcilikleri özellikle Almanya'daki elçilik girişimlerde bulunur. Bu girişimlerde bulunanlardan birisi de Tarihçi Zeki Velidi Togan'dır. Togan Almanya'da daha önce doktora çalışması yaptığı için çevresi geniştir. İşte bundan istifade etmek için Togan, Almanya'ya 1943 yılında gönderilir/gider ve Türk asıllı esirler konusunda çalışmalar yapar. (9)

Nazım'ın dizelerindeki savaş

Türklerin İkinci Dünya Savaşı'ndaki kahramanlıkları büyük şair Nazım Hikmet'in dizelerine de konu olur. "28'lerin Türküsü" isimli uzun bir şiiri "Moskova'ya cephe yetmiş kilometreden az" dizeleriyle başlar ve şu satırlarla biter:

...

Dışarı çıkmak istiyor üç kişi /Gördü Mustafa Sungurbay /"-Vay anam" dedi "vay..." /Sıyırıldı, aldı ağzına bıçağını /Çelikte sevinçle parladı iki ön dişi. /Ve Mustafa telaşsız çıktı siperden /Yerden akan bir su gibi /Ve kaydı bir avcı ustalığıyla emekleyerek. /Tantakiler bıçaklandılar /Ve yandılar Mustafa Sungurbay'la beraber /Mustafa Sungurbay böyle öldü./Nikolay Maslenko /Cephane bitince bir avuç kar attı tanklara /Küfretti,

bağırdı, alamadı hırsını /Yapıştı elleriyle en yakın tankın zincirine /Ve ezildi altında ağır, çelik paletlerin /Fakat yapıştıkları yerde kaldı bileklerinden kopan parmakları /Çünkü zincir onlara değil /Onlar zincire gömüldü /Nikolay Maslenko böyle öldü./Kloçkof Diev attı son bombayı, /Tank durdu ve göçtü ve göçerken ateş açtı. /Kloçkof yıkıldı delik deşik /Gözleri yumuşacık örtüldü. /Nefes aldı: Doymuş ve rahat /Ve sanki yüz yaşında /Ve beyaz yatağında öldü/Natarof'tu siperde son sağ kalan /Yaralıydı. Gece bastı, çıktı siperden /Ormana girdi dirseklerinin üstünde sürünerek /Dolaştı kanayarak günlerce /Bağırmıyor, inlemiyor, sesini saklıyordu /Saklıyordu bir emanet gibi onu /Rastladı yoldaşlarına nihayet /Sesini bir soluk gibi devretti onlara /Hikâyesini anlattı yirmi sekizlerin /Ve öldü /Natarof böyle öldü./Nazım Hikmet

KAYNAKÇA

1) Rudolf Hofmann-Walter Göriltz, (Çeviren: İbrahim Ulus), İkinci Dünya Savaşı'nın Kesin Sonuçlu Muharebelerinden Moskova ve Stalingrad Muharebeleri, Genelkurmay Başkanlığı ATASE Yayınları, Ankara, 1995.

2) Adı geçen ülkelerin Büyükelçilik ve gazetecilerinden şehit sayıları delenmiştir.

3) Aleksandr A. Bek, Moskova Ötlerinde 'Vokolkamsk Şosesi', May Yayınları, İstanbul, 1971.

4) Cengiz Aytmatov, Toprak Ana, Vailık Yayınları, İstanbul, 1969.

5) Cengiz Aytmatov, Öğretmen Düşen. De Yayınları, İstanbul, 1968.

6) Mehmet Nuri Yardım, Sanatalemi.net. 12 Haziran 2008.

7) A. Faik Bercavi, Nâzım'la 1933- 38 Yılları, Cem Yayınevi, İstanbul, 1992.

8) Prof. Dr. Mehmet Alpargu, 'İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyetler'in Kafkasya'daki tehcir (Sürgün) Uygulamaları', Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri (20- 22 Ekim 1997), Cilt 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1998, s.269- 278.

9) Zeki Velidi Togan'ın yayımlanmamış "İkinci Cihan Harbi ve Türkiye" isimli çalışmasından aktaran: Prof. Dr. Tuncer Baykara, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı'ndaki dış siyasetinde dış Türklerin yeri, Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri (20- 22 Ekim 1997), Cilt 1, Genelkurmay ATASE Yayınları, Ankara, 1998, s.96- 101.

Bizim Üniversitelerimiz

Tıp Fakültelerinde kontenjan artışı

Hızlı tren deneyiminden seri doktor üretimine

Eğitim programları ve eğitim yöntemleri konusunun ne hükümetin ne de kontenjanları belirleyen YÖK'ün umurunda olduğunu sanmıyoruz. Ama yine de hatırlatalım, tıp eğitiminde büyük dersliklere öğrencilerin doldurulup ders anlatıldığı dönem neredeyse yüz yıl geride kalmıştır.

Başbakanın işaret fişegi sayılabilecek konuşmasının ardından YÖK üniversite kontenjanlarını artırdı. Bu arada 1980'li yıllardan beri 4500-5000 arasında seyreden tıp fakültesi kontenjanı sayısı birden 6448'e çıkarıldı (Tablo 1). Yeni kurulan tıp fakülteleri için açılan yeni kontenjanların büyük kısmı da onlara bir süre ev sahipliği yapacak fakültelerde gerçekleşecek. Böylece Eylül ayında eğitime başlayacak tıp fakültelerinde dersliklerde geçen yıla göre ortalama % 20 daha fazla öğrenci olacak. Uygulamaya karar verenler altı yıl sonra ülkenin fazladan 1500 doktor daha kazanacağını düşünerek eylemleriyle gurur duyuyor olabilir. Hatta 1500 gencimiz ve onların aileleri kuşkusuz tıp eğitimi şansını yakalamanın mutluluğu içindedir.

Oysa madalyonun öte yüzüne bakmakta yarar var.

Tıp eğitiminin koşulları

Tıp eğitimi etkileyen çeşitli koşullar var.

1. Eğitim kurumları (Eğitim mekanları, eğitimin altyapısı, eğitim bütçesi)
2. Eğitimciler
3. Eğitim programı ve eğitim yöntemleri

Tıp eğitimi verilen kurumlarımızda kuramsal derslerin gerçekleştiği anfi ve derslikler ne durumda? Özellikle uygulamaların yapılacağı laboratuvarları yeterli mi? Laboratuvar uygulaması için örnekleri var mı? Tıp eğitiminin olmazsa olmazı sayılan anatomi laboratuvarında kaç kadavra var? Öğrencilerin yararlanabilecekleri kütüphanesi, yaşamsal önemi olan tuvaletleri, yemekhaneleri ve kantinleri ne durumda? Stajlarını yapacakları hastanede aynı zamanda yeterli eğitim ortamları hazırlanmış mı?

Eğiticiler değerlendirilirken eğitici başına düşen öğrenci sayısı hesabı ile yetinirseniz yine "çok kaba" bir hesap yapmış olursunuz. Bu eğitimcilerin dağılımı nasıl? Tıp eğitiminin temeli olan temel bilimlerde eğitici kadronuz var mı? Eğitimcilerin ne kadarı tam zamanlı görev yapıyor?

Burada bir parantez açıp son yıllarda eğitimcilerle ilgili üç önemli gelişmeyi de hatırlatalım: Birincisi hastaların üniversitelere doğrudan başvuru olanağı tanınmasının ardından üniversite hastanelerinin artan işyükü eğitimcilerin hizmet-eğitim - araştırma şeklinde özetlenebilecek görev dağılımındaki dengiyi öğrenciler aleyhine bozmuştur.

İkincisi, ücretlendirmede izlenen liberal politikalar, üniversite hastanelerinin ekonomik güçlük içinde tutulması,

Hekim yetiştirmenin koşulları hakkında düşünmeden, plan yapmadan, önlem almadan yapılan akıldışı uygulamaların sonucu ne yazık ki hızlı tren kazasından daha fazla can yakıcı olacaktır.

tüm öğretim üyelerini döner sermaye gelirlerini artıracak uygulamalara yönlendirmektedir. Tıp Fakültesi öğretim üyelerinin önemli bir kısmı da "özel hasta tetkik-muayene-tedavisi"ne odaklanarak eğitim görevini arka plana itmiştir.

Üçüncüsü, üniversite uygulama hastanelerine işletmecilik anlayışı dayatılmakta, sayıları hızla artan özel sağlık kuruluşlarıyla rekabete zorlanmaktadır. Bu koşullarda hastadan öykü alma, muayene, tetkik, tanı, tedavi ve rehabilitasyon süreçlerinde öğrencilerin rol almaları, hatta süreci izleyebilmeleri olanaksızlaşmaktadır.

Eğitim programları ve eğitim yöntemleri konusunun ne hükümetin ne de kontenjanları belirleyen YÖK'ün umurunda olduğunu sanmıyoruz. Ama yine de hatırlatalım, tıp eğitiminde büyük dersliklere öğrencilerin doldurulup ders anlatıldığı dönem neredeyse yüz yıl geride kalmıştır. Tıp eğitiminde kuramsal dersler yerine laboratuvar uygulamalarına ve küçük grup eğitimlerine, didaktik sunumlar yerine tartışmalı eğitim ortamlarına yönelmektedir. Tıp eğitiminin kaçınılmaz parçası olan stajlarda da olabildiğince küçük gruplar halinde ve öğrenciye sorumluluk verip denetleyerek başarı sağlamak mümkündür. Hasta başı eğitimlerinde bir hasta odasına doluşan ve hatta sığamayan 20 stajyer öğrencinin son derece önemli mesleki bilgileri edinmesi mümkün değildir. Sonuç olarak, tıp eğitiminde sürekli yöntem arayışları sürmekle birlikte bu yöntemlerin birleştiği nokta, eğitimin başarısı için olabildiğinde küçük öğrenci gruplarının gerekliliğidir.

Hızlı tren faciasından ders almak

Yurttaşlarımızın daha iyi sağlık hizmeti en temel haklarıdır. Hekime ulaşabilmek bunlar arasında yer alır. Devlet bunu sağlamak zorundadır. Ama bunun tek adımı bir kalemde tıp fakültesi kontenjanlarını %20 artırmak, bir gecede 10 tabela fakülte kurmak olmamalıdır.

"Nasılsa orada bir fakülte var. 100 öğrenciyi okutan 120'yi de okutur. Toplamda 1500 doktor daha fazla yetişir" anlayışı "Saatte 100 km hızla giden tren 110 km hızla da gider, sonuçta ulaşım süresi kısalmış olur" biçimindeki bildik yaklaşımdan farksızdır. Hekim yetiştirmenin koşulları hakkında düşünmeden, plan yapmadan, önlem almadan yapılan bu tür bilim ve akıldışı uygulamanın sonucu ne yazık ki hızlı tren kazasından daha fazla can yakıcı olacaktır.

	Kon tenjan	Tavan puan	Taban puan
Hacettepe Üniversitesi (İlg)	144	378,292	370,286
Hacettepe Üniversitesi	154	376,439	36,032
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp (İlg)	52	375,344	367,765
İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp	359	378,069	363,004
Ankara Üniversitesi	257	368,03	362,737
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp	282	367,541	360,686
Yeditepe Üniversitesi (İstanbul) Burslu	10	367,326	360,126
Gazi Üniversitesi (Ankara)	231	367,479	359,835
Marmara Üniversitesi (İstanbul)	129	368,441	359,151
Ege Üniversitesi (İzmir)	277	370,592	358,961
Hacettepe Üniversitesi Kastamonu Tıp	31	363,381	358,78
Dokuz Eylül Üniversitesi (İzmir)	205	366,963	357,734
İstanbul Bilim Üniversitesi (Burslu)	5	35,957	357,033
Uludağ Üniversitesi (Bursa)	205	372,888	356,712
Çukurova Üniversitesi (Adana)	175	370,982	356,488
Maltepe Üniversitesi (İstanbul) Burslu	2	357,426	355,57
Akdeniz Üniversitesi (Antalya)	180	371,79	355,551
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi	129	367,333	355,521
Başkent Üniversitesi Burslu (Ankara)	8	358,498	354,788
Gülhane Askeri Tıp Akademisi (Ankara)	6	357,475	354,7
Kocaeli Üniversitesi	154	359,354	354,379
Selçuk Üniversitesi (Konya)	164	363,868	354,119
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	41	357,636	353,838
Uluk Üniversitesi (Ankara) Burslu	5	356,173	353,509
Selçuk Üniversitesi Meram Tıp (Konya)	82	358,165	353,119
Erciyes Üniversitesi (Kayseri)	180	370,058	352,874
Öndokuz Mayıs Üniversitesi (Samsun)	129	360,365	352,577
Mersin Üniversitesi	129	356,707	352,568
Banıkale Üniversitesi (Denizli)	82	361,659	352,515
Sakarya Üniversitesi	26	353,945	352,349
Celâl Bayar Üniversitesi (Manisa)	113	357,261	352,133
Abant İzzet Baysal Üniversitesi (Bolu)	77	357,233	351,435
Trakya Üniversitesi (Edirne)	134	359,029	350,813
Adnan Menderes Üniversitesi (Aydın)	103	358,55	350,776
Gaziantep Üniversitesi	154	363,81	350,586
Dicle Üniversitesi (Diyarbakır)	103	375,344	350,531
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	31	355,781	350,335
Karadeniz Teknik Üniversitesi (Trabzon)	159	359,408	350,199
Süleyman Demirel Üniversitesi (Isparta)	129	354,96	350,118
Kırıkkale Üniversitesi	62	356,963	349,991
Afyon Kocatepe Üniversitesi	77	353,831	349,67
Namık Kemal Üniversitesi (Tekirdağ)	21	350,716	349,42
Düzce Üniversitesi	62	351,573	349,384
Gaziosmanpaşa Üniversitesi (Tokat)	31	355,711	349,17
İnönü Üniversitesi (Malatya)	123	362,461	348,84
Atatürk Üniversitesi (Erzurum)	154	369,351	348,682
Fırat Üniversitesi (Elazığ)	82	361,204	348,609
Zonguldak Karaelmas Üniversitesi	72	351,435	348,49
Harran Üniversitesi (Şanlıurfa)	41	357,574	348,125
Rize Üniversitesi	41	350,132	348,082
Cumhuriyet Üniversitesi (Sivas)	129	369,335	347,934
Erzincan Üniversitesi	16	348,609	347,846
Giresun Üniversitesi	21	349,791	347,732
Mustafa Kemal Üniversitesi (Hatay)	103	352,285	347,56
Kafkas Üniversitesi (Kars)	21	348,23	347,501
Adıyaman Üniversitesi	31	349,181	347,409
Yüzüncü Yıl Üniversitesi (Van)	72	353,478	347,319
Başkent Üniversitesi (Ankara)	48	352,333	342,913
Gülhane Askeri Tıp Akademisi (Ankara)	144	375,375	341,493
Uluk Üniversitesi (Ankara)	35	345,942	339,677
Fatih Üniversitesi (İstanbul)	30	367,399	338,934
Yeditepe Üniversitesi (İstanbul)	50	356,396	337,96
Maltepe Üniversitesi (İstanbul)	60	341,408	331,164
İstanbul Bilim Üniversitesi	50	344,822	330,345

Tablo. 2008 ÖSS sonuçlarına göre tıp fakültelerinin kontenjanları, taban puanı sıralaması. (www.osym.gov.tr)

Yükseköğretimde sayılarla gerçekler: Bir profesöre kaç öğrenci düşüyor?

Başbakan bir özel hastane açılışı sırasında bir kez daha üniversite öğretim üyelerine "tembellik" eleştirisi yönelterek öğrenci sayısının artırılmasını savundu. Başbakan konuşmasında Almanya'da bir profesöre 26 öğrenci düşerken bu rakamın ülkemizde 3.8 olduğunu açıkladı.

Yükseköğretim Kurulu raporlarına göre ülkemizde 2006-2007 öğretim yılında öğretim elemanı ve öğrenci sayıları şöyledir:

Öğretim elemanları:

Profesör	12.606
Doçent	5.898
Yardımcı doçent	15.612
Araştırma görevlisi	30.495
Diğer(Öğretim görevli, okutman)	21.911
Toplam	86.522

Yükseköğretimdeki öğrenciler:

ÖnLisans	482.208
Lisans	937.317
Yüksek lisans	108.683
Doktora	33.711
Tıpta uzmanlık	11.884
Toplam	1.573.803

a) Yukarıda yapıldığı gibi açıköğretimde okuyan 937.317 öğrenci doğrudan ve sürekli olarak öğretim elemanlarıyla karşı karşıya olmadıklarından bu toplama dahil edilse;

b) Kendileri de öğrenme ve yetiştirme aşamasında oldukları için aslında tam olarak öğretim elemanı sayılmaları doğru olmasa bile öğretim elemanları içinde sayılsa bile; yukarıdaki sayılar öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısının en iyimser rakamlarla bile 18 olduğunu göstermektedir. (YÖK Raporunda bu sayı 28'dir.) Başbakan'ın araştırttığını iddia ettiği profesör başına düşen öğrenci sayısı ise en iyimser rakamlarla bile 125'tir. Bu rakamların aradan geçen bir yıl içinde azalmak bir yana biraz daha arttığını bu konuyu biraz bilen herkes kolayca tahmin edecektir.

Bu gerçekler herkesin kolayca ulaşabileceği kadar ortada ve açık iken yurttaşların gözünün içine baka baka gerçekdışı bilgiler verme tutumunu nasıl değerlendirmek gerektiğinin takdirini kamuoyuna bırakıyoruz. Ama Başbakan'a öğretim üyeleri ve üniversitelerimize yöneltmeyi alışkanlık haline getirdiği "tembellik" suçlaması için daha ciddi dayanaklar hazırlaması

gerektiğini hatırlatıyoruz.

Tıp eğitiminde eğitici-öğrenci oranları

Eğer Başbakan yalnızca tıp fakültelerini kastetmiş ise verdiği sayılar yine gerçeği yansıtmıyor. ÖSYM, TTB ve YÖK kaynaklarına göre 2006-2007 yılı verileri şöyledir.

Öğretim elemanları:

	Eğitici sayısı	Eğitici başına öğrenci sayısı
Profesör	4.075	8,0
Doçent	1.811	18,1
Yardımcı doçent	2.257	14,5
Toplam	8.143	4,0

Yükseköğretimdeki öğrenciler:

Tıp Fakültesi Öğrencisi (Lisans + Yüksek lisans)	32.781
Tıpta uzmanlık öğrencisi	11.830

Görüldüğü gibi tıp fakültelerinde her profesör başına düşen öğrenci sayısı 8, tüm öğretim üyeleri hesaba katılırsa eğitici başına düşen öğrenci sayısı 4'tür. Yine tıp fakültelerinde öğretim üyelerinin aynı zamanda tıpta uzmanlık öğrencilerine ve doktora öğrencilerine de eğitim verdiklerini hesaba katmak gerekir. O zaman bu sayılar daha da artacaktır.

Özetle, başbakanın hesabı nereden bakarsanız bakınız yanlıştır. "Avrupa'da bir profesöre 26 öğrenci düşüyor" derken hangi alanda ve hangi öğrencileri hesaba kattığını tam olarak bilemiyoruz. Tıp eğitimi her yerde daha küçük gruplarda ve daha az sayıda öğrenci ile yapılmaktadır. Karşılaştırmalar yapılırken elmalarla armutları karıştırmamakta, halka bilgi verirken doğru kaynaklara başvurmakta yarar var.

Türk bilimadamlarının uluslararası başarısı

Türkiye'de gen çalışmaları esas olarak 1980'lerden sonra başladı denebilir. Şu alanda bu alanda çalışan pek çok ekip var. Ancak bu kısa zamana rağmen ülkemizde bu alanda çalışmalar yürüten çok değerli birikimler, dünya çapında birikimler oluşmuştur.

Değerli Bilim ve Ütopya okurları, bu ay Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümü Biyokimya Anabilim Dalı Öğretim Üyelerinden **Prof.Dr.Ö.İrfan KÜFREVİOĞLU** ile bir söyleşi gerçekleştirdik. Prof. Dr. KÜFREVİOĞLU ve ekibi geçtiğimiz ay içerisinde çok önemli bir uluslararası bilimsel bir gelişmeye imza attılar. Almanya Göttingen Max-Planck Enstitüsü Genler ve Fonksiyonları Bölümü'nde Prof.Dr.Gregor Eichele ile birlikte 2001 yılından beri yürüttüğü uluslararası bir projeyi tamamladılar.

— B.Ü: Merhaba hocam, öncelikle çalışmanızın tarihçesini ele alalım ister-siniz. Hangi tarihte başladı bu proje?

— İ.K.: Benim mesleğim biyo-kimya, enzimoloji çalışıyorum. Enzimler bilindiği gibi biyolojik katalizörlerdir. Yani vücutta ki bütün kimyasal olaylar enzimlerle gerçekleşiyor, daha doğrusu hızlanıyor. Normal şartlarda çok yüksek basınçta, çok

yüksek sıcaklıkta olabilecek olaylar, enzimlerle vücut sıcaklığında meydana geliyor. Hücrelerimiz her tarafı bu enzimlerle dolu. Enzimler protein yapısındaki moleküller ve enzimlerin sentezi genetik olarak gerçekleşiyor. DNA üzerindeki genlerden enzimler sentezleniyor. Dolayısıyla biz önce enzimlerle başladık, 2000'li yıllarda da genetiğe kaydık.

— B.Ü: Ülkemizde gen çalışmaları nın tarihini tam olarak öğrenebilir miyiz hocam?

— İ.K.: Türkiye'de gen çalışmaları esas olarak 1980'lerden sonra başladı denebilir. Şu alanda bu alanda çalışan pek çok ekip var. Ancak bu kısa zamana rağmen ülkemizde bu alanda çalışmalar yürüten çok değerli birikimler, dünya çapında birikimler oluşmuştur. Örneğin TÜBİTAK'ın desteklediği çalışmaların içinde biyoteknoloji var. Devlet bu işin ciddiyetinin farkında. Gen teknolojisi yetkili kurumlar tarafından ciddi anlamda destekleniyor. DPT projesi yaptığınız zaman

Bilindiği gibi insanda yaklaşık 100 trilyon hücre bulunmakta, bazı hücreler hariç hepsinde yaklaşık 2 metre boyunda DNA bulunmaktadır. Her DNA molekülü üzerinde 30.000 civarında protein geni mevcuttur.

hemen geçiyor. Bu alanda yurtdışında çok sayıda doktora yapıp ülkemize geri dönen arkadaşımız var.

— B.Ü.: Çalışmanızı biraz daha açabilir misiniz?

— İ. K.: Bizim yaptığımız çalışmayı şöyle tarif edebiliriz. Daha önce Amerika ve AB ülkelerinde insan gen haritası üzerine çalışmalar yapıldı. İnsan Genom Projesi tamamlandı. ABD ve Avrupa ortak açıklama yaparak tamamladık dediler. Oradaki çalışma şuydu; İnsan DNA'sındaki hangi molekül hangi proteine karşılık geliyor. Bunu ortaya çıkardılar. Yapılan iş buydu ve çok önemli bir basamaktı. 30.000 gen kime ait, neye ait o bulundu. Bizim yaptığımız iş ise bu çalışmanın bir üst basamağı oluyor. Yani daha yüksek bir projedir. Uluslararası alanda desteklenen bir projedir ve biz de bu projeye Atatürk Üniversitesi olarak dâhil olduk. Ayrıca, TÜBİTAK ve DPT tarafından da desteklenen bu projeye 2002 yılında başladık. Yaklaşık 500.000 yıl bir destek aldık. Onunla şu ana kadar üzerinde çalıştığımız 750 genin şifresini çözdük. Yani bu genlerin nerede şifrelendiğini, ekspressiyona uğradığını çözdük. Bunlar enzim genleriydi. Bunu 14,5 günlük embriyoda yaptık. Elde ettiğimiz sonuçları Almanya'daki laboratuvarında çalışan yine bizim arkadaşlarımızdan oluşan ekibe gönderdik, orada çalışmayı tamamladık ve sonuçlarını tüm dünyadaki bilim camiasının hizmetine sunduk. Burada sonuç olarak genlerin fonksiyonları anlaşılacak. Bu fonksiyonlar anlaşıldıkça gen tedavisi alanında da önemli gelişmeler olacak. Yani kısaca insanlığa

Dünyada arkeolojinin bilim dalı olarak kabul görmesiyle birlikte çalışmalarda yeni bilimsel metotlar uygulanmış, ancak zamanla bu bilim dalının birçok alt bilim dalına gereksinimi olduğu ortaya çıkmıştır.

Prof. Dr. Ömer İrfan Küvrevioğlu

— B.Ü.: Sayın hocam, çalışmada hangi aşamaya gelindi?

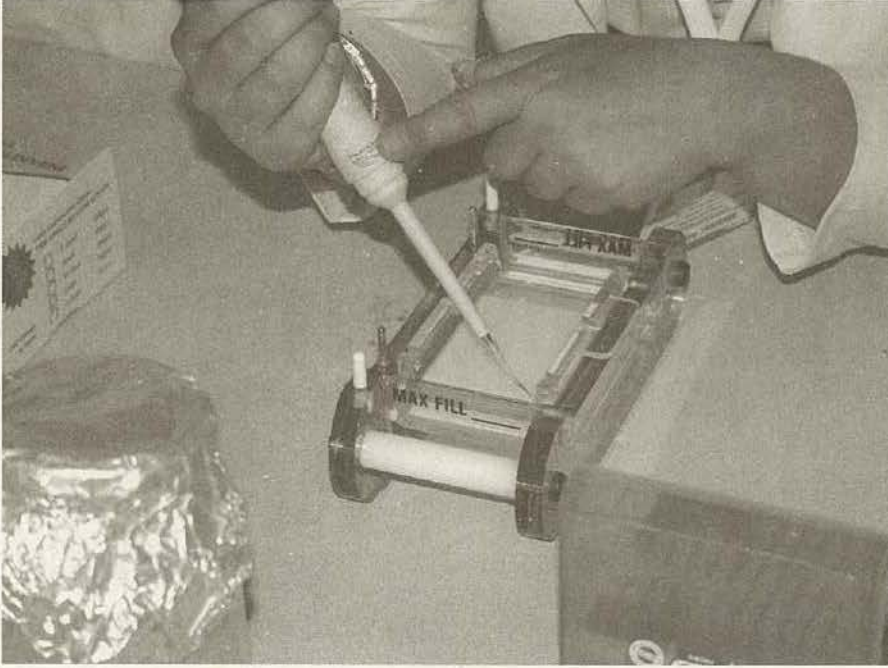
— İ.K.: Bu çalışmalarla fare beyininde ve fare embriyosunda gen ekspressiyonunun detaylı kartını bulmak üzere büyük mesafeler alınmış durumdadır. Fare beyni ve diğer organları hem moleküler hem de fonksiyonel olarak insan beyni ile birçok ortaklıklar gösterir. Bu yüzden insan sağlığı açısından da bu çalışmalar büyük önem arz etmektedir.

— B.Ü.: Bu çalışmalarla, örneğin çeşitli gerekçelerle işlevi bozulmuş, işlevini yitirmiş organların yerine, kök hücre tekniğiyle yeniden sağlıklı organlar oluşturacak yolun taşları mı döşeniyor?

— İ.K.: her konuda olabilir. Örneğin İnsan Genom Projesi'nde genlerin nerede olduğu anlaşıldı. O olmasaydı bu çalışmayı yapamazdık. Biz ileri çalışmayı yaptık. Sonraki bilim adamları bu verileri kullanarak çok ileri çalışmalar yapacaktır. Örneğin hastalıkların anlaşılmasında bu çalışmaların da rolü olacaktır. Ayrıca yeni bir araştırma alanı; ilaçların gen düzeyinde etkilerinin nasıl olduğu üzerinedir. Şimdi bunu araştırmayı düşünüyoruz. Örneğin farelere antibiyotik veriyoruz. Sonra çeşitli zamanlarda kan alıyoruz ve enzim miktarındaki değişiklikleri gözlemliyoruz. Onları izleyip, onu yorumlayıp, ona göre yayın yapıyoruz. Tabii bu yaptı-

ğımız çalışmalar enzim düzeyinde oluyor. Yani canlıya verdiğimiz ilacın genetik düzeyde neleri etkilediğini gözlemliyoruz. Tahribat yaptı mı, yaptıysa düzeyini ortaya çıkarmaya çalışacağız. Buradaki bilgileri birçok alanda kullanacağız. Çalışmamızı daha anlaşılır kılacak birkaç detay daha vermek gerekirse; Bilindiği gibi insanda yaklaşık 100 trilyon hücre bulunmaktadır, bazı hücreler hariç hepsinde yaklaşık 2 metre boyunda DNA bulunmaktadır. Her DNA molekülü üzerinde 30.000 civarında protein geni mevcuttur. Her bir hücrede bulunan bu moleküller üzerinde, insanın birçok karakterlerini ve vücudumuzdaki bütün organların şifrelerini taşıyan 30 bin civarında gen vardır. Her bir gen, DNA üzerinde bir protein (daha doğru ifade ile bir polipeptid zinciri) şifreleyen DNA üzerindeki belirli bölgeleri teşkil eder. İnsanın ilk oluşumunda annenin yumurtalık hücresi ile babanın sperm hücresi birleşerek zigot denilen hücre meydana gelmekte ve 30 bin genlik şifre ve program bu anda oluşturulmaktadır. Daha sonra hücre bölündükçe bu şifre hücreden hücreye aktarılmakta ve her hücre aynı programa tamamen sahip olmaktadır.

İnsandaki 100 trilyon hücrenin her birinde aynı 30 bin gen yapısı olmasına rağmen hepsi her hücrede aktif değildir. Örnek olarak göz hücrelerinde sadece

21. yüzyıl gen teknolojisinin ağırlığını hissettireceği bir yüzyıl olacak gibi görünüyor.

gözden sorumlu genler aktif iken, diğerleri baskı altındadır ve bunların şifrelenmelerine izin verilmemektedir. Böylece her organ veya dokuya has genler aktiftir. Yani insanın yaratılışı esnasında vücudunun her yerinde her türlü organ çıkma ihtimali varken sadece en uygun or-

gan oluşmaktadır. Yine insan vücudu oluşturulduktan sonra sonra her organ için gerekli olan genler aktiveleştirilmekte, diğerleri baskılanmakta ve yanlış bir organizasyona izin verilmemektedir. Örnek olarak diz kapaklarımızda göz çıkma ihtimali yanında, sırtımızda kollarımız da çı-

kabilir. Nitekim sineklerde larva safhasında iken mutasyon, yani DNA baz sırasındaki değişiklik yapılmış ve dünyaya gelen sineklerin ayaklarının başlarından çıktığı görülmüştür. Hâlbuki dünyaya gelen her insanda baş aynı yerde, gözler, kulaklar ve diğer azalar en uygun bölgelerdedir.

Şunu da eklemek gerekir ki, bu çalışma sayesinde hastalıkların gen seviyesinde sebepleri bulunacak ve gerekli uygun müdahalelerle hastalıklar engellenebilecektir. Bu asır sanırım gen teknolojisinin asrı olacak.

— B.Ü.: Görünen o ki, bu projenin sonu yok. Sürekli yeni dallar ve alanlarla kendisini geliştirecek bir çalışma alanı.

— Elbette, her yeni gelişme ve bilgiyle ve her yeni cevapla yeni soruların ve sorunları ortaya çıkarıp çözüyoruz.

— B.Ü.: Çalışmalarınız için ülkemiz ve tüm insanlık adına sizlere çok teşekkür ediyoruz, ayrıca bizi kırmayıp bu yoğun çalışma temposunuz içinde söyleşi isteğimizi kırmadığınız için de çok teşekkür ederiz.

Prof.Dr.Ö.İrfan KÜFREYİOĞLU'nun ortak çalıştığı Prof.Dr.Gregor EICHELE, Avrupa topluluğunca EURExpress projesine iki milyon Euro 2000 yılı içinde destek almıştır. Bu projede Almanya, İtalya, İspanya, İngiltere ve Fransa'dan yedi araştırma grubu 3 yıllık bir araştırma süreci içine girmişler ve bu proje tamamlanmıştır. Ayrıca Prof.Dr.Gregor Eichele grubunca yürütülen benzer projeler Alman Hükümetince 1,3 milyon mark, A.B.D. ce de 200.000 Dolar ile desteklenmiştir. Prof.Dr.Ö.İrfan KÜFREYİOĞLU ve grubu Atatürk Üniversitesi Araştırma Fonu (2001/120 nolu proje), TÜBİTAK (TBAG-2223; 102T166 ile 106T175) ve DPT (2003 yılı için) tarafından desteklenen „Bazı Fare Genlerinin cDNA'larının Üretilmesi, Klonlanması, Antisens mRNA'larının Üretimi ve In situ Hibridizasyon“ konulu projeleriyle Prof.Dr.Gregor EICHELE'nin çalışmalarına ortak olmuştur. Bu proje kapsamında 750 fare geni çalışılmış ve bu genlerin özellikle fare embriyosunun hangi dokularında ekspresyona uğradığı (yani şifrelendiği) belirlenmiştir.

Çalışmalar yüksek etki değeri'ne sahip (impacat factor: 4,03) BMC Genomics dergisinde (2007, 8:232) yayınlanmış, bütün sonuçlar aynı zamanda <http://www.genepaint.org> web sitesine konulmuş, dünyada konuyla ilgilenen bütün bilim adamlarının istifadesine sunulmuştur.

Böylece uluslararası düzeyde yapılan ve birçok hastalığın ve fizyolojik olayların aydınlatılmasına neden olacak bu proje bu konuda yapılacak çalışmaların önemli bir başlangıcı olmuştur. Bu çalışmalar genlerin fonksiyonlarının anlaşılmasına ve birçok hastalıkların hem teşhis hem de tedavisinde önemli aşamalar kazanılmasına hizmet verecektir. Bu proje 2000 yılında ilan edilen gen dizilimlerinin anlaşılması kadar, belki daha ileri bir aşama olmuştur. Bu sonuçlarla ülkemiz adına dünya bilimine önemli katkılarda bulunulmuştur.

Rus bilim tarihine genel bir bakış (1689 - 1917)

Şurası bir hakikattir ki Rus Bilimi, özellikle yurtdışından gelen ve getirtilen seçkin Alman bilginlerinin ve araştırmacılarının etkisi altında biçimlenmiş ve bunların katkılarıyla matematik, kimya ve fizyoloji alanlarında çok parlak çalışmalar gerçekleştirmiştir.

Bilim tarihi araştırmaları, bu konunun bir araştırma nesnesi olarak görüldüğü ve kurgulandığı XIX. yüzyıldan başlayarak iki doğrultuda gelişmiştir: Birinci doğrultu "evrensel gelişmeyi" ve ikinci doğrultu ise -genellikle bir milletin veya bir dine mensup olan milletlerin bilimsel çalışmalarını konu edinen- "yerel gelişmeyi" aydınlatmış ve bilim tarihi, bu iki doğrultuda yürütülen araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak hem ayrıntılandırılmış ve hem de yanlışlarından arındırılmıştır.

Türkiye'deki bilim tarihi araştırmaları, Salih Zeki, Adnan Adıvar ve Aydın Sayılı gibi önderleri takip ederek, genellikle "yerel gelişmeyi" aydınlatmaya yönelmiş ve bu nedenle söz konusu alana gönül vermiş araştırmacılar, çoğu kere Müslümanların veya Türklerin bilime yapmış oldukları katkıları belirlemek istemişlerdir. İncelenmeyi bekleyen Türk Bilim Hayatı'nın özgün koşulları göz önünde bulundurulacak olursa, bunun doğru bir belirleme olduğu ve araştırmaların, ilerleyen yıllarda da aynı doğrultuda sürdürülmesi gerektiği açıktır; ancak böyle bir

hedef belirlendiğinde (belki de oldukça mütevazı olmasına karşın belirli bir miktarda ve belirli bir biçimde bilgi birimi oluşturulmasından sonra), ciddi biçimde sorgulanması gereken epistemolojik bir sorunla karşı karşıya kalınmıştır: Acaba Türk Bilim Hayatı'nı aydınlatmak için,

Acaba Türk Bilim Hayatı'nı aydınlatmak için, sadece Türklerin bilimsel çalışmalarını sergilemek yeterli midir? Eğer değilse, Türkiye'deki bilimsel yaşamı çok daha anlaşılır kılacak uygun karşılaştırma öğeleri bulmak mecburiyetinde kalacağımız açıktır.

Türk Bilim Hayatı'nı aydınlatmak için, sadece Türklerin bilimsel çalışmalarını sergilemek yeterli midir?

sadece Türklerin bilimsel çalışmalarını - ki bunların çok büyük bir kısmı bugün de karanlıktadır- sergilemek yeterli midir? Eğer değilse, Türkiye'deki bilimsel yaşamı çok daha anlaşılır kılacak uygun karşılaştırma öğeleri bulmak mecburiyetinde kalacağımız açıktır. Şu halde bu öğeler neler olabilir?

Mesela bir İngiliz Bilim Tarihi, bir Fransız Bilim Tarihi veya bir Alman Bilim Tarihi (lütfen dikkat edilsin, "Avrupa Bilim Tarihi" demiyorum), kavramaya yönelik bir karşılaştırma çalışması için uygun bir karşılaştırma öğesi olabilir mi? Evet, olabilir ve bu öğelerle yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, Türk Bilim Hayatı'nı daha iyi anlamakta ve yorumlamakta çok da önemli sonuçlar verebilir.

Buna karşın az benzeyen şeyleri karşılaştırmak yerine, çok benzeyen şeyleri karşılaştırmak daha uygun olacağı için, coğrafi ve siyasi açıdan çok daha yakın olan milletlerin bilimsel yaşamlarıyla Türklerin bilimsel yaşamlarını karşılaştırmak, öncekine nispetle çok daha verimli ve ilginç olabilir. Bu nedenle mesela bir Yunan, bir Bulgar, bir Rumen veya bir Rus Bilim Tarihi, Türkiye'deki bilimsel yaşamı, daha nesnel bir biçimde betimlemek ve daha doğru bir biçimde değerlendirmek için çok daha önemli ve yararlı bilgiler ve görüşler sunabilir. Eğer bu sav doğruysa, bundan sonraki araştırmalarda, karşılaştırmalı bilim tarihi çalışmalarına ağırlık vermek ve bu maksatla kendi bilim tarihimiz kadar, özellikle de yakın komşularımızın bilim tarihini de öğrenmeye çalışmak gerekecektir.

Modern Rusya'nın tarihi, bir bakıma Batı Avrupa'nın sömürsünden kurtulmak ve Batılılaşmak yoluyla Çağdaş Dünya'ya katılmak isteyen doğulu milletler için incelenmesi ve yararlanılması gereken bir tarihtir.

Rusya'da XVIII. yüzyılın ilk çeyreği Büyük Petro'nun ve ikinci yarısı ise Çariçe II. Katerina'nın etkisi altında şekillenmişti.

Böylece başkasını betimlerken kendimizi de betimlememiz ve onların başarısını sergilerken kendi başarımızı da sergilememiz olanaklı olabilecektir. Rus Bilim Tarihi, işte bu gerekçeden ötürü, Türk Bilim Tarihi çalışmaları için de elzemdir.

Modern Rusya'nın tarihi (burada elbette ağırlıklı olarak bilim tarihi ve bir yere kadar düşünce tarihi kastedilmektedir), bir bakıma Batı Avrupa'nın sömürsünden kurtulmak ve Batılılaşmak yoluyla Çağdaş Dünya'ya katılmak isteyen Doğulu Milletler için incelenmesi ve yararlanılması gereken bir tarihtir. Gerçekten de Büyük Petro'nun yönetime geldiği 1689 senesinden Ekim Devrimi'nin gerçekleştiği 1917 senesine değin süren ve takriben 250 yıllık sürede başarılanlar çok şaşırtıcıdır ve nitekim aşağıda da kısaca görüleceği üzere, Bilimsel Devrimler Çağı'nda gezegenlerin devinimlerini meleklerin buyruklarına bağlayan bir bilimsel donanımdan, XX. yüzyılın başlarında Pavlov ve Meçnikov gibi Nobel ödüllü veya Nobel ödüksüz büyük bilgiler aracılığıyla evrensel bilim çalışmalarına katkıda bulunmayı mümkün kılacak bir bilimsel donanıma ulaşmaları, örnek alınması gereken bir azmin ve gayretin eseri olarak görülmelidir.

Bütün bir Rus Bilim Tarihi, açıkça bize şunu söylemektedir ki milletleri tarih sahnesine çıkaran veya tarih sahnesinden indiren temel düşünsel etkinlik "Bilim"dir (bu vesileyle burada bir kere daha Mustafa Kemal'in "Hayatta en hakiki mürşit ilimdir." biçiminde özetlenen darbimeselinin isabetliliğine temas etmekte yarar vardır; çünkü son yıllarda bilim felsefesindeki bazı öğretilerin sağladığı olanaklardan yararlanarak ve bilimsel etkinliği, mitoloji veya astroloji gibi uğraşlar derekesine indirerek Ortaçağ'a yeniden bir pencere aralamak eğilimi giderek güçlenmiştir) ve hiçbir şey için geç kalınmamıştır.

Eğer çağdaş bilimsel yaşamın yeniden (ve bilimin doğası gereği hep yeniden) kurgulanması için gerekli yönetsel önlemler alınır ve gerekli yönetsel destekler verilirse, çok kısa bir süre içerisinde, dünya bilimine ve dolayısıyla dünya siyasetine yön verebilecek güce ulaşılabilir.

On sekizinci yüzyıl: çağdaş bilimler, Rusya'ya aktarılıyor

Rusya'da XVIII. yüzyılın ilk çeyreği Büyük Petro'nun (1672-1725) ve ikinci yarısı ise Çariçe II. Katerina'nın (1729-1796) etkisi altında şekillenmişti. Merke-

zi Kiev ve daha sonra da Moskova olan Rusya, kuzeye doğru yeniden harekete geçmiş ve bu yüzyılın başında Büyük Petro, Rusların yeni başkenti olan Saint Petersburg'u kurmuştu. Bu şehir, kısa bir süre içinde Rusya'nın ve Rusların Avrupa'ya açılışının bir sembolü haline geldi. Büyük Petro tarafından başlatılan girişim, daha sonra Çariçe II. Katerina tarafından sürdürüldü. Bu iki hükümdar döneminde, Rusya, giyim-kuşam ve sanat da dahil olmak üzere, birçok alanda yavaş yavaş Avrupalılaşmayı seçti; ancak bu yöndeki düzenlemeler ve devrimler sancısız olmadı; çünkü Rusya, Petro Dönemi'nde savaflara, II. Katerina Dönemi'nde ise ayaklanmalara hiç ara vermedi. Giderek değişti, ama aynı zamanda bölündü. Şehirle köy arasındaki ve Avrupalı bir yaşam anlayışına kavuşan aristokrasi ile eski geleneksel modele göre yaşamını sürdüren halk arasındaki uçurum giderek derinleşti. Bu arada devlet mekanizması güçlendirildi ve Alman askeri modeline uygun olarak sağlam bir bürokrasi kuruldu.(1) (Mesela İbrahim Müteferrika gibi Osmanlı düşünürleri arasında da "Nizâm-ı Cedîd" adıyla anılan yeni düzenlemeleri esin kaynağı oluşturan) Büyük Petro'nun reformları, Rusya'nın eğitim ve bilim alanındaki çehresini de değiştirdi. Bunlar arasında Avrupa'ya öğrenci göndermek ve Avrupa'dan, özellikle de Almanya'dan öğretim üyesi getirmek,(2) Batı Dilleri'nden Rusça'ya yapılacak çevirileri özendirme, Eski Kilise Slav Alfabesi'ni işlekleştirmek, askeri mühendis ve tıbbiye okulları açmak ve nihayet bilimler akademisi kurmak gibi düzenlemeler de bulunuyordu.

XVIII. yüzyılda Rusya'da açılan birçok ortaöğretim kurumu soyluların ve tacirlerin erkek çocuklarına tahsis edilmişti. Fakat bütün bunlara karşın, nüfusun büyük bir kısmı okuma-yazma bilmiyordu.

Rusların ilk üniversitesi, 1755 yılında açılan Moskova Üniversitesi'dir

Büyük Petro'nun yaptıkları, sonraki dönemlerde çok tartışılmıştı; ama gerek "Slavcılar" ve gerekse "Baticılar", şu konuda uzlaşmışlardı ki Büyük Petro'nun reformları, devasa boyutlardaydı ve çağdaş Rusya'nın siyasi örgütlenmesinin ve dünyevi birikiminin temellerini atmıştı. Şüphesiz ki Petro Çağı'nın devrimci yenilikleri arasında en etkili ve bilim tarihi bakımından en önemli olanı, Petersburg Bilimler Akademisi'nin kurulması yönünde önemli atılımların gerçekleştirilmiş olmasıydı.

Saint Petersburg Bilimler Akademisi

Leibniz'in fikirlerinden etkilenen Büyük Petro, 1720'lerin başlarında, Bilimler Akademisi'nin kuruluşuna ilişkin planlar yapmaya başladı. 1725'te öldü; ama Akademi aynı yılın sonlarına doğru, onun ardından gelen I. Katerina tarafından "Academia Scientiarum Imperialis Petropolitana" adıyla resmen kuruldu.

Gelin görün ki bu saygın kurumun ilk üyeleri arasında Rus bilginler bulunmuyordu. Daha çok, Leonhard Euler ve Daniel Bernoulli gibi son dönemlerde seçkinleşmiş olan birkaç Batılı matematikçi ve bilgine yer verilmişti ve Akademi'nin 1728 yılında yayımlanmaya başlanan Commentarii'si, bu kıratla bilginler saye-

sinde Avrupa'da oldukça saygın bir konuma yükseltilmişti. Akademi için hazırlanan özgün planlar, süreç içerisinde yetişen Rusların, yabancı üyelerin yerlerini almalarını öngörüyordu. Bununla birlikte, bu tasarı başarılı olamadı ve XIX. yüzyıla gelinceye kadar, Rus üyeler ancak küçük bir azınlık teşkil edebildiler. İlk Rus üye olan Lomonosov, ancak 1742 senesinde atanabildi.

Uzun süre sarayın gözdeleği'ne ve gerici bürokratlara tahammül etmek mecburiyetinde kalınmasına rağmen, XVIII. yüzyılda Akademi, oldukça başarılı oldu. Dönemin uluslararası bilimsel etkinliklerine etkin bir biçimde iştirak ettiği gibi, Rus İmparatorluğu'nun engin toprakları üzerinde çok sayıda bilimsel keşif gerçekleştirdi. Yabancı dildeki kitapların Rusçaya çevrilmesine katkılarda bulundu ve ülkede bilimsel bilginin yayılmasına çalıştı.

Lomonosov ve Moskova Üniversitesi'nin kuruluşu

XVIII. yüzyılda, Rusya'da birçok ortaöğretim kurumu açıldı. Bunlar, soyluların ve tacirlerin erkek çocuklarına tahsis edilmişlerdi. İlköğretim okulu ise ilk defa 1731'de kurulmuştu; fakat bütün bunlara karşın, nüfusun büyük bir kısmı okuma-yazma bilmiyordu.

Rusların ilk üniversitesi, 1755 yılında açılan Moskova Üniversitesi'dir. Moskova'da bir üniversitenin kurulması, önde gelen Rus bilginlerinden Mikhail Vasilevich Lomonosov'un (1711-1765) gayretleri sonucunda mümkün oldu.

Lomonosov'un çalışmaları, Rus Bilimi'nin bütün yönlerini yansıtıyordu. Çağdaş bilimin sınırlarını genişletiyor ve Büyük Petro'nun reformlarının ardından giderek, Rusya ile dünyanın önde gelen ulusları arasındaki uçurumu büyük ölçüde daraltıyordu.

Lomonosov, Rusya'da bir yüksek eğitim sisteminin kurulması gerektiğine inanıyordu. 1725'te Büyük Petro tarafından kurulan Saint Petersburg Bilimler Akademisi, Rusya'nın gereksinim duyduğu bilgileri yetiştirmek amacıyla açılan bir üniversite ile bir gramer okulu içeriyordu. Bununla birlikte, ne üniversite ne de gramer okulu isteneni sağlayabilmişti. Bu yüzden Lomonosov, çeşitli fırsatları kullanarak Moskova'da bir üniversitenin açılmasının yararlı olacağı düşüncesini yaymaya başladı. Önerilerini, I. Shuvalov'a göndermiş olduğu bir mektupta açıkça dile getirdi; öyle ki bunlar Moskova Üniversitesi tasarısının esasını teşkil ediyordu. İmparatoriçe Elizaveta Petrovna'nın gözdelelerinden olan Shuvalov, Rus Bilimi ve Kültürü'nün ilerlemesini yüreklendirmiş ve Lomonosov'un girişimlerinden çoğunu desteklemişti.

Shuvalov'un yeni bir öğretim kurumu tasarısına ilişkin vermiş olduğu bilgi üzerine, Elizaveta Petrovna, 12 Ocak'ta, Kilise Takvimi'ne göre kutlanan St. Tatyana Günü'nde Moskova Üniversitesi'nin

kuruluş kararnamesini imzaladı; ama Moskova Üniversitesi'nin resmi açılış töreni, Çariçe'nin taç giyme töreninin yıldönümü olan 26 Nisan 1755 tarihinde gerçekleştirildi.

Lomonosov'un tasarısına uygun olarak Moskova Üniversitesi, üç fakülte ile açıldı. Bunlar, felsefe, hukuk ve tıp fakülteleriydi. Öğrenciler, eğitimlerine Felsefe Fakültesi'nde başladılar ve Tabii ve Beşeri Bilimler'de yoğun bir eğitim aldılar. Daha sonra, hukuk ve tıp alanlarında veya Felsefe Fakültesi'ndeki diğer alanlarda uzmanlaşmaya gittiler. Batı'daki üniversitelerden farklı olarak, Moskova Üniversitesi'nde, Rusya'da Ruhban Sınıfı için özel bir eğitim sisteminin bulunduğu hesaba katıldığı için, bir Teoloji Fakültesi mevcut değildi. Profesörler, derslerini sadece bilim dili olarak görülen Latince ile değil, Rusça ile de verdiler.

Moskova Üniversitesi, ilmi ve kitabi bilginin yayılmasında ve toplumsallaştırılmasında önemli bir rol oynadı. Profesörlerin verdikleri derslerin halk tarafından dinlenmesine (veya öğrencilerin, çeşitli konular üzerinde yaptıkları tartışmaların izlenmesine) müsaade edildi. 1756 senesinin nisan ayında, Üniversite içinde bir "basımhane" ile basılan kitapların satılması için bir "kitaphane" açıldı. Böylece Rusya'da yayıncılık gelişmeye başladı.

Üniversite'nin kuruluşundan bir sene sonra, kütüphane kapılarını okuyuculara açtı ve yüz seneden daha uzun bir süre boyunca Moskova'daki tek halk kütüphanesi olarak kaldı.

Moskova Üniversitesi'nin toplumu aydınlatıcı çalışmaları sonraki yıllarda da sürdü. Bu eğitim kurumunun profesörlerinin ve uzmanlarının katılımları ve katkılarıyla, Kazan Üniversitesi (1804), Saint Petersburg'taki Güzel Sanatlar Akademisi (1764'e kadar Moskova Üniversitesi'ne bağlıydı) ve Maly Tiyatrosu gibi Rus uygarlığının büyük eğitim ve kültür merkezlerinin temelleri atıldı.

Öncüsü Büyük Petro gibi, II. Katerina'nın yönetimi de farklı değerlendirilmeye yol açtı. Bazıları dostça, bazıları ise

Mikhail Vasilevich Lomonosov (1711-1765)

düşmancaydı; ama zekâsı, bağımsızlığı ve gerçekçiliği herkes tarafından takdir edilmişti. Gerçek bir açık yüreklilikle, Aydınlanma Dönemi'nin yapılarıyla ilgilen-di ve aydın bir otorite görünümü vermeye çalıştı. Montesquieu'yu okudu. Diderot'nun kütüphanesini satın aldı ve Voltaire ile mektuplaştı;(3) fakat Rusya'nın soyluları köleciydi, halk cahildi ve üçüncü bir sınıf yoktu; çünkü zengin tacirler soylulaşmıştı.

Bu nedenle Rusya'ya Montesquieu'deki liberal ruha dayanan ve Fransa'da yasaklanan bir "nakaze", yeni bir kanunlar kodu sunmak istedi. Ayrıca Rusların yaşam koşullarını iyileştirmek için birçok yenilik yaptı. Bunlar arasında çağdaş tıbbın getirilmesi, hastanelerin açılması ve mecburi aşılanmanın başlatılması da bulunuyordu. En önde gelen gözdesi Potemkine'nin de kendisine yardımları oldu; fakat yönetiminin sonlarına doğru gerçekleşen Fransız Devrimi'nden II. Katerina çok ürktü ve ülkeyi yeni fikirlere kapattı.(4)

Bilimsel yaşam

XVIII. yüzyılda, Rus bilim ve kültürünü temsil eden çok önemli şahıslar, Moskova Üniversitesi'nde yetişti. Bunlar arasında filozof N. N. Popovsky ve D. S. Anichkov, matematikçi ve mekanikçi V.

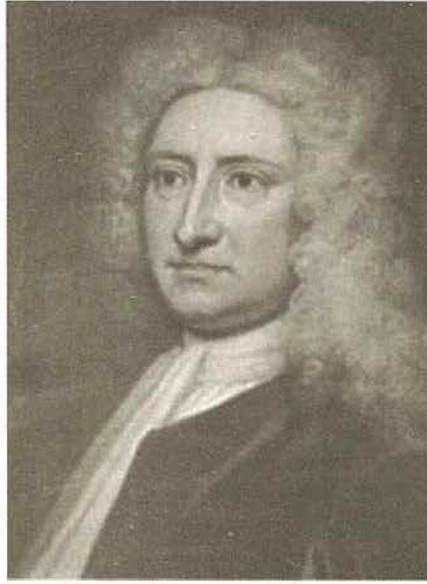
Lomonosov, Rusların yaşam koşullarını iyileştirmek için birçok yenilik yaptı. Bunlar arasında çağdaş tıbbın getirilmesi, hastanelerin açılması ve mecburi aşılanmanın başlatılması da bulunuyordu.

K. Arshenevsky ve M. I. Pankevich, hekim S. G. Zybelin, botanikçi P. D. Veniaminov, fizikçi P. I. Strakhov, toprakbilimci M. I. Aforin ve N. E. Cherepanov, tarihçi ve coğrafyacı K. A. Chebotarev, tarihçi N. N. Bantysh-Kamensky, filolog ve çevirmen A. A. Barsov, S. Khalfin, E. I. Kostrov, avukat S. E. Desnitsky, I. A. Tretyakov, yayıncı ve yazar D. I. Fonvizin, M. M. Kheraskov, N. I. Novikov, mimar V. I. Bazhenov ve I. E. Starov da bulunuyordu.

Rus Matematiği'nin kurulmasında önemli bir rol oynayan Leonhard Euler (1707-1783), Basel'de doğdu. 1724'te Basel Üniversitesi'nde eğitimini bitirdi ve burada Johann Bernoulli'nin yanında matematik çalıştı. 1726'da matematik alanında özgün yayınlar yapmaya başladı ve Bernoulli Ailesi'nin mensuplarıyla yakın olması sayesinde, Saint Petersburg'daki yeni akademiye katılması için bir davet aldı. 1727'de Saint Petersburg'a geldi ve bir daha Basel'e dönmedi.

Akademi, Euler'in dehasının ortaya çıkması için uygun bir ortam sağladı ve buna karşın Euler'in Commentarii için yazmış olduğu görkemli makaleler de. Akademi'nin Batı'da tanınmasında ve saygınlığının önemi bir etmen oldu ve sonuçta, bu kurumun Rus yöneticilerinin gözündeki değeri arttı. Bununla birlikte, Çariçe Anne'in ölümünden sonra, Akademi'nin dışındaki yaşam, yabancılar için tehlikeli olmaya başladı ve 1741'de Euler, Prusya Kralı'ndan almış olduğu cazip bir öneriyi kabul etmeye karar verdi.

Çariçe II. Katerina'nın çağrısı üzerine 1766'da yeniden Saint Petersburg'a döndü. Prestiji giderek azalan Akademi için, bu dönüş önemli bir olaydı; çünkü Euler, bu kurumun önderi olarak görülüyordu. Euler, prestijini ve otoritesini kullanarak Akademi'yi güçlendirmeye çalıştı. Kariyerinin bu son döneminde, kör olmasına karşın, olağandışı üretkenliğinde bir değişiklik olmamıştı. Aslında çalışmalarının neredeyse yarısı, 1765'ten sonra yazılmıştı. Hayatının son yılında, sayılar teorisi alanında en önemli keşiflerinden birisini yaptı.

Joseph Nicolas Delisle (1688-1768)

Euler'in Rus öğrencilerinden hiçbirisi seçkinleşmeyi başaramadı. Buna karşın, bu öğrenciler vermiş oldukları eğitim ve yazmış oldukları ders kitapları yoluyla ülkede bir matematik geleneğinin kurulmasını sağladılar.

Leonard Euler, Akademi'nin kuruluşunun ilk yıllarında, matematiğin ve mekanikğin gelişmesine büyük bir katkıda bulundu. Euler, kariyerine 20 yaşında başladı. O andan sonra yaşamı, tamamen Rus Bilimler Akademisi'ne bağlandı. 1742 ve 1766 arasında, Berlin Akademisi'nde çalışırken, Rus Bilimler Akademisi'nin Commentarii'nde 109 çalışması yayımladı.

Bu arada, Akademi Üniversitesi'nde yetişen Rus bilginleri, Akademi'de yer tutmaya başladılar. Rus Bilimi'nin kuru-

cularından Mikhail Lomonosov, 1742'de Akademi'ye katıldı. 1748'de maddenin korunumu ve hareket ilkesini gösterdi. Daniel Bernoulli'nin gazların kinetik teorisi ile Lomonosov'un ısının kinetik teorisi, yeni atomculara önemli bir katkıda bulundu. Bunların buluşları, çağdaş fizikçileri geride bıraktı. Lomonosov, kimyasal araştırmalarında da atomcu görüşlere geri döndü. Venüs, Güneş diskinin önünden geçerken, bu gezegenin bir atmosferi olduğunu keşfetti. Ayrıca jeolojide ve coğrafyaya da katkılarda bulundu. İlgisini, özellikle maden arama, metalurji ve deniz araçları ile diğer bilimsel araçların geliştirilmesi üzerinde yoğunlaştırdı.

Lomonosov, Beşeri Bilimlerle de yakından ilgilendi: Yerleşik Rus dilini ve Rus şiirinin kurallarını değiştirdi; ilk Rusça grameri yazdı; Rus retorik tahsilini başlattı; Rusça üslup çalışmalarına ve Rus devleti tarihi incelemelerine katkılarda bulundu. Dikkatini, genç bilginlerin yetiştirilmesine ve ülkedeki eğitim çalışmalarının desteklenmesine yoğunlaştırdı. Hattabazen Üniversite'nin ve gramer okulunun başına geçti. Moskova Üniversitesi'nin kuruluşuna aktif bir biçimde katıldı. Öncü bilimsel çalışmaları nedeniyle ardında ölümsüz bir isim bıraktı.

Akademi'nin kurucu üyelerinden Joseph Nicolas Delisle (1688-1768), 1725'te Saint Petersburg'a geldi ve beraberinde birkaç sene önce Büyük Petro'nun Paris'ten satın almış olduğu astronomik araçları da getirdi. Bunlar, Delisle'in gözetimi altında Akademi için inşa edilmiş olan yeni rasathaneye yerleştirildi ve bir süre sonra, bu rasathane Avrupa'daki en iyi araştırma kurumlarından birisi haline geldi. Delisle, burada kendi gözlem programını yürüttüğü gibi, Rus astronomlarının ilk kuşağını da eğitti. Öğrencileri tarafından gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerin önemli bir kısmı, Rusya'nın doğru bir haritasının çıkarılabilmesi için, çeşitli yerlerin koordinatlarının belirlenmesiyle ilgiliydi. Delisle, 1747'de Paris'e geri döndü.

Peter Simon Pallas (1741-1811), Almanya'da doğdu ve yetişti. Halle, Götting-

Joseph Nicolas Delisle, 1725'te Paris'ten Saint Petersburg'a astronomik araçları getirip yeni rasathaneye yerleştirerek buranın Avrupa'daki en iyi araştırma kurumlarından birisi haline gelmesini sağlamıştır.

gen ve son olarak 1760'ta M. D. (Tıp Doktoru) unvanını aldığı Leiden'de tababet eğitimi gördü. Sonraki altı yıl boyunca İngiltere ve Hollanda'da omurgasızlar zoolojisi üzerinde çalıştı ve Royal Society ile Leopoldina Akademisi'nin üyeliğine seçildi. 1767'de, Saint Petersburg Akademisi'ne de alındı ve kısa bir süre içinde, özellikle de Rusya İmparatorluğu'nun bilimsel bir biçimde araştırılması için tasarlanan büyük projeler sayesinde öncü bir kişilik haline geldi. Mesela, Akademi'nin 1768-1774 keşif seferinde seçkin bir konum işgal etti; Rusya'nın ve Sibirya'nın büyük bir kısmını boydan boya geçti ve geniş bir bilgi ve örnek birikimi ile geri döndü. Akademi'deki son çalışmaları zooloji ve yerbilimleri ile ilgiliydi ve bunlar uluslararası prestijini büyük oranda desteklemiş ve Rusya'daki bilimsel hareketi canlandırmıştı.

On dokuzuncu yüzyıl: Çağdaş bilimlere katkı yapıyor

XVIII. yüzyılın ikinci yarısındaki fikri gelişmeler, XIX. yüzyılda çeşitlenerek sürdü. Çağın genç soylularının çoğu gibi, Nicolai Mikhailovitch Karamzine de (1766-1826), Batı'da bulunmuş ve orada Rousseau'nun görüşlerinden büyük ölçüde etkilenmişti. Rusya'ya geri döndüğünde, *Lettres d'un Voyageur Russe* (Bir Rus Gezgininin Mektupları) adlı eserini yazdı ve burada yeni bir biçimi, yani "konuşur gibi yazma" biçimini başlattı. Ağdalı dini ve resmi dili bir yana bıraktı; soyut dili ve duyguların anlatımını sağlayan dili, Fransızca'dan ödünç aldı.

Ayrıca Karamzine, Rusya'da basılan ilk büyük tarihi eseri yazdı. Bu eser, *Histoire de l'État Russe* (Rus Devletinin Tarihi, 1816-1829) adını taşıyordu.

Bu yüzyılın kırkılı yılları, düşünce tarihi açısından da çok önemli gelişmelere sahne oldu. Rus aydınları ikiye ayrıldılar ve bir yanda "Slavophiles" (Slavseverler veya Slavcılar) ve diğer yanda ise "Occidentalists" (Baticılar) konumlandılar. Bunların sebebiyet verdikleri ideolojik ayrılığın etkileri, günümüze değin uzandı.

Nikolai Lobachevsky, "Eukleides dışı geometri"yi yarattı.

Birinci grubu teşkil eden Slavcılar, Büyük Petro'nun reformlarını, Batı teknizmini ve rasyonalizmini kınayarak Eski Rusya'nın dinsel ve toplumsal özgünlüğüne dikkat çektiler. Buna karşılık ikinci grubu teşkil eden Baticılar ise, Büyük Petro'nun reformlarını savunarak Rusya'yı Avrupalılaştırmak istediler. Bunlardan birisi olan ve Rus edebiyatında realizmin yükselmesinde katkıda bulunan Vissarion Grigorievitch Belinski (1811-1848), toplumsal eleştirinin öncülüğünü yaptı.

Rus Edebiyatı'nın kurucusu Aleksandr Puşkin (1799-1837), anarşizm kuramcılarının Mihail Aleksandroviç Bakunin (1814-1876), varoluşçuluğun önderlerinden sayılan romancı Fyodor Dostoyevski (1821-1881), büyük romancı ve ahlakçı Lev Nikolayeviç Tolstoy (1828-1910), ezoteriklerden Elena Blavatskaya (1831-1891), Rusya'daki

XIX. yüzyıl boyunca, çok sayıda teknik okulun ve tababet mektebinin yanı sıra, birkaç üniversite de kuruldu ve bunun bir sonucu olarak, Rus bilginlerinin sayısı giderek arttı.

Marksist hareketin kurucusu ve uzun süre sözcüsü Georgi Plehanov (1856-1918), 1917 Sovyet Devrimi'nin önderi Vladimir Lenin (1870-1924), önde gelen Marksist kuramcılar Aleksandr Bogdanov (1873-1928), Lev Troçki (1879-1940) ve Nikolay Buharin (1888-1938) gibi isimler, bu verimli ortamda yetiştiler ve sadece "Rus Düşüncesi"ni değil, aynı zamanda "Dünya Düşüncesi"ni de derinden etkilediler.

Bilimsel yaşam

Bu dönemde çok sayıda araştırma ve inceleme kurumu kuruldu. Bunlar arasında Moskova Doğa Tarihi Cemiyeti (1805), Maden Okulu ve 1804'te Maden Arama Enstitüsü, İmparatorluk Mineraloji Cemiyeti (1817), Rus Coğrafya Cemiyeti (1845), Rus Entomoloji Cemiyeti (1859), Moskova Matematik Cemiyeti (1864), Rus Bilginleri ve Fizikçileri Kongresi (1867), Rus Kimya Cemiyeti (1868), Rus Astronomi Cemiyeti (1890) ve Deneysel Tıp Enstitüsü (1891) önemli çalışmalar yaptılar.

Ancak Poulkovo Rasathanesi'nin diğerlerine nispetle ayrıcalıklı bir yeri vardı. Rasathane, 1835 yılında Wilhelm Struve'nin gözetimi altında, Saint Petersburg yakınlarındaki Pulkovo'da, Bilimler Akademisi'ne bağlı olarak kuruldu ve 1839'dan itibaren resmen çalışmalarına başladı. İyi donanımı ve yönetimi sayesinde, kısa bir süre içerisinde, dünyanın en iyi rasathanelerinden birisi haline geldi. İkinci Dünya Savaşı'nda yıkılınca, aslına bağlı kalınarak yeniden yapıldı. Buradaki araştırmalar, özellikle astro-metri ve astronomik enstrümantasyonun geliştirilmesi gibi konularla ilgilirdi.

Bu arada, 1803 yılında Saint Petersburg Bilimler Akademisi yeniden düzenlendi. Resmi dilini değiştirdi ve Latince'den Fransızca'ya geçti; böylece kurumun yeni adı, "Académie Impériale des Sciences de St. Pétersbourg" ve yayımladığı derginin yeni adı ise, *Mémoires* oldu.

XIX. yüzyıl boyunca, çok sayıda teknik okulun ve tababet mektebinin yanı

sıra, birkaç üniversite de kuruldu ve bunun bir sonucu olarak, Rus bilginlerinin sayısı giderek arttı. Bununla birlikte, bu asrın sonu gelinceye kadar, Akademi, yine de Rus olmayan bilginlerin hâkimiyetinde kaldı. Bunların neredeyse hepsi Alman'dı ve bunlar, Rus üyelerin azınlıkta kalmaları için çok çalışmışlardı.

1890'lı yıllarda, ulusal bilim hayatında, öncekine oranla çok daha etkin ve çok daha kuşatıcı kılınarak, Akademi çağdaştırıldı ve güçlendirildi. Önceki duruma karşı olarak 1890 yılından sonra seçilen bütün akademisyenler Rus'tu ve yeni üyeler, genellikle üniversitelerle ve teknik okullarla çok daha yakın bir bağlantı içindeydi. 1893'te hükümet, Akademi'nin yeniden düzenlenmesini uygun gördü ve maddi desteğini büyük oranda arttırdı. Bunun bir sonucu olarak yeni araştırma laboratuvarları kurulabildi ve yayın etkinlikleri arttı.

Bu dönemde önemli bilginler yetişti. Matematikte Mihail Vasilievich Ostrogradsky (1801-1862), Pafnuti Lvoviç Çebişev (1821-1894), Sophie Kovalevski (1850-1891), Andrei Andreevich Markov (1856-1922), Aleksandr Mikhailovich Lyapunov (1857-1918), fizikte Emil Lenz (1804-1865), Nikolai Egorovich Zhukovsky (1847-1921), Konstantin Tsiolkovski (1857-1935), Alexander Popov (1859-1906), Petr Nikolaevich Lebedev (1866-1912), kimyada Germain Henri Hess (German Ivanovich Gess, 1802-1850), Aleksandr Mikhailovich Butlerov (1828-1886), Vladimir Vasilevich Markovnikov (1837-1904), Konrad Friedrich Beilstein (1838-1906), coğrafyada Aleksandr Ivanovich Voeykov (1842-1916), Evgraf Stepanovich Fyodorov (1853-1919), jeolojide Vasily Vasilievich Dokuchaev (1846-1903), zoolojide Alek-

İlya İliç Meçnikov (1845-1916), 1908'de Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'ne layık bulundular.

sandr Onufrievich Kovalevsky (1840-1901) ve tıpta ise Ivan Mikhailovich Sechenov (1829-1905) ve Marcelli Nenci'nin (1847-1901) adlarını burada anmak gerekir.

Rus bilginleri, özellikle bu dönemde matematiğin gelişimini büyük ölçüde etkilediler. Kazan Üniversitesi'nden Nikolai Lobachevsky, "Eukleides dışı geometri"yi yarattı. Pafnuti Çebişev ve onun kurduğu Saint Petersburg Matematik Okulu'nun üyeleri sayılar teorisine, olasılık teorisine, diferansiyel denklemler teorisine ve rastlantısal değişkenler teorisine önemli katkılarda bulundular.

Nikolai Ivanovich Lobachevski (1792-1856), 1812 senesinde, daha yeni kurulmuş olan Kazan Üniversitesi'ni bitirdi ve burada Gauss'un bir arkadaşı olan J. M. C. Bartels'den matematik öğrendi. 1814'te fiziksel ve matematiksel bilimlerde "Privatdozent", 1816'da "extraordinarius" ve 1822'de "ordinarius" oldu. Hayatının geri kalanını, Üniversite'de geçirdi ve 1827-1846 yılları arasında buranın rektörlüğünü yaptı. Lobachevski, Eukleides dışı bir geometri tasarladı ve Eukleides'in paraleller aksiyomu hariç, diğer bütün aksiyomlarını koruyarak tutarlı bir sisteme erişti.

F.G. Wilhelm Struve (1793-1864) ise, Almanya'da doğdu ve yetişti; fakat Napolyon Savaşları sırasında askere alınmaktan kurtulmak için 1808'de ülkesini terk etti. Rus İmparatorluğu'na bağlı olan Estonya'daki Dorpat'a (şimdi Tartu) gitti; çünkü burada Almanca eğitim veren bir üniversite bulunuyordu. Astronomiyle ilgilenmeye başlayınca, üniversite rasathanesinde çalışmasına müsaade edildi. Burada yapmış olduğu gözlemler sayesinde, 1813 yılında doktorasını aldı ve matematik ve astronomi alanlarında "extraordinarius" olarak atandı. 1820'de profesör ve rasathane müdürü oldu. Struve, 1832'de Saint Petersburg Akademisi'ne seçildi ve iki sene sonra Saint Petersburg yakınlarındaki Pulkovo'da kurulmasına karar verilen yeni rasathanenin müdürlüğüne getirildi. Bu rasathane, yukarıda da belirttiği üzere 1839'da açıldı. Araç ve araştırmacı yönünden öyle iyi donatılmıştı ki kısa bir süre içerisinde dünyanın önde gelen rasathanelerinden biri konumuna yükselmişti. Struve, 1858'de emekli olduğunda rasathanenin müdürlüğüne oğlu Otto Wilhelm Struve atandı.

Dmitri Ivanoviç Mendeleev (1834-1907), 1856'da Saint Petersburg'da eğitimini tamamladı ve "privatdozent" oldu. 1859'da daha ileri çalışmalar yapmak üzere Avrupa'ya ve özellikle de Heidelberg ve Paris'e gönderildi. Paris'te, dönemin önde gelen kimyagerlerinden Charles-Adolphe Wurtz'un (1817-1884) laboratuvarında incelemeler yaptı ve ayrıca 1860'ta Karlsruhe Kongresi'ne katıldı. Sonra Saint Petersburg Üniversitesi görevine geri döndü ve 1867'de kimya profesörü olarak atandı. Sonraki yıl kurulan Rus Kimya Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer aldı. "Periyodik Tasnifi"ni bulması (1869) sonucunda kavuştuğu büyük şöhret, söz konusu saygın kimyageri, bazı şiddetli azarlamalara karşı koruyamadı. 1880'de Saint Petersburg Akademisi'nin kendisini üyeliğe seçmeyi reddetmesi (ki bunda Akademi'deki Alman ve Rus hizipleri arasındaki derin uçurumun etkisi olmuştu), şöhretinin artmasına neden oldu. On sene sonra, Saint Petersburg Üniversitesi'nde eğitim

Yaklaşık iki asır süren bir hazırlık döneminden sonra Rus Bilimi artık yeterince olgunlaşmış ve evrensel bilim çalışmalarına katkıda bulunma aşamasına ulaşmıştı.

gören öğrenciler arasındaki politik karışmanın dolaylı bir sonucu olarak, kürsüsünden istifa etmek mecburiyetinde bırakıldı. Sonraki yıl, küçük bir resmi görev getirildi ve 1893'te Ağırlıklar ve Ölçüler Bürosu'nun müdürlüğüne atandı. Ölüncüye kadar bu görevde kaldı.

Rusya'da XVIII. ve özellikle de XIX. yüzyıllarda yapılan bilimsel çalışmalar, XX. yüzyılın başlarında meyvelerini vermeye başladı ve 1904'te "koşullu refleks" kavramının geliştirilmesini sağlayan Ivan Petroviç Pavlov (1849-1936), sindirim salgıları üzerine yapmış olduğu çalışmalardan ötürü ve dört sene sonra 1908'de ise İlya İliç Meçnikov (1845-1916), hayvanlarda bakteri gibi yabancı cisimleri içine alarak sindiren amipsi hücreler bulunduğunu belirleyen çalışmalardan ötürü, Nobel Fizyoloji ve Tıp Ödülü'ne layık bulundular.

Bu ödüller şunu açıkça ortaya koyuyordu ki yaklaşık iki asır süren bir hazırlık döneminden sonra Rus Bilimi artık yeterince olgunlaşmış ve evrensel bilim çalışmalarına katkıda bulunma aşamasına ulaşmıştı.

Sonuç

Öyleyse, kısaca belirtmek gerekirse, XVIII. yüzyılda Büyük Petro'nun bilim ve eğitim alanlarında yapmış olduğu kapsamlı yatırımlar sonucunda, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Rus Bilimi, uluslararası bilim çevrelerinde kendisine saygın bir yer edinmeyi başarmıştır.

XVIII. yüzyılda Büyük Petro'nun bilim ve eğitim alanlarında yapmış olduğu kapsamlı yatırımlar sonucunda, XIX. yüzyılın sonlarına doğru Rus Bilimi, uluslararası bilim çevrelerinde kendisine saygın bir yer edinmeyi başarmıştır.

Şurası bir hakikattir ki Rus Bilimi, özellikle yurtdışından gelen ve getirilen seçkin Alman bilginlerinin ve araştırmacılarının etkisi altında biçimlenmiş ve bunların katkılarıyla matematik, kimya ve fizyoloji alanlarında çok parlak çalışmalar gerçekleştirmiştir. Nitekim fizyoloji alanında Pavlov ve Meçnikov gibi saygın araştırmacılar sayesinde Nobel Ödülü'ne ulaşılmış ve böylece Rus Bilimi'nin başarısı uluslararası bilim alanında da tescil edilmiştir.

Bilimsel eğitimde ve araştırmalarda Saint Petersburg ile Moskova'nın büyük bir ağırlığı olduğu anlaşılmaktadır; ama açılan yeni derneklerle ve üniversitelerle, çağdaş bilimlerin kısa bir süre içinde Rusya'nın her yanına ve özellikle de halkın bütün katmanlarına yayılması sağlanmıştır. Ayrıca bu serimlemelerden şurası da açık bir şekilde ortaya çıkmıştır ki Ruslar, aşağı yukarı aynı dönemde Avrupa'nın bilimini ve teknolojisini aktarmaya ve sonra da özümsemeye çalışan Türklerden çok daha başarılı olmayı becermişlerdir. Bunun birçok sebebi olabilir (ve hiç kuşku yoktur ki Ruslar ile Almanlar arasında dini inanç yakınlığından kaynaklanan etkileşim kolaylığını ve Rus İmparatorluğu ile diğer "Düvel-i Muazzama" arasında siyasi maksat benzerliğinden kaynaklanan amaç birliğini de, bunlar arasında kolaylaştırıcı bir etmen olarak Rusların lehine anmak gerekir); ancak burada yapmaya çalıştığımız oldukça yüzeysel sayılabilecek betimleme girişimi bile, şu noktayı bariz bir biçimde açığa koymaktadır ki bu sebepler arasında en önemli olanları, Rusya'da yönetsel desteğin nispeten çok daha yoğun ve düzenli olması, akademi ve üniversite gibi temel bilim ve eğitim kurumlarının gerektiği gibi kurulması ve bugüne kadar yaşatılması, Avrupa bilimi ve bilginleriyle daha kapsamlı ve kalıcı ilişkiler kurulması, uygulamalarda sürekliliğin sağlanması, sadece üretilmiş bilginin aktarılmasının değil, bilgi üretiminin de amaçlanmasıdır.

İleride yapılacak daha ayrıntılı karşılaştırmalar, hem Türk Bilim Tarihi ile Rus

Bilim Tarihi'ne daha fazla ışık tutacak ve hem de bilimsel gelenekleri, nispeten başarılı veya başarısız kılan nedenlerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Elbette bu bilgi, altın değerindedir ve Türkiye gibi uzun bir süreden beri sağlam bir eğitim ve bilim politikası oluşturma uğraşı içinde bulunan ülkeler için çok öğreticidir.

Kaynaklar

Bu çalışma sırasında özellikle Rus bilim tarihçisi Alexander Vucinich'in (1914-2002), *Science in Russian Culture, 1861-1917* (Londra 1971) adlı iki ciltlik muhteşem çalışması kullanılmıştır. Bunun yanı sıra genel ve özel bilim tarihi çalışmalarına ve bu arada *Dictionary of Scientific Biographies*'in ilgili makalelerine başvurulmuştur.

Web sitelerine girilerek, İnternet ortamındaki bilgilere de ulaşmaya çalışılmıştır. Bu sitelerden özellikle "Virtual Guide to the History of Russian Science and Technology" (<http://web.mit.edu/slavaguide/>) adını taşıyan sitenin, bu konuda çalışmalar yapmayı düşünen veya temel kaynaklara ulaşmayı isteyen araştırmacılar ve okuyucular için iyi bir rehber olacağını belirtmek gerekir.

Ayrıca Robert Mortimer Gascoigne'in, *A Chronology of the History of Science, 1450-1900* (Londra 1987) ve Anne-Marie Olive'in *Guide de Civilisation Russe* (Paris 1998) adlı çalışmalarından da yararlanılmıştır.

DİPNOTLAR

1) Anne-Marie Olive, *Guide de Civilisation Russe*, Paris 1998, s. 53.

2) Bilindiği üzere, II. Meşrutiyet'ten itibaren Türk Bilim Hayatı'nda da Alman bilginlerin etkisi giderek arttı. 1916 ve 1933 tarihlerinde gerçekleştirilen yüksek eğitim düzenlemeleri ve devrimleri sırasında Türkiye'ye getirilen bilginler, çağdaş bilimin tanınmasında ve hepsinden de önemlisi "bilimsel araştırma eğilimi"nin yerleşmesinde önemli katkılarda bulundular.

3) Voltaire, 30 Ekim 1769'da II. Katerina'ya yazmış olduğu bir mektuba şöyle başlıyordu: "Madame, Majesteleri İmparatorçe, Türkleri öldürerek, bana hayat veriyorsunuz..." bkz., Olive, s. 61.

4) Olive, s. 60.

Modernleşme - Batılılaşma ayrımında

Kemalist Devrim'in yeri

Modernleşmeyi bir Batıcılık olarak göstermek Batılı sosyologların çok istediği bir tutumdur. Çünkü Batının dünya hâkimiyetini sürdürme siyasetin başarısı, yoksul ülkelerin tam bağımsızlık, laiklik ve ulus devlet ilkelerinden uzaklaşmasına bağlıdır.

Sosyal bilimlerde modernleşme ve Batılılaşma, sıklıkla birbirine karıştırılan iki kavramdır. Oysa içerdikleri anlam açısından bu kavramlar, birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaktadırlar. Modernleşme düşüncesi, 18. yüzyıl Aydınlanma döneminin ürünüdür. İnsanlığın ortak gelişiminin ortaya koyduğu ürünleri ifade eder. İlk çağlarda ateşin bulunması veya tıp alanındaki ilerlemeler gibi ortak gelişme örneklerinin 18. yüzyıldaki devamıdır. Eş deyişle bir toplumun yaşayabilmek için siyasal, ekonomik ve toplumsal alanlarda yapması gereken zorunlu hamleleri anlatır. Öte yandan, Batılılaşma, zenginleşmiş Batı ülkelerinin dünya üzerindeki egemenliklerini korumak için 19. yüzyıldan başlayarak yoksul ülkelere dayatmış oldukları siyasal ve ekonomik paket programlardır. Bu ayrımı daha net olarak açıklayabilmek amacıyla modernleşme ve Batılılaşma kavramlarının bazı temel değişkenlerini karşılaştırmayı uygun gördük. Siyasal ve ekonomik anlamda modernleşme sürecinin temel değişkenleri ulus devlet, tam bağımsızlık ve

yurttaş kimliğidir. Batılılaşma sürecinin temel değişkenleri ise Batı'yla bütünleşme, göreceli özerklik, etnik ve dinsel kimliklerdir. Bu ayrım noktalarından yola çıkarak Türkiye'de Batılılaşma hareketi Tanzimatçılıkla adlandırılabilirken, Türk devrimi veya Kemalist devrim modernleşme hareketi olarak incelenmelidir. İki kavramın temel değişkenlerini şöyle karşılaştırebiliriz:

1. Ulus devlet ve Batı'yla bütünleşme

Ulus devlet, 18. yüzyıldan sonra ülkeler arasında pazar kavgalarının başladığı bir dönemde her ülkenin öncelikli olarak kendi ulusal pazarını koruyabilmek için oluşturduğu siyasal bir örgütlenme tipidir. Yoksul ülkeler açısından ulus devlet, zengin ve gelişmiş ülkelerin egemen olduğu bir ekonomik dünya düzeninde ulusal çıkarın ve toplumsal refahın korunabilmesi işlevini yürütür. Diğer yandan Batılılaşma siyasetinin bir değişkeni olan "Batı'yla bütünleşme" ise, içerdığı amaç

Siyasal ve ekonomik anlamda modernleşme sürecinin temel değişkenleri ulus devlet, tam bağımsızlık ve yurttaş kimliğidir. Batılılaşma sürecinin temel değişkenleri ise Batı'yla bütünleşme, göreceli özerklik, etnik ve dinsel kimliklerdir.

Türk Devrimi veya Kemalist Devrim modernleşme hareketi olarak incelenmelidir.

lar bakımından ulus devlet değişkeninin tam karşısında yer alır. Pazar kavgalarının ve emperyalizmin sürdüğü bir dünyada yoksul ülkelerin ulusal pazarlarının gelişmiş zengin ülkelere açılması anlamına gelir. Bu anlamda Tanzimat döneminde Türkiye, ulus devlet kurmayı değil, Batı'yla bütünleşmeyi amaçlamıştır. 1838 yılında başlayan ve devam eden ticaret anlaşmalarının içeriği Osmanlı Devleti'nin gümrük duvarlarını sonuna kadar açması ve kendi ekonomisini koruyacak önlemlerden vazgeçmesidir. Öyleyse Türkiye, Tanzimat döneminde modernleşme hareketi değil, fakat Batı'yla bütünleşme politikası izlemiştir. Tanzimat'ın reform hareketini yürütenlerin plan ve programında ulus devlet düşüncesi bulunmaz. Ayrıca Batı'dan gelen reform önerileri arasında "ulus devlet kurulması" yönünde bir talep yoktur. Türkiye'nin kendi ulusal pazarlarına egemen olma; esnafı, köylüyü ve küçük üreticiyi dıştan gelebilecek güçlü rekabet rüzgârlarına karşı koruma düşüncesi, 2. Meşrutiyet devriminden sonra güçlenmeye başlamış ve Kemalist Devrimle en üst düzeye ulaşmıştır.

2. Tam bağımsızlık ve göreceli özerklik

Tam bağımsızlık ilkesinin insanlığın gündemine yerleşmesi yine 18. yüzyıla denk gelmektedir. Bu dönem modernizmin doğduğu tarihsel aralıktır ve Amerikalıların bağımsız yaşamak isteyerek İngiliz egemenliğinden kurtulma savaşı verdikleri 1775-1783 yıllarını içine alır. 18. yüzyılın sonu, "bir insan toplumunun başka bir siyasal gücün kölesi olarak yaşamasının sorgulandığı ve mahkûm edildiği" dönemin ifadesidir. Batılılaşma siyaseti ise tam bağımsızlık ilkesini değil, göreceli özerklik kavramını öne çıkarır. Göreceli özerklik kavramı, küreselleşme süreciyle birlikte duyulmaya başlamıştır. "Ülkelerin bağımsız olarak yaşamasının bir hayal olduğu, önemli olanın bu sürecin en az zararlı geçilmesi gerektiği" söylemi, küreselleşme ideolojileri tarafından sıkça anlatılmıştır.

Kısacası, Aydınlanmacılığın siyasal bir uzantısı olarak görebileceğimiz tam bağımsızlık ilkesinin, 19. yüzyıldan sonra gelişmiş zengin ülkeler tarafından sınırlandırıldığı söylenebilir. Tanzimat reformlarının en açık özeti, Osmanlı Devleti'nin varlığını güçlü ülkelere yaslanarak sürdürme politikasına girmiş olmasıdır.(1) Tanzimat reformlarının hiçbirisi tam bağımsızlık siyasetini amaçlamamıştır. Bu siyasetin bir devlet politikası olarak benimsenmesi 20. yüzyılın başındaki Kemalist devrimle olmuştur. Kısacası, yakın

Kurtuluş Savaşı'ndaki isyanların bütünü etnik ve dinsel nitelikli olarak gerçekleşmiştir.

Türk tarihinde Tanzimat dönemi düpedüz bir Batılılaşmayı, Türk Devrimi ise Batı karşısında bir modernleşme hamlesini anlatmaktadır.

3. Yurttaş kimliği ve etnik-dinsel kimlikler

Son olarak modernizmin en açık ilkesi yurttaş kimliğinin etnik ve dinsel kimliklerin önüne geçmiş olmasıdır. Çünkü modern devlet, millet olma süreciyle birlikte yaşayabilir. Ortaçağ toplum düzeninde siyasal ve toplumsal ilişkiler etnik ve dinsel kimliklere göre işlemekteydi. Millet olmak ise ortaçağ toplumlarından çok farklı olarak siyasal, bölgesel, ırksal veya dinsel her türlü kimliğin ikinci plana atılmış olmasıdır. Birinci kimlik artık yurttaş kimliğidir. Modernizm karşıtlarının çeşitli nedenlerle alaya aldıkları biçimsel önlemler gerçekte milletleşmiş bir toplumun yaşamsal davranışlarıdır. Erkeklerin tıraş olmaları veya kadınların dinsel kimliklerini simgeleştirmemeleri yolundaki modern kurallar, artık birleştirici yurttaşlık kimliğinin dinsel ve etnik kimliklere göre öncelik kazanmış olması nedeniyledir. Başka türlü millet oluşmaz. Her an çeşitli unsurlara bölünmeye hazır bir insan kitlesi ortaya çıkar. Zira Ortaçağ toplumu, potansiyel olarak her zaman etnik ve dinsel çatışma zemini olmuştur. Kurtuluş Savaşı'ndaki isyanların bütünüyle etnik ve dinsel nitelikli olarak gerçekleşmiştir.

Batılılaşma siyaseti ise yurttaşlık kimliğini değil, etnik ve dinsel kimlikleri öne çıkarmaktadır. Tanzimat reformlarının birçoğu "etnik ve dinsel haklar" temelinde gerçekleştirilmiştir. Modernizmin temel ilkelerinden olan milletleşmek, bir amaç olarak Tanzimat reformlarında görülmez. Milletleşme modernizmin bir amacı

olduğu halde Batılılar, Osmanlı Devleti'ne sundukları reform paketlerinde milletleşmeyi önermezler. Çünkü Türk tarihinde Tanzimat dönemi "modernleşme" değil, "Batılılaşma" dönemidir. Türk devleti, toplumu yurttaş kimliğiyle birleştirme amacını Kemalist devrimle gündemine almıştır. Bu nedenle Kemalizm bir Batılılaşma hareketi değil, yaşamak için zorunlu olan modernleşme hamlesidir.

4. Sonuç

Modernleşmeyi bir Batıcılık olarak göstermek Batılı sosyologların çok istediği bir tutumdur. Çünkü Batının dünya hâkimiyetini sürdürme siyasetinin başarısı, yoksul ülkelerin tam bağımsızlık, laiklik ve ulus devlet ilkelerinden uzaklaşmasına bağlıdır. Böylece yoksul ülkelerden Batı'ya karşı yükselecek hoşnutsuzluk, yine yoksul ülkeleri vuracak biçimde yön değiştirmiş olacaktır.

Batı, Türkiye'nin modernleşme yönünde adım atmasını hiçbir zaman istememiştir. 18. yüzyıldan günümüze kadar olan süreçte Batı'dan gelen reform isteklerinin hiçbirisi Aydınlanmacı veya 18. yüzyılın devrimci ilkeleri değildir. Tam tersine olarak Türkiye laiklik, halk egemenliği, ulus devlet veya tam bağımsızlık için Batı'yla savaşmak zorunda kalmıştır. Öyleyse emperyalizme karşı duran bir sosyal bilimcinin, öğretmenin veya tarihçinin Kemalist devrimi bir Batılılaşma hareketi olarak görüp anlatması büyük yanılgılara neden olacaktır.

DİPNOTLAR

1) Bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarih 5.Cilt, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1994. s: 218.

Dilim'e Göre

Verba Volant

Ucundan kenarından dil'ine mürekkep bulaşanların bildiği ve sıkça kullandığı meşhur Latince sözün devamı da şöyle: "**Scripta Manent**". Müslüman mahallesinin salyangoz ithalatçısı değilim; Türkçesini de yazayım: "**Söz uçar, yazı kalır**"...

Bu söz acaba ilk söylendiği zamanlardaki anlamını koruyor mu? Yani, "Bir sözün kalıcı olmasını istiyorsanız, yazmalısınız; aksi takdirde -şifahi bir anlatım olarak kalırsa- uçup gidecek ve gelecek nesillere ulaşamayacaktır." anlamında mı söylenmiştir acaba o devirlerde? İşte tam bu noktada itirazım var! Yok efendim, sözün günümüzdeki rasyo-nelliğini filan tartışacak değilim elbette... Lakin, Roma devri yazmalarının rulolar halinde korunduğu ve bu yazmaların müstensihler tarafından uzun ve meşakkatli mesailer harcanarak çoğaltıldığı düşünülürse; "**söz**", mağrur ve muzaffer bir edayla "**yazı**"nın önünde, hatta üstünde olmalıdır. (*Uçu-racağım onu birazdan!.. Az sonra!*)

Şöyle ki...

O devrin edebiyatında -malumunuz- noktalama işaretleri henüz kullanılmıyordu. Hal böyle olunca da metinler, sadece -uzun süreli temrinler yapan- belagat sahibi kişiler tarafından etkili ve güzel anlatım özelliği kazanabiliyordu. Bir başka anlatımla: Yazılanlar kâğıt üzerinde yapışıp kalmıyor, adeta kanatlanıp uçarak meraklı ve istekli kulaklara ulaşı-yordu. Böyle bir durumda övgü, "**yazı**"ya mı yoksa "**söz**"e mi olur, bir düşünün bakalım!

Bu savımı okuyan biri çıkıp "Bin yıllık sözün kavramsal istikametini tam tersine çevirdin; olacak iş mi bu!" dese, inanın söyleyecek bir sözüm olmaz! Tevil (*kıvırtma*) filan değil; herkesin (*söz gelişi canım: tek başıma Don Kışotluk yapmı-yorum burada!*) hafızasına o şekilde nakşetmiş olduğu için tartışmak istemem, anlamında söylüyorum. Meşhur olmuş

ve "doğru"ların yerini almış "**yanlış**"lara karşı çıkmak ne demektir bilirsiniz!

Lafa yekûn tutayım...

Bu aykırı tavrımın güçlü bir dayanağı var; yukarıda da bahsettiğim gibi, tek başıma değilim! İlk gençlik yıllarında, iki sene boyunca Arjantinli edebiyat devi Jorge Luis Borges (1899-1986)'e kitap okuyarak (*Borges, görme kabiliyetini 1955'te yitirmişti çünkü*) edebiyat suyunu kaynağından içen biri hem de! Kim olduğunu söylemeyeceğim; beni affedin!..

Merak eden, araştıtır bulur!

Burnoti

Bu sayıda size "**enflye**"den bahsedeceğim... Aman yanlış anlamayın: Hiç kimseyi bu keyif verici maddeye özendirmek gibi bir niyetim filan yok!

Sözlükler, "**Buruna çekilen çürütülmüş tütün tozu**" olarak tanımlıyor enfiyeyi... Özellikle eski devirlerde, keyif ehillerinin pek rağbet ettiği bir maddedir. Buruna çekilerek kullanıldığı ve sık sık hapşırmaya sebep olduğu için de insanı rahatlattığı iddia edilir...

Bu kelime, köken olarak Arapça "**enf**"ten gelir. (*Enf, Türkçede koku alma organımız olan "burun"a tekabül eder.*) Sırası gelmişken, bu keyif veren maddenin Arap toplumlarında kullanılan ismini de yazayım ki yazımın başlığı da boşlukta sallanıp durmasın: "**Burnoti**". Yani, "**burun otu**"! Biz onlardan bir kelimeyle (*enf/enfiye*) tanımlamışız, Hekimbaşı Emir Çelebi'yi IV. Murad'ın gazabına uğratan bu tozu; onlar da bizden bir kelimeyle (*burun/burnoti*)... Pek hoş bir alışveriş doğrusu...

Emir Çelebi'nin hikâyesini de başka bir gün anlatırım... Siz, siz olun, böyle şeylere iltifat etmeyin sakın!

Zaten nereden bulacaksınız!?

Bilmek lazım

* Demet: "**Demati/demation**"dan türemedir ve "bağ" anlamına gelir; yani, bizdeki anlamının aynısı. (*Yunan mitolojisindeki tarım ve bereket tanrıçası Demeter'le de kelime kökeni itibarıyla kardeştir. [Demeter'in Romalılardaki ismi "Ceres"tir.] Hemen şuracığa, "demet"ln karşılığı olan Latince "fascis"i de yazıvereyim: "Faşizm" kelimesinin köküdür. İtalyanca "fascio/faşo", milliyetçilerin "demet/küme" halinde toplanması anlamında parti sembolü olmuştur. (Benito Mussolini'nin faşist partisinin sembolü de zaten buğday demetidir.)*) Bu kelimenin türevlerinden olan "**fasikül**"ü biz de kullanıyoruz.

* "Unkapanı"nın eski adı "Kapan-ı dakik"tir (*dakik: nazik, ufak, ufalanmış, un*). Eski zamanlarda, İstanbul'da "un, yağ, bal ve ipek" gibi temel gıda ve ihtiyaç maddelerinin kontrol ve dağıtımının yapıldığı hanlara "Kapan" denirdi. ("**Kapan**", Arapça "**Kabban**"dan gelir ve "**büyük kantar**" demektir.)

MESLEĞİNE GÖRE SEMT SEÇ

- Bel ağrısı çekenlere: **Çamlıbel**
- Şeker hastalarına: **Şam**
- İş bulmak isteyenlere: **Umuryeri**

Ana Tanrıça'nın Kutsal Kenti: PESSINUS

Inge CLAERHOUT ve John DEVREKER

Çeviren: Betül AVUNÇ

Homer Kitabevi'nin "Antik Kentler Serisi"nden bu yıl *iki* kitap yayımlandı. Bu seri, ülkemizdeki antik yerleşim yerlerinin tanıtımını yaparak, buraların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılmasına hizmet etmeyi amaçlıyor. Seri, bilimsel nitelik taşımakla birlikte konunun uzmanı olmayanların ve bu kentleri gezecek ziyaretçilerin de anlayabileceği tarzda yazılmış. Çok sayıda görsel malzemeyle desteklenerek, okuyucunun kenti hissetmesini hedefliyor.

Serinin bu yılki ilk kitabına konu olan antik Pessinus kenti, Anadolu Platosu'nun ortasında, Ankara'nın 150 km. güneybatısında yer alıyor. Antik kentin büyük kısmı, bugünkü Ballıhisar Köyü'nün altında bulunuyor. Burada, 1967 yılından bu yana Belçika Ghent Üniversitesi kazı ekipleri tarafından çalışmalar yapılıyor.

Söylencelere göre, bu kutsal alanının geçmişi Phryg Dönemi'ne, yani MÖ 8. yy.a kadar geri gitse ve Kral Midas tarafından kurulduğu söylene de burada yapılan arkeolojik çalışmalarda henüz bu döneme ait hiçbir kalıntıya ulaşılamamış. Taşoz Adası'ndan gelen ve olasılıkla MÖ 3. yy.ın ilk çeyreğinden kalma, damgalı bir şarap amforası kulpu, Pessinus'ta keşfedilen en eski yazılı belgedir. Kazılarda elde edilen yazıtlara göre antik kentte bir tiyatro, bir "gymnasion" (spor okulu), bir arşiv binası ve hamamların yanı sıra çeşitli kamu binaları ve tapınaklar bulunmaktaydı. Kentte yapılan kazılarla bu kalıntılar bir bir gün yüzüne çıkartılıyor.

Kazılarda ortaya çıkarılan Augustus zamanından kalma su kanalları çok etkileyicidir. Kanal sistemi 11-13 m. genişliğinde, 500 m. uzunluğundadır. Kenarlarında sütunlu yürüyüş yollarının yer aldığı bu gösterişli kanal klasik dünyada tektir. Anadolu'da Ana Tanrıça kültürünün merkezi olan kentte imparator kültüne ait değişik tapınak kalıntıları vardır. Kentin bir kült merkezi olması nedeniyle başından beri arkeolojik kazıların odak noktasında tapınak alanındaki çalışmalar yer almıştır. Bu kutsal alan, bir Roma tapınağı (Sebasteion), basamaklı bir tiyatro ve bir agora'dan oluşan çok yönlü bir kompleks halinde inşa edilmiştir. Bu yapıların inşasına İmparator Augustus'un ölümünden kısa bir süre sonra başlanmış ve MS 1. yy. ortasında tamamlanmıştır.

Pessinus'taki kazılarda antik mezar alanları, çeşitli sivil yapılar, evler, Hristiyanlık döneminden Aya Sofya Kilisesi kalıntıları, kentin doğusundaki tepelerin birinin kuzey yamacındaki Büyük Tiyatro ve Akropoli'deki kalıntılar ortaya çıkarılmıştır.

2005 yılında onarıp yenilenen eski bir köy okulunda açılan Pessinus Araştırma Merkezi'nde bugün, kazılarda elde edilen

keramik, insan ve hayvan kemikleri incelenmekte, arkeobotanik araştırmalar ve kömür analizleri yapılmakta, bir mermer programı kapsamında çevredeki mermer ocakları incelenmektedir.

Homer Kitabevi, İstanbul 2008, 204 s.

Doğu ile Batı Arasında Bir Liman Kenti: ELAIUSSA SEBASTE

Eugenia Equini SCHNEIDER

Çev. L. Ece SAKAR

Homer Kitabevi'nin Antik Kentler Serisi'nden çıkan bu yılki ikinci kitaba konu olan antik kent Elaiussa Sebaste, Anadolu'nun güneydoğu kıyısında, bugünkü Mersin'e bağlı Ayaş Kasabası'nın olduğu yerde. Geç Hellenistik Dönemde (MÖ 2-1.yy.) kurulmuş, Roma İmparatorluk ve Erken Hristiyanlık Dönemlerinde en parlak devrini yaşamış bir kent. Kitabın yazarı Prof. Dr. Eugenia Equini Schneider (Roma Sapienza Üniversitesi, İtalya) 1995'ten bu yana Elaiussa Sebaste kazısı başkanlığını yapıyor.

1995-1999 yıllarında yapılan kazılarda ortaya çıkartılan tiyatro binası, MS 2. yy.a tarihlenir. Tiyatro yapısının seyirci kısmında, 5'i yukarıda 18'i aşağıda yer alan 23 oturma sırasında belirli aralıklarla 5 geniş merdiven bulunur.

Olasılıkla Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen agora, 1996'dan 1999'a kadar yapılan araştırmalarda ana girişin her *iki* yanında, ağız kısımlarında aslan protomu bulunan iki anıtsal çeşme binasının yer aldığı saptanmıştır. Agoranın üzerine kaplayan üç nefli, karşılıklı apsisleri olan büyük kilise bulunur.

Otoyol ile bugünkü kasabaya giden yolun kesiştiği yerde "Büyük Hamam" olarak adlandırılan mimari kompleks yer alır.

Kentin batısında palestranın (beden eğitimi salonu) içinde, bugün tamamıyla yıkılmış bir Bizans kilisesi bulunur.

Bugün Elaiussa'daki tek tapınak, kent dışındaki güney kesimde, dağlık burunun denize hâkim bir tepesinde yer alır. Tapınağın hangi tanrıyla ilgili olduğu henüz saptanamamıştır. Tapınağın kutsal bölümünün (cella) güney iç bölümünde Bizans Dönemi'nden kalma mozaik tabanlı küçük bir kilise bulunur. Kentin kesimindeki kenar mahalleleri çevreyen tepenin üstündeki limon bahçelerinin arasında ise Karma Hamam Kompleksi yer alır.

Anadolu'nun en iyi korunmuş Roma nekropollerinden (mezarlıklarından) biri Elaiussa Sebaste'dedir. Mezarlık alanı çeşitli formlardaki anıtlarla tüm kente yayılmıştır.

Homer Kitabevi, İstanbul 2008, 176 s.

Evrime ve insana dair

Otçul atalardan oğullara kalan sancı: Apandis

İnsanda kısa kör bağırsağın daralmış ucu, çıkıntısı olan apandis, ortak atalardaki işlevsel kör bağırsağın körelmiş halidir.

Bu ay, geçen ay ki yazımın konusu olan insanın evrimsel süreçte körelen yapılarını anlatmaya apandis örneği üzerinden devam edeceğiz. Herhalde başka hiçbir organ yoktur ki adını yalnızca hasta olduğumuzda duyalım. Apandis gerçekten de 'apandisi patlamak' kalıbından ayrı düşünülüyor, o kadar ki bir çoğumuz apandisi yanlış kullanarak organın iltihaplı olması anlamına gelen apandisit olarak biliyoruz. Bizi sürekli patlama tehdidiyle baş başa bırakan bu organ neden var? Cevabını evrim teorisi veriyor.

İnsandaki apandis bir evrim artığıdır

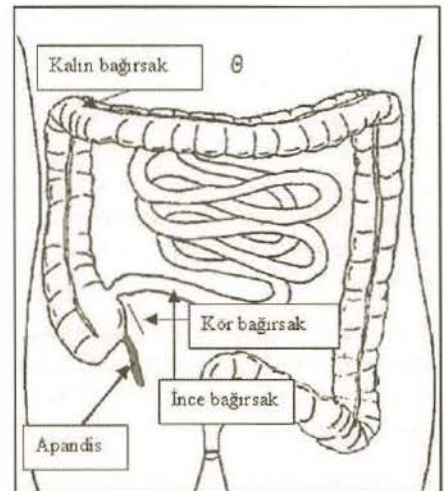
Hatırlayacaksınız, temel bir işlevi gerçekleştirmek üzere bir canlıda bulunan, evrimleşmiş kompleks bir yapı soy ağacına göre yakın akrabalığı bulunan bir diğer canlıda küçülmüş, körelmiş ve artık o temel işlevi yerine getiremez hale gelmişse o yapıya körelmiş yapı diyoruz. Mesela kanatların asıl görevi uçmaktır fakat devekuşlarının kanatları artık bu temel işlevi yerine getiremedikleri için bunlara körelmiş yapı diyebiliriz.

Önce apandisin ne olduğuna bakalım. İnsanda ince bağırsakla kalın bağırsağın arasında bulunan kör bağırsağın ucundaki birkaç santim boyunda ve yaklaşık 2 cm. çaplı bölgeye apandis denilir. Apandis otçul primat atalarımızdan kalan körelmiş

İnsanda ince bağırsakla kalın bağırsağın arasında bulunan kör bağırsağın ucundaki birkaç santim boyunda ve yaklaşık 2 cm. çaplı bölgeye apandis denilir. Apandis otçul primat atalarımızdan kalan körelmiş organımızdır.

Bizimle yakın akrabalığı bulunan pek

çok canlıda da kör bağırsak ve/veya apandis bulunur. Ve/veya diyoruz çünkü apandis ile kör bağırsak arasında genelde ters orantı görülür. Bir çok hayvanda kör bağırsak bizde olduğu gibi küçük ve körelmiş değildir; çünkü kör bağırsakta yaşayan bakterilerin salgıladığı enzimler otçulların çok miktarda aldığı selülozun sindirimini sağlarlar. Mesela koalada kör bağırsağın uzunluğu bizdeki gibi birkaç santim değil 2 metreyi bulur ve bu hayvanda ayrı bir apandis denebilecek bölge bulunmaz. (Bkz. Şekil: 2) Otçullardaki bu kör bağırsak içine sindirilecek selüloz yoğun maddeyi depo eder ve bu bağırsak boyunca parçalanır. Selülozun parçalanması zor bir süreçtir ve koalanın iyi evrimleşmiş kör bağırsakları bile besinlerdeki selülozun tamamını sindiremez. Peki insanda ve yakın akrabalarında bulunan apandis nasıl evrimleşti? Muhte-

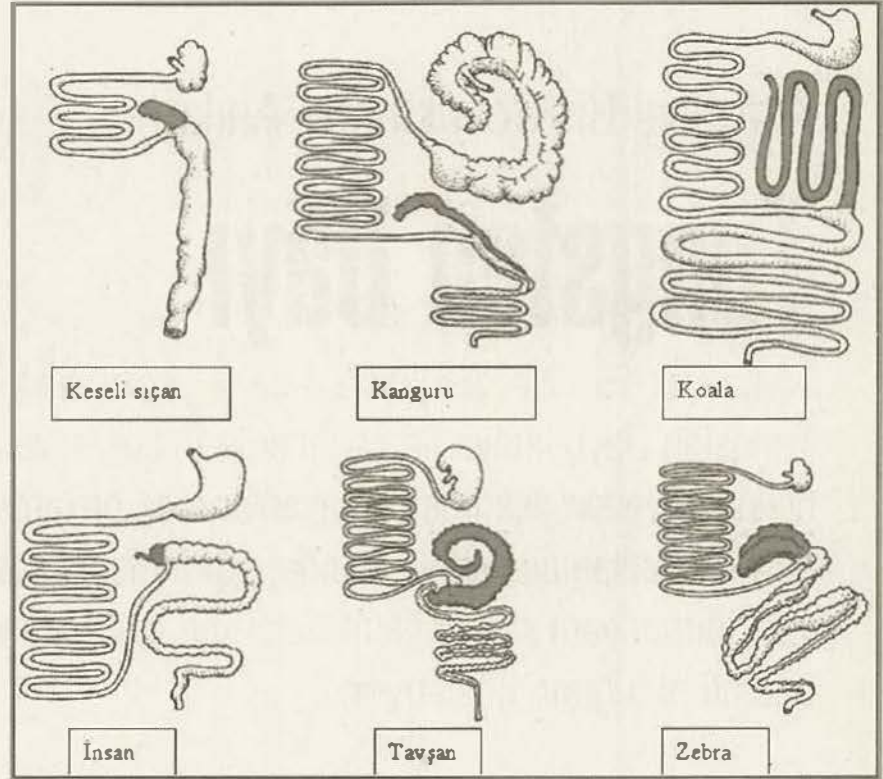
Yaklaşık kurşun kalem boyundaki apandis.

melen insanın ataları daha kolay sindirilebilecek enerji kaynaklarına yöneldikçe; ki bu belki de yaprak ağırlıklı otçul beslenmeden zengin ve kolay sindirilebilen şekerler içeren meyve ağırlıklı diyetle geçmekle gerçekleşti.

Apandisin körelmiş bir organ olduğunu neye dayanarak söyledik? Bunu söylemek için akrabalarımızda bizdeki apandis gibi bir yapı olup olmadığını ve varsa aynı kompleks işlevi gerçekleştiren yapıları bakmalıyız. İnsandaki apandisi bizle yakın akraba hayvanlardaki kör bağırsakla karşılaştırdığımız zaman, Dr. Theobald'un derlemesine göre bu yapıların kökeninin aynı olduğunu görürüz: "... (kör bağırsaklı olan ve apandisi olmayan) çok sayıda omurgalıda, memelide ve belli primatlar da kör bağırsakların bitimi ile apandis aynı göreceli konumdadır, ikisi de benzer yapıda ve biçimdedir (Berry 1900), ikisi de lenf dokusundan zengindir ve ikisi de ortak gelişimsel süreç gösterir (Condon and Telford 1991; Williams and Myers 1994.)..." Bundan şöyle bir sonuç çıkmaktadır. İnsanda kısa kör bağırsaklı daralmış ucu, çıkıntısı olan apandis, ortak atalardaki işlevsel kör bağırsakların körelmiş halidir. (Kitching 1998)

Körelmiş organ işlevini tamamen yitirmiş organ demek değildir

Bu başlıktaki cümleyi belki defalarca yazmakta yarar var, çünkü evrim karşıtları hala körelmiş organlara işlev bularak evrimi halkın gözünde çürütmeye çalışıyor. Apandisin işlevsiz olmadığını, bir görevinin olduğunu, içerdiği lenf sıvısıyla savunma mekanizmasında önemli rol oynadığını söylüyorlar. Evet apandis bademciklerde olduğu gibi savunmada görev alıyor olabilir ama bu onun temel işlevi değildir. Temel işlev daha önce de belirttiğimiz gibi akraba canlılardaki benzer yapılarla (homology) karşılaştırmalar yaparak bulunabilir. Eğer apandisin körelmiş organ olmadığı iddia edilecekse, bu organın insanda selüloz sindiriminde önemli rol oynadığı gösterilmeye çalışılabilir veya bu organın benzerlerinin (aslında burada homoloji kavramından bahsetmek lazım; benzer, derken şekilsel değil evrimsel ortak kökenlilikten bahsedilmekte) atalarımızda olmadığı, mesela pat, diye insanda ortaya çıktığı gösterilebilir. Bunlar gösterilirse bir anlam ifade eder; ama bu organın savunma meka-

Bazı hayvanlarda kör bağırsak ve apandis. Keseli sıçan beslenmedeki çeşitliliğiyle tanınır. Otçullukla kör bağırsak boyu çoğunlukla orantılıdır. (Kardong 2002, p. 511'den alınıp modifiye edilmiştir.)

nizmasındaki görevi hiçbir şeyi çürütmez. Üstelik apandisin kazandığı ikinci görevin mekanizmasını açıklamak da, bunu ilk keşfedenler gibi yine evrimciler düşer. Mikroorganizmaların yaşaması için çok uygun bir ortam olan apandiste, doğal seçilimle lenf dokusunun evrilmesinin buradaki enfeksiyonları geciktireceği için evrildiği düşünülebilir.

Bu ve geçen ay, yazılarımızda körelmiş organlardan bahsettik. Böylece evrim teorisini gündelik hayatta kullanarak kendi vücudumuzu daha iyi tanıdık. Diğer hayvanlara bakmadıkça, karşılaştırmalar yapmadıkça, ortak yönlerimizi bilmedikçe onları bizden ayıran, bizi insan yapan özellikleri keşfedemeyiz. Evrim

karşıtları evrim teorisinin savaşların, ırkçılığın altyapısını oluşturduğunu söyleye dursun, evrim bize her geçen gün bizim de hayvan olduğumuzu ve bizi hayvanlar aleminden ayırdığını düşündüğümüz kompleks bilinçlilik haline başta pek çok memeli olmak üzere diğer hayvanların da sahip olabileceğini söylüyor. Evrim karşıtı çaba, evrimin delillerinin ağırlığı arttıkça bilimin arkasına da sığınamaz oldu; evrimci olmanın ne kadar canice olduğu, o yüzden evrime karşı olunması gerektiği üzerinden duygusal propaganda yapmaya başladı. Bir ay sonra evrim bilincinin insanın yaşam felsefesini nasıl değiştirebileceğine değineceğiz.

KAYNAKLAR

- 1) Douglas Theobald, The vestigiality of the human vermiform appendix, www.talkorigins.org
- 2) Hei, E. L. (2003) "Congenital absence of the vermiform appendix." ANZ J Surg. 73: 862.
- 3) Fisher, R. E. (2000) "The primate appendix: a reassessment." Anat Rec. 261: 228-236.
- 4) Berry, R. J. A. (1900) "The true caecal apex, or the vermiform appendix: Its minute and comparative anatomy." J Anat Physiol 35: 83.
- 5) Condon, R. E., and Telford, G. L. (1991) "Appendicitis."
- 6) Kitching, I. J., Forey, P. L., Humphries, C. J., and Williams, D. M. (1998) Cladistics: the theory and practice of parsimony analysis

Mikroorganizmaların yaşaması için çok uygun bir ortam olan apandiste, doğal seçilimle lenf dokusunun evrilmesinin buradaki enfeksiyonları geciktireceği için evrildiği düşünülebilir.

Kimyasal Bir Çocukluğun Anıları

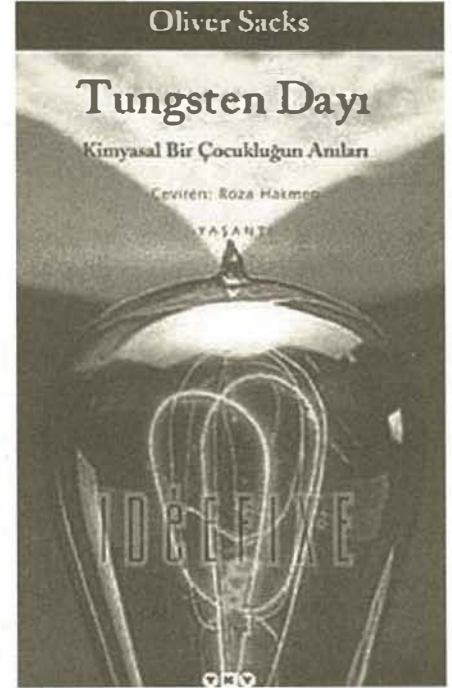
Tungsten Dayı

Tungsten Dayı, kimya ile ilgilenenlerin çok severek okuyacakları bir kitap; belki kimyadan pek hoşlanmayanların da önyargılarını değiştirebilir. Kitap bir bilim insanının yetişmesinde, öğrenme merakının oluşmasında: ailenin ve eğitimin yanı sıra doğa müzelerinin, kütüphanelerin rolünün ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Kitabın yazarı Oliver Sacks, ünlü bir nöroloji uzmanı. Onu, Karısını Şapka Sanan Adam, Mars'ta Bir Antropolog, Dayanacak Bir Bacak, Sesleri Görmek, Renkkörleri Adası, Uyanışlar gibi "tıp edebiyatı" olarak nitelenebilecek, insanın hem aklına hem de yüreğine seslenen kitaplarından tanıyoruz. Yazar nörolojik durumları, amneziden otistik zekâlılara, tiklerden çeşitli felçlere, bir öykü sıcağıyla ve acılığıyla bize sunuyor. Onun için hastalık değil, hasta, yani insan vardır; insanı görür ve onu anlatır. "Hem bilime hem de romantizme eğilimim var ve bu ikilemi, sürekli olarak insan olmanın özünde görüyorum." der.

Oliver Sacks, Tungsten Dayı'nda farklı bir yazma serüvenine girişmiş: tıptan çocukluk ve ilk gençlik yıllarının tutkusu olan kimyaya yönelmiş. Oldukça ciddi bir kimya tarihi araştırmasına girişmiş. Birçok kimya kitabı okumuş. Dünyanın dört bir yanından kimyacılarla tanışmış, mektuplaşmış, kimyasal maddelerle, metallerle, deneylerle yeniden haşır neşir olmuş. On dört yaşındayken tükendiğini sandığı kimya aşkı yeniden canlanmış. Yazar bu çalışmadan damıttığı bilgiyi ailesinin, kendisinin ve ünlü kimyacıların yaşamöyküleriyle harmanlayıp sunuyor.

"Tungsten külçenin çınlaması, Proustvari bir hatırlatıcı işlev gördü; o anda kıvrık yakalı gömleğiyle, kollarını sıva-

mış, elleri tungsten tozundan kararmış, laboratuvarında oturan Tungsten Dayı canlandı gözümde. Peş peşe başka resimler onu izledi: ampullerin yapıldığı fabrikası, eski ampul, ağır metal ve mineral koleksiyonları. On yaşındayken beni metalurji ve kimyanın mucizeleriyle tanıştırmasını hatırladım. Tungsten Dayı'nın kısa bir portresini yazmayı düşündüm ama canlanmaya başlayan anıların arkası kesilmedi: Tungsten Dayı'ya ait olanlar değil, çoğu elli yıldır unutulmuş,

Oliver Sacks, Tungsten Dayı'nda farklı bir yazma serüvenine girişmiş: Tıptan çocukluk ve ilk gençlik yıllarının tutkusu olan kimyaya yönelmiş. Oldukça ciddi bir kimya tarihi araştırmasına girişmiş.

çocukluğuma ait bütün olaylar. Bir sayfalık bir yazı, diye başladığım şey, dört yıl süren bir madencilik girişimine dönüştü; ortaya çıkan iki milyon kelimeden, bir kitap biçimlenmeye başladı."

Tungsten metali: yoğunluğu ve sertliği nedeniyle dart'larda, tenis raketlerinde, mermi ve mermi kovanlarında kullanılıyor. Ayrıca son yıllarda, enerjilerini okyanusun derinliklerindeki hidrotermal yataklarda, kükürt bileşiklerinden metabolizma tepkimeleriyle sağlayan bazı ilkel bakteriler için, tungstenin vazgeçilmez olduğu anlaşıldı. Eğer bu tür bakteriler dünyadaki ilk organizmalarsa, tungsten ilk canlıların ortaya çıkmasında temel bir rol oynamış olabilir.

Oliver Sacks Tungsten Dayı'da, büyük dedelerinden başlayarak aile serüvenini, 2. Dünya Savaşı'nı, o yılların İngiltere'sini, bir şekilde kimyayla bağlantı kurarak anlatıyor. Bu arada önemli kimyacıları, onların kişiliklerini, buluşlarının öykülerini de öğreniyoruz. Yazarın anne tarafından dedesi 1837 yılında dünyaya gelen, on altı yaşında Rusya'dan kaçıp İngiltere'ye yerleşmiş olan, kasaplık bakkallık yapmasına karşın, İbraniye âlimi, amatör matematikçi ve mucittir. "Pek çok konuda kendi kendini yetiştirmiş bir adam olan büyükbabam, eğitime ve bilhassa bilimsel eğitime tutku derecesinde düşkündü; bütün çocuklarının, yalnız dokuz oğlunun değil, dokuz kızının da eğitimine büyük önem verdi. Oğulların yedisi matematiğe ve doğa bilimine, kızların çoğu beşeri bilimlere -biyolojiye, tıbbı, eğitime, sosyolojiye yöneldiler."

Sacks'in annesi anatomi uzmanı ve cerrahıdır. Doğa bilimlerine olan sevgisi, yakınlığı hep devam eder, meselelerin derinine inme ve açıklama arzusunu hiç kaybetmez. "Küçüklüğümden beri soruşturmaya, araştırmaya teşvik edildim. Geniş aile duygusu kendimi bildim bileli tanıdığım ve sevdiğim bir şeydi ve tıpkı Yahudi ya da İngiliz oluşumuz gibi, soru sormanın, 'bilimsel' olmanın bizim işimiz, aile işi olduğu duygusuyla iç içeydi."

Sanayi Devrimi'nin ilk gelişme döneminde bilime, özellikle kimyaya müthiş bir yönelim vardır. Bilim sadece dünyayı anlamanın değil, daha iyi bir duruma getirmenin de yeni ve güçlü, aynı zamanda onurlu bir yolu olarak görülür. İngiltere'de Kraliçe Victoria döneminde kimya çok popülerdir; birçok evde, özel eğretilotu serası ve stereoskobun yanı sıra bir laboratuvar da bulunur. Griffin'in Kimya-

sal Eğlenceler kitabı ilk kez 1830'larda yayımlanır ve onlarca kez gözden geçirilip yeniden basılır.

Bilimadamları ve bazı anekdotlar

Kitapta kimya ve birçok bilim adamıyla ilgili düşündürücü, hoş, ilginç, bilimin nasıl geliştiğini gösteren, bilimi sevdiiren anlatımlar var. Örneğin Robert Boyle, doymak bilmeyen bir merakla sahiptir, anekdotlara düşkündür ve kelime oyunları yapar: "kârlı değil harlı" işlerle uğraşmayı tercih ettiğini belirtir.

Boyle'dan yaklaşık bir yüzyıl sonra doğan Antoine Lavoisier modern kimyanın gerçek kurucusu, atası sıfatını kazanmış olan bir bilim adamıdır. "Lavoisier -1789'da Fransız Devrimi'nden üç ay önce- Temel Kimya Kitabı'nı yayımladığında bilim dünyasında fırtınalar kopar. Kitap ancak Isaac Newton'un Principia'sıyla kıyaslanabilecek, yepyeni bir düşünce mimarisidir. 1791'e gelindiğinde, Lavoisier: 'Bütün genç kimyacılar kuramı benimsedi; bundan, kimyadaki devrimin gerçekleştiği sonucunu çıkarıyorum.' değerlendirmesini yapar."

Lavoisier, gücünün doruğundayken giyotinle idam ediliyor. Büyük matematikçi Joseph Louis Lagrange, dostunun ölümünün ardından: "Kafasını kesmek için bir an yeterliydi, oysa onun gibi bir kafanın tekrar dünyaya gelmesi için yüz yıl bile yetmeyebilir." diye yazar.

Cavandish, hidrojenle oksijenin birlikte patlatıldıklarında suyu oluşturduklarını gözlemleyen ilk kişidir ama doğru yorumu yapamaz. Bu çalışmadan haberdar olan Lavoisier, aynı deneyi tekrarlar, sonucu doğru yorumlar ve Cavandish'in adını bile anmadan buluşu sahiplenir. Cavandish bunu hiç önemsemez. O parayla, zenginlikle, ünle ilgilenmez. George Wilson tarafından yazılan biyografisinde Cavandish şöyle betimleniyor: "Cavandish sevmeyen, nefret etmeyen, umut beslemeyen, korkmaz, başkaları gibi tapın-

"Lavoisier -1789'da Fransız Devrimi'nden üç ay önce- Temel Kimya Kitabı'nı yayımladığında bilim dünyasında fırtınalar kopar.

Antoine Lavoisier modern kimyanın gerçek kurucusu, atası sıfatını kazanmış olan bir bilim adamıdır.

maz. Onun nazarında diğer insanlarla arasında derin bir uçurum vardır ve kendisinin de başkalarının da bu uçurumu aşması imkânsızdır. İnsanlar onun soğuk tutumundan kaçır, tuhafliklarıyla alay ederken, o sabırla öğreten, insanlığa hizmet eden, insanlığın kıymeti bilinmemiş bir velinimetiydi... Değdiği her şeyi aydınlatan ama hiçbir şeyi ısıtmayan saf beyaz bir ışık saçan, keskin bir zihin'di."

Erken doğum

17. yüzyılda havanın yapısı ve tutuşma konusunda önemli açıklamalar yapan Hook'un fikirlerinden birçoğu, neredeyse tamamen görmezden gelinir ve unutulur. Yazar bu durumu bilimde erken doğumla açıklıyor. "Hook'un fikirlerinden birçoğu bilhassa yanmaya ilişkin olanlar o kadar radikaldi ki, çağında kabul görmüş düşüncelerle bağdaşması, hatta anlaşılması imkânsızdı."

Hook'un fikirlerinin görmezden gelinmesinde, Newton'un Hook'a olan nefretinin de etkili olduğu söylenir. Newton, Hook'a olan nefreti nedeniyle onun sağlığında Royal Society'nin başkanlığını kabul etmez ve Hook'u şöhretten düşürmek için elinden geleni yapar.

Oliver Sacks'in, Newton'un ve Cavandish'in kişilik özellikleriyle ilgili yorumu şöyle: "Newton'un duygusal tuhaflik-

ları-kıskançlığı ve şüpheciliği, yoğun düşmanlık ve rekabetleri- ileri derecede bir nevroza işaret ediyordu; oysa Cavan-dish'in mesafeliliği ve saflığı otizm veya Asperger sendromu'nu akla getiriyordu. Vardığım kanı, Wilson'un biyografisinin, benzersiz bir otistik dâhinin hayatına ve zihnine ilişkin en eksiksiz tanıklık olabileceğidir."

Kimya tarihinin değerli isimlerinden Dmitri Mendeleyev'in sınıflandırmaya ilgi duymasından periyodik tablonun 1869'da ortaya çıkışına kadar, aradan neredeyse yirmi yıl geçer. "Darwin'in Türlerin Kökeni'ni yayımlayışını hatırlatan bu uzun düşünme ve kuluçka dönemi sayesinde, Mendeleyev: Kimyanın ilkeleri'ni nihayet yayımladığında, çağdaşlarının çok ötesinde bir bilgi birikimi ve kavrayış sergileyebildi -çağdaşlarının bazıları da düzenli aralıklarla tekrarlama ilkesini açıkça görüyor, ama hiçbirisi bu ilkeyi Mendeleyev gibi olağanüstü ayrıntılı bir düzene oturtamıyordu. Mendeleyev, elementlerin özelliklerini ve atom ağırlıklarını kartlara yazdığını ve Rusya'nın bir ucundan diğerine yaptığı uzun tren yolculuklarında sürekli düşünüp bu kartları karıştırdığını, bir tür pasyans, kendi ifadesiyle 'kimyasal pasyans' oynadığını, bütün elementlere, özelliklerine ve atom ağırlıklarına anlam kazandıracak bir düzen, bir sistem bulmaya çalıştığını anlatır."

Mendeleyev, Kimyanın İlkeleri kitabını annesinin anısına ithaf etmiş. Anne Mendeleyev, on dört çocuğunun en küçüğü olan Dimitri'nin üstün zekâsını fark etmiş olmalı ki on dört yaşına gelen oğlunun iyi bir eğitim görmesine karar vererek oğluyla birlikte Sibirya'dan önce Moskova'ya, Moskova Üniversite'sine Sibiryalı olduğu gerekçesiyle kabul edilmeince, Petersburg'a binlerce kilometrelik yolu yürüyerek kat etmiş.

Mendeleyev, elementlerin özelliklerini ve atom ağırlıklarını kartlara yazdığını ve Rusya'nın bir ucundan diğerine yaptığı uzun tren yolculuklarında sürekli düşünüp bu kartları karıştırdığını, bir tür 'kimyasal pasyans' oynadığını anlatır."

Kimyanın İlkeleri kitabının önsözünde: "Bilim dünyasında hayatın mutluluk, özgürlük ve neşeyle dolu olduğundan" bahseden Mendeleyev'in, 16 Şubat 1869 gecesi rüyasında, periyodik tabloyu düzenlenmiş olarak gördüğü ertesi sabah bu tabloyu kâğıda geçirdiği iddia ediliyor. Bu söylenti Mendeleyev tarafından da doğrulanıyor. Sacks'in bu durumla ilgili yorumu çok net ve bilimsel: "Mendeleyev'in kendi kaleminden çıkan tablosuna baktığımızda, yer değiştirmelerle, karalamalarla ve sayfa kenarlarında hesaplamalarla dolu olduğunu görürüz. Bu tablo, zihninde süren anlama çabasını, yaratıcı gayreti en somut biçimde gösterir. Mendeleyev, rüyasından bütün çözümleri bulmuş olarak uyanmamış, belki daha da ilginç biçimde, bir ilhamla uyanıp birkaç saat içinde, yıllardır zihnini meşgul eden soruların cevabını bulabilmişti." Ayrıca Mendeleyev'in hiç görmediği bir element olan galyumun özelliklerini, elementi bizzat keşfeden kişiden daha iyi kavradığı ve açıkladığı da biliniyor.

İlginç etki ve tepkiler

Wilhelm Röntgen 1 Ocak 1896'da bulgularıyla ilk radyografilerini küçük bir akademik dergide yayımlar. Bütün büyük gazeteler, bu buluşu dünyaya duyurur. Buluşun yarattığı müthiş etki çekingen yapılı Röntgen'i dehşete düşürür. İlk yazısından ve aynı ay verdiği konferans-tan sonra bir daha X ışınlarını tartışmaz. 1901 yılında X ışınlarını buluşu nedeniyle ilk Nobel Fizik Ödülü'nü alırken bile konuşma yapmayı reddeder.

X ışınları toplumda çok ilginç tepkiler yaratır. X ışınlarının hayatın en mahrem, gizli yönlerine nüfuz edeceği düşünülür. Bir başmakalede: "İnsanların kemikleri gözle, ayrıca yirmi santim kalınlığında tahtanın ardından görülebilir. Bu durumun iğrenç bir ahlaksızlık olduğu su götürmez." diye karşı çıkılır. İnsanların edep yerlerini her şeyi gören ışıklardan korumak amacıyla kurşun astarlı iç çamaşırları piyasaya çıkarılır. O yıllarda birçok ayakkabıcıda röntgen aygıtları vardır; denenen ayakkabının içinde ayak kemiklerinin duruşu görülebilir.

X ışınlarının ve radyoaktif maddelerin zararının olabileceği başlangıçta iyi anlaşılamaz. Topyumlu nefes aygıtları, diş macunları vardır. Radyumlu sudan yararlanmak için kaplıcalara gidilir. En ciddi sorunlar radyoaktif çözeltilerin, mi-

Dmitri İvanoviç Mendeleyev (1834-1907)

de kanserine ve akıl hastalıklarına karşı veya gençleştirici olarak kullanıldığı ABD'de görülür. Radyum modası 1932'de ünlü çelik sanayicisi ve sosyete mensubu Eben Byers'in ölümüyle son bulur. Dört yıl boyunca her gün radyumlu tonik kullanan Byers, kemikleri eriyerek, Edgar Allan Poe'nun öyküsündeki Monsieur Valdemar gibi grotesk biçimde yaşama veda eder.

Bazı bilim adamları, alanlarının tarihiyle de ilgilidirler; Cannizzaro onlardan biridir. O, bilim tarihinin, eğitimdeki önemine işaret ediyor: "Yeni bir bilimi öğrenmekte olan kişinin zihni, bilimin kendisinin tarihsel evrimi içinde sergilediği aşamalardan tek tek geçmek zorundadır. Bilim tarihinin katıyen düz ve mantıklı bir silsile olmadığı; sıçramalar, kopukluklar, yaklaşımlar, uzaklaşmalar, teğet geçmeler, tekrarlar, düğümler ve sıkışmalarla dolu olduğu aşikârdır." diye değerlendiren Oliver Sacks'in tüm kitaplarını okuma tutkunlarına öneriyorum.

Tungsten Dayı, kimya ile ilgilenenlerin çok severek okuyacakları bir kitap; belki kimyadan pek hoşlanmayanların da önyargılarını değiştirebilir. Kitap bir bilim insanının yetişmesinde, öğrenme merakının oluşmasında; ailenin ve eğitimin yanı sıra doğa müzelerinin, kütüphanelerin rolünün ne kadar önemli olduğunu gösteriyor.

Çeviren: Roza HAKMEN
Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,
Haziran, 2004, 302 sayfa

2008 yılı TÜBİTAK Ödülleri sahiplerini buldu

2008 Yılı TÜBİTAK Bilim, Hizmet, Teşvik Ödülleri ve TÜBİTAK Özel Ödülü ile TÜBİTAK-TWAS Teşvik Ödülüne ilişkin değerlendirme çalışmalarının sonuçlandırıldığı bildirildi.

TÜBİTAK'tan yapılan yazılı açıklamaya göre, TÜBİTAK Bilim Kurulu tarafından 2008 yılında 3 Bilim Ödülü, 18 Teşvik Ödülü ve 1 TÜBİTAK Özel Ödülü verilmesine karar verildi. Bu yıl Hizmet Ödülü ve TÜBİTAK-TWAS Teşvik Ödülü verilmedi.

Temel Bilimler Alanı:

Prof. Dr. Metin Gürses (Bilkent Ü. Matematik Bölümü): "Matematiksel Fizik alanında Einstein Alan Denklemlerinin Çözülebilirliği konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Prof. Dr. Mehmet E. Şengün Özsöz (Ege Ü. Eczacılık Fakültesi): "Biyolojik madde algılayıcı sensörler (biyosensörler) alanında elektrokimyasal enzim ve DNA biyosensörleri geliştirme konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Sosyal Bilimler Alanı:

Prof. Dr. Mehmet Baç (Sabancı Ü. Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi): "Mikroekonomi alanında kurumlarda yolsuzluk ve rüşvet gibi yetkilerin kötüye kullanımını engellemeye yönelik denetim, ödül ve ceza sistemi tasarımı konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Teşvik Ödülleri

TÜBİTAK Teşvik Ödülleri alan isimler ise şu şekilde açıklandı:

Temel Bilimler Alanı:

Doç. Dr. Cemsinan Deliduman (İTÜ Fizik Bölümü): "Teorik yüksek enerji fiziği alanında sicim kuramı, konformal alan kuramı ve takassız geometri konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. Ersin Göğüş (Sabancı Ü. Mühendislik Fakültesi): "Astrofizik ala-

nında nötron yıldızı, kara delikler ve gama ışını patlamaları konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. Ali Kaya (Boğaziçi Ü. Fizik Bölümü): "Süpersicim/M teorileri alanında sicim/zar gazları kozmolojisi konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Yrd. Doç. Dr. Alper Kiraz (Koç Ü. Fizik Bölümü): "Optik alanında optik mikrovokların spektroskopik incelenmesi konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Mühendislik Bilimleri Alanı:

Prof. Dr. Ahmet Erhan Aksoylu (Boğaziçi Ü. Kimya Mühendisliği): "Heterojen kataliz alanında katalitik hidrojen üretimi ve değerli hidrokarbonların/olefinlerin katalitik yolla eldesi için katalizör geliştirilmesi konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Prof. Dr. Orhan Aydın (KTÜ Makine Mühendisliği): "Makine Mühendisliği alanında mikroelektromekanik sistemlerde (MEMS) akış ve ısı geçişi, kapalı ortamlarda doğal ve karma taşınım, kurutma ve enerji depolama konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. Ş. İlker Birbil (Sabancı Ü.): "Endüstri mühendisliği ve yönetim bilimleri alanında, üretim planlama ve envan-

ter kontrol ile yöneylem araştırması - özellikle global eniyileme- konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Prof. Dr. Tuğrul Dayar (Bilkent Ü. Bilgisayar Mühendisliği): "Başarım modellemesi alanında oluşturulan seyrek ve Kro-necker gösterimli büyük Markov zincirlerinin dolaylı yöntemlerle başarım değerlerinin hesap edilmesi ve rassal karşılaştırma yöntemiyle başarım değerleri üzerinde sınırlar bulunması konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. A. Arif Ergin (Gebze YTE Elektronik Mühendisliği): "Hesaplamalı Elektromanyetik alanında Zamanda Adımlama Metodu, bu metodun hızlandırılması ve Fiziksel Optik yöntemi konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. İsmail Koyuncu (İTÜ İnşaat Fakültesi): "Çevre Mühendisliği alanında Membran Teknolojisi konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Sağlık Bilimleri Alanı:

Doç. Dr. Zafer C. Çehreli (Hacettepe Ü. Dişhekimliği Fakültesi): "Dişhekimliği alanında Dental Biomateryaller konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Prof. Dr. Alper B. İskit (Hacettepe Ü. Tıp Fakültesi): "Farmakoloji alanında septik şok konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. Yasemin (Gürsoy) Özdemir (Hacettepe Ü. Nörolojik Bilimler ve Psikiyatri Enstitüsü): "Nörolojik Bilimler alanında Serebral iskemi/reperfüzyon hasarı (felç, inme) konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. Mustafa Tekin (Ankara Ü. Tıp Fakültesi): "Klinik ve moleküler genetik alanında işitme kayıplarının genetik özellikleri konusundaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Doç. Dr. Okan Bülent Yıldız (Hacettepe Ü. Tıp Fakültesi): "Polikistik over sendromu (PKOS) alanında metabolik

bozukluklar, uzun dönem sağlık riskleri, ailesel etkiyenim ve tedavi konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Yrd. Doç. Dr. Mahmut İlker Yılmaz (GATA Nefroloji Bilim Dalı): "Nefroloji alanında önemli yer tutan kronik böbrek hastalığı (KBH), proteinüri ve böbrek nakli durumlarında endotel disfonksiyonunun oksidatif stres, inflamasyon, nitrik oksit metabolizması ve adipositokinler ile olan ilişkileri konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Sosyal Bilimler Alanı:

Yrd. Doç. Dr. Selva Demiralp (Koç Ü.): "İktisat alanında Parasal Ekonomi ve Yapısal VAR konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

Yrd. Doç. Dr. Ayşe Gürel (Boğaziçi Ü. Eğitim Fakültesi): "Uygulamalı Dilbilim alanında anadil kaybı ile yabancı dil ediniminin karşılaştırması konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları"

TÜBİTAK Özel Ödülü

Bu yıl TÜBİTAK Özel Ödülü'ne Boston Üniversitesi'nden Prof. Dr. M. Selim Ünlü layık görüldü. Ünlü, "Optoelektronik ve nanoteknoloji alanında yüksek performanslı fotodetektörler, yakın alan taramalı mikroskopi ve yüksek çözünürlüklü yüzey altı mikroskopi konularındaki uluslararası düzeyde üstün nitelikli çalışmaları" dolayısıyla ödül kazandı.

Geleceğin bilgisayar teknolojisine Türk imzası

Bilkent Üniversitesi Nanoteknoloji Araştırma Merkezi (NANOTAM) ve Harvard Üniversitesi'nin ortak yürüttüğü projede, geleceğin bilgisayar teknolojisi olarak öngörülen kuantum bilgisayarlar kullanacak nanooptik devreler geliştiriliyor.

Bilkent Üniversitesi Fizik Bölümü Öğretim Üyesi ve Nanoteknoloji Araştırma Merkezi (NANOTAM) Başkanı Prof. Dr. Ekmel Özbay, projenin Türkiye ayağının yürütücüsü olarak görev aldığını ve bu

araştırmaların sonucunda ortaya çıkan buluşlarla gelecek nesil bilgisayarlara Türkiye'nin de büyük katkısı olacağını belirtti.

Günümüzde kullanılan bilgisayarlardaki işlemci teknolojinin silikon malzemesine dayandığını belirten Prof. Dr. Ekmel Özbay, "Şimdiye kadar transistörlerin boyutlarının küçülmesi sayesinde her 2 yılda bir, bilgisayarlar 2 kat hızlanabiliyordu. Ama silikon temelli bu teknoloji ile 10 yıl sonra bir hız sınırına ulaşacağız ve silikon temelli bu bilgisayarları daha hızlı yapamayacağız" dedi.

Bu nedenlerle silikon teknolojinin yerini alacak yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve yeni nesil işlemcilerin üretilmesi gerektiğini vurgulayan Özbay, projedeki temel amaçlarının geleceğin süper bilgisayarlarının yapıtaşlarının nanoteknoloji ile üretilmesi olduğunu söyledi. Özbay, şöyle devam etti:

"Kuantum bilgisayarlar klasik akrobalarından farklı olarak, mikroskopik dünyaya hükmeden kuantum yasalarına dayalı olarak çalışıyorlar. Çalışma mekanizmasındaki bu değişikliğin sonucunda kuantum bilgisayarların günümüzdeki süper bilgisayarların yanına bile yaklaşmadığı bir takım zor problemleri çok kolay çözebilecek performansa sahip olacak. Günümüz teknolojinin 10 yıl sonra teknolojik ömrünü doldurması ile yeni ne-

sil nanoteknoloji temelli kuantum bilgisayarların günlük kullanıma girmesi hedefleniyor. Bu araştırmalar sonucunda ortaya çıkan yeni teknolojik buluşlar ile gelecek nesil bilgisayarlara Türkiye'nin imzasını atacağız."

Harvard Üniversitesi'nden Prof. Dr. Marco Loncar'ın projenin yürütücüsü olduğunu söyleyen Özbay, Loncar'ın araştırma grubunda bilimadamı olarak görev yapan Dr. İrfan Bulu'nun projede kullanılabilecek nanotel ve nanoLED yapılarının üretimi için Bilkent-NANOTAM'ı ziyaret ettiğini bildirdi.

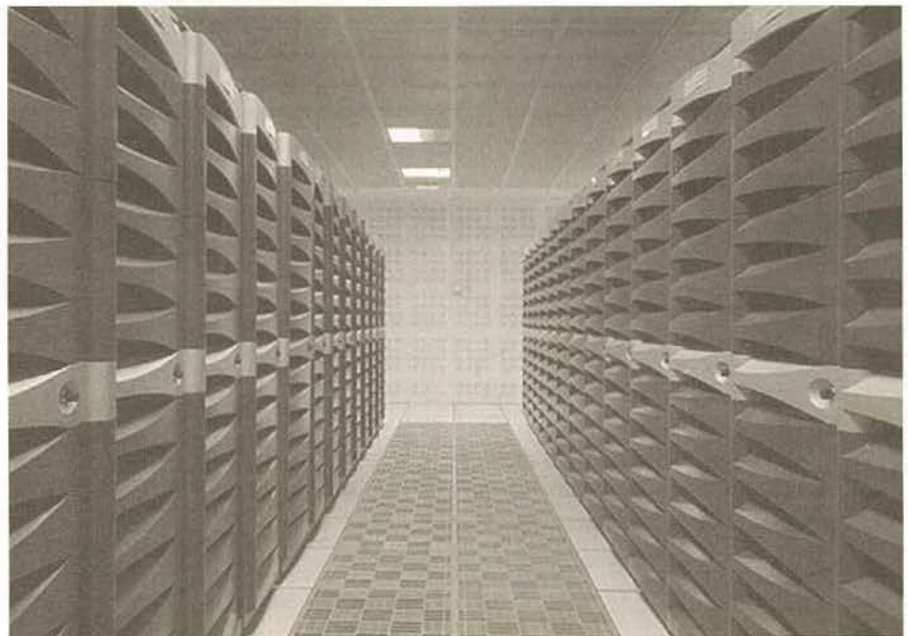
Kuantum seviyesinde işlemler yapılabilecek nanodevreler geliştirilecek

Dr. Bulu ise Türkiye'de yapılan nanoteknoloji çalışmalarının tüm dünyada ilgi ile takip edildiğini belirterek, projeye ilgili "Harvard-Bilkent ortak tasarımı ile Bilkent'te üretilen nanotel ve nanoLED'lerin kuantum optik özelliklerini Harvard'daki nanooptik merkezinde test edeceklerini ifade etti.

Bulu, "Amacımız tek foton ile çalışan ve kuantum seviyesinde sayısal işlemler yapabilen nanodevreler geliştirmek. Bu nanodevreler ise kuantum bilgisayarlarının yapımında kullanılacak" diye konuştu.

Kaynak:

<http://www.ntvmsnbc.com/news/453241.asp>

Bilimsel keşif gezisi:

Ne kadar uzun ve ilginç bir yolculuk değil mi?

NASA'nın 1977 yılında başlayan Voyager projesi, insanoğlunun güneş sistemi hakkındaki bakışında büyük bir dönüşümüne sebep oldu. Kırkıncı yılını doldurmuş bulunan bu proje kapsamında, hali hazırda yıldızlararası sistemin sınırları hakkında yeni bilgiler yeryüzüne yollanmakta. Aşağı bölümde, projenin 3 emektarının bu kapsamda özel önem taşıyan, ayrıntı ve anlarla ilgili anlatılarına yer verdik.

Becerikli küçük motor

Uzay mekiği seyr halindeyken, arkasında kalan nesnelerin yönünü belirlemek amacıyla uzayı tarayan bir araca ihtiyacımız vardı. Başka türlü, dünyaya odaklanmış bir uzay mekiği üzerinden uzayı 360 derece tarayan bir aracı nasıl elde edebilecektik? Bu soruya; aracı dakikada 45 derece hareket ettiren – (bazen daha da hızlı) – elektrikli bir motoru da bulunan küçük bir platform üzerine yerleştirmek suretiyle cevap veriyoruz. Verdiğimiz bur cevaba, tutucu bir kesim olan mühendisler, birkaç bin adımdan sonra, motorun çalışmaz hale geleceğini söyleyerek karşı çıktılar. Sanırım 1971 yılıydı bu olay. Bu tepkiler doğrultusunda, uzay mekiğinin hareketli bölümleriyle ilgili bir dizayn, iyi bir fikir olarak görülmemiştir. – (öyle ki bu fikri savunana 'siz deli misiniz' dahi demişlerdi) Bu tepkifere karşı ısrarla mücadele etmemin sonucunda, yapılan motor testleri sonucunda, Satürn'e seyahat etmek için gerekenin iki katı olan 500.000 adıma ulaşmayı başardık.

30 yılı aşkın bir süredir, 5.000.000 adımı aşan küçük motor, halen aynı vazifesinlikle her 192 saniyede bir adım atarak görevine devam ediyor. Voyager 1'in yanı sıra Voyager 2'yi de hesaba kattığımızda toplam adım sayısı 10.000.000'u aşmış durumdadır. Bu konuda verdiğim karar, şimdiye kadar verdiğim en riskli karardı ancak buna değdi diyebilirim. Bir bilim adamı için Voyager projesi, tam anlamıyla bir rüyanın gerçekleştirilmesidir.

Teşvik eden kupa

Plazma spektrometresinin enstrüman konsepti - Faraday kupası dizaynı- uzay çağının başlangıcına kadar uzanır. MIT'deki mentörüm Herb Bridge, Explorer 10 projesinin plazma enstrümanları bölümünün baş sorumlusu olduğu 1961 yılında benzer bir şeyi, güneş ışınlarının dünyanın enerji spektrumunun ilk ölçümlerinde yaptı. Emekliliğinden önce Herb, Voyager'daki Faraday kupasının doğru- dan yıldızlararası çapta yer alan plazmayı ölçebilmesi gibi mükemmel bir imkanı daha var. Ben lise öğrencisiyken fırlatılan Explorer 10, bu süreden beri hala yıldızlararası çapa (interstaller medium Ç.N. –tam doğru anlamını bulamadım) ulaşma çabası içinde. Bu, anlatması bile çok güzel olan bir anı.

Hemen herkesin Voygaer'daki altın rekorlarından dolayı tanıdığı Cari Sagan'ın konuyla ilgili bir mesajı daha var. Bu mesaja göre; MIT'de plazma ile ilgili olarak çalışan herkesin adı aracın yüzeyinde yer alan "Özgür yaşa ya da öl !" sloganının altına yazılmış.

Ömür boyu süren bir görev

Altı yakın gezegensel sistemle karşılaşmak gibi, özellikle Voyager 2'nin, daha önce bilinemediği gibi tahminde edilememiş olan, aldatıcı radyasyon kemerleriyle Uranüs ve Neptün'ün özgül manyetik alanlarının keşfi ve Merkür'ün manyetik alanlarının 1974'deki keşfi, en heyecanlı anlardı.

Voyager 2'nin 1986 yılındaki Uranüs seferinde, magnetometre takımı, laboratuvar çalışmalarına katılması amacıyla, dünyanın radyasyon kemerlerini 1958 yılında keşfeden James Van Allen'ı da davet etti. Ailen bu davete katılmaktan büyük bir keyif aldığını belirterek ayrılmıştı.

Yıllar geçtikçe magnetometre takımı, büyük çoğunlu emeklilik nedeniyle yüzde 50 azaldı. Ancak Nasa'nın Goddard Uzay Uçuş Merkezi'nden Mario Acuna ve Leonard Burgana ile birlikte, bilgi akmaya devam ettiği müddetçe çalışmalarımız devam ediyor. Öyle görünüyor ki, bu görevimiz devam edecek gibi.

Kaynak: Nature

Çev.: İbrahim ERDOĞAN

Mars çok tuzlu çıktı

Mars'ın toprağını Mayıs ayından beri inceleyen Phoenix, gezegenin toprağında hayatın oluşumunu oldukça güç hale getiren bir kimyasal madde buldu.

Bilim adamlarının Mars'ın kuzey kutbu yakınında, Dünya'dakini andıran ve asparagas, yeşil bezelye ve şalgam yetiştirmeye elverişli araziler bulunduğu yönünde daha önce yaptıkları açıklamalara karşın, yapılan ikinci laboratuvar testleri, Mars toprağında kimyasal olarak aktif ve son derece yakıcı bir tuz olarak bilinen "perchlorate" maddesinin bulunduğunu ortaya çıkardı.

Bilim adamları bulunan maddenin perchlorate olduğunun doğrulanması halinde Mars toprağının hayat oluşumu için daha önce inanılandan daha az elverişli olduğunun açıklık kazanacağını söylediler.

Görüşüne başvurulmuş, ancak Mars'taki araştırma ile ilgisi bulunmayan Brown Üniversitesinden bir jeolog olan Joh Mustard, bütün veriler belli olana kadar Mars toprağının potansiyel olarak hayatın oluşumunu destekleme ihtimalinin saklı tutulmasını kaydederek, "ancak ilk bakışta bu tepkisel bir bileşik. Bu genelde hayatın oluşumu ile ilgisi olmayan bir madde" diye konuştu.

Perchlorate maddesinin Dünya'da hem doğal halde hem de insan yapısı bir zehirleyici madde olarak, bazen toprakta ve yerüstü sularında bulunduğuna işaret eden uzmanlar, katı roket yakıtının ana maddesini oluşturan bu maddenin, havai fişeklerde ve diğer patlayıcı maddelerde kullanılan bir madde olduğuna dikkat çektiler.

Kaynak:

<http://www.nprmsnbc.com/news/455262.asp>

Phoenix Mars'ta su buldu

Mars'ta su bulundu. Mayıs'tan beri Kızıl Gezegen'in toprağını eşeleyen Zümrüd-ü Anka (Phoenix), Mars toprağındaki suyu "elledi."

ABD Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) yetkililerinden William Boynton, 12 Ağustos 2008 gecesi yaptığı basın toplantısında, "Mars'ta su bulduk" dedi. "Mars'ta buz bulunduğu dair işaretleri daha önce görmüştük" diyen NASA yetkilisi, "Mars'taki suya Zümrüd-ü Anka'nın robot eliyle ilk kez dokunduk, onu tahlil ettik" diye konuştu.

"Zümrüd-ü Anka", su ve organik bileşik aramak amacıyla 25 Mayıs'ta Mars'ın şimdiye kadar hiç incelenmemiş bir bölgesine inmişti. Robot, mekanik kol gibi kullandığı küreğiyle toprak numunesi alıp inceliyor. Yetkililer, Haziran sonunda Mars'ta buz tespit ettiklerini açıklamıştı.

Bilim adamları, kimyasal testlerin Mars'ın Kuzey Kutbu yakınında buzun mevcut olduğunu doğruladı. Şimdiye kadar Mars'ta buz olduğuna ilişkin iddialar ikincil derecedendi.

Başka bir NASA yetkilisi Peter Smith de Mars toprağında sodyum, potasyum, magnezyum ve klorür tespit ettiklerini belirtti ve insan bedeninde bulunan bu maddelerin, hayatın gelişmesi bakımından elzem olduğuna işaret etti. Smith, "Ancak Mars'ta hayat olduğunu gösterecek organik madde henüz bulamadık" dedi.

"Mars buzunun tarihçesini anlamaya çalıştıklarını" bildiren Smith, "Buz çoktan eridi, peki erirken toprağın kimyasal yapısını değiştirdi mi; bunları öğrenmeye çalışıyoruz. Bunların yanı sıra Mars'ta yaşanabilir bölge olup olmadığını, nelerde (sıvı halde) su ve çeşitli hayat şekillerinin esasını teşkil eden maddeler bulunabileceğini de öğrenmek istiyoruz" ifadesini kullandı.

Mars çok ilginç bir yer

Michael Meyer adlı NASA uzmanı da Mars'taki keşif programının şimdiye kadar "çok verimli" geçtiğini belirtti. "Zümrüd-ü Anka'nın çalışmaları verimli oldu" diyen Meyer, "Mars çok ilginç bir yer. Robot mükemmel çalışıyor, bataryaları Eylül sonuna kadar dayanır" dedi. Meyer, "Asgari hedeflere çoktan ulaştık. Bütün hedeflere artık çok yakınız" ifadesini kullandı.

Su, buhar çıkışıyla tespit edildi

Mars'ta su bulunduğunu doğrulayan uzay aracı Phoenix, topraktan aldığı numuneyi ısıtarak buhar elde etti. ABD Havacılık ve Uzay Dairesi'nin (NASA) internet sitesinde yer alan açıklamasında, topraktan alınan numunenin, yaklaşık 5 santimetre derinlikteki bir çukurdan alındığı belirtildi.

Phoenix'in robot kolunun aldığı toprak örneği bir haznenin içine konuldu, numunenin bu hazne ısıtılmasıyla buhar çıkışı tespit edildi. Böylece, suya ilişkin kanıt elde edilmiş oldu.

Gözdeki vitreus opasitelerinden (sinek uçuşmaları) esinlenen lenssiz çip üzeri mikroskop

Kanser görüntüleme ve sıtma teşhisinde Iphone boyutu peşinde

Araştırmacılar küçük taşınabilir yeni bir mikroskobun sağlık çalışanlarına tümörli hücreler ve hayati tehlike taşıyan parazitler için hızlı ve ucuz kan taraması imkanı vereceğini umut ediyorlar.

Mikroskobu eşsiz yapan objeleri lens olmadan tarayabilme yeteneği ve bu görüntüyü netleştirmekten çok bulanıklaştıran bir fenomenden esinlendi.

California Teknoloji Enstitüsü'nden (Caltech) bir ekip 1 mm uzunluğunda mikroskobik kurtlar ve cisimlerde yüksek çözünürlüklü imaj üretebilen ve dijital ka-

Çip üzerindeki mikroskop: yarı iletken çip üzerine uyumlu 10 sent'ten daha küçük yeni bir mikroskop. Elektrodlar sıvının transparan bir kanaldan akışını kontrol eder. Işık, çipe gelen ışık demetini kaplayan metal bir katmana açılan bir dizi deliğe kanal vasıtasıyla ulaşır. Sıvıdaki objeler ışığın deliklerden geçişini engeller bu da imajı meydana getirir.

merlarda bulunan ışığa-duyarlı mikroçiplerin tanıtımını yaptı.

Proceedings of the National Academy of Sciences'daki bir makalede, lenssiz mikroskop protipinin yaklaşık 0.8'den 0.9 mikrona kadar inildiğinde ya da milimetrenin binde birinde detayları çözdüğü belirtildi.

Çalışma şekli şöyle: Bilim adamları dar bir kanaldan akan sıvıya ışık tutarlar. Kanalin altında 3 mikron genişliğinde altın veya alüminyum bir metal katmanına açılan bir dizi delik veya apertür vardır. Işık bu deliklerden geçerek yarı iletken algılayıcı piksellerle dolu bir çipe ulaşır. Caltech'te Biomühendis olan Changhuei Yang bu tarz çiplerin 10\$'a mal olduğunu belirtmiştir.

Apertürden akan objeler piksellerden gelen ve bir çok apertürdeki ışık yoğunluğunun varyasyonuna bağlı olarak objenin imajını yeniden oluşturan ışığın bir kısmını engeller.

Yang gökyüzüne veya diğer benzer ışık kaynaklarına baktığımızda bazen gözümüzde görülebilen kalıntılar ve ölü hücre yığınları olan vitreus opasitelerden

esinlendiğini belirtmiştir.

Normalde gözümüz bir imaja retina üzerinde düzeltici lenslerin yardımıyla odaklanabildiği için görürüz. Fakat vitreus opasiteleri retinanın hemen üzerinde hareket ettiği için direk olarak görebiliriz. Gelecekte mikroskoplar lensleri mikroskobik şekilleri gözün görebilmesi için büyütür fakat lensleri araştırmalarda yardımcı olabilecek elde taşınabilir cihazlarda veya biyolojik örnekleri anında taramada kullanmak için küçültmek zordur.

Yang, çip bazlı mikroskoplarda kırılacak lens olmadığını söyleyerek bir klinisyenin bunu arkasına koyabileceğini belirtiyor.

Yang, teknolojiyi Africa Sahralarına özgü kan parazitlerinin sebep olduğu sıtma ve uyku hastalığını (Chagas Hastalığı) hızlı teşhis edebilen, sağlam, lipo boyutunda tarayıcıların dayanağı olarak görmektedir.

Diğer olası uygulama vücutta dolaşarak kanser hastalarının organlarına kök salan hastalığın kötüye gittiğinin sinyalini veren ve metastaz olarak bilinen durum- kanserli hücrelerin tespiti için yapılan kan taramasıdır.

Yang ve ekibine örneklerin doğrudan incelenmesi için çip bazlı sistemlerin geliştirilmesinde dışardan yardımcı olan Southern California Üniversitesi Keck Tıp Fakültesi Patoloğu Richard Cote şu anda bu tip hücrelerin dokularda toplanabildiğini fakat hücrelerin mikroskop canna taşınmasının zor ve pahalı bir işlem olduğunu belirtmiştir.

Richard Cote, mikron çözünürlüğünün potansiyel tehlike taşıyan kanser hücrelerini sayma gibi temel işlemlerde

yeterli olduğunu söyler. Lenssiz mikroskobun teknolojiyi daha geniş alanlara yaymak için bir yol olduğunu düşünmektedir.

Çev: Pınar TANRIKULU

Kaynak: Scientific American

<http://www.sciam.com/article.cfm?id=lensless-microscope-on-chip-floaters>

Plastik patlayıcıları uzaktan tespit teknolojisi

Araştırmacılar, güçlü "terahertz" (THz) kaynaklarıyla giysilerin altına saklanmış patlayıcıların tespit edilebilmesini hedefliyor. Yeni teknolojinin, biyolojik silahların ve tehlikeli gazları belirlenmesinde de kullanılması öngörülmüyor...

ODTÜ'lü araştırmacılar, plastik patlayıcıların uzak kızılötesi alanı tanımlayan "terahertz" (THz) ile 10 metre öteden tespitini sağlayacak yeni teknoloji için çalışma başlattı.

Araştırmacılar, "Kompakt Atımlı Terahertz Spektrometre" isimli çalışmalarının laboratuvar deneylerinde THz alanı elde etmeyi başardılar.

ODTÜ Fizik Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Hakan Altan, elektromanyetik spektrumun uzak kızılötesi anlamına gelen THz alanının, düşük enerji ile uyarılan pek çok uygulamada ve çeşitli materyallerin incelenmesinde son derece elverişli bir kullanım alanı olduğunu anlattı.

Bu dalgaboylarının uzak mesafeden tarama, spektroskopi ve iletişim teknolojilerindeki potansiyel uygulamaları bulunmasına rağmen, diğer dalga boylarına oranla az geliştirilmiş bir alan olduğunu belirten Altan, son 20 yıldır dünya çapında THz dalgaboylarının verimli bir şekilde elde edilmeleri için yoğun çalışmalar yapıldığını bildirdi.

Çalışmaların terörle mücadele kapsamında son 7 yılda büyük hız kazandığını belirten Altan, sivil ve askeri uygulamaları için yüksek güçte, geniş frekans aralığında çalışan THz kaynakları ve hassas THz belirleme yöntemlerinin ge-

liştirilmeye başlandığını söyledi.

THz dalgaboylarının elektromanyetik spektrumda yer alan diğer dalgaboylarına göre pek çok avantajı bulunduğunu kaydeden Altan, T-ışınlarının dalgaboylarının uzun olması nedeniyle fazla saçılmadan kumaş, kağıt, plastik ve kutu gibi maddelerden kolaylıkla geçebildiklerini ifade etti. Altan, şunları kaydetti:

"Böylelikle bu maddelerin altındaki gizlenmiş cisimleri görüntüleyebiliriz ve bu cisimleri görüntülerken ne olduklarını da tespit edebiliriz. X-ışınları ve mikrodalgalar bunu yapamaz çünkü dalgaboyları enerjileri ya çok büyük ya da çok küçüktür. Ama THz dalgaboyunun enerjisi bir plastik maddenin patlayıcı olup olmadığını bize söyleyebilir. Aynı şekilde havada dolaşan parçacıkların zararsız bir toz bulutu mu? yoksa biyolojik savaş ajanı mı? olduğunu da öğrenebiliriz. Bu tip tehlikeli gaz ya da sıvı hal maddelerdeki dönüşlü ve titreşimsel soğurma olayları terahertz dalga boylarının frekanslarına denk düşer."

Kıyafete gizlenmiş patlayıcıların da tespiti

Pek çok tehlikeli maddeye THz bant aralığında bakıldığında parmak izi diye adlandırılan ayırt edici özelliklerinin anlaşılabilirliğini dile getiren Altan, ODTÜ'de başlattıkları çalışmayla da dünya çapındaki çalışmaların yanında geniş frekans aralığında çalışan THz sistemleri geliştirilme çalışmalarının devam ettiğini kaydetti. Altan, çalışmalarının hedefleriyle ilgili şöyle konuştu:

"Bu sisteme Türkiye'deki ilk kompakt atımlı terahertz sistem diyebiliriz. Terahertz dalga boylarının güvenlik amaçlı olarak patlayıcı bulma, kıyafet altında patlayıcı bulma ya da tehlikeli madde bulma gibi sistemlerde kullanılması öngörüüyor. Dalgaların elbiselerden geçebilmesi büyük bir avantaj. İnsan üzerinde gizlenmiş şekilde plastik tipi patlayıcıları tespit edebilen işlevsel bir sistem şu an dünyada yok. Plastik patlayıcıların tespiti için metal barındırmaları lazım. Terahertz dalga boyları ise plastik patlayıcıları da algılayabiliyor. Bizim sistemi-

miz plastik bir maddeyi, plastik patlayıcıdan bile ayırabilecek."

Çalışmalarındaki amaçlardan birinin 10 metre mesafeden bir insanın üstünde gizlenmiş şekilde patlayıcı olup olmadığının tespiti olduğunu belirten Altan, bu mesafenin daha uzak olamamasının havadaki nem oranının bu dalga boylarını yok etmesinden kaynaklandığını bildirdi. Altan, "Şu anki çalışmalarımızla 10 metreye öteden tespit yapabileceğimizi öngörüyoruz. Ancak ileriki aşamalarda 20 metre ötesinden de elde edebiliriz. Hatta plastik patlayıcı bir duvarın arkasında bile olsa bunları da tespit etmek mümkün olabilir" diye konuştu.

Çalışmalarının bir kaç ay önce başlamasına rağmen laboratuvarında masa üstü çalışan sistemler kurduklarını dile getiren Altan, sistemlerinde geniş frekanslı THz kaynağını elde etmek için görünür dalgaboylarında çalışan bir lazer kaynağını THz dalgaboylarına dönüştüren cihazlar kullandıklarını belirtti.

Altan, yakın gelecekteki hedeflerinden birinin de bu cihazları ODTÜ'de üretmek olduğunu belirterek, "T-ışınlarını sağlayan bu cihazları üretmek için üniversitemizin altyapısı hazır, önemli olan bu teknolojileri ülkemize kazandırmak ve bu çalışma esnasında genç arkadaşlarımızı da bu konularda eğitmek" dedi.

Şu ana kadar yaptıkları çalışmalarında 0,1 ile 1 THz arası dalga boylarını üretmeyi başardıklarını ifade eden Altan, 5 THz gibi daha yüksek frekanslı dalga boyu üretmeyi hedeflediklerini anlattı.

Çalışmalarının 3 yıl süreceğini bildiren Altan, "Epey yol aldık. Amacımız sonuçta bu sistemi elle taşınabilir bir sistem haline getirmek. Yani bundan sonraki aşamada kompakt olarak elde edilen terahertz alanlarını görüntüleme sistemi haline getirerek kullanımı kolay cihazların elde edilmesini hedefliyoruz" dedi.

Yrd. Doç. Dr. Hakan Altan, bir bölümü TÜBİTAK tarafından da destek bulan çalışmalarında Dr. Demiral Akbar, doktora öğrencisi Devrim Köseoğlu ve yüksek lisans öğrencisi Ümmügül Erözbek'in de katkılarının bulunduğunu sözlerine ekledi.

Ruslardan en derin gölün dibine dalış

Rus bilim adamları dünyanın en derin gölü olan Sibiryadaki Baykal gölünde rekor denemesine hazırlanıyor.

Dünyanın tatlı su rezervlerinin beşte birini tutan ve eşi olmayan canlı türlerinin yaşadığı Baykal Gölü'nün tabanına ulaşmak için iki kişilik sualtı kapsülü ile 1700 metre derinliğe inilmesi hedefleniyor.

Projenin başında, geçtiğimiz yıl Ağustos ayında Kuzey Kutbu derinliklerine Rus bayrağı yerleştiren ekibe de başkanlık eden Artur Çilingarov bulunuyor.

Baykal Gölü'ndeki denemelerinin karmaşık ve zor olduğunu söyleyen Çilingarov, tatlı suda dalmanın kendine has

koşulları olduğunu söyledi.

Çilingarov 18 tonluk kapsüllerin aslında deniz suyunda çalışacak şekilde geliştirildiğini, kaldırma kuvveti sınırlı olan tatlı suda yüzebilmeleri için yüzlerce kilo hafifletildiklerini ifade etti.

Bu denemede elde edilecek bilgilerin Unesco dünya mirası listesindeki gölün korunması çabalarında da fayda sağlanması umuluyor.

Çilingarov, ekibinin dalmanın zorluklarının üstesinden geleceklerini ve gölün ekosisteminin korunması için önerilerde bulunacaklarını söylüyor.

Kaynak:

<http://www.ntvmsnbc.com/news/454>

613.asp

K i t a p k u r d u

Şerif Mardin Okumaları

Editör: Taşkın TAKIŞ

Şerif Mardin'in çalışmalarına baktığımızda öncelikle teorik bir çerçevenin nasıl kurulacağını ve sonra toplumla ilgili metodolojik bir birikim halinde genişleyen soruların nasıl sorulacağını tespit ediyoruz. Mardin'in sis-temli eleştirileri sıkı bir metodoloji üzerinden gitmektedir. Hem eleştirel olabilmek, hem bir metodolojiye sâdik kalmak ve buradan da özgün bir "söylem" üretebilmek kuşkusuz sosyal bilimler için ideal çerçeve sayılmalıdır. Şerif Mardin'in değişik dönemlerde yazdığı kitapların, bir araya getirildiğinde bir bütünlük arz etmesi bu sebeptendir. Onun metodolojisinde Merkez-Çevre ilişkileri, İdeolojiler, Din Sosyolojisi, Yeni Osmanlılar ve Jön Türkler, Türk Modernleşmesi, Kültür ve Kimlik sorunları, Türk Edebiyatı vb. konular köşe başlarını tutmaktadır. Mardin, kendi epistemolojik öncülleri'nin kullanarak tüm bu başlıkları tutarlı bir argü-manlar zinciri haline getirebilmiştir.

Doğu Batı Yayınları, 2008, 315 sayfa

Çağdaş Üniversite mi Medrese mi

Mahmut ADEM

Çağdaş Üniversite mi Medrese mi, 1981-2008 yılları arasında, çeşitli gazete, mesleki dergi ve bültenlerde yayımlanmış yazıların bir bölümünü içermektedir.

2005 yılının son ayları ile 2006 yılının ilk aylarında Türkiye, Van 100. Yıl Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yücel Aşkın'ın tutuklanıp cezaevine konulması. Rektör Aşkın ile aynı koşu'ta kalan Üniversite Genel Sekreter Yardımcısının intiharı ile sarsıldı. Bu olaylar üzerine Rektörler Komitesi adına bir açıklama yapan YÖK Başkanı Prof. Dr. Erdoğan Teziç, "Üniversite medreseleştirilmek isteniyor. Rektör Yücel Aşkın'a sahip çıkmak cumhuriyete sahip çıkmaktır" dedi. Burada sözü edilen daha çok AKP iktidarı döneminde üniversitelerin medreseleştirilmek istenmesidir. Oysa Türk üniversitesinin medreseleştirilmesinin, YÖK'ün kurulduğu 1981 yılından itibaren başladığı, bu sürecin en az 22 yıl (1981-2003) aralıksız sürdüğü (hâlen de sürmekte olduğu) yıllarca yazıldı. Ama Rektör Yücel Aşkın olayı, genelde Türk üniversitelerinin medreseleştirilmesini, sözlü ve yazılı basın aracılığı ile kamuoyuna tüm çıplaklığı ile yansıtmıştır.

Bu kitapta bir yandan üniversitelerin demokratikleşme sorunları ve bunun önündeki engeller ortaya koyulurken diğer yandan üniversitelerdeki "Türk-İslam sentezci", özellikle de "dinci" kadrolaşma somut örneklerle değerlendiriliyor.

Phoenix Yayınevi, Temmuz 2008, 296 sayfa

Evren ve Yaratılış

Prof. Dr. Cengiz YALÇIN

"Ben manevi miras olarak hiçbir ayet, hiçbir dogma, hiçbir donmuş ve kalıplaşmış kural bırakmıyorum. Benim manevi mirasım ilim ve aklıdır." Kemal Atatürk

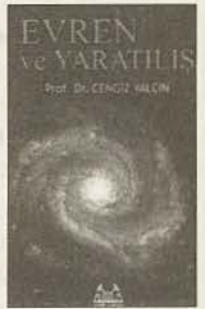
Tarih boyunca, insanın yanıtını aramaktan vazgeçmediği en önemli soru evren ve yaratılış üzerine olmaktadır. Felsefi ve bilimsel akımların zamandaki seyrine baktığımızda, bulunan her yanıtın bir başka soruya zemin hazırladığını görürüz: Evren neden yapılmıştır? Madde nedir? Maddeyi bir arada tutan etken nedir? Ku-antum fiziği ve evrenin yaratılışı arasında nasıl bir ilişki vardır? Higgs parçacığı gerçekten var mıdır?

ODTÜ Fizik Bölümü ve Türkiye Atom Enerjisi Kurumu eski başkanlarından, Türk Fizik Vakfı kurucu üyesi Prof. Dr. Cengiz Yalçın, insanın aklını fark ettiği andan bugüne yanıtını aradığı temel soruda izlediği yolu, herkesin anlayabileceği bir dille özetlerken, okuru bilimsel düşüncenin tarih içindeki gelişimine de tanık ediyor.

Evren ve Yaratılış, Büyük Patlama'dan Standart Model'e, evrende, makroskopik ve mikroskopik düzlemde serüven dolu bir geziye davet ediyor. Aristo'dan Newton'a, Einstein'dan Hawking'e, Planck'e ve nicelerine; geçmişten bugüne evrenin yaratılışını kavramaya çalışan filozof ve bilim insanlarının düşünce sistemlerini ve çalışmalarını anlaşılır bir dille aktaran kitap ayrıca, din ve bilim arasındaki çatışmaların kaynağını da fizik yasaları çerçevesinde inceliyor.

Bu kitap evren ve yaratılış konusunun tarihsel gelişimini izleyerek, küresel ölçekte bilimsel olmanın ne anlama geldiğini ortaya koyuyor.

Arkadaş Yayınevi, Temmuz 2008, 424 sayfa

Ateşin Gelini

Gâvur İzmir

Mehmet CORAL

Yakın tarihimizin en gizemli olayı, Kurtuluş Savaşı'nı zaferle taçlandıran Türk ordusunun İzmir'e girişinden pek kısa bir süre sonra kentten 86 yıldır hâlâ karanlıkta kalmış bir kısım unsurlar tarafından ateşe verilmesidir. Bugüne değin pek çok şeyin yazılıp söylendiği, epey bir kısmının da olayların kalın örgüsünün altına süpürüldüğü bu büyük felaketin ardında yatan gerçekleri tarafsız bir gözle ve görgü tanıklarının ifadeleriyle aydınlatmaya çalışıyor Coral.

Pek çoğunu ilk kez göreceğiniz nefes kesen tarihsel fotoğrafların eşliğinde, XX. yüzyıl başlarında Akdeniz'in en güzel birkaç kentinden biri olan İzmir'in güzel yüzünü, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş sürecini, Yunan işgalini ve en nihayet zaferi izleyen günlerde kentin cayı cayıranı izlerken gözyaşlarınızı tutamayacaksınız. Devlet adamlarının, askerlerin, ozanların, gazetecilerin ve görgü tanıklarının, belgelere dayalı gözlemleriyle, "İzmir'i kimler yaktı?" sorusunun tüyler ürperten yanıtını da okur kendisi verecek.

"Ateşin Gelini/Gâvur İzmir", Cumhuriyet Türkiye'si'nin hangi koşullar altında kurulduğunu, bu süreçte ne büyük acıların ve yıkımların yaşandığını unutmaya eğilimine giren günümüz insanlarına, gerçekleri satır başlarıyla bir kez daha hatırlatma misyonunu yüklenen, yıllar süren uzun bir emekle ortaya çıkarılmış bir kitap.

Doğan Kitap, Ağustos 2008, 305 sayfa

Kurtuluş Savaşı'nda Çocuklar

Adnan ÖZVERİ

Ulusal Kurtuluş Savaşı; yediden yetmiş bütünü bir halkın canıyla, canıyla işgalci güçlere karşı verdiği bir savaştır. Bu savaşta eli silah tutanlar cephede savaşırken, cephe gerisinde ve işgal bölgelerinde de büyük mücadeleler verilmiştir. Bu roman; İzmir Sultanisi'nde okuyan bir grup çocuğun, İzmir'in işgali sonrası bir araya gelerek, bir direniş örgütü kurmalarının kurgusal öyküsüdür.

Phoenix Yayınevi, 2008, 192 sayfa

Doğu Batı Makaleler 1

Halil İNALCIK

XX. yüzyıl sona ererken Cambridge Uluslararası Biyografi Merkezi Halil İnalcık'ı dünyada sayılı 2000 bilim adamı arasında göstermiştir. İnalcık; Türk, Amerikan ve İngiliz akademikerlere üye seçilmiştir.

Bugün Dünya üniversitelerinde Halil İnalcık okunuyor ve okutuluyor. Onu dar anlamda bir "tarihçi" olarak düşünmek elbette yetersiz kalır, bizzat tarih disiplinine şekil vermiş, kendi metodolojisini ve bilgi birikimini tarihçilik mesleğine kazandırmış bir kişi olarak o, bilim çevrelerinin üzerinde uzlaştığı seçkin bir isimdir. İnalcık ekolüne mensup yüzlerce öğrenci, sadece birincil kaynakları kullanma, belge ve arşivleri inceleme yönünde değil, modern anlamda tarihe sosyo-ekonomik ve kültürel birçok cepheden bakabilme becerisini ondan öğrenmiştir. Yeni kuşak tarihçiler, Akdeniz, Osmanlı

ve Balkan tarihi üzerindeki birçok yanlışın tashih edilmesini ona borçludur. Kitapları, sayısız makale ve ansiklopedi maddeleri, sosyal bilimciler için göz kamaştırıcı bir hazine mahiyetindedir.

Doğu Batı Dergisi'ne yazdığı makalelerin toplandığı bu kitap onun hâlâ genç bir öğrenci gibi nasıl çalıştığının ve ürettiğinin hayranlık verici bir örneğidir.

Doğu Batı Yayınları, 2008, 414 sayfa

Keynes

Editörler: Bradley W. BATEMAN,

Roger E. BACKHOUSE

Çeviren: Müfit GÜNAY

John Maynard Keynes XX. yüzyılın en tanınmış ve en etkili iktisatçılarından biri olarak bilinir. Bu özelliğin yanında, etik ve olasılık kuramı üzerine yazan bir düşünür, Bloomsbury Grubu'nun üyelerinden biri olan sanatçı ve sanatçı hamisiydi. Bu çalışmanın katılımcıları Keynes'in iktisat kuramı ve metodolojisi üzerine geliştirdiği görüşleri onun yaşamının kişisel özellikleriyle harmanlayarak irdeliyor. Keynes'in yapılandırdığı kuram

ve görüşlerin kaynaklarına dönük açık referanslar, yazışmalarının günyüzüne çıkardığı gerçekler ve dönemin ruhunun bütünlüklü bir incelemesi yoluyla geçen yüzyılın iktisat teorisini baştan ayağa yenilemiş bir düşünürün portresi şekilleniyor. Konunun uzmanlarına olduğu kadar meslekten olmayan okuyucuya da seslenen nitelikli ve açınlayıcı bir Keynes monografisi.

Editörler: Roger E. Backhouse, Birmingham Üniversitesi'nde iktisat tarihi ve felsefesi profesörüdür. İktisat tarihi ve metodolojisi üzerine kaleme aldığı onlarca kitap ve makaleyle tanınıyor. Bradley W. Bateman, Iowa Grinnel College'de Gertrude B. Austin iktisat profesörü. Keynes's Uncertain Revolution (1996) başlıklı yapıtıyla adını duyuran Bateman, Keynes and Philosophy: Essays on the Origin of Keynes's Thoughts başlıklı yapının da eş editörlerinden biridir.

Dost Kitabevi Yayınları, 2008, 304 sayfa

Menderes Demokrasi Yıldızı?

Şevket ÇİZMELİ

2008 Yunus Nadi Sosyal Bilimler Araştırma Ödülü'nü alan Şevket Çizmeli'nin bu eserini içinde bulunduğumuz koşullar nedeniyle tekrar dikkatinize sunuyoruz.

Bu güne dek Menderes ve dönemi hakkında çok şey yazıldı, söylendi. Ama ilk kez, trajik sonuna giden yolda yaptıkları tüm gerçekleri ve nesnel bir bakış açısıyla bu kitapta anlatılıyor. Yeni belgeler, yeni bilgiler, yeni yaklaşımlar içeren çok tartışıla-

cak bu kitap Türkiye'de Menderes dönemine yeni bir boyut getirecek uzun yıllara dayalı en kapsamlı çalışma...

Menderes gerçekten bir efsane miydi? Yoksa efsaneleştirildi mi? Menderes kimlerin kahramanı? 27 Mayıs ihtilaline ve Menderes'in idamına ortam hazırlayan koşullar neler?

Bu soruların ve daha pek çok sorunun yanıtını, Türk siyasi yaşamında bir dönüm noktası olan Menderes dönemini tüm ayrıntılarıyla tek bir ciltte sunan bu kapsamlı eserde bulacak, gizli kalmış yönleri belgeleriyle göreceksiniz.

Sayın Şevket Çizmeli, Menderes Demokrasi Yıldızı? adlı bu önemli kaynakla siyasal tarihimizin Menderes dönemine ışık tutuyor.

Arkadaş Yayınevi, 2007, 799 sayfa

Son Sadrazam

Milli Mücadele Taraftarı Ahmed Tevfik Paşa

Orhan KOLOĞLU

Amed Tevfik Paşa, Mustafa Kemal'in güven ve saygısını kazanmış son Osmanlı sadrazamıydı. Osmanlı saltanatının mezar taşını taşımak ve uzun yıllar yurtdışı ve yurtiçi görevlerinde imparatorluğa hizmet veren Ahmed Tevfik Paşa'ya nasip olacaktı.

Son sadrazamın yaşam öyküsü sadece önemli bir devlet adamının ve buhranlı bir dönemin değil, Osmanlı İmparatorluğu'ndan genç Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan fırtınalı dönemin de öyküsüdür.

Orhan Koloğlu da, yakından tanıdığı Tevfik Paşa ailesinin ve Osmanlı'nın son sadrazamı Ahmed Tevfik Paşa'nın renkli, ilginç ve Türkiye için, özel bir önemi olan yaşamını anlatırken, fonda bu büyük dönüşüm dönemini aktarıyor.

Doğan Kitap, 2008, 162 Sayfa

Dünyada Su ve Küresel Isınma Sorunu

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY

Bugün dünyamızdaki birbiriyle bağlantılı iki önemli sorun, su kıtlığı ve iklim değişikliğidir.

"Su Kıtlığı" sorunu, önceleri dünyanın belirli bölgelerini ilgilendirirken, giderek dünyanın genelini kapsamaya başlamış ve 1970'li yıllardan itibaren uluslararası kamuoyunu meşgul etmiş bir konudur.

"İklim Değişikliği" sorunu ise özellikle 1992 yılında gerçekleştirilen RİO Zirvesi'nde uluslararası gündeme ciddi olarak girmiş ve o günden beri de dünya kamuoyunu artarak meşgul etmeye başlamıştır.

İklim değişikliği ya da genel kabul görmüş tanımıyla "Küresel Isınma" dünya su kaynakları üzerindeki olası etkileriyle su sorununu daha da karmaşık, kapsamlı ve çözümü zorlaşan bir duruma getirme özelliğine sahiptir.

Bu nedenle bu iki sorun, son yıllarda uluslararası toplantılar, çalışmalar ve tartışmalarda birbiriyle bağlantılı bir şekilde ele alınmakta ve olası çözümler birlikte düşünülmektedir.

Elinizdeki kitap, her iki sorunu da birlikte ele alarak genel hatlarıyla tanımlamış, olası çevresel ve sosyal gelişmelere dikkat çekmeye çalışmış, böylelikle de konuya genel olarak ilgi duyanlarla, araştırmacılara ışık tutmayı amaçlamış bir kaynaktır.

Phoenix Yayınevi, 2008, 202 sayfa

Cumhuriyet Çocuklarına Sahip Çıkalım!

**Türkiye Gençlik Birliği'nden
"Yıkılsın Ağılık Yaşasın Cumhuriyet" diyen
Diyarbakır'ın Cumhuriyet Köyü Çocuklarına
Destek Kampanyası**

**Her türlü eğitim araç gereci, burs ve giyecek
desteğini Diyarbakır'a ulaştırıyoruz!**

**Kampanyaya
Destek için**

Ankara

0312 417 41 08

Selanik Cd 32/4 Kızılay

İstanbul

0212 293 42 42

Meşrutiyet Cd 3/2 Beyoğlu

www.tgb.org.tr

cumhuriyetcocuklari2008@gmail.com

Matematiğin B & Ü'sü

Toplumumuzun matematiği (05)

'Somutlaşmak' grupça aldığımız bir karar. Buna uyararak son yazımızda İpek Ongun'un yazdıklarını ele aldık, irdeledik. Ne İpek hanımdan, ne sevdiklerinden bir tepki almadık. Böylece yazımız 'geleceğe bir not' oldu.

Bu yazımızda ise okurlarımıza toplumcu bir örnek, Atatürk'ümüzün özlemine yanıt, en büyük eğitim atılımımız Köy Enstitülerini tanıtalım dedik ve bunu hazır bulduk. (Umut Akas ve babası Erdal Akas böyle bir kitapçık hazırlamışlar, tanıdıkları bazı yayıncılara da karşılıksız vermişler. Biz de onların izniyle (biraz kısaltarak) siz okurlarımıza sunuyoruz.

Kısaca Köy Enstitüleri

Ata'mız dedi ki: "Efendiler!.. İzlemek zorunda olduğumuz eğitim politikamız ana çizgileriyle şöyle olmalıdır: Demıştim ki, bu ülkenin asıl sahibi ve toplumsal yapımızın ana ögesi (gerçek üretici olan)

köylüdür. İşte bu köylüdür ki bugüne kadar eğitimin nurundan yoksun bırakılmıştır. Bu nedenle bizim izleyeceğimiz eğitim politikasının temeli öncelikle bu bilgisizliği yok etmektir."

Devlet başkanı-mız İnönü dedi ki: "Köy Enstitülerini, Cumhuriyetin eserleri içinde en kıymetlisi ve en sevgilisi sayıyorum. Köy Enstitülerinden yetişen evlatlarımızın başarılarını ömrüm oldukça yakından ve candan izleyeceğim."

Milli Eğitim Bakanı'mız Saffet Arıkan dedi ki: "Bozkıra çıkartma yapacağız, Karşımıza çıkacak her engeli aşacağız. Türkiye'nin kalesi olan Orta Anadolu'nun insanını eğit-

mek en başta gelmek koşuluyla ülke için iş göreceğiz. Yönetim ve sorumluluğunu üstlendiğimiz işlerde hiçbir güçten geri durmayacağız."

Milli Eğitim Bakanımız Hasan Ali Yücel dedi ki: "El koyduğumuz ilköğretim davasını gerçekleştirerek Türk vatanının dağlarında, bayırlarında ve kırlarında hatta en

üçra yerlerinde kendi kendine açıp solan çiçek bırakmayacağız."

Çifteler Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Müdürü Rauf İnan dedi ki: "Eğitim, gözleri iyi görmeye, kulakları iyi işit-

meye, elleri iyi iş yapmaya, beyinleri iyi düşünmeye, ağızları iyi konuşmaya, yürekleri iyi duymaya, insanı iyi davranmaya alıştırmaktır; ona bu alışkanlıkları kazandırmaktır."

Onlar da okullarını yaptılar,

Yollarını yaptılar,

Elektrik getirdiler,

Su getirdiler,

Birlikte karar verdiler,

Birlikte öğrendiler,

Birlikte müzik,

Birlikte spor yaptılar,

Toprağı işlediler, denizi ürüne dönüştürdüler,

Ülkeyi gezdiler,

Herkesi okullarına getirdiler.

**Şiirler yazdılar,
Bazen dokunaklı...**

Al güllü bohçam

*Sabun kokuları çimen renkleri
Al güllü bohçaya çağırılmış gibi.
Fesleğen duygulu nar çiçekleri
Ümitle gönlümü yoğurmuş gibi.*

*İğde kokuları koynuma sinmiş,
Şu asma benizli fıstık benimmiş;
Sevinmiş bu gönül, her şey sevinmiş,
İçimi içime duyurmuş gibi.*

*Bu bohça içinde saklı bir ses var,
Bir tomurcuk gibi coşkun heves var,
Her şeyden uzakta başka bir his var,
Gönlümü gönlümden ayırmış gibi.*

*Böyle uzaklarda ona doyamam.
Nasıl ayrılalım, nasıl dayanam.
Bu bohça koynunda her hafta anam,
Bu güzel duyguyu eğirmiş gibi.*

Osman DARICI
Düziçi K. E.

Bazen coşkulu...**Yeter**

Yüzyıllardır çektin bitmedi derdin;
Gitmedi alnından çamurlaşan ter.
Sesin duyulmadı göğsünü gerdin;
Yeter artık bugün çektiğin yeter.

Her sabah yol aldın türkü dilinde;
Tırpan omuzunda orak belinde.
Ektin, biçtin nasır kaldı elinde;
Yeter eller için çektiğin yeter.

Yazlar geldi orağını biledin,
Biçemedin, bahtım böyledir dedin.
Buğday ektin arpa ekmeği yedin;
Yeter artık arpa yediğin yeter.

Cesarettin ATEŞ
Yüksek K. E.

Enstitü

Enstitü bir kovana misaldir,
Her türlü çiçekten alır bal yapar.
Yurdumuz için de doğru bir yoldur.
Memlekete kanat takar, kol yapar.

Mahmudiye, Hamidiye Çifteler,
Enstitü köylere yapacak neler.
Bu toplu fikirle dağları deler,
Kimi makine kimi bel yapar.

Resim yaparlar, plan çizerler,
Çözülmedik düğümleri çözerler,
Bir kısmı şairdir şiir yazarlar,
Kimi saz düzenler, kimi tel yapar.

Hocaları dersin vermiş, okutmuş,
Var olsun bu gençler duyduğun tutmuş.
Kimi denizler gibi ırmaklar yutmuş,
Kimi yağmur olur coşar sel yapar.

İnan ki her işi başarır inan,
İnan'a yoldaştır gayretle iman.
Vatan sizden gayret ister her zaman,
Maarif sizi memlekete el yapar.

Uyarın köylüyü varsın ayılsın,
Enstitü kuvveti yurda yayılsın.
Herkes kazancının yolunu bilsin,
Öğretmenler iz gösterir yol yapar.

Yiğitlik, cesurluk, yılmaz, yorulmaz,
Tembellere hazır sofr'a kurulmaz.
Veysef'in elinden hiçbir iş gelmez,
Çalı gibi yaprak açar gül yapar.

Şairlerimizle coştular...**Ziraat Marşı**

Sürer, eker, biçeriz, güvenip ötesine,
Milletin her kazancı milletin kesesine,
Toplandık baş çiftçinin Atatürk'ün sesine
Toprakla savaş için ziraat cephesine.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz, yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz.

İnsanı insan eden ilkin bu soy, bu toprak,
En yeni aletlerle, en içten çalışarak,
Türk için yine yakın dünyaya örnek olmak,
Kafa dinç, el nasırlı, gönül rahat, alın ak.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz.

Kuracağız özyurtta dirliği, düzenliği,
Yıkıyor engelleri, ulus egemenliği,
Görsün köyler, rahatlığı, şenliği,
Bizimdir o yenilmek bilmeyen Türk benliği.

Biz ulusal varlığın temeliyiz, köküyüz,
Biz yurdun öz sahibi, efendisi köylüyüz.

Söz: Behçet Kemal ÇAĞLAR

Beste: Adnan SAYGUN

Köy Enstitülerinin kurulduğu 1940'lerde ülkemiz ne durumdaydı? Köy Enstitüleri ne amaçla kuruldu?

Bu bilgileri, "köylerin canlandırılması"na en çok emek vermiş kişiden, İsmail Hakkı Tonguç'tan, Köy Enstitülerin Tonguç babasından öğrenelim:

• Nüfusumuzun yüzde sekseni köylüydü. Bu nedenle köyün her işe temel olması gerekiyordu.

• Osmanlı döneminde köylümüz (Ata'mızın dediği gibi) "yedi yüzyıldan beri dünyanın değişik yerlerine gönderilmiş, kanları akıtılmış, kemikleri o topraklarda bırakılmış; yedi yüzyıldan beri emekleri ellerinden alınıp boşa harcanmış yine de hakaret edilmiş, aşağılanmış; bunca esirgemezliği ve iyiliklerine karşı, iyilikbilmezlik, küstahlık ve zorbalıkla uşak durumuna düşürülmüştü."

• Bu nedenle köylümüz yoksul ve eğitimsizdi. 40000 köyümüzden 35000'inde okul ve öğretmen yoktu.

• O güne kadar uygulanan sistemle ilköğretim sorununun da köylerin canlandırılması sorununun da çözülmesi olanaksızdı. Bunu Ata'mız da, Cumhurbaşkanı'mız İnönü de, Milli Eğitim Bakanlarımız Saffet Arıkan ve Hasan Ali Yücel de görüyor ve dile getiriyordu.

• Eski okul öğrencilerine ve çevresine yarar sağlamayan, çocukları eğiteceği yerde soysuzlaştıran, onlara yük olan, onların sağlıkları için zararlı, okul çalışmaları yalnızca okumayazmadan oluşan, çocukla yaşam arasına engeller koyarak onları birbirinden ayıran, çocuğa can sıkıcı dersliğe kapayarak her öğretmeni dinlemeye ve onun karşısında susmaya zorlayan, onlara serbest okuma zevki aşılamayan, sınıf geçince veya okul bitince kitapları yırtıp attıran okul; çocuklara öğretilcek konuları, yaşamdan, çevreden almayan, okulu köylerimizin gereksinmelerine göre düzenlemeyen çalışmalarına toprak ve ter kokusu sindiremeyen, öğretmeni çok konuşan, öğretmeni emir veren, öğrencileri bu emirlere uyan ve kendi başına karar vermeyi unutan, öğretmeni yönetmelik maddelerine esir olan okul bırakılmalı, "yaşam ve iş okulu" kurulmalıydı.

• Bu okullara köylü çocukları alınmalıydı. Köylü çocukları küçük yaşlarda üretime katılıyor, yaşamın zorluklarıyla savaşmayı öğreniyor, köyü yadırgamıyor, köy yaşamını yadsıyordu. Eğer bu çocuklar eğitilir, onlara köylerin canlandırılması için gerekli tüm bilgi ve beceriler verilirse (en büyük kısmı köylerde olan) ilköğretim sorunu da çözülür, köylerin canlandırılması ve köylü yerine doğanın sömürülmesi de sağlanırdı. Bu amaçla hayatının sonuna kadar, köyleri eğitim yoluyla canlandırılacak ve köy eğitimi yüzde yüz gerçekleştirecek öğretmen ve köye yarayan diğer meslek erbabının yetiştirilecek Köy Enstitüleri kuruldu.

- "Canlandırılacak Köy'den basitleştirilerek özetlendi."

Köy Enstitülerinin ilkeleri nelerdi? Ülkemize neler getirdi?

Yine Tonguç Baba'dan öğrenelim:

• Köy Enstitüleri yaşam ve iş okuluydu. İşliğı, ahır ve kümesi, kuş tünekleri, koşum ve sağım hayvanları, tarım işlerini uygulamaya ve bu alanda deneyler yapmaya elverişli tarlası, meyve ve sebze bahçeleri, yerine göre bağı, gül bahçesi, tütün ve mısır tarlası, koruluğu, samanlığı, ambarı, çayırı veya yoncalığı, tarım araçları kooperatifi, kısacası işletmesi olan, öğretmenleri bu okul işletmesini yönetebilen okullardı. Binalarını da kendileri yapıyorlar, elektrik ve sularını kendileri getiriyorlardı.

• Köy Enstitülerinde tam demokratik bir eğitim vardı. Yönetici öğretmen ve öğrenciler tüm yıl boyunca birlikte yaşıyor, birlikte karar veriyor, birlikte araştırıyor, birlikte öğreniyordu.

• Köy Enstitülerini bitirenler, köylerinde bir eğitim savaşı verecekler, köylerine önderlik edecekler, yol göstereceklerdi. Onların ayrıca köylerin canlanmasının, ülkemizin en üst düzeyde uygarlaşmasının karşısındaki her türlü engelle savaşması, kaderciliği yok etmesi gerekecekti. Bu nedenle Köy Enstitülerinde kişilik eğitiminin özel bir önemi vardı. Köy Enstitüsü öğrencilerinin bu kurumu bitirerek köylerine dağılınca sürekli kendilerini yetiştirmeleri, bulundukları çevrenin içinde yok olup gitmemeleri gerekecekti. Bu nedenle Köy Enstitülerinde öğrencilerin çalışma alışkanlığını kökleştirecek, işine bağlılığını, kendiliğinden iş görme ve yaratma gücünü arttıracak, tertip-düzen ve güzellik sevgisini, yeniliği ve ilericiyi benimsemesini, işbirliği ve eşgüdüm alışkanlığını geliştirecek, onları cesur ve engellerden yılmaz, özgeci ve titiz kılacak her türlü ortam hazırlanmış ve her araçtan yararlanılmıştır.

• Bu ilkelele çalışan Köy Enstitüleri ülkemize, yeni bir eğitim sistemi, 20 üretken, çevresine çağdaş üretimde örnek olan, yemyeşil ve çevresini de yeşerten okul ve en önemlisi 26500 eğitim ve uygarlık savaşçısı getirdi.

• Tüm bunlar yönetimi ele geçiren ve bindiğin atın kendinden akıllı olmasını ister misin? diyen bir akımcı 1946'dan başlayarak öndersiz bıraktı, ilkelelerinden uzaklaştırdı. (Siyaset, kökeninde seysilik, at bakıcılığı anlamında.)

Son sorumuzu kendimiz yanıtlamalıyız: Köy Enstitülerinden bugüne ne alabiliriz?

• Köy Enstitüleri halkçı bir yönetimin, halkçı önderlerin ürünüydü. Biz de halkçı bir yönetimi, ülkenin topyekûn kalkınmasını öncelikle halkın aydınlanmasında, canlanmasında gören bir yönetimi oluşturabilirsek Köy Enstitüleri'ni, bunların yanında kent enstitülerini, yani "yaşam ve iş okulları"nı tekrar kurabiliriz. Ama şimdi tek tek öğrenciler olarak Köy Enstitülü öğrencileri örnek alarak kendimizi yaşama hazırlar, dürüst, çalışkan, üretken, çevreye saygılı, yetenekli olamaya çalışırız; tek tek öğretmenler olarak öğrencilerin dostu oluruz, "yaşam için eğitim ve öğrenciye göre eğitim"i uyguluyoruz; lafazanlıktan uzak durup kendimizi geliştirir, öğrencilerle birlikte öğreniriz; tek tek aydınlar olarak, kendimizin ve çocuklarımızın Köy Enstitüleri ilkelerine göre gelişmesini sağlarız...

Bugün de biz öğretmenler neyi savunuyoruz?

• Eğitimin öğretime yönelik olmasını, öğretmensizlik nedeniyle halk çocuklarının eğitiminin engellenmemesini, eğitimin paralı olması yerine tüm halk çocuklarının eşit şekilde yararlanmasını, öğretmenlik mesleğini niteliğinin yükseltilmesini ve öğretmen yetiştiren kurumların geliştirilmesini yürekten savunmaktayız. Köy Enstitüleri yöneticileri, öğretmenleri, öğrencileri el ele vererek 21 Köy Enstitüsü ve bir Yüksek Köy Enstitüsü kurdu, 26500 halkçı, köycü öğretmen, eğitmen ve sağlıkçı yetiştirdi:

	ADI	BULUNDUĞU İL	KURULUŞ TARİHİ	OKULUN İLK MÜDÜRÜ
1	AKÇADAĞ	Malatya	1940	Şinasi TAMER
2	AKPINAR	Samsun	1940	Nurettin BİRİZ
3	AKSU	Antalya	1940	Talat ERSOY
4	ARİFİYE	Kocaeli	1940	S. Edip BALKIR
5	BEŞİKDÜZÜ	Trabzon	1940	Hürrem ARMAN
6	CILAVUZ	Kars	1940	Halit AĞANOĞLU
7	ÇİFTELER	Eskişehir	1940*	Rauf İNAN
8	DİCLE	Diyarbakır	1944	Nazif EVREN
9	DÜZİÇİ	Adana	1940	Lütfi DAĞLAR
10	ERNİS	Van	1947	İbrahim OYMAK
11	GÜLKÖY	Kastamonu	1940*	A. Doğan TORAN
12	GÖNEN	İsparta	1940	Ömer UZGİL
13	HASANOĞLAN	Ankara	1941	Lütfi ENGİN
14	İVRİZ	Konya	1941	Recep GÜREL
15	KEPİRTEPE	Kırklareli	1940*	Nejat İDİL
16	KIZILÇULLU	İzmir	1940*	Emin SOYSAL
17	ORTAKLAR	Aydın	1944	Hayri ÇAKALOZ
18	PAMUKPINAR	Sivas	1941	Şinasi TAMER
19	PAZARÖREN	Kayseri	1942	Sabri KOLÇAK
20	PULUR	Erzurum	1942	Ahmet KORKUT
21	SAVAŞTEPE	Balıkesir	1940	Sıtkı AKAY

* Daha önce köy ilköğretmen okulu

"Köy Enstitüleri neden kapatıldı?" yı, bunun öncülerinden toprak ağası Emin Sazak iki tümceyle açıklıyor:

"Bu çocukların her biri kendini birer Atatürk sanıyor."

"Bindiğin atın senden akıllı olmasını ister misin?" (Bu, emperyalizmin öncüsü İngiliz burjuvazisinin bir atasözüymiş.)

Ama biz, kapatılma nedenini Haşim Kanar amcamızın şiiiriyle anlatalım:

Yadırgarlar bizi

Urbalarımız bozdu

Toprak renginde

Yamasız temiz

Öyle uydu sırtımıza

Nedense yadırgarlar bizi

Potinlerimiz beykozdu

Beykozun içinde ilk kez

Çorap gördü ayaklarımız

Okşar gibi giydik ikisini de

Nedense yadırgarlar bizi

Yüzlerimiz güneş yanığı bronzdu

Ellerimiz katı katı

İş görmekten

Başlarımız dik

Kendine güvenmekten

Nedense yadırgarlar bizi

Bilgi kentin tekelinde yozdu

Kız kaçar gibi geldi bize

Ne çok severmiş doğayı

Ekmek su yerine geçti yanımız

Boy verdi ağaç ağaç yapı yapı

Nedense yadırgarlar bizi

Köy yolları göklere dek tozdu

Okundukça kitap

Sallandıkça kazma kürek

Kitabın kabında

Kazmanın sapında

Köy köy diye gümbürderdi yürek

Nedense yadırgarlar bizi

Köy köy sayımız azdı

Düşümüze girdi köyler

Yeni baştan kurduk kafamızda

Umut ocakları tuttu yirmi bir yerde

Nedense yadırgarlar bizi

Yazımızı yazanlar kara yazdı

Başımıza yıkıldı tasarladığımız köyler

Umutlarımız boğuldu doğmadan

Suç sayıldı çalışmak

Suç köy köylü demek

Çetin Ceviz Problemleri

Bu köşemizde, eğlenceli zekâ oyunları, matematik ve fizik soruları bulacaksınız. Sorular, çıraklık, kalfalık ve ustalık başlıkları altında zorluk derecelerine göre sıralanacaktır. Bu soruları doğru yanıtlayan 3 okurumuza Logos Yayınları'nın yayımladığı Selman Aki'nin "Çerkezlerden Çerkezköy'e" adlı kitabını hediye ediyoruz. Yanıtlar en geç 19 Eylül 2008 tarihine kadar e-posta, faks veya posta ile dergi adresine ulaşmalıdır.

Çıraklık

1, 2, 3, 4 ve 5 rakamları birer kez oluşturulan, birbirinden farklı tüm beş basamaklı yüzüç sayı küçükten büyüğe doğru sıralandığında,

I- 14 325 sayısından bir sonra gelen sayı nedir?

II- Bu sıralamada 45 321 sayısı kaç. sıradadır.

Kalfalık

Büyükada'da faytonculuk yapan Ahmet'in arabasının ön tekerleklerinin çapı, arka tekerleklerinin çapının yarısı kadardır. Faytoncu Ahmet, arabasının arka tekerleklerinin ön tekerleklerden çok daha uzun zaman, laçka olmadan çalıştığını gözlemliyor. Ancak bir türlü sebebini bulamıyor.

Sebebini siz ona nasıl izah edersiniz?

Ustalık

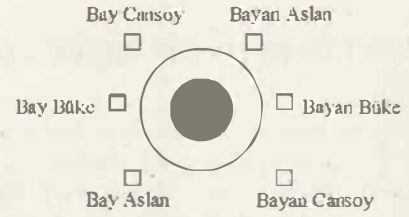
Aslan, Büke ve Cansoy soyadlarını taşıyan suçlu üç eş bir masanın etrafında karşılıklı olarak, aşağıda görüldüğü gibi oturmaktadır.

Bize aşağıdaki şu bilgiler verilmektedir:

Masada:

1. Üç kişi en azından bir sabıkalının yanında oturmaktadır.

2. Dört kişi en azından bir zorbanın yanında oturmaktadır.

3. Beş kişi en azından bir dolandırıcının yanında oturmaktadır.

4. Altı kişi en azından bir hırsızın yanında oturmaktadır.

Sabıka tipleri:

5. Birden fazla kişi tarafından işlenmiş iki tip suç yoktur.

6. Bir kişinin diğer her bir kişiden daha fazla tip suçu vardır.

Kişiler:

7. Bay ve Bayan Aslan, aynı tip olmayan, tek bir suçtan sabıkalıdır.

8. Büke'ler dolandırıcıdır.

9. Cansoy'lar hırsızdır.

10. Dolandırıcı kadınların sayısı dolandırıcı erkek sayısından fazladır.

En çok suçu kim işlemiştir?

Ağustos ayı cevapları

Çıraklık

29 elma bulunan sepeti satmalı.

Bunun doğruluğunu irdelemek için geriye kalan sepetlerdeki elma sayılarını mümkün olan tüm gruplara ayırıp toplarsak, bu gruplandırmalardan, yalnızca

$5+12+23=40$ ve $6+14=20$ gruplarının istenen "iki katı" şartını sağladığını buluruz.

Ayrıca, 5, 12 ve 23'lü sepetlerdeki elmaların kırmızı, 6 ve 14'lü sepetlerdekinin ise yeşil elma olduğu sonucuna da varırız.

Kalfalık

Teknisyen, 18'den 36'ya kadar olan herhangi bir sayıda lamba kullanabilir. Bazı durumlarda dağılım simetrik olmalıdır:

A	B	C	D	E
5	4	4	1	4
2	5	2	1	7
1	7	1	9	36
9	36	9	36	9
4	5	4	1	4
2	5	2	1	7
1	7	1	9	36
9	36	9	36	9

Ustalık

$X \rightarrow Y$ ile "X, Y'yi seviyor", $X \leftrightarrow Y$ ile "X, Y'yi sevmiyor" ifadelerini belirtelim. Bu durumda, kişilerin adlarının baş harflerini kullanarak:

(1) $A \rightarrow ? \rightarrow ? \rightarrow E \rightarrow ?$

(2) $B \rightarrow ? \rightarrow ? \rightarrow F \rightarrow ?$

(3) $C \rightarrow ? \rightarrow D$

(4) $G \leftrightarrow B$ ve

(5) $H \rightarrow ? \leftrightarrow G$

yazabiliriz.

"Seven, sevilenen karşılık bulmamaktadır" şartından dolayı, ya sekiz kişiyi içeren bir kapalı çemberi veya dörder kişiyi içeren iki kapalı çemberi gözönüne almamız gerekecektir.

İkinci durumun geçerli olduğunu varsayalım. Bu durumda:

(3)'e göre, C ve D aynı dairede olduğundan A ve B'nin de aynı çemberde olması gerekir. Böylece, $A \rightarrow F \rightarrow B \rightarrow E \rightarrow A$ olacaktır. Ancak, G ve H diğer çemberde olacağından, (5) numaralı şart ile çelişkiye düşülür. Dolayısıyla, 8 kişinin hepside aynı dairededir.

Bu durumda:

(1) numaralı şarta göre, E'yi seven A olamaz.

(3) ve (5) numaralı şartları gözönüne aldığımızda; E'yi seven ne C ne de D olabilir.

O halde B, E'yi sevmektedir. Bu durumda çemberi şu şekilde kapatabiliriz:

$A \rightarrow H \rightarrow B \rightarrow E \rightarrow C \rightarrow F \rightarrow D \rightarrow A$

Dolayısıyla, Gaye, Ali'yi sevmektedir.

John Berger, bir büyük usta ve Kübra Öztürk

John Berger'in "Picasso'nun Başarısı ve Başarısızlığı" isimli kitabını okuyanlar var mıdır bilemiyorum. Bu eserinde yazar, belki de bu en üretken dehanın başarısının beraberinde, başarısızlığını da özgün bir bakış açısından ortaya koymaktadır.

Başarı konusu, başarının ölçüsü, başarının çerçevesinin belirlenmesi, ne kadar zordur. Başarı konusunda bir objektiviteden söz edilemez. Oysa toplumumuzda neredeyse her şey bir başarı ve başarısızlık eksenini etrafında değerlendirilmektedir. Olgulara ve olaylara bu açıdan bakılmakta, tanımlanmakta, kategorize edilmektedir. Kişi kendisini başarılı zannederken, büyük bir yanlışta içersinde olabilmektedir. Ya da başarısız nitelendirmeyle karşılaşan kişi, yanlış bir değerlendirmeye tanınmakta ve belki de böylelikle kodlanmaktadır. Sanırım bu “siyah ya da beyaz” değerlendirme, bizlere daha kolay geldiği için sıklıkla tercih edilmektedir. Oysa gerçek başarıyı ve başarısızlığı tanımlayabilmek böylesine kolay olmasa gerek.

John Berger'in kitabı okunmaya değer. Yazar, Picasso gibi bir ismi eleştirdiği için eleştirilmiş. Ancak belli dönemlerde yükselmeyen fakat gerileyen grafiğini ve "kendi içerisindeki başarısızlığını!" nesnel dayanaklarla güzelce ortaya koymuş. Böylelikle, bir dehanın başarısının da daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır düşüncesindeyim.

Başarı ve başarısızlık, satrancın us-taları için de geçerlidir. Dışarıya karşı al-dığı galibiyetlerle başarılı addedilen bir satranç büyük ustası, "kendini gerçekleştirmek" noktasında başarılı olmamış ola-bilir.

Bir büyük usta, çevresindeki herkesle kavga halinde, nezaket yoksunu, modern insanın üstlendiği anlamlardan uzak bir yaşantının sahibi ise başarılı mıdır, başarısız mıdır? Taşları ileri geri hareket ettirmekten öte, satranç tahtasındaki düşünseli ve anlamı, kendi hayatına yansıtamamış bir kişi; başarısız bir satranç büyük ustasıdır.

Böyle bir başarısız “satranç büyük ustası”, “faşizm”in iyi anlaşılmadığını savunabilir. Tercih edilmesi gereken bir yönetim biçimi olduğunu kuvvetle ileri sürer. “Pinochet”e duyduğu hayranlığı dile getirebilir.

Bir zaman sonra, iyi oyuncu olduğu-

nu dikkate alarak, iyi yönetici de olacağı düşüncesi ile ortaya çıkabilir. Üretken olanları eleştirmekten başka ortaya bir şey koyamadan, "ilanen" taraftar toplamaya da girişebilir. Ancak satranç ile bu kadar iç içeyken, satrançtan bir şey kazanamamış kişi; satranççılara yönetici olarak ne kazandırabilir?

Degerli okurlar, pek tabii bilgi sahibi olmak ve bilgiyi içselleştirmek aynı iki şey değildir. Hayattaki gerçek olgunluk ve satranç tahtasındaki gerçek ustalık işte buradaki geçmektedir. Sayıları bin civarında büyük ustalardan birisi olmak ile, ilk on içinde yer almak arasındaki fark, sanırım bu ayrırda karşılık bulmaktadır.

İçerisinde bulunduğu olumsuzlukların "özne"si olarak kendisini göremeyen, kendisini tüm olumsuzluklara maruz kalmış bir "nesne" olarak tanımlayan ve etrafına da öyle yansıtan bir büyük usta, kendi içerisinde başarılı olmuş olabilir mi? Başarılı olduğu; bir çok rakamlar verilerek ortaya konulabilir. Bunda bir haklılık vardır. Başkalarına karşı oyunu kazanmakta başarılı olmuştur. Ancak satrançtan yararlanmak ve belli bir olgunluğa erişmek noktasında başarısız olduğu bir gerçektir. Ve bu; belki de onu, ilk on içerisinde olmaktan alı koymuş olan gerçektir.

Satranç, olumsuz örneklerin yanında olumlu örnekleriyle vardır. Bir olgu yoktur ki; ikisini içerisinde barındırmıyın. İşte sizlere şimdi, güzel bir satranç örneğini aktarıyorum.

Geçen sayımızda, ülkemizde Ağustos ayı içerisinde gerçekleştirilecek organizasyonların haberlerini başlık olarak vermiştik. Önemli sporcuların yer aldığı tüm bu uluslararası organizasyonlar içerisinde haber seçerek sizlere aktarmak konusunda zorlanmadığımı belirtmeliyim. Çünkü Türk sporcuların kazandığı başarılar içerisinde bir tanesi, diğerlerinden daha bir öne çıkmaktadır.

Dünya Gençler Satranç Şampiyonası 03-15 Ağustos tarihleri arasında Gaziantep İlimizde oynandı. Genç kızlar kategorisinde 64 sporcu yarıştı. 13 tur süren

Kübra ÖZTÜRK

karşılaşmalar sonucunda Kübra Öztürk 9/13 puan ile Dünya ikinciliğini, 2-5 olarak paylaştı.

17 yaşında olan Kübra Öztürk daha önce iki kere, 16 yaş altı kızlar Avrupa birincisi olma başarısını göstermişti. Gençler kategorisinin, 20 yaş altına karşılık geldiğini belirtelim. İleri yaş kategorilerinde alınan başarıların zorluk derecesi ve önemi açıktır. Kübra Öztürk'ün aldığı bu derece, Dünya Gençler Şampiyonası'nın ülkemizde gerçekleştirilmiş olmasını da, daha bir değerli kılmıştır.

Kübra Öztürk başarılıdır. Örnek bir sporcudur. Kişiliği, olaylara yönelik gerçekçi ve objektif değerlendirmeleriyle, saygındır ve sevilmektedir. O kazandığında, herkes kazanmış gibi sevinmektedir. 17 yaşındaki bu satranççı; bir yetişkin, olgun bir bireydir. Mutlaka ailesi, öğretmenleri ve çevresi esastır. Ancak o, satrançtan da yararlanmaktadır.

Ve Betül Cemre Yıldız ve Aslı Bayrak. Bu paragrafta Dünya Gençler'de, kızlar kategorisinde ülkemiz adına yarışan sporcularımızın ilk üçünü andım. Üçü de, satrançta ve hayatta yükselmektedirler. Satranç, onların gelişimine katkılar sağlamaktadır ve bu isimlere ilave edebileceğimiz daha nicelerine...

Satranç çocuklarımıza, genç kız ve erkeklerimize hayat yolunda destek olmaktadır. Böylelikle satranç nihai amacına ulaşmaktadır. Sportif başarıların yanında ne mutlu ki bizlere, çocuklarımız

bu terbiye ile büyümektedirler. Çocuklarımız, Dünya, Avrupa, Okullar ve yaş grupları turnuvalarında ilk üç içerisinde dereceler almaktadır. Milli forma ile aynı anda onlarca çocuğumuz, ülkeler gezmekte, farklı kültürlerin içerisinde satranç ile var olmaktadır.

Tüm bunlar, öne çıkardığımız isimlerin ve onlarca çocuğumuzun ailelerinin bireysel çabaları sayesinde gerçekleşmemektedir. Organizasyonel bir yapı içerisinde sistematik ve sürekli bir çalışma, bir "çatı" altında "bireysel emekler" değer bulmaktadır. Bu çatının, sporcularımız kadar önemli olan emekçileri, mimarları vardır. Ülkemizde satranç sporunun yaygınlaşmasını ve nitelik kazanmasını sağlayanlara teşekkür ediyoruz.

www.satranctv.org

Türkiye Satranç Federasyonu tarafından tasarlanan "Satranç TV" internet üzerinden yayına başladı. Dünya 16 Yaş Altı Satranç Olimpiyatı'nın Mersin'de 17 Ağustos Pazar günü başlayacağını geçen sayımızda duyurmuştuk. Satranç TV ilk yayınına, ülkemizde gerçekleştirilen bu organizasyondan canlı görüntülerle başlamış oldu.

Satranç TV'de, canlı yayınların beraberinde; yorum ve analizler de bulabilirsiniz. www.satranctv.org adresi, geçmiş kongrelerden görüntüler, röportajlar, tanıtım klipleri ve diğer görsel içeriği ile satranççıları fazlasıyla memnun edebilecek bir arşiv sunmaktadır.

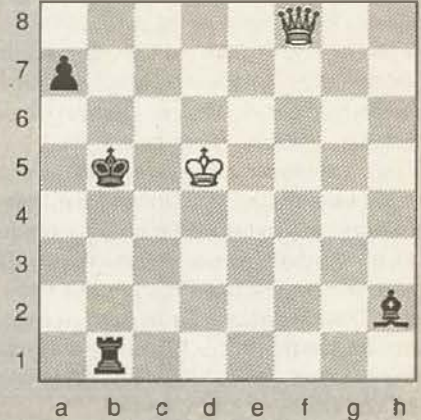
Satranççıları, pekâlâ kendilerine dahi rastlayabilecekleri bu siteyi ziyaret etmeye davet ediyoruz.

Problemler

Beyaz oynar ve kazanır

Beyaz oynar ve kazanır

Etütler

Beyaz oynar ve 2 hamlede mat eder

Beyaz oynar ve 3 hamlede mat eder

Cevaplar

Problem 1

Nadreisvili, G. Shakmatny v SSSR, 1961

1.Kg5 Şh2 2.Şb6 h3 3.Şc5 Şh1 4.Şd4 h2 5.Şe3 g6 6.Kg3 g5 7.Şf2 g4 8.Ka3 g3+ 9.Şxg3 Şg1 10.Ka1#

Problem 2

Kasparyan, G. Szachy, 1961

1.Vc5+ Şa6 2.Vc2 Kb5+ 3.Şc4 Fc7 4.Va4+ Ka5 5.Vc6+ Fb6 6.Vc8#

Etüt 1

Rudenko ve Mortensen

Moskova Kongre Turnuvası, 1.'lik ödülü, 1961

1.Ve3 fxe6 [1...f6 2.Vxe4#; 1...f5 2.Vd4#; 1...fxg6 2.Vg5#] 2.Ad7#

Etüt 2

Havel, M. Cisar - Matousek Anı Turnuvası, 1959

1.Vc8 Vxc8 [1...Vxe8 2.dxe8A e3 3.Ag6#] 2.dxc8V e3 3.Ag6#

UTOPYA
ANTALYA

motel

SÖZÜMÜZ KALİTELİ HİZMET TATİLİ KENDİ YERİNDE YAP,

15 TEMMUZ - 30 AĞUSTOS

**Tarihi Turistik
Geziler**

YP.

40 YTL.

REZERVASYON :

0534 332 25 22

0242 748 21 15

web : www.utopyamotel.com

**0-6 YAŞ ÜCRETSİZ
7-12 YAŞ % 25 İNDİRİM**

**ULUSAL KANAL GÖNÜLLÜ
KART SAHİPLERİNE % 10
İNDİRİM.**

**Sizi, ılık yaz gecelerinde
Caretta Carettaları sahil boyu
izlemeye çağırıyoruz.**

Otelimiz

Havuz

ODALARIMIZ

MANAVGAT ŞEHALESİ

Tatilinizi Manavgat Şelalesi, Aspendos Tiyatrosu, Antik Side, Alanya kalesi ve daha onlarca gönnek gezmek istediğiniz bir coğrafyanın tam ortasında yapmanın keyfini yaşayacaksınız.

TESİS

SICAK SU, DUŞLU, KLİMALI ODALARDA, ÇOCUK PARKI VE HAVUZDA, GÜNEŞ VE KUMSAL SİZİ BEKLİYOR !